

XVI. YÜYİL KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE MEVSİMLER

(Yüksek Lisans Tezi)

Bahar YAVAŞ

Kütahya - 2011

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

XVI. YÜZYIL KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE MEVSİMLER

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Atilla BATUR

Hazırlayan:
Bahar YAVAŞ

Kütahya – 2011

Kabul ve Onay

Bahar YAVAŞ'ın hazırladığı "XVI. Yüzyıl Klasik Türk Şiiri'nde Mevsimler" başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

.../...../2011

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Yrd. Doç. Dr. Atilla BATUR (Danışman)		
Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜNEŞ		
Yrd. Doç. Dr. Kadir GÜLER		

Doç. Dr. Fatih ÇELEBİOĞLU

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum ‘‘XVI. Yüzyıl Klasik Türk Şiiri’nde Mevsimler’’ adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.....//2011

Bahar YAVAŞ

Özgeçmiş

01.04.1985'te Eskişehir'de dünyaya gelen Bahar YAVAŞ ilk ve orta öğrenimini Eskişehir'de tamamlamıştır. Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 2008 yılında mezun olmuştur. Tezsiz Yüksek lisans diplomasını da 2009 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlamıştır. 2010 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ortaöğretim okullarında görev yapmaktadır.

ÖZET

XVI. YÜZYIL KLASİK TÜRK ŞİİRİ'NDE MEVSİMLER

YAVAŞ, Bahar

**Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Atilla BATUR**

Aralık, 2011, 246 sayfa

Divân şiirinde mevsimler ve mevsimsel unsurlar yani; bahâr, hazân, kış, yaz, seher, akşam, bahçe, çiçek, rüzgâr v.b. sıkça kullanılmaktadır. Divan şairleri, şiirlerinde çeşitli benzerlikleri ifade ederken tabiat unsurlarına başvurmuşlardır.

Tabiat, Divân şiirinin ana konularındandır. Divan şairleri aşkı, sevgiyi, hüznü, sevgiliyi ve ayrılığı anlatırken tabiat unsurlarını kullanmışlardır. Divân şiirinde bahâr, coşkunluğun ve aşkın sembolüdür. Denilebilir ki; tabiat, insan psikolojisinin dilidir.

Divan şairlerinin malzemesi tabiattır. Bu malzemeyi ustalıkla ve incelikle kullanırlar. Orijinal manalar oluştururlar. Bu manalar Divân şiirinin bir zeka oyunu oluşunu kanıtlamaktadır. Ya tabiatı olduğu gibi ya da onu, görmek istedikleri gibi kullanırlar.

Divân şiirinde çiçekler de geniş yer tutmaktadır. Bunların başında gül gelir. Gül, sevgilidir. Gülün kokusu, sevgilinin kokusudur. Gülü, lale, sümbül, nergis, yasemin, menekşe gibi çiçekler izler.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Divân şiiri, Mevsim, Bahâr, Orjinallik, Tabiat, Aşk, Çiçekler, İnsan Psikolojisi

ABSTRACT**CLASSIC CENTURY SIX SEASONS ON TURKISH POEM****YAVAŞ, Bahar****Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature Administration****Supervisor: Asst. Prof. Atilla BATUR****December, 2011, 246 pages**

Seasons and season related elements such as spring, autumn, winter, summer, early morning, evening, garden, flowers and wind one used frequently, in Divan poetry. Poets in Divan provide benefits from natural elements for explaining assofited similarities in that poems.

Nature is the one of the main subject at Divan poetry. Poets in Divan utilize natural elements when they describe love, sadness, darling and separation. Spring is the symbol of exuberant and love in Divan poetry. It can be said that Nature is the language of human psychology.

Material of poets in Divan is nature. These poets use this material by selenderness and proficiency. They built original meanings and these meanings prove that Divan poetry is an intelligence game. Poets use nature not only what it is, but also what they want to see.

Also flowers have an important role in Divan poetry. Rose is the most important one because rose means dear and smell of rose means smell of dear. After rose, tulip, hyacinth, narcissus, jasmine and violet can be regarded as other mentioned flowers in Divan poetry.

Keywords: Ottoman Divan Poetry, Season, Spring, Originality, Nature, Love, Flowers, Human Psychology.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BAHAR

1.1. BAHÂR MEVSİMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ	4
1.1.1. Bahârın Kıyafete Benzetilmesi	4
1.1.2. Bahâr ve Bayram	5
1.1.3. Bahâr Mevsiminde Ölüm Temi	6
1.1.4. Bahârın İçki İçme, Zevk ve Safâ Mevsimi Oluşu.....	6
1.1.5. Bahâr ve Bülbül	9
1.1.6. Bahâr ve Çiçekler.....	11
1.1.7. Bahâr ve Kış Münâsebeti	15
1.1.8. Bahâr ve Hazân Münâsebeti	15
1.1.9. Bahâr ve Seher Münâsebeti	16
1.1.10. Mevsimlerin Sultâmı Bahâr	16
1.1.11. Bahâr ve Akarsular	17
1.1.12. Bahâr ve Rind-Zâhid İlişkisi.....	18
1.1.13. Bahâr ve Sevgili İlişkisi.....	18
1.1.14. Bahâr ve Âşık İlişkisi.....	19
1.1.15. Bahâr ve Yılın Ayları.....	19
1.1.16. Bahâr ve Rüzgâr.....	19
1.1.17. Bahâr ve Yağmur	21
1.1.18. Bahâr ve Meclis	21
1.1.19. Bahâr ve Cennet.....	22
1.2. BAHÂR VE PEYGAMBER KISSALARI, EVLİYÂ MENKÎBELERİ	22
1.3. NEV-BAHÂR	23

1.3.1. Nev-bahâr Kelimesinin Anlamı ve Kullanımı	23
1.3.2. Nev-bahâr ve Kokusu	23
1.3.3. Nev-bahâr ve Kış Münâsebeti.....	24
1.3.4. Nev-bahâr ve Dinî Gün ve Geceler.....	24
1.3.5. Nev-bahâr ve Bülbül.....	25
1.3.6. Nev-bahâr ve Çiçekler	25
1.3.7. Nev-bahâr ve Sevgili Münâsebeti.....	27
1.3.8. Nev-bahâr ve Nev-rûz.....	28
1.3.9. Nev-bahâr ve İşret.....	28
1.3.10. Nev-bahâr ve Rüzgâr	28
1.4. NEV-RÛZ.....	29
1.4.1. Nev-rûz'un Tarihçesi	29
1.4.2. Türk Toplumunda Nev-rûz Bayramı	31
1.4.3. Nev-rûz ve Sevgili Münâsebeti.....	33
1.4.4. Nev-rûz ve Çiçekler	33
1.4.5. Nev-rûz ve Dinî Gün ve Geceler	35
1.4.6. Nev-rûz ve Evliyâ Menkîbeleri.....	35
1.4.7. Nev-rûz ve Bayram.....	36
1.5. BAHÂRİYYE.....	36
1.5.1. Kasîde Nazım Şekli ve Bahâriyye	36
1.6. YAZ.....	38
1.6.1. Yaz Mevsiminin Genel Özellikleri	38
1.6.2. Yaz ve Yılın Ayları.....	38
1.7. SONBAHAR (HAZÂN)	39
1.7.1. Hazânın Genel Özellikleri	39
1.7.2. Hazân, Sarı Renkli Oluşu ve Bu Yönüyle Altına Benzemesi.....	40
1.7.3. Hazân ve Sevgili Münâsebeti	41
1.7.4. Hazân ve Âşık Münâsebeti	42
1.7.5. Hazân ve Bülbül.....	43
1.7.6. Hazân ve Çiçekler.....	44
1.7.7. Hazân ve Hazîne	45
1.7.8. Hazân ve Rüzgâr.....	45

1.7.9. Hazân ve Bahâr Münâsebeti	46
1.7.10. Hazân ve Hazân Yaprakları	47
1.7.11. Hazân ve İhtiyarlık Münâsebeti	48
1.8. KIŞ (ŞİTÂ)	48
1.8.1. Klasik Türk şiiri'nde Kış Mevsimi	48
1.8.2. Şitâ ve İşret Arasındaki Tezatlar.....	49
1.8.3. Şitâ ve Bahâr Münâsebeti	49
1.8.4. Şitâ ve Fetihler	51
1.8.5. Sulân-ı Şer: Şitâ	51
1.8.6. Şitâ ve Berf (Kar).....	52
1.8.7. Şitâ ve Mihr (Güneş)	52
1.8.8. Şitâ ve Rüzgâr	53
1.9. ŞİTÂİYYE.....	54
1.9.1. Kasîde Nazım Şekli ve Şitâiyye.....	54

İKİNCİ BÖLÜM

MEVSİMLERLE İLGİLİ UNSURLAR

2.1. BÂĞ	56
2.1.1. Bâğ ve Seyrân	56
2.1.2. Bâğ ve Akarsular	58
2.1.3. Bâğ ve Dolâb	59
2.1.4. Bâğ ve Çiçekler.....	59
2.1.5. Bâğ ve Ağaçlar.....	60
2.1.6. Bâğ ve Cennet.....	61
2.1.7. Bâğ ve Âşık.....	62
2.1.8. Bâğ ve Sevgili.....	62
2.2. BOSTÂN (BÛSTÂN).....	63
2.2.1. Bostân ve Âşık	63
2.2.2. Bostân ve Sevgili	63
2.2.3. Bostân ve Zemherî (Kara Kış).....	64
2.2.4. Bostân ve Dolâb.....	64
2.3. ÇEMEN, ÇEMENZÂR.....	65

2.3.1. Çemen ve Seyrân	65
2.3.2. Çemen ve Çiçekler.....	66
2.3.3. Çemen ve Ağaçlar.....	68
2.3.4. Çemen ve Cennet	69
2.3.5. Çemenin Güzel Kokulu Oluşu.....	69
2.3.6. Çemen ve Bülbül	69
2.3.7. Çemen ve Rüzgâr.....	70
2.3.8. Çemen ve Şebnem (Çiğ Tanesi)	70
2.4. SEBZ, SEBZE, SEBZEZÂR.....	71
2.4.1. Sebze ve Çiçekler.....	71
2.4.2. Sebze ve Sevgili.....	73
2.4.3. Sebzenin Sahife (Sayfa) ve Kalemle Birlikte Kullanılması.....	75
2.4.4. Sebze ve Şebnem (Çiğ Tanesi)	75
2.4.5. Sebzenin Mezara Benzetilmesi.....	76
2.4.6. Sebze ve Akarsular	76
2.4.7. Sebze ve Bahâr Rüzgârı.....	76
2.5. GÜLISTÂN, GÜLŞEN, GÜLZÂR.....	77
2.5.1. Gülistân ve Gül	78
2.5.2. Gülistân ve Bülbül	84
2.5.3. Gülistân ve Bahâr Münâsebeti	87
2.5.4. Gülistân ve Hazân Münâsebeti	89
2.5.5. Gülistân ve Cennet.....	89
2.5.6. Gülistân ve Akarsular	90
2.5.7. Gülistânın Osmanlı Bahçelerine Benzetilmesi	91
2.5.8. Gülistân ve Çiçekler.....	92
2.5.9. Gülistân ve Rind-Zâhid İlişkisi.....	95
2.5.10. Gülistân ve Yağmur.....	96
2.5.11. Gülistân ve Âşık.....	96
2.5.12. Gülistân ve Sevgili.....	97
2.5.13. Gülistân ve Rüzgâr.....	99
2.5.14. Gülistân ve Şebnem (Çiğ Tanesi)	102
2.5.15. Gülistân ve Seyrân.....	103

2.5.16. Gülistân ve İşret	105
2.6. LÂLEZÂR.....	106
2.6.1. Lâlezâr ve Lâle.....	106
2.6.2. Lâlezâr ve Akarsular	106
2.6.3. Lâle ve Çiçekler	107
2.6.4. Lâle ve İşret	107
2.6.5. Lâle ve Sevgili	107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEVSİMLERLE İLGİLİ MÜSTAKİL UNSURLAR

3.1. AĞAÇ (SERVİ)	109
3.1.1. Servi ve Sevgili	109
3.1.2. Servi ve Bahâr Münâsebeti	110
3.1.3. Çınar Ağacı	110
3.1.4. Servi ve Seyrân	111
3.2. ÇİÇEKLER (EZHÂR, ŞÜKÛFE).....	111
3.2.1. Çiçeklerin Renkli Kıyafetlere Benzetilmesi	112
3.2.2. Çiçeklerin Etrafa Canlılık ve Tazelik Vermesi.....	112
3.3. GÜL	112
3.3.1. Gül ve Bülbül.....	113
3.3.2. Gül ve Seyrân.....	118
3.3.3. Çiçeklerin Sultâmı Gül	119
3.3.4. Gülün Taze Oluşu	120
3.3.5. Gül ve Sevgili	121
3.3.6. Gül ve İşret.....	121
3.3.7. Gül ve Rüzgâr	123
3.3.8. Gülün Kırmızı Rengi ve Bu Yönüyle Kana Benzetilmesi.....	123
3.3.9. Gül ve Bahâr Münâsebeti	124
3.3.10. Gül ve Servi	124
3.3.11. Gül ve Şebnem (Çiğ Tanesi).....	125
3.3.12. Yaban Gülü	125
3.3.13. Güllerin Rengârenk Oluşu	126
3.3.14. Gülün Geline Benzetilmesi.....	127

3.3.15. Gül ve Gonca	127
3.3.16. Gül ve Diğer Çiçekler	129
3.4. GONCA	130
3.4.1. Goncanın Yakasını Yırtması.....	131
3.4.2. Gonca ve Şebnem (Çiğ Tanesi)	131
3.4.3. Gonca ve Diğer Çiçekler.....	132
3.4.4. Gonca ve İşret	132
3.4.5. Gonca ve Bülbül	133
3.4.6. Goncanın Taze Oluşu.....	133
3.4.7. Goncanın Kırmızı Rengi ve Bu Yönüyle Kana Benzetilmesi	134
3.4.8. Goncanın Geline Benzetilmesi	134
3.4.9. Gonca ve Rüzgâr.....	134
3.5. LÂLE	135
3.5.1. Lâlelerin Kıyafete Benzetilmesi	137
3.5.2. Lâlenin Geline Benzetilmesi.....	137
3.5.3. Lâle ve Diğer Çiçekler	137
3.5.4. Lâlenin Yakasını Yırtması.....	138
3.5.5. Lâlenin Kırmızı Rengi ve Bu Yönüyle Kana Benzetilmesi.....	139
3.5.6. Lâlenin Kâseye Benzetilmesi.....	139
3.5.7. Lâlenin Kadehe Benzetilmesi	140
3.5.8. Lâle ve Bahâr Münâsebeti	140
3.5.9. Lâle ve İşret	140
3.6. NERGİS.....	141
3.6.1. Nergisin Göze Benzetilmesi	141
3.6.2. Nergis ve Sevgili.....	142
3.6.3. Nergis ve Bahâr Münâsebeti.....	142
3.6.4. Nergis ve Diğer Çiçekler	143
3.6.5. Nergisin Padişaha Benzetilmesi.....	143
3.6.6. Nergis ve İşret.....	144
3.6.7. Nergisin Hokkabaza Benzetilmesi.....	144
3.7. SÜNBÜL.....	144
3.7.1. Sünbül ve Sevgili	145

3.7.2. Sünbül ve Diğer Çiçekler.....	145
3.7.3. Sünbülün Güzel Kokulu Oluşu	146
3.7.4. Sünbül ve Bülbül	146
3.7.5. Sünbül ve Saç.....	146
3.7.6. Sünbül ve Düğün	147
3.7.7. Sünbülün Ceylana Benzetilmesi	147
3.8. BENEŞE.....	147
3.8.1. Benefşe ve Şebnem (Çiğ tanesi)	148
3.8.2. Benefşe ve Diğer Çiçekler	148
3.8.3. Benefşenin Secde Etmesi.....	149
3.8.4. Benefşe ve Saç	149
3.8.5. Benefşenin Cerrah Çengeline Benzetilmesi	150
3.8.6. Benefşe ve Âşık	150
3.9. NİLÜFER (NİLİFER).....	150
3.9.1. Nilüfer ve Diğer Çiçekler	151
3.9.2. Nilüfer ve Şebnem (Çiğ tanesi)	151
3.10. SEMEN, YASEMEN.....	151
3.10.1. Yasemen ve Sebzezâr	152
3.10.2. Yasemen ve Çemen	152
3.10.3. Yasemen ve Şebnem (Çiğ tanesi)	152
3.10.4. Yasemen ve Nev-bahâr	153
3.10.5. Yasemen Çiçeğinin Ayağına Akçe Takması	153
3.11. ERGAVÂN ÇİÇEĞİ	153
3.11.1. Ergavân Çiçeğinin Meyve Vermeyişi.....	154
3.11.2. Ergavân ve Diğer Çiçekler.....	154
3.11.3. Ergavân Çiçeğinin Kızıllığı	155
3.12. AYIN HAREKETLERİNE, MÜBAREK GECE VE AYLARA GÖRE MEVSİMLER.....	155
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	159
EKLER.....	189
KAYNAKÇA	225
DİZİN	229

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.t.	Adı Geçen Tez
a.g.y.	Adı Geçen Yayın
B.	Bâkî
C.	Cilt
D.	Divani,
D.Ç.	Divançe
DUA.	Du'a
F.	Figânî
F.	Fuzûlî
G.	Gazel
H.	Hayâlî
İ.Ç.	İshâk Çelebi
K.	Kaside
K.R.	Kütahyalı Rahîmî
KIT.	Kıt'a
M.	Muhibbî
MR.	Murabba
MUH.	Muhammes
MÜS.	Müstezad
N.	Nev'î
RUB.	Rubai
T.B.B.	Terkîb-i bend
T.C.B.	Tercî-i bend
TH.	Tahmis
U.	Usûlî
Z.	Zâtî

TEZ METNİ

GİRİŞ

XII. yüzyıl ile XIX. Yüzyıl arasında oluşan Türk edebiyatına “Klasik Türk edebiyatı” adı verilmektedir. Divân edebiyatı veya Osmanlı edebiyatı da denilen, Türk edebiyatının bu kesiti bilhassa dil, üslûp, bilgi kaynakları ve estetik anlayış yönüyle farklı bir hususiyet taşımaktadır.

Klasik edebiyat ürünlerinde kullanılan dil, Arapça ve Farsça kelimeleri de ihtivâ eden Osmanlı Türkçesi’dir. Ortak medeniyete ve bilgi kaynaklarına sahip olduğumuz İran ve Arap edebiyatlarından etkilenen şairlerimiz, şekil ve tür olarak da bu iki edebiyatı örnek almışlardır. Başlangıçta İran şairlerinin söyleyiş tarzlarını ve şiir anlayışlarını taklit eden şairlerimiz, zamanla Türkçe’nin imkânlarını daha iyi bir şekilde kullanarak millî bir kimlik kazanmışlardır. Aslında sözü edilen bu edebî gelenek, bir anlamda Osmanlı Devleti’nin, edebî tarafını temsil etmekteydi.

Klasik Türk edebiyatımızda, edebî ürünlerin büyük bir kısmı manzumdur. Bu bakımdan Klasik edebiyat veya Divân edebiyatı yerine daha çok Klasik Türk şiiri veya Divân şiiri ifadeleri kullanılmaktadır. Klasik şiirimiz, kuralcı bir anlayış sergiler. Şiir, aruz vezniyle yazılmış ve kafiye, redif unsurları konusunda titizlik gösterilmiştir. Üslûbu zenginleştiren edebî sanatların kullanılması da Klasik edebiyatımızın başlıca özelliklerindedir. Bilgi kaynakları yönünden İslâm dini, tasavvuf, Batı ve Hint felsefeleri, Yunan mitolojisi gibi geniş bir zemin üzerine oturmuş olan Klasik edebiyatımız, zamanla örnek aldığı Arap ve İran edebiyatlarını geride bırakmış, gerek eser gerekse tür zenginliği bakımından kendine has orijinal bir yapı oluşturmuştur.

Müzik ve şiir, Osmanlı saraylarının güzel sanatlar içerisinde en çok önem verdikleri iki alan idi. Bu yüzdendir ki Osmanlı hanedan mensuplarının büyük bölümü güzel sanatların bir ya da birkaç şubesiyle ilgilenmiş, bir kısmı da bu alanlarda yenilik sayılacak faaliyetler gerçekleştirmişlerdir.

Osmanlı devletinde şairin konumu, önceki benzer toplumlardaki konuma denktir: “Şair, söz ülkelerini feth edendir; iki alemin hazinesini sözle açandır; arşın bülbülüdür; şiirlerini ilham alarak söylediği için değer bakımından peygamberlerin hemen ardından gelir; onlar, fesahat bahçesinin güzel sesli bülbülleri, belagat şeker kamışlığının mergûb-makâl tûtîleridir.” Osmanlı toplum yapısı, başlangıçta bir arayış dönemi geçirdikten sonra özellikle XVI. Yüzyıldan itibaren hem idari, hem de kültürel

yapıda müstakar bir görüntü sergilemeye başlar. Bu andan itibaren artık şairin konumunda XIX. Yüzyılın ilk yarısına kadar bir değişiklik gözlenmemiştir.¹

Hangi yüzyılda olursa olsun Klasik şiir, kendi zirvesine ulaşmıştır. Şiirler ahenk ve mana unsurları bakımından okunmaya ve incelenmeye değerdir. Divan şairleri orijinal mazmunlarıyla bıkı-i manayı yakalamaya çalışmışlar ve bu konuda da başarıya ulaştıklarını elimize bıraktıkları birbirinden mükemmel eserlerle kanıtlamışlardır.

¹ Mustafa İsen, A. Fuat Birkan, (1997),Sultan Şairler, Akçağ Yay., Ankara, s.27,28,34,35.

BİRİNCİ BÖLÜM

BAHÂR

1.1. BAHÂR MEVSİMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Bahâr mevsimi, 21 Mart tarihinde, güneşin Hamel burcuna gelmesiyle başlar. Bu tarihte gece ile gündüz zaman bakımından birbirine eşittir. Bu durum da bahârın adaletini göstermektedir.

Divân edebiyatında nevrûz, rebi, mevsim-i gül, fasl-ı gül, fasl-ı bahâr evvel bahâr gibi kelime ve terkiplerle kullanılan bahâr, şairlerin en çok işledikleri mevsimdir. Mevsimlerin en güzeli olması nedeniyle sevgiliye, sevgilinin güzelliğine benzetilen bahâr aynı zamanda zevk, yeme, içme zamanıdır. Bahâr hayattır. Hz. İsa'nın nefesi gibi ölümlere can, gönüllere ferahlık verir, sıkıntıları giderir. Başta gül olmak üzere lâle, sümbül, menekşe vb. çiçekler, akarsular, kuşlar, yağmur ve bulutlar, hafif esen rüzgâr bahârın esas unsurlarıdır. O ordusu ile kış sultanını mağlub etmiş, çemenlikte saltanat kurmuş bir sultandır.

Osmanlı devleti ve çağdaşı olan diğer devletler bahârda sefere çıkarlardı. Âşık da sevgilisinin yüzünü görüp öyle ölmek ister. Bahâr aynı zamanda bir diriliş ve yeniden oluşur. Her şey tazedir. Rengin ve kokunun en bol, en çeşitli olduğu devirdir. Kıştan sonra olması, kısa sürede bitmesi geçiciliği temsil eder. O, zamanın gençlik "hüsn-i cemâl" devresidir. Güzellik ve gençliğin remzidir.

Bahârda yağmurun bolluğu berekete ve lütûf mevsimi olduğuna işarettir. Sular da bu mevsimde bulanık ve bol akarlar. Rüzgâr bu mevsimde bol bol koku dağıtır. Hatta bahârın geldiğini o bildirir. Rüzgârın bu haberi vermesinden sonra yeme, içme ve eğlenmeye karşı verilen yeminler bozular. Gâm-ı devran unutulur. Sohbetler, eğlenceler devam eder. Kimse bu mevsimde ayık değildir ve öyle de olması lazımdır.²

1.1.1. Bahârın Kıyafete Benzetilmesi

Bahâr mevsimi rengârenk oluşu ile çoğu Divan şairleri tarafından kıyafete, rengârenk elbiselere benzetilmiştir. Allah çiçekleri çeşitli renk ve şekillerde yaratmıştır. Şairlerimiz de bu çiçekleri teşbih sanatını kullanarak şiirlerine malzeme yapmışlardır.

² *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.I, s.290-291.

Sûsen-i Câme ile gül-gûni kabâdur geydügün

Yaraşur dirsem sana cânâ bahâr-ı dîl-güşâ

Z.D., (G) 6/3 s.6

Bu beyitte şair, bahârı tasvir etmiştir. Çiçeklerin açmasını, etrafın yeşillenmesini susam renkli elbiselere ve gül renkli kıyafetlere benzetmiştir.

Ol iki rengîn kabâ gûya bahârı itdi zeyn

Laciverdî al garra lâlelerle dilberâ

Z.D., (G) 6/4 s.6

Bu beyitte Zâtî, bahârı, süslemiş çiçekleri, kıyafetlere teşbih ederek bahârın canlılığını dile getirmiştir. Lacivert, kırmızı ve kara laleleri tasvir etmiştir.

1.1.2. Bahâr ve Bayram

Bahâr ve bayram Divân şiirinde bir arada kullanılır. Çünkü bayram neşe ve tazelik günüdür. Bahâr da bu özellikleri taşır.

Bûy-ı gül ü bahâr ile bu itr-ı îd ile

Cümle muattâr oldu cihân bu idi ümîd

Z.D., (G) 121/3 s.121

Ümid edilen beklenen bahâr geldi, laleler insanlara bayram sevinci yaşattı, güzel kokular gönülleri ferahlattı. Şair bu beytinde bahârın gelişini bayram sevincine benzetmiştir. Bahârın ve gülün kokusuna da değinilmiştir.

Îd ü bahâr huld-i berîn itdi âleme

N'ola idi ömri ola idi bunların hâlid

Z.D., (G) 121/7 s.121

Şair bu beytinde bahârı yine bayrama teşbih etmiş ve bahârı cennetle bir tutarak herkesin bu güzelliği görmeye ömrünün yetmesi için dua etmiştir.

Hecr âhır oldu mevsim-i îd-i visâldür

Savm-ı visâli şer'i buyurmuş vebâldür

N.D., (G) 149/1 s.357

Şair beytinde bayram zamanının yani bahâr mevsiminin geldiğini belirtmektedir.

1.1.3. Bahâr Mevsiminde Ölüm Temi

Bahâr mevsiminde ölüm temi Divan şairleri tarafından pek konu edilmese de elimizde bulunan örnekleri incelediğimizde bahâr mevsiminde ölmenin bile lezzetli oluşu konu edilmiştir.

Cân virdüğüme hâlet-i hüsnünle acıma
Tâze bahâr erişse olur çün sefer lezîz

Z.D., (G) 135/2 s.135

Beyitte şair ölümden bahsetmektedir. Yalnız dostlarına seslenir; öldüğüne üzülmemesi gerektiğini, bahârda sefere çıkmanın yani ölmenin bile bir lezzeti olduğunu ifade ediyor.

Bahâristân-ı lutfuna Rahîmî ölmeden girse
Okumaz idi Sa'dî'ye cenâbunda gülistânı

K.R.D., (G) 320/5 s.335

Şair bu beytinde ölümden bahsetmektedir. Ölmeden önce bahâra ermeyi ümîd etmektedir. Eğer ki bir girebilse o kadar güzel şiirler yazacaktır ki Şirazlı Sa'di bile onlara hayran olacaktı.

1.1.4. Bahârın İçki İçme, Zevk ve Safâ Mevsimi Oluşu

Bahâr mevsimi işret mevsimidir. Yani yeme içme zevk ve sefa bu mevsimde yapılır. Bahâr mevsiminde herkes içki içer. Hatta içki içmeyen meclise alınmaz. Bahâr mevsiminde meclisler kurulur. Bu meclisde şairler şiir okur, sâkîler içki dağıtır, sohbetler edilirdi. Meclisin kendine has adabı olurdu. Herkes bu kurallara uymak zorundadır. Adâb-ı muaşere kurallarına uymayanlar meclise tekrar alınmazlardı. Hüseyin Baykara sohbetlerini bu meclislere örnek olarak gösterebiliriz.

Şu kim evvel bahâr erse kadeh-nûş etmez ayıkır
Otursun hânedey seyr-i çimen ona ne layıkdır

H.D., (G) 105/1 s.125

Şair bu beytinde bahâr geldiğinde herkesin içki içeceği zevk ve sefa süreceği geleneğine değinmiştir. Hatta içki içmeyenin evinde oturması gerektiğini belirtmiş; ona çimenleri seyretmeye bile layık olmadığı konusunda mübalağa yapmıştır.

Sular çağlar tuyûr â vazesinden kûh-sâr inler
Bahâr eyyâmıdır şimden girü sît u sadâ artar

B.D., (G) 64/4 s.140

Şair bahâr günlerini anlatmıştır. Suların akışını, suların sesinin dağlara aksettini, zevk ve sefa günleri olduğunu anlatmıştır.

Yemek ü içmek helâl oldu desek bu da'viye
İki şâhid birisi ıyd u biri evvel-bahâr

U.D., (K) 3/19 s.67

Bahârdan murâd zevk, eğlence ve içkidir. Bu mevsimde ayık gezen kişi ayıplanır. İçki (şarap) bahârın ayrılmaz bir parçasıdır. Şair yemek ve içmenin helal olması için bayram ve bahârın gelmesini yeterli görmektedir. Bizim dini inançlarımıza göre içki içmek haramdır. Bilhassa bayramda içmek daha bir günahdır. Şair bahârın gelmesine o kadar mübalağa yapmıştır. Ona göre böyle günlerde yiyip içmek helaldir. Çünkü eğlenmesini makûl gösterebileceği iki şahidi vardır. Bunlar bayram ve bahârdır.

Sâkî bahârı gördi tağıtdı ayağını
İşitmez oldu kimse şarâbın yasağını

İ.Ç.D., (G) 318/1 s.325

Şair bu beytinde içki meclisinden bahsetmektedir. Saki yani içki dağıtan vardır ve kimse şarap yasağını tanımaz olmuştur artık. Çünkü bahâr meclisinde şarap içmek serbesttir.

Gül gibi handân olup nûş it bu dem câm-ı ferah
 Hâtırun derhem kılup gonca gibi çekme terah
 Sâkî-i sîmin-beden destinden iç zerrîn kadeh
 Tâze iş it bağda köhne bahâr eyyâmıdır

K.R.D., (MR) 2/III s.88

Murabbada yine bahâr tasviri hakimdir. İçki içmekten güllerin açılmasından, şairlerin ve insanların zevk ve sefa içinde olmalarından bahsetmektedir.

Salınup gülşende kıl bir serv-kaddi der-kenâr
 Gonca-la'linden müdâm vir câna câm-ı hoş güvâr
 Ber-karâr olmaz güzellik mevsimi gibi bahâr
 Tâze iş it bağda köhne bahâr eyyâmıdır

K.R.D., (MR) 2/IV s.88

Şair murabbasına devam ederken artık bağda salınıp gezinmekten, mesire yerlerini doldurmaktan bahsetmektedir. Bahâr kararsızlık değildir. Artık herkes gezmeli eğlenmelidir.

Yok sebât-ı bâğ-ı 'ömrün ey gül-i bâğ-ı cinân
 Kim bu gülşende ne gül kalur ne bülbül her zemân
 Sunmadan câm-ı memâtı sâkî-i devr-i cihân
 Tâze iş it bağda köhne bahâr eyyâmıdır

K.R.D.,(MR). 2/V s.88

Bu murabbada da şair bahârın geçici oluşundan bahsederken dünyanın geçiciliğine de teşbih yapmıştır. Bahâr vakti herkes eğlenmeli yemeli içmelidir. Çünkü bahâr yılda bir kez tüm güzellikleriyle gelir ve sessizce çekip gider. Bu vakit kaçırılmamalı, iyi değerlendirilmelidir.

Bahâr irdi yine sâkî açıldı gonca gül digül
 Dem-i şâdî durur sun la'lüni pür eyle câm-ı mül

K.R.D., (G) 177/1 s.239

Şair bu beytinde sakiye seslenmektedir. Saki şair meclislerinde içki dağıtan kimseye verilen addır. Artık goncalar açılmıştır içki içme vakti gelmiştir. Burada şair

çok nezih bir benzetme yapmıştır. Goncayı tıpkı bir kadeh bardağı olarak düşündürmüştür.

Hâşalillah devr-i gülde oturup mestûr olam

Nûş idüp sahn-i çemende bâde-i mesrûr olam

M.D., (G) 1997/1 s.591

Şair bahârda çemende oturup mutlu olmak istemektedir, içki içip mest olmak istemektedir. Yeme içme, zevk ve safâ zamanıdır.

1.1.5. Bahâr ve Bülbül

Bülbül gül ile birlikte anılmaktadır. Gül, bülbülün vazgeçilmezidir. Onun için elhân eder durmadan gülün etrafında gezer. Ona olan sevgisinden dolayı öter durur. Bülbül bu yüzden bahâr mevsiminde sık sık konu edilir.

Bülbül bahâr dersini eyler edâ velî

Fasl-ı hazândan okumamış dahi bir varak

H.D., (G) 252/3 s.176

Şair bu beytinde bahârı tasvir etmiş, bülbülün ötmesinin bile bahârdan kaynaklandığını anlatmış hatta sonbahârdan bülbülün hiç zevk almadığından bile bahsetmiştir.

Hezâr kerre gülüp soldu Gülşen-i âlem

Ki geldi bencileyin bülbül-i bahâr-i hayâl

H.D., (K) 42 /17

Tabiatın düzeninden bahsedilmektedir. Her yıl kış mevsimi geldiğinde gül bahçesi solar bahâr geldiğinde tekrar canlanır; bu olay devir daim şeklinde her yıl tekrarlanmaktadır. Bülbül bahârın müjdecisidir. Bahârla beraber gülbahçesinin canlanması ve feryâd eden bülbül arasında ilgi kurulur.

Nev-‘arûs-ı çemene mâşitâdur fasl-ı bahâr

Kim anun hâme-i müşginine benzer bülbül

B.D., (K) 24/13 s.63

Şair beytinde bahâr mevsimini teşbih sanatıyla anlatmıştır. Bahârı çimenleri süsleyen kadınlara, bülbülü de siyah kaleme benzetmiştir.

Yazdı bahâr âyet-i hüsnün varak varak
Gül mushafından okudu bülbül sebak sebak

B.D., (G) 242/1 s.250

Şair beyitte ayetlerden ve Kur'an-ı Kerimden bahsetmiştir. Bahârı, tabiatı Kur'anın sayfalarına, bülbülleri ise hafızlara benzeterek mükemmel bir teşbih yapmıştır.

Yine ey bülbül-i bî-çâre eyyâm-i bahâr oldu
İrişdi vakt kim baht ola ehl-i derd gam-hârı

F.D., (K) 18/14 s.74

Bu beytinde şair bülbül-gül-bahâr üçlüsünü konu almıştır. Kış mevsimi boyunca ötmeyen zavallı bülbül bahâr günleri geldiğinde ötmeye, muhteşem elhanla tabiatı süslemeye başlayacaktır. Bahâr geldiğinde dertli olanların da şifa bulacaklarını iddia etmektedir.

Nev'î bahâr irişdi yine andelîbvâr
Efgân u nâle mevsimi zârün zamânıdır

N.D., (G) 70/5 s.356

Şair beyitte bahâr mevsiminin geldiğinden ve kuşların artık elhân etmesi gerektiğinden bahsetmektedir.

Yine gül gibi 'îş it gonca-leblerle bahâr
Söz aç bülbül gibi gel gül gibi mürg-zâr içre

K.R.D., (G) 284/1 s.310

Şair bu beytinde bahârı gül bahçesine davet etmektedir. Bülbülün gülün işe, bahâra başladığını söylemiştir.

Bülbül-i gülşende gördüm nâle vü efgân okur
Tîz giçer dir gül zamanı defter-i hicrân olur

M.D., (G) 944/1 s.307

Şair gül zamanından yani bahârdan bahsetmektedir. Bülbül de ötmektedir. Ama bahâr çabuk geçer kıymeti bilinmelidir.

1.1.6. Bahâr ve Çiçekler

Bahâr mevsiminde çiçekler açar, çimenler rengârenk çiçeklerle süslenir. Bahâr mevsimi ve çiçekler bu yüzden ayrı olarak düşünülemez.

Bezm-i bahâra basdı ayağı benefşenin
Gül gibi geldi işret-i çağı benefşenin

H.D., (G) 297/1 s.192

Hayâli bu beytinde bahârın gelişini menekşenin açmasıyla ilişkilendirmiştir. Bahâr mevsimiyle ilgili birçok çiçek divanlarda bahsedilir. Bunlardan biri de menekşedir. Menekşe rengiyle, kokusuyla bahâra canlılık ve tazelik katar. Şair, zevk ve eğlence mevsiminde gülün de menekşe gibi açmış olduğunu da eklemiştir.

Seyr-i gülşende ne hâsıl bile yâr olmayıcak
Şâh-ı gülden ne biter taze bahâr olmayıcak

B.D., (G) 240/1 s.248

Şair bu beytinde hoş bir sitem etmektedir. Bahâr ve sevgilisinin gelmeyişi kötü bir hal olarak ele almıştır.

Goncalar dügmelerin çözdü bahâr oldu diyü
Sinesin açdı giribânını çâk etti semen

B.D., (G) 358/5 s.322

Bâki beytinde muhteşem bir bahâr tasviri yapmıştır. Gonca ve yasemin çiçeklerinin açılmasıyla bahârın gelişini adeta müjdelemiştir. Bahârda rengarenk çiçekler açılır, tabiata canlılık ve tazelik gelir. Bâki'nin dediği gibi gonca düğmesini çözer, yasemin yakasını yırtar.

Bahâr oldı yine yüzler süre geldi gül ü lâle
Gubâr-ı âsitân-ı husrev-i kisver-sitân üzre

B.D., (G) 419/9 s.359

Bahârda açan çiçeklerden bahsetmiş yine şair. Şair Hüsrev'e de telmihte bulunmuştur. Hüsrev'in dergahından da bahsetmiştir. Bahâr tüm mekânları süslemiş, taze havasıyla büyülemiştir.

Bülbülde savt-ı rengîn güllerde sûret-i Çin
Fasl-ı bahâr mâni gül-şen Nigâr- hâne

B.D., (G) 470/3 s.392

Artık bahâr gelmiş kıvrım kıvrım güllerle süslenmiş; bülbül sesleri etrafı elhanla süslemiştir. Yine güzel bir bahâr tasviri yapmıştır.

Açmış ümmîd-i reh-i vaslın dil-i pür hûnumu
Öyle kim fasl-ı bahâr açar gül-i ahmer sabâ

F.D., (K) 5/23 s.36

Bu beytinde şair gülün kırmızılığında bahsetmiştir. Gönüllerin hüznünü, sıkıntısını, bahâr mevsiminin geçireceğinden ümitlendiğini belirtmektedir. Divân şiirinde gül kırmızılığıyla kana teşbih edilmiştir. Kan-gönül ilişkisi incelenir. Bahâr geldiğinde tabiat kırmızı güllerle dolar bu da gönüllerin ferahlamasını sağlar.

Gonca-i ümmid-i bâg-ı ‘ömr-i handân görmedi
Dide kim ebr-i bahâri gibi giryân olmadı

B.D., (G) 490/2 s. 405

Bu beytinde şair bahâr ve çiçek ilişkisini işlemiştir. Gonca henüz açılmamış, bahârı görmemiştir. Bahâr bulutlarının yağmuru da gözyaşına teşbih edilmiştir.

Safâ-yi tab‘ına mümkün olurdu eylemek nisbet
Bahâr âyinesinde olmasaydı bahâr jengârı

F.D., (K) 18/32 s.75

Şair bu beytinde kışın sebzelerin ölümlüğünden, cansızlığından bahsetmektedir. Sebze yani yeşillik kış mevsiminde solmuş, paslanmış, küflenmiştir. Bahâr gelince sebze can gelecektir.

Müjde-i lâle vü gül verdi meger bâd-ı bahâr
Ki nisâr etti şikûfe ana dinâr ü direm

F.D., (K) 24/2 s.87

Bu beyitte Fuzûli, bahâr rüzgârının lâle ve güle müjde verdiği bahsetmektedir. Çünkü bahâr mevsiminde ılık ılık rüzgâr eser ve sanki sebze, çiçeklere bahârın gelişini fısıldar. Beyte göre bahâr rüzgârının bu müjdesinden sonra

lâlenin ve gülün paralar saçtığı anlamı çıkmaktadır. Günümüzde de bir müjde verildikten sonra müjdeyi alan kimse, müjdeciye hediyeler takdim eder.

Tâ kim hatt-ı benefşe ile nüshâ-i bahâr
Nahl-i çemenden eyleye def‘i teb-i hazân

N.D., (K) 39/37 s.357

Şair beyitte bahâr mevsimini menekşenin başlattığından bahsetmekte ve çemenin sonbahârı kovaladığını ifade etmektedir.

Kitâb-ı fasl-ı bahâra idüp nazar nergis
Çerâğını çıkarur subha giceler nergis

N.D., (K) 28/1 s.357

Şair beytinde nergisin gözünü açıp (açılıp) bahâr mevsiminin gelişine baktığını ve geceleri de nergisin parladığını belirtmektedir.

Uyanıb h‘âb-ı ademden her çiçek kaldırdı baş
Çün seherden yüzüne su serbdi çün ebr-i bahâr

U.D., (K) 3/8 s.66

Bahâr bulutu ve yağmurdan söz ediliyor. Bahârın özelliklerini anlatmak için ebr-i bahâr tamlaması kullanılmıştır. Bahâr bulutu ile nisan yağmurları kastedilmektedir. Çünkü nisanda bol bol yağmur yağar. Çiçeklerin açması, gelişip serpilmesi için yağmura ihtiyaç vardır. Dolayısıyla bahâr bulutları yağmur getirecek, yağmur da çiçekleri açacaktır. Çiçekler, kışın soğğun etkisiyle ölümler bahârda ise adeta yerden tek tek fıskırarak canlanırlar. İşte şair bu durumu bahârın gelmesine ve çiçeklerin yokluk uykusundan uyanmalarına bağlamaktadır.

Tâze bahâr u tâze hevâdar u tâze yâr
Anma beni ki her gazelüm tâze tâzedür

İ.Ç.D., (G) 30/6 s.133

Şair bu beytinde bahârın tazeliğinden söz etmektedir. Şair kendi şiirlerinin de yeni ve orijinal olduğundan bahsetmektedir.

İrdi bahâr mevsimi açıldı lâleler
Bezm-i çemende devr ider oldı piyâleler

İ.Ç.D., (G) 32/1 s.135

Şair bahârın geldiğini ve bahâr mevsiminde meclislerin kurulup içkiler içilerek eğlenileceğinden bahsetmiştir. Lâleler de şarap kadehine benzetilmiştir.

Gözüm yaşı bârânı ile hüsn-i bahârı
Gül gibi ter ü tâze vü mahbûb olacakdur

İ.Ç.D., (G) 48/4 s.146

Şair gözünün yaşı ile bahârı getireceğini söyleyerek mübalağa yapmıştır. Gül ve taze çiçekler açacaktır.

Ey dîl ol gül-‘izârı kim sevmez
Delü misin bahârı kim sevmez

İ.Ç.D., (G) 100/1 s.182

Şair gönlüne seslenmektedir. Gül bahçesini ve bahârı herkesin seveceğini belirtmiş ve soru sorarak istifham sanatı yapmıştır.

Gül dâmenini kurtarmaz dest-i hârdan
Hayfâ bozuldu sohbet-i ‘ayş-ı bahârımız

İ.Ç.D., (G) 109/4 s.188

Şair beytinde gülün eteğindeki dikenlerden kurtulamayacağını bu yüzden de kendi sohbetlerinin zevklerinin kaçtığını belirtmiştir.

Güzellik çağı gibi ey bahâr-ı hüsn gel gitme
Gözüme gülleri gil gülsitânı külhân eylersin

K.R.D., (G) 230/2 s.274

Şair bahâr mevsimine seslenmektedir. Geçiciliğinden şikâyet edip onun gitmemesini istemektedir. Güllerin artık açılmasını, güllerin gül bahçesinin külhanbeyi olmasını istemiş, güzel bir teşhis sanatına başvurmuştur.

Yine gül devridür ‘alem bihamdillah münevverdir
Dimağı bağ-ı dehrün yine bûy ile mu’attardur

M.D., (G) 671/1 s.229

Padişah beytinde gül zamanı olduğunu ve etrafın aydınlık olduğundan bahsetmektedir, her taraf güzel kokularla dolmuştur.

1.1.7. Bahâr ve Kış Münâsebeti

Bahâr ve kış mevsimi sürekli savaş halindedir. Birbirlerini sevmezler. Bunun sebebi ise kış mevsiminde çiçeklerin solması, ağaçların kuruması ve tabiatın canlılığını kaybetmesidir. Bahârın açtığı çiçekleri, kış soldurur. Bu yüzden birbirine düşmandırlar. Bu savaşta bahâr hep gâlib gelir.

Nice kim cünd-i şitâ gâyet idüp gülzârî
Eyledikçe anı mağlub şeh-i mülk-i bahâr

H.D., (K) 30 /22

Bu beyitte kış ile bahâr mevsimi arasındaki savaş konu edilmiştir. Diğer şairlerde olduğu gibi Hayâli de bahâr ile kış arasındaki zıtlıklardan yararlanarak tezat sanatına geniş yer vermiştir. Bahâr mevsiminde açan çiçeklerin şah ile ilgili unsurlara benzetilmesi, bahâr-şah münasebetinin temelini teşkil eder. Kış mevsimi her ne kadar gül bahçesini dağıtıp bozguna uğratsa da bahâr kış mevsimini yenerek galip olan şehtir.

1.1.8. Bahâr ve Hazân Münâsebeti

Bahâr sevinç, eğlence, rahatlık yani işret mevsimidir. Hazân ise hüznün mevsimidir. Hazân mevsiminde yapraklar sararır, çiçekler canlılığını kaybeder. Hazân hüznüyle beraber anılır bu yüzden bahâra tezattır.

Aldanma câh u bahtına kalmaz bu rûzgâr
Bağ u bahârı neyledi bâd-ı hazânı gör

B.D., (G) 77/4 s.148

Bu beyitte şair hazân ile bahârı karşılaştırmıştır. Bahâr mevsiminin geçiciliğini hazânın gelmesiyle anlatmıştır. Yani her güzel şey bir gün solacağını anlatmaktadır.

Fasl-ı hazânı gör ki gelür ayağına zer
Ebr-i bahâr ‘âlemi giryân olup gezer

B.D., (G) 138/6 s.187

Bu beytinde şair yine bahârı ve hazânı karşılaştırmıştır. Hazân geldiğinde bahâr veda edip gider.

Gerçi kim fasl-ı hazân seyr-i gülistân devridür
 ‘Azm-i sahrâ demleri gül-geşt-i bûstân devridür
 Şâh-ı Cemşîd-i zemân sultân Selîm Han devridür
 Tâze ‘îş it bağda köhne bahâr eyyâmıdır

K.R.D., (MR) 2/II s.88

Kütahyalı Rahîmî, bu murabbasında bahârın tablosunu çizmiştir. Yine hazân ve bahârı tezat sanatıyla işlemiş, güzellik katmıştır. Sultan Selim Han’a da telmihte bulunmuştur.

Bahâr u bustânı çün hazân olmak mukarrerdür
 Dilâ giç bu cihânun gülsitânından bahârından

M.D., (G) 2098/5 s.620

Şair bu beytinde ilkbahâr mevsiminden sonra sonbahâr mevsimi geleceğini belirtir. Bu dünyanın güzellikleri geçicidir.

1.1.9. Bahâr ve Seher Münâsebeti

Seher vakti, güneş doğmadan önceki vakittir. Seher vaktinde tabiat hala ölüdür. Henüz uyanmamıştır. Daha sonra güneş doğacak ve bahârın tüm güzellikleri ortaya çıkacaktır. Seher vakti ölümle ilişkilendirilir.

Dem-i visâlde hoşdur yüzün görüp ölmek
 Bahâr günleri olur seherde h‘âb leziz

B.D., (G) 42/2, s.128

Şair bahâr mevsimi ile ölümü konu almıştır. Seher vaktinde uyumanın bahârın ölüşü yani daha canlanmayışı olarak nitelendirmiştir.

1.1.10. Mevsimlerin Sultânı Bahâr

Bahâr mevsimi mevsimler arasında en canlı en ferah olanıdır bu yüzden mevsimlerin sultânı olarak anılır.

Döşedi mihr-i felek yolları dibâlar ile
İtdi teşrîf çemen mülkini sultân-ı bahâr

B.D., (K) 18/8 s.40

Bu beytinde şair yine bahârı mevsimlerin sultanı olarak adlandırmış. Bahârın tazeliğini ve süsünü muhteşem bir teşbihle dile getirmiştir.

Böyle icrâ etdi gül şâh-ı bahârun adlini
Kim berâber bahş oluna hisse-i leyl ü nehâr

N.D., (K) 15/4 s.355

Şair beytinde mevsimlerin şahı olan bahârdan bahsetmektedir. Gül açılmış, günlerce ve gecelerce bahâr mevsimi sürecektir.

Âfaka ‘aceb virgisi var şah-ı bahârun
Açıldı defter-i tumâr-ı çemenzâr

N.D., (K) 19/2 s.356

Şair beytinde yine bahârdan mevsimlerin şahı olarak bahsetmiş ve çemenin defteri açılmıştır. Bunu gören şair istifham ile acaba bahârın vergi borcu olup olmadığını sormaktadır.

1.1.11. Bahâr ve Akarsular

Bahâr mevsiminde akarsular da sanki bahârın neşesini hissetmiş gibi coşarlar. Çimenleri vadileri ovaları sulayarak çiçeklerin açmasına yardımcı olurlar.

Bahâr eyyâmı geldi taze âşıklık zamânıdır
Sular cûş itdügi demdür bulanıklık zamânıdır

B.D., (G) 181/1 s.212

Şair beyitte bahâr günlerinin geldiğini suların çağlayıp aktığını anlatmıştır. Ayrıca bahârın âşıklık, zevk ve sefa zamanı olduğunu belirtmiştir.

1.1.12. Bahâr ve Rind-Zâhid İlişkisi

Zâhidlik kavramı Divan şairleri tarafından kaba sofî, şekilci olarak anılırlar. Rindlik ise gönül adamıdır. Bu yüzden Divan şairleri rindirler. Bahârda rindler içer eğlenir, şiir okurlar. Zâhidlerde bunun yapılmaması gerektiğini savunurlar.

Metâ‘-ı zühd ü riyâ varmasun mı yağmaya
Çemen diyârına leşger çeken bahârı görün

B.D., (G) 257/2 s.259

Beyitte şair bahârı tasvir etmiştir. Dünyanın zühd aleminin ikiyüzlülüğünden bahsederek zahid-rind tezatına telmih yapmıştır.

1.1.13. Bahâr ve Sevgili İlişkisi

Sevgili ve bahâr ilişkisi Klasik şiirde sık sık işlenir. Sevgili bahâra benzetilir. Bahâr kadar güzeldir. Bahâr kadar rengârenktir. Sevgilinin yanakları bahârda açan gül gibi kırmızı ve tazedir. Sevgilinin yanağındaki tüyler çemene benzetilir. Sevgilinin saçının kokusu, sevgilinin gözleri bahârda açan çiçeklere benzetilir. Sevgilinin ağzı da gonca-ı tere benzetilir. Sevgili gülünce açılır ve gül olur. Bu mükemmel teşbihler sevgiliyi bahârla bütünleştirir.

Bâğ pür nakş ü nigâr oldı bahârı severin
Mâilem nakşına gayette nigârı severin

B.D., (G) 385/1 s.338

Şair bu beytinde bahârı sevdiğinden bahâra olan meylinden bahsediyor. Divan şairleri genellikle rindik bir yapıya sahip oldukları için bahârı, bahâr mevsiminde zevk ve sefa içerisinde olmayı severler. Bu onların tabiatında vardır. Meclisler kurulur bahârda. Şiirler okunur kadehler nûş edilir, çakırkeyif olunur.

Cân-ı mehcûruna râhat yetirir dîdârın
Çemen-i sebz bahârı ferah-efzâ eyler

F.D., (K) 42/46 s.126

Şair bu beytinde terk edilmişliğinden bahseder. Ama bahâr gelip etraf canlandığında sevgilisinin güzel yüzünü görecektir. Bu beyitte şair bahâr-sevgili ikilisini işlemiştir.

1.1.14. Bahâr ve Âşık İlişkisi

Bahâr ile âşık da münâsebet içindedir. Âşık bahâr mevsiminde daha çok şiir yazar. Sevgilisine beyitler okur. Bahâr mevsiminde âşık, meclislere katılır. İçki içer, sohbet eder ve şiir icra eder.

Kıldı def'-i gam dil-i uşşâktan zevk-i bahâr

Âh kim gösterdi aşk ehline devrân hecr-i yâr

F.D., (K) 28/1 s.95

Şair bu beytinde âşıklardan bahsetmiştir. Bahâr geldiğinde âşıkların gam ve tasaları da gider. Aşklar daha ateşli yaşanır. Şiirler okunur, âşıklar sevgilileriyle daha fazla ilgilenirler. Bahârda ayrılıklar biter artık âşıklar kavuşur vuslat başlar.

1.1.15. Bahâr ve Yılım Ayları

Bahâr mevsiminin ayları özellikle de nisan ayı Klasik şiirde sık sık zikredilir. Bahâr eyyâmı olarak da geçer.

Bahâr eyyâmıdır kurtuldu âlem her kudûretten

Kılıp kesb-i safâ cüll-âb-i feyz-i ebr-i nisandan

F.D.,(K) 25/5 s89

Bu beyitte şair bahâr aylarından nisanı işlemiştir. Nisan ayında bahâr yağmurları yağmaya başlar ve bu da tabiatın canlanması için bir vesiledir. Yani artık sadece rüzgâr değil bahâr bulutları ve yağmur da bahârın müjdecisi olmuştur.

1.1.16. Bahâr ve Rüzgâr

Bahâr mevsiminde rüzgâr ılık ılık eser. Çiçeklerin ağaçların serinlemesini sağlar. Bahâr mevsiminde seyrâna çıkanları ferahlatır.

İrdi bahâr müjde-i vasl-ı nigâr ile
Âlem muattar oldu nesîm-i bahâr ile

B.D., (G) 416/1 s.357

Yine bu beytinde de şair bahârın müjdelendiğini söylüyor. Nesim rüzgâr, özellikle bahâr rüzgârı anlamında kullanılmaktadır. Bahâr geldiğinde hafif bir esinti insanların içini ferahlatır.

Zamîre zevk verip müjde-i teveccüh-i gül
Cihâna saldı safâ makdem-i nesîm-i bahâr

F.D., (K) 17/12 s.72

Fuzûlî bu beytinde bahârın gelişini müjdelemiştir. Gülün açılması, bahâr rüzgârının ılık ılık esmesiyle dünyaya zevk ve sefa geldiğini belirtmiştir.

Nesîm-i hulkunun evsâfın etmeğe tahrîr
Çemen eline verir sebzedden bahâr kalem

F.D., (K) 33/21 s. 107

Beyitte bahâr rüzgârının güzelliğini yazması için bahârın sebzeyle kalem verdiği yani bir sanat yapıp güzelleştirdiğini anlatır. Derine inildiğinde muhteşem bir tablo çizilmiştir. Teşbih çok kalitelidir. Bahâr sanat yapması için yeşilliklere kalem yani el vermektedir.

Sâba verdi yine tâze haberler gül'izârımdan
Yine cânâ hayât erdi nesîm-i nev- bahârımdan

U.D., (G) 95/1 s.191

Şair, nev-bahârın cana hayat verdiğini anlatmaktadır. Sabâ, hafif hafif esen bir rüzgârdır. Yani haberci oluşu ile söz konusu edilmektedir. Sabânın, gülbahçesinden getirdiği mis kokular taze haberdur. Şair bahârın vilâyetlerinden geldiği Çin, Maçın, Hitâ gibi, güzel kokuların vatanı sayılan ülkelere uğradığı kabul edildiğinden koku unsuru ile birlikte ele alınır.

1.1.17. Bahâr ve Yağmur

Bahâr ve yağmur da ilişki içerisinde. Bahâr mevsiminde yağmur yağar fakat bu yağmurlar kısa sürelidir. Ve etrafı ferahlatır.

Rûhun görgeç olur sûz-iderûn ü dûd-ı dil hâsıl
Bahâr eyyâmı sıçrar berk-i rahşende sehâb oynar
F.D., (G) 70/3 s.164

Bu beyitte şair bahâra ait bulut ve şimşek kavramlarını kullanmıştır. Yani bahârda kısa süren yağmurların iç ferahlatıcı olduğunu, yanan gönüllere su serptiğini belirtir.

1.1.18. Bahâr ve Meclis

Bahâr mevsiminde meclisler oluşturulur. Bu meclislerde içki içilir, sohbet edilir ve şiir söylenir. Zevk ve safa içerisinde olan şairler şiirlerini icra ederler. Meclisin adabı olur. Oturma biçimleri, meclise katılanların ne kadar içki içeceği önceden belirlenir. Meclislerde yalnız sevgiliye değil padişahlara da medhiyeler okunur.

Var ümîdim kim bahâr oldukça bezm-ârâ-yi mülk
Görmeye âyine-i tab'ın havâdisden gubâr
F.D., (K) 28/34 s.97

Şair bu beytinde şairlerin meclisinden bahsetmektedir. Bahârda kurulan meclisler çok önemlidir. Şairler içki içerler, şiirler okurlar, sâkiler hizmet eder, mezeler meyveler yerler. Bahâr şimdi de meclislerin artık kurulabileceğini, şairlerin bir araya toplanmalarını kastetmektedir.

Gül mevsiminde tevbe-i dil târ u mâr ider
Meclisde eger sâkî ola bir nigâr-ı hûb
M.D., (G) 141/2 s.81

Şair beytinde bahâr mevsiminin geldiğini işret zamanı olduğunu anlatmaktadır. Artık içki dağıtan içkileri getirebilir. Bahâr mevsiminde kurulan meclislerden bahsedilmektedir.

1.1.19. Bahâr ve Cennet

Bahâr mevsimi cennete teşbih edilir. Bahâr mevsiminde açan çiçekler, akan ırmaklar cennette de vardır.

Cihân eyledi feyz-i bahâr reşk-i cinân
Bırakdı feyz-i letâfet zemîne lûtf-i zamân

F.D., (K) 29/1 s.97

Beyitte bahâr ile cennet karşılaştırılmıştır. Fuzûli bu beytinde mübalağa sanatına başvurmuştur. Cennetin bile bahârı kıskandığından bahsetmiştir. Cennet-bahâr benzetmesi Divân şiirinde sıkça kullanılır. Çünkü bahârda zemin cennet kadar güzeldir. Sanki bahçeler cennet bahçeleridir.

Bahâr-ı bağ-ı cennetsin hazânı dehre incünme
Hemîşe hurrem ol hem gülşen ol ey gülşen-i zibâ

K.R., D., (K) 7/10 s.69

Şair bu beytinde bahâra seslenmektedir. Sen cennetten bir bahçesin sonbahâr seni incitemez diyor. Burada şair hazân ve bahârı karşılaştırmıştır. Bahârın geldiğini gül bahçesinin güllerinin açılması gerektiğini vurgulamaktadır.

1.2. BAHÂR VE PEYGAMBER KISSALARI, EVLİYÂ MENKÎBELERİ

Klasik şiirde peygamber kıssalarına ve evliyâ menkîbelerine de yer verilir. Bu şiirler bahârla ilişkilendirilir. Genellikle Hz. İbrahim'in ateşe atıldığında o ateşin bir gül bahçesine dönüşmesi bahârda açan gül bahçelerine teşbih edilir.

Cihân-ı reşk-i gülzâr-ı Halîl eden bahâr imiş
Bu feyz-i adl-i İbrahim Hân-i pâk sîrettir

F.D., (T.C.B.) 2/4 s.285

Şair bu beytinde bu kıskançlıklar dünyasını dostluğa, kardeşliğe çeviren unsurun bahâr olduğundan bahsetmektedir. Halil İbrahim yani İbrahim peygamber'in dostluğuna da telmihte bulunmuştur.

Serîr-i hükm-i Burc-i Evliyâ senden bulup zîver
Safâdan her günü nev-rûz ü her faslı bahâr olsun

F.D., (K) 12 VII/7 s.58

Şair bu beytinde evliyalardan bahsetmiştir. Evliyaların burcu yani evliyalığın son noktası olarak nitelendirilir. Bahârın gelişiyle evliyaların tahtlarının bile süslendiğinden bahsetmektedir. Burada şair, dini açıdan olaya bakmış ve bahârın gelişinden evliyaların bile etkilendiğini belirtmiştir.

1.3. NEV-BAHÂR

1.3.1. Nev-bahâr Kelimesinin Anlamı ve Kullanımı

“İlkbahâr, “³Türk müziğinde eski bir makamdır.” Nev-bahâr sözcüğü ilkbahârın diğer bir adı olarak nitelendirilebilir. Bahâr, Divân şiirinde birçok kelime ve terkible zikredilir. Bunlar evvel bahâr, faslı bahâr, bahâr eyyâmı gibi. Nev-bahâr terkibi de bunlardan daha sıkça yer almaktadır. Bu yüzden tez çalışmamda nev-bahâr unsurunu farklı bir başlık altında inceledim.

1.3.2. Nev-bahâr ve Kokusu

Bahârın gelişi nev-bahâr olarak adlandırılır. Bu günlerde etrafı çok güzel kokular sarar. Bu durum da şiirlere konu edilir.

Müşâtâk bûy-ı hulkuna attâr-ı nev-bahâr
Muhtâc dest-i himmetine h‘âce-i hazân

B.D., (K) 1/19 s.4

Şair burda hazân yani sonbahârın bahârı özlemesinden bahsetmektedir. Nev-bahârın kokusuna attarların hayran kaldığını, ilkbahârın yardımına da sonbahârın muhtac olduğunu belirtmiştir. Bu düşüncesini tezat sanatıyla desteklemiştir.

³ Hicabi Kırilangıç, Derya Örs ve Ahmet Eryüksel, (2003), *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, Gün Yay. Ankara

1.3.3. Nev-bahâr ve Kış Münâsebeti

Kış ve bahârın ilk günlerinin bir münâsebeti vardır. Onlar da bahâr ve kış gibi savaş halindedirler.

‘İrkını kat‘ eyledi cünd-i şitânun nev-bahâr
Berg-i sûsen hizmet-i şemşîri bürrân eyledi

B.K., (K) 7/6 s.22

Bu beyitte Bâkî, çok güzel bir savaş tablosu çizmiştir. Adeta nev-bâhar ile kışı savaştırmıştır. Nev-bahâr ordusuyla kışı yenmiş, galib olmuştur. Susamların keskin kılıçları ile kış ordusunu katlatmıştır. Müthiş bir teşhis sanatı vardır.

Minnet Cenâb-ı Hakk’a dem-a-dem hezâr bâr
Fasl-ı şitâda bağ-ı cihân buldı nev-bahâr

B.D., (K) 9/1 s.25

Bu beyitte şair Allah’a şükretmektedir. Kış aylarının yerini nev-bahâra bıraktığını belirterek sevincini iletiyor.

Nev-bahâr irişdi vü gitdi şitâ
Keyfe yuhyi’l-arza ba‘de mevtilhâ

B.D., (G) 11/1 s.108

Şair bu beytinde kış ile ilkbahârı karşılaştırmıştır. İlkbahârın gelişiyile kışın gittiğini söylemiş keyiften, içkiden artık gülüp eğlenmeden bahsetmiştir.

1.3.4. Nev-bahâr ve Dinî Gün ve Geceler

Bahârın gelişi ile birlikte kandiller de yaşanır. Bu kutsal geceler Müslümanlar için çok önemlidir. Bu yüzden şairler mübarek gün ve geceleri şiirlerinde işlemişlerdir.

Kadr ü şerefde her gicesi leyletü’l-berât
Eyyâm-ı ‘ömr-i devleti nevrûz u nev-bahâr

B.D., (K) 17/13 s.39

Bu beyitte şair artık bahârın gelişiyile her gecenin berat kandili kadar mübarek olduğunu belirtmiştir. Şair yine bahârın gelişini abartılı bir şekilde ifade etmiştir.

1.3.5. Nev-bahâr ve Bûlbûl

Nev-bahârın da bûlbûl ile ilişkisi vardır. Çünkü bahârın ilk günleri olan nev-bahârda bûlbûller tatlı tatlı elhân etmeye başlarlar.

Nev-bahârın nakşına bir savt-ı rengîn bağıladı

Başladı söz ü nevâyâ bûlbûl-i destân-serâ

B.D., (G) 8/2 s.106

Bâkî bu beytinde yine ilkbahâr tasviri yapmıştır. Tabiatın canlanıp renklendiğinden bahsetmiş ve bunu gören bûlbûlün ötüşüp gezdiğinden söz etmiştir.

Nev-bahârın ma'nisin fehmeyleyemez zâg-ı siyah

Halet-i mecmû'a-i gül bûlbûl-i şeydâdır

U.D., (G) 25/6 s.121

Şair bu beytinde etrafa çökmüş siyahlığın nev-bahârın manasını anlayamayacağını, gül ise bûlbûle güzel elhân ettiren mecmuadır demek istemektedir.

Ey gül-i râ'nâ cihân bağında bir bûlbûl mi var

Nev-bahâr-ı hüsnün anup âh u feryâd eylemez

İ.Ç.D., (G) 110/2 s.185

Şair güle seslenmektedir. Açmış olan gül öyle güzeldir ki bu dünyada ona elhân etmeyecek bir bûlbûl yoktur.

1.3.6. Nev-bahâr ve Çiçekler

Bahâr mevsiminin ilk günlerinde rengârenk çiçekler toprağın zindanından yağmurun iplerine tutunarak çıkmaya başlarlar. Bu yüzden onlar için bahârın ilk günleri büyük bir lütuftur.

Yine gömgök tere batmış çıka geldi çemene

Nev-bahâr irdi diyü virdi haberler sümbül

B.D., (K) 24/8 s.63

Şair bu beytinde bahârın müjdecisi olarak sümbülü kullanmıştır. Taze taze açmış olan sümbül bahâr geldi diyerek tabiatı müjdelemektedir.

Bir gülistân yazdı bir ay içre fasl-ı nev-bahâr
Lâle yir yir sürh olupdur sebze hat şebnem nukât

B.D., (G) 222/3 s.237

Şair bu beytinde ilkbahâr günlerinin geldiğini belirtmiş. Gülbahçesinin de deftere ara ara lalelerden yazılar yazdığını söyleyerek muhteşem bir teşbih yapmıştır. Ruhu şâd olsun.

Nev-bâhar-i zevk-i vaslından cüdâ gül-zâr-i mülk
Her zâr-i derddür zindân-i züll ü inkisâr

F.D., (K) 28/27 s.97

Şair bu beytinde gülbahçesinin derdinden bahsetmiştir. Gül bahçesi o kadar dertlidir ki bahâr gelmemiştir ve bu yüzden ağlamış sızlamış, kırılıp alçalarak zindanlara düşmüştür. Burada aslında zindan kara toprak olarak düşünülebilir. Çünkü henüz çiçekler açmamıştır ve toprağın altı tıpkı bir zindan gibi karanlıktır.

Seyr ile saldı bağa güzer ol semen'izar

Envâ-i zîb ü zînet ile fasl-ı nev-bahâr

F.D., (MÜS). 4/1 s.287

Şair bu beytinde yasemin çiçeğinin açmasından bahsetmektedir. Bunun yanında her çeşit süslü bitki ve çiçekler etrafı renklendirmiştir.

Nev-bahâr irişdi taraf-ı gülistânda su gibi

Yüz sürüp pâyına bir servün kinâr itmek gerek

İ.Ç.D., (G) 140/5 s.208

Şair bahârın geldiğini ve gül bahçesinde su gibi ayağına dolandığını, ağacın da kenarında gezdiğini belirtmektedir.

Gülistânun yüzi gülse açılsa nev-bahâr olsa

Teferrüc itmege gitsek ben olsam ol nigâr olsa

İ.Ç.D., (G) 260/1 s.287

Şair bahârın gelmesini istemektedir. O zaman sevgilisi ile birlikte ferahlamak için gül bahçesine gideceklerdir.

Sahrâda lâle sanma gül-gûn meyiyle sunmuş
‘Ayyâş-ı nev-bahâra câm-ı safâ-yı nev-rûz

K.R.D., (G) 108/3 s.193

Şair bu beytinde bahârı ayyaş yani çok fazla içki içen olarak adlandırmıştır. Meyi yani kadehi çölde lâle sanmayın diyerek de uyarmaktadır. Lâleyi kadehe benzeterek klasik ama çok güzel olan bir teşbih yapmıştır.

Nev-bahâra lâle sundı yine bir mey-gûn çanag
Sen de baş kaldurma destünden koma bir dem ayag

K.R.D., (G) 130/1 s.208

Burada şair yine laleyi kadehe benzetmiştir. Ayak kelimesi de Divân şiirinde kadeh olarak kullanılır ve “sür ayağını sâkî” ifadesiyle tevriye yapılır. Kadeh bardağı da tasavvur edilirse ayakta dikilir gibi bir görünüm şekillendirir zihnimizde. Lale de zaten gerçekten kadeh bardağına benzer. Divân şiiri gerçekten bir zeka oyunudur.

Nev-bahâr irdi benefşeyle güle karşı yine
Ben de yelken torıda bir yakası çâk olayım

K.R.D., (G) 205/5 s.257

Bu beyitte şair bahârın gelişinden, gül ve menekşenin açmasından yani yakasını yırtmasından bahsetmektedir. Kendi si de zevkten, eğlenceden, içkiden yakasını yırtacaktır.

1.3.7. Nev-bahâr ve Sevgili Münâsebeti

Nev-bahârın sevgili ile de münâsebeti vardır. Sevgili bahârın gelişi ile açılır saçılır, güzelliğini ortaya çıkarır. Çiçek gibi açar, saçının kokusu etrafı sarar.

Âleme leyli saçun sevdâsın izhâr eylerin
Nev-bahâr eyyâmıdır bir gün tutar mecnunluğum

B.D., (G) 325/3 s.301

Bâkî bu beytinde bahâr gelince şairlerin şiirler yazıp okuduğundan bahsetmiştir ve sevgilisine de siyah saçının sevdasını bu bahârda aleme açıklayacağını belirtmiştir.

1.3.8. Nev-bahâr ve Nev-rûz

Bahârın ilk günleri ve nev-rûz arasında da ilişki vardır. Nev-rûzda bahârın gelişi ile ilgili kutlamalar yapılır.

Yine âyine-i nev-rûzda peydâ oldı
Nev-bahârun seheri hüsn-i cihân-ârâsı

B.D., (G) 37/3 s.433

Nev-rûz yani ilkbahârın ilk günleri geldiğinde nev-bahâr sabahı cihânı kaplamıştır. Yani şair bu beytinde yine ilkbahârın etrafı tazeleyip canlandırdığından bahsetmektedir.

1.3.9. Nev-bahâr ve İşret

Bahârın gelişiyle zevk ve eğlence başlar. İçkiler içilir, meclisler kurulur, yemekler yenir. Bütün bu yapılanlar işret olarak adlandırılır.

Getir sâkî kadeh kim nevbahâr-i ‘âlem-ârâdır
Zemin sebz ü hevâ can bahş ü gül-şen rahat-efzâdır

F.D., (T.C.B) 1/1 s.284

Artık Fuzûlî de bahârın gelişini müjdelemiş sâkîden içki isteyip zevk ve eğlence havasına girmek istemektedir.

Nev-bahâr eyyâmıdır rindân ile mey içmeye
Var harâbâta Muhibbî pîr-i mugândan heybet al

M..D., (G) 1750/5 s.524

Şair beytinde nev-bahâr ifadesini kullanmıştır. Bahâr mevsiminin ilk günleridir. Muhibbî de nevş ü nevâ istemektedir.

1.3.10. Nev-bahâr ve Rüzgâr

Sabâ verdi yine tâze haberler gül‘izârımdan
Yine câna hayat erdi nesîm-i nev-bahârımdan

U.D., (G) 95/1 s.191

Şair bu beytinde nevbahâr tasviri çizmiştir. Sabâ rüzgârı ile gül bahçesinden haberler müjdeliler vardır. Bahâr gelecektir.

1.4. NEV-RÛZ

1.4.1. Nev-rûz'un Tarihçesi

Nevrûz, güneşin koç burcuna girdiği milâdi 22 Mart (Rûmi 9 Mart) günüdür ve bahârın başlangıcı olarak kabul edilir. “Yeni gün, yılbaşı. İran takvimine göre yılbaşı olan 21 Mart'ta kutlanmaya başlanan en önemli millî bayram. Eski bir Türk müziği makamı.”⁴ Türk ve İran topluluklarında müşterek bir gelenek olan Nevrûz bir tabiat ve diriliş bayramıdır.

Sünnî, Şîî ve Alevî, bütün toplulukları tarafından her yıl büyük bir coşkuyla karşılanan Nevrûz, Osmanlı döneminde de kutlanırdı. Bütün Türk'leri ve müslümanları birleştiren bir gelenek olduğu için. Osmanlı sarayını, büyük devlet olma şuuruyla, Nevrûz'a ayrı bir önem verdiğini biliyoruz. Hekim Paşa tarafından her Nevrûz'da, amber, afyon hilasası ve çeşitli kokulu bitkilerden Nevrûziye adı verilen kırmızı renkte ve hoş kokulu bir macun hazırlanır, porselen kaplar içinde, başta padişah olmak üzere, şehzâde ve sultânlara, kadın efendilere, sadrazama ve diğer devlet ricâline takdim edilirdi. Nevrûziye'ye, müneccimbaşı tarafından güzel bir yazıyla ve altınla yazılmış, tahuîl ânını ve yılın taliini belirten bir de kâğıt eklenirdi. Şairlerde “Nevrûziyeler” yani nevrûzdan söz eden kasideler yazarak padişaha yahut devrin büyüklerine sunarlardı.

Göçebelik devirlerinde güneşi bayrak, gökyüzünü çadır olarak gören Türk milletinin çocukları uzun süre kapalı mekânlarda kalmaktan çok sıkılır, kış boyunca tehallükle bekledikleri bahâr gelince kendilerini hemen mesire yerlerine, bağlara, bahçelere atarlardı. Bu bakımdan bahçeler, Türk evlerinin olmazsa olmayacak bölümleridir. Ve bahâr sadece şairlerin değil, herkesin büyük bir coşkuyla karşıladığı mevsimdi. Bahâr dirilişti, yeniden doğuştu, hayattı; yeme içme, eğlenme, dünyadan kâm alma zamanıydı. Divân şiirimizin büyüklerinden Necâti Bey'in (XV.y.y.) dediği gibi, sevgiliye kavuşmak, âşığı nasıl candan sevindirirse, bahâr mevsimi de yeryüzünü öyle güldürür. Ve çiçekler toprağın zindanından yağmurun ipine tutunup çıkarlar.

⁴ Kırılmaç, vd., a.g.e.

Şeyh Galib de Hüsn-ü Aşk'ın "Der sıfat-ı bahâr" başlıklı bölümünde, bahârın gelişini, "Âlemi parlatıp aydınlatan bahâr, cihan Nevrûz kadehini bağışladı." Diye anlatır. Zamâne, o kadehteki şarapla düzen tılsımını bozmuş, yeşillik cennet gibi coştukça coşarken gül ve lâle içmeye koyulmuşlardır. Her goncanın üzerinde bir Nevrûz elbisesi... Ve güneş nasıl bir şarap içmiştir ki, çemen çocukları, yani çiçekler birer Cemşîd kesilmişlerdir.

Klasik şiirimizde bahârın, dolayısıyla Nevrûz'un verdiği coşku, her zaman "diyanizyak" bir coşku olarak tasvir edilir ve mutlaka Cemşîd'den söz edilir. İran mitolojisine göre yedi yüz yahut bin yıl yaşamış olan Cem Pişojisine göre yedi yüz yahut bin yıl yaşamış olan Cem, Pidâdyan sülalesinin dördüncü hükümdarıdır. Dünyayı dolaşırken yolunun düştüğü Azerbeycan'ı çok beğenmiş ve gün doğusunda yüksek bir yere mücevherlerle süslü bir taht kurdurmuştur. Kendisi de en süslü elbiselerini giyip mücevherlerle bezenmiş tacını başına geçirip bu tahta oturur. Güneş doğunca tc ve taht parlayarak etrafı ışığa boğar. Bu manzarayı gören halk o güne "Nev-rûz", Cem'e de "Cem-şîd" adını verir. "Şidi" , Farsça'da ışık ve parlaklık anlamına da gelmektedir.

Cem'le câm ve şarap arasındaki ilişki de yine mitolojik rivayetlere dayanmaktadır. Bir gün maiyetiyle birlikte otururken gökte ayaklarına yılan sarılmış bir kuş görem Cem, okçularından kuşu yaralamadan yılanı vurmalarını ister. Kuş, yilandan kurtulunca, Cem'e gagasıyla şükran olarak birkaç tane getirir. Ekilen bu tanelerden asmalar yetişecek ve üzümlerinden elde edilen sular saklanacaktır. Nedense bu üzüm sularının zehirli olduğu inancı yaygınlaşır. Fakat bir gün intihar isteyen bir cariye bu sulardan içince hiç de öyle olmadığı ortaya çıkar. Cariye ölmediği gibi, kendisini intihara sürükleyen sıkıntılardan kurtulup keyiflanmıştır. "Üzüm suyu" ondan sonra bol bol kullanılmaya başlanır. Bunun için şarabın mu'cidi olarak kabul edilen Cem, İran mitolojisinde, bir bakıma, Dionyzos'un karşılığıdır.⁵

Nevrûz, Farsça "Yenigün" anlamına gelen birleşik isimdir. Nev ve rûz kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Bu iki kelimenin de Türçe'de yaygın bir kullanımı vardır. Nevsal (yeni yıl) Nev-bahâr, Nevşehir, Rûznâme, Rûz-ı cezâ (ceza günü) Rûz-ı Hızır gibi.

⁵ Beşir Ayvazoğlu, (1995), *Güller Kitabı: Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme*, Ötüken Yayınları, İstanbul, s.37-40.

Nev-rûz, İran takviminde güneş yılı (Şemsi yıl) başlangıcıdır. Yılın ilk ayı olan Ferverdin'in birinci günü 21 Mart tarihidir. Arapça'ya "Nevrûz" şeklinde geçen kelime "Yevm-i Cedîd" (yeni gün) anlamını taşımaktadır. 21 Mart gece ve gündüzün eşitlendiği gün olması bakımından kozmoğrafik, koç burcunun başlangıcı olması sebebiyle de astrolojik bir öneme sahiptir.

Tarih boyunca her toplum tabiatın canlanması doğanın uyanışı, havanın ısınması, büyük bir coşku ve yeniden doğuş anlayışı içinde kutlanmıştır.

İslam dünyasında nevrûz, özellikle Abbasiler döneminden başlayarak İslami bir mana ve mahiyet kazanmıştır. Nevrûz'a atfedilen olaylar arasında Hz. Âdem'in doğumu, Hz. İbrahim'in putları kırması, Nuh'un gemisinin karaya oturması, Hz. Musa'nın asasıyla Kızıl Deniz'i geçerek teb'âsını kurtarması, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin başlangıcı, Hz. Ali'nin doğumu v.s. bulunmaktadır. Sasanî kültürünün devamı sayılan İran da nevrûzun yılbaşı, af günü ve bayram sayılarak kutlandığı bilinmektedir. İran tarihi yazarı Firdevsî'nin Şehnâmesi'ne göre nevrûz geleneği, Cemşid-Ehrime'n veya Demirci Kave-Azi Dahhak mücadelesinin simgesidir. Ayrıca nevrûz Cemşid'in Azerbaycan'da taht kurduğu gün olarak da kabul edilmektedir. Bu iddiaların bilimsel dayanağı şüphelidir. Çünkü İran kültüründe ıssız yer ve demir dövme motifi yoktur. Yeniden doğuşu da kar tufanı simgelemektedir.

1.4.2. Türk Toplumunda Nev-rûz Bayramı

Çeşitli Türk topluluklarında nevrûz, navrız, navrûz, norûz şeklinde ifâde edilen kelime yenigün anlamına gelmektedir. Türkler'de yeniden doğuşu simgeleyen bu bayramın Hun Devleti zamanında kutlandığı Çin kaynaklarında belirtilmektedir. Göktürk, Uygur, Yakut, Gagavuz, Çuvaş Türkleri'nin bu bayramı kutladıkları bilinmektedir. Özbek ve Tacik toplumlarında nevbahârda doğan erkek çocuklara "Bahâray" adı verilmektedir.

Osmanlılar döneminde nevrûzla ilgili etkinliklerin hem arttığı hem de çeşitlendiği görülür. Bu faaliyetler şöyle özetlenebilir:

1. Divân edebiyatında nevrûz, kasidelerde nevrûziye adıyla geçer.
2. Devlet işlerinde ordunun sevki, asker ve yardım toplanması, vergi toplanması gibi işlerde nevrûzun zaman ölçüsü olarak kullanıldığı görülür.
3. Tatlı, ilaç ve macunlar: 22 Mart'ta ilk harfleri "sın" ile başlayan yedi maddeden yapılan ve nedenle "hefsın" (yedisın) adı verilen macunlar vardı. Bu maddeler sumak, sebze, sirke, sir (sarımsak), senced (iğde) , semena (buğday tatlısı) ve semek (balık) idi. İstanbul'da hekimbaşılar amber ve kokulu nebatla süsledikleri bu macunu, porselen kaplar içinde önce padişaha, sonra devlet büyüklerine sunarlardı. Nevrûziye takdim eden hekimbaşına padişah huzurunda bir kürk giydirilirdi. Bunun dışında eczacılar tarafından kırk türlü bahârat karıştırılarak yapılan nevrûziyeler karanfil, gül yağı, vanilya, tarçın, kişniş karıştırılarak büyüklere takdim edilirdi.
4. Nevrûziye pişkeşi: Nevrûz münasebetiyle sadrazam ve diğer görevlilerin padişaha sunduğu hediyelere nevrûziye pişkeşi denirdi. Her yıl nevrûzda sadrazam, vezirler, valiler padişaha hediyeler sunar, padişah da onları para ile ödüllendirirdi.

Türkiye'de nevrûz kutlamaları I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'nin yapıldığı olağanüstü şartlarda bile devam etti. 1918-1921 ve 1922 yıllarındaki nevrûz kutlamalarına ilişkin belge özetlerinden biri aşağıda verilmiştir:

"22 Mart Cuma günü Konya Türklüğün pek eski bir gününü muhteşem bir merâsim ile yaşadı. Sabahleyin saat 10'da halk bu büyük milli bayramı kutlamak üzere Aleeddin tepesine koşuyor, insan kitlesinden tepe adeta görünmüyordu. Saat bir buçuğa doğru erkân-ı vilâyet, ümürâ-yı askeriye (komutanlar) , bilim talebe ve talim ihtifal mahalline teşrif ettiler..."

Nevrûz kutlamaları, özellikle son yıllarda, çeşitli polemik ve istismarlara konu olmaktadır. 21 Mart tarihi, bahârın başlangıç, gece ve gündüzün eşitlenmesi, koç burcuna geçişi göstermesi bakımından evrensel bir değer taşımaktadır. İlk çağlardan beri çeşitli topluluklar tarafından kutlanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde farklı toplumlardan ve inançlarda unsurlar aldığı da anlaşılmaktadır.⁶

⁶ *Akademik Bakış: Kültür ve Sanat Dergisi*, Bahâr 1997, s.56-58.

1.4.3. Nev-rûz ve Sevgili Münâsebeti

Nev-rûz ile birlikte havalar ısınmaya, insanlar bağlarda bahçelerde seyrân etmeye başlarlar. Sevgili de kendisini arz-ı endam ederek gösterir.

Nev-rûz irüp agyâr ile seyr eyledi dil-ber
Gicemle günüm oldu benüm yine berâber

Z.D., (G) 273/1 s.273

Güzel bahâra ereli ve senin siyah siyah ince tüylerini görelî gece ve gündüzünü karıştırır olduğunu söylemektedir şair.

Bu beytinde şair nev-rûzun geldiğini belirtir. Şair rakiplerini kıskanmaktadır. Çünkü rakipleri sevgilisiyle bahârî gezintiye çıkmıştır. Bu durum şairi çok üzmüş gece ile gündüzünü karıştırır olmuştur.

Nevrûz-ı hüsnüne ereli hatt-ı mişg-bâr
Oldu berâber ey peri geceyle gündüzüm

H.D., (G) 340/4 s.207

Şair beytinde sevgiliyi konu almıştır. Sevgilisine peri diye seslenmektedir. Şairin aşkından dolayı gecesi ve gündüzü birbirine karışmıştır.

Nev-rûz bende bana zülf ü rûhun yeter
Ânsız berâber oldu Yemende şeb ü nehâr

K.R.D., (G) 80/4 s.174

Şair bu beytinde bahârî küçümsemiştir. Çünkü sevgilisinin güzelliği bahârdan üstündür. Aşkından dolayı da gecesi gündüze karışmıştır.

1.4.4. Nev-rûz ve Çiçekler

Bahârın gelişiyle çiçekler açmaya başlarlar. Onlar da diğer tüm tabiat unsurları gibi sevinç içindedirler.

Şâh-ı nevrûz görüp hüsn ile sultânı seni
Lâle vü gülden eder hayme vü hargâh sana

H.D., (G) 15/3 s.94

Hayâlî bu beytinde nevrûzun geldiğini belirtir. Lâle ve gülün ise bir çadır gibi kurulduğunu teşbih ederek güzel bir bahâr tablosu çizer.

Her yana mektûb uçurdu bâd-ı nev-rûzi yine
Berg-i nesrîni kebuter gibi perrân eyledi

B.D., (K) 7/9 s.22

Şair bu beytinde çok güzel bir teşbih sanatı yapmıştır. Mektubu güvercine benzetmiştir. Bahâr gelmiş her yana yaban güllerinin yaprakları ile müjdeler uçurmaktadır.

Kurdu sahn-ı çemene hayme-i dibâ nevrûz
Lâleden aldı ele câm-i musaffâ nevrûz

Virdi şah-ı güle gül-zâr-i cinânun haberin
Oldı bâd-i seher-i gibi sebûkpâ nevrûz

Bezm-i gülşende idüp kâmet-i ra'nâsını 'arz
Geydi cânâne-sıfat câme-i hazrâ nevrûz

Lâleden hokka ile meşrebi izhâr eyler
Gösterüp dehre yine âyin-i 'Îsâ nevrûz

Vasf ider hatt-i dehânını Figânîyi diyen
Sagâr-ı gülle ider bülbülü gûyâ nevrûz

(F.D.Ç., (G) 37 s.67)

Şair gazelini nevrûz redifiyle yazmış, bahârın gelişini yani nevruzu muhteşem teşbihlerle anlatmıştır.

Şâh-ı nev-rûzu yeşil yapraklı hil'at giydirip
Her şecer uryân iken buldu şî'âr ile disâr

U.D.,(K) 3/6 S.66

Nev-rûz bahârın başlangıcıdır. Bu beyitte de bahârın gelmesiyle tabiatta meydana gelen değişiklikler anlatılmaktadır. Ayrıca nevrûz gününde de gece ile gündüzün birbirine eşit olmasından dolayı şâh olarak nitelendirilmiştir. Sonbahârda

ağaçlar yapraklarını dökerler ve elbiselerini çıkartmış uryan kalmış gibi görünüm kazanırlar. İşte nevrûzun gelmesiyle tabiatta yeniden bir canlanma yeşillenme görülür. Bu beyitte nevrûzda meydana gelen değişikliklerden bahsedilmiştir.

1.4.5. Nev-rûz ve Dinî Gün ve Geceler

Nev-rûzla birlikte Hızır ve İlyas'ın buluşması olarak kabul edilen ve halk arasında "Hıdırellez" denilen mübarek bir gün yaşanır.

Kadr ü şerefde her gicesi leyletü'l- berât
Eyyâm-ı 'ömr-i devleti nevrûz u nev-bahâr

B.D., (K) 17/13 s.39

Bu beyitte şair artık bahârın gelişiyile her gecenin berat kandili kadar mübarek olduğunu belirtmiştir. Şair yine bahârın gelişini abartılı bir şekilde ifade etmiştir.

1.4.6. Nev-rûz ve Evliyâ Menkîbeleri

Her yerde tâ nevrûz ola gül bû-sitân efrûz ola
Nevrûz tek firûz ola eyyâm-ı Şâh-ı evliyâ

F.D., (K) 8/27 s.44

Şair bu beytinde temennide bulunmaktadır. Bahârın gelmesini istemekte ve bahâr gelince herkesin Şâh-ı evliyânın mutlu olacağını belirtmektedir.

Serîr-i hükm-i Burc-i Evliyâ senden bulup zîver
Safâdan her günü nevrûz ü her faslı bahâr olsun

F.D., (K) 12 VII/7 s.58

Şair bu beytinde evliyalardan bahsetmiştir. Evliyaların burcu yani evliyalığın son noktası olarak nitelendirilir. Bahârın gelişiyile evliyaların tahtlarının bile süslendiğinden bahsetmektedir. Burada şair, dini açıdan olaya bakmış ve bahârın gelişinden evliyaların bile etkilendiğini belirtmiştir.

1.4.7. Nev-rûz ve Bayram

Nev-rûzla bayram arasında münâsebet Klasik şiirde işlenir. Bir bayram neşesi vardır tabiatta. Her taraf rengârenk ve cıvıl cıvıldır.

İyd-ı ferrûhla ferâh buldukça halk-ı kainat
Rûz-ı nevrûz ile zeyn oldukça eyyâm-ı bahâr

U.D., (K) 3/47 s.69

Genellikle bahâr ve bayram birlikte ele alınır. Çünkü her ikisi de insanlara mutluluk, huzur ve mutluluk vermektedir. Beyitte rûz-ı nevrûz ve İyd-i ferrûh birbiriyle özdeşleştirilmektedir. Nasıl ki kainat insanları bayramla ferahlarırsa nevrûzda da bayram günleri ile ferahlar mutluluk ve huzur duyar.

Yüzünden nüshâdır nevrûz ile İyd
Saçındandır şeb-i kadrin berâtı

U.D., (G) 141/4 s.337

Nevrûzda gece ve gündüz eşit olur. Bu hususlar gece ile ilgili olarak söz konusu edilir. Nevrûzda, bayram ve kadir gecesinden bahsedilir. Gece karanlıktır ve sevgilinin saç ile renk bakımından ilgi kurulur. Nevrûz ve bayram da sevgilinin yüzü olarak tasavvur edilir.

Gülşen içre gül gibi gel devlet ü bahtün sa'îd
Sana bir nevrûz ile olsun mübârek iki 'îd

M.D., (G) 325/1 s.132

Şair beytinde nevrûzdan yani bahârın gelişinden bahseder bayram da yaklaşmıştır bahârla birlikte iki bayram olacaktır.

1.5. BAHÂRİYYE

1.5.1. Kasîde Nazım Şekli ve Bahâriyye

Edebiyatımızın çok benimsemiş olduğu nazım şekillerinden biri olan kasidenin kaynağı Arap edebiyatıdır. Birbiriyle kafiyali iki tam mısradan müteşekkil beyitlerle yazılan kaside, Bedevî şiirinde serbest ilhama açık iken İslâmi devrin ilk şairleri tarafından bazı kurallara bağlanmıştır. Böylece hayatı ve tabiatı seleflerinin çizdiği gibi

görmek ve onların benzerlerini vermek bir gelenek oldu. Daha sonra bu gelenekçilik Divân şiirinin de temel özelliklerinden biri olarak karşımız çıkacaktır. Cahiliyye devrinde kasidenin yapısı üç merhaleden oluşur: Şair eserinde terk edilmiş bir konak yerinin tasviriyle başlar. Birinci kısımda -nesib- sevgili ile ilgili hatıralar anılır, daha sonra bunu çölde tehlikeli bir yolculuk ve bu yolculukta şairin bindiği devenin yahut yolda rastlanan bir hayvanın tasviri takip eder. Üçüncü kısım ise asıl konunun işlendiği medih yahut hicve tahsis edilmiştir. Altıncı asra gelindiğinde bu plan bir gelenek halini almış bulunuyordu. Tegazzül de evvelce kasidenin bir kısmı iken daha sonra İran edebiyatında müstakil gazel hüviyetini kazanacaktır. Cahiliye Arapları nezdinde manzum söz büyük bir kıymeti haiz olduğu cihetle çeşitli vesilelerle yapılan şiir müsabakalarında en çok ilgiye mazhar olanlar Kâbe duvarına asılmak suretiyle tebci edilmekte idi ki bunların en meşhur yedi tanesi “Muallakat-ı Seba” adıyla şöhret kazanmıştır. En tanınmış İmrü’l-Kays’a ait olan bu kasidelerde tasvirlerde şaşırtıcı bir gerçekçilik hemen dikkati çeker. Diğer taraftan sevgili ile ilgili tasvirler ahlak sınırlarını zorlar. Hz.Peygambere Kab b. Zuhayr tarafından sunulan ve onun tarafından takdir gören kaside bu türün İslam ahlakına uydurulması suretiyle devamı için bir nevi icazet sayılmıştır. Keza kasideye hediyeyle mukabele -caize- geleneğinde buradan neşet etmiştir. İslam sonrası büyük temsilcilerini Abbasi hilafetinin parlak saraylarında bulan kaside daha sonra Fars edebiyatında da büyük bir ilgiye mazhar olmuştur. Kasidelerin uzun giriş kısımları; çeşitli tabiat, savaş, sosyal hayat tasvirleri yahut fikir beyanlarıyla Divân şiirinin hayata en açık cephesini meydana getirir. Keza bu kısım gazelin aksine konu bakımından tek parça ve bütündür. Nesib veya teşbib adını alan bu kısımdan sonra girizgah, medhiye ve sanatkarın kendi sanatını övdüğü fahriye bölümleri yer alır. Şiirin sonunda şair muhatabı hakkında dua etmeyide ihmal etmez. Şairler, kasidede sıklıkla kendi sıkıntılarından ve kendi beklentilerinden de söz etmişlerdir. Uzunluğun 33 ile 99 beyit arasında olması teamülüne rağmen bazı kasidelerde beyit sayısı 150’yi aşar. Burada ölçü kafiyenin müsaadesidir. Şair kafiyeyi kullanma becerisi nispetinde kendisini başarılı bulur. Ancak bu başarı birazda dilin kendisine aittir.⁷

Kaside nazım şekli altı bölümden oluşur. İlk bölüm nesib veya teşbihtir. 15-20 beyit kadar olur. Şiirin giriş bölümüdür. Değişik tasvirlerle doludur. Eğer bu bölümde

⁷ Cihan Okuyucu, (2004), *Divân edebiyatı Estetiği*, L&M Yayınları, İstanbul.

âşikâne duygular anlatılıyorsa nesib, afâki konular (bahâr, tabiat, bayramlar vs.) işlenmişse teşbib diye adlandırılır.⁸

Eski Türk edebiyatı çerçevesinde kasîdeler nesîblerine, konularına ve rediflerine göre isimlendirilirler. Bahâriye / Rebi'ye, nesib veya teşbib kısmında bahâr tasviri işlenen kasîdelere verilen addır. Bahâr, canlılığı, tazeliği ve eskiden savaşların daha çok bahâr mevsiminde başladığı sebeplerle Eski Türk edebiyatında sıkça işlenmiş bir konudur. Kasîdelerin daha çok nesiblerinde görülen övgüye bir zemin olan bu şiirler, bahârda çiçeklerin açması, tabiatın canlanması, bahârın gelişini kutlama gibi, özelliklerle soyut bir övgü ifadesine zenginlik katar. Daha çok kasîdelerde rastlanılan bahâriye az da olsa tevhid ve na't türlerinde de görülür.⁹

1.6. YAZ

1.6.1. Yaz Mevsiminin Genel Özellikleri

Yaz mevsimi bir yerde “yaylamak” fiil dolayısıyla söz konusu edilmiştir. Yaz, şairlerin ilgi duymadığı bir mevsimdir. Sıcaklığı sebebiyle söz konusu olmuştur. Divân şiirinde örneğine çok az rastlanır.

1.6.2. Yaz ve Yılın Ayları

Virürse reşhâ-i lutfun terâvet-i nîsân

Fezâ-yı gülşeni hışk itmeye dem-i bahûr

N.D., (K) 22/44 s. 357

Şair beytinde dem-i bahûr tamlamasıyla yaz mevsiminden bahsetmektedir. Nisandan sonra yaz mevsimi gelecektir.

⁸ İskender Pala, (1992), *Divân edebiyatı*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul.

⁹ Ahmet Mermer ve Neslihan Koç Keskin, (2005), *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara.

1.7. SONBAHAR (HAZÂN)

1.7.1. Hazânın Genel Özellikleri

Sonbahâr, bahâr ile zıtlık oluşturan bir mevsimdir. Bahâr mevsimindeki tazelik, insana neşe ve mutluluk veren güzellikler yerini sararmış yapraklara, serin havaya ve hüzne bırakır. İnsanı ister istemez durgunluğa ve karamsarlığa sürükler. Etrafımızdaki çiçeklerin, ağaçların bir çeşit ölüme yaklaştıkları hissedilir. Sonbahârla ilgili olarak, en çok hazân yapraklarından bahsedilir. Gezinti yerleri sessizliğe ve yalnızlığa gömülür. Bu özellikleri sebebiyle sonbahâr ihtiyârlık ve sıkıntıya benzetilir. Sonbahârın ihtiyarlık olmasına karşılık bahâr gençlik, güzelliştir. Ancak her hazânın bir bahârı olduğu halde güzelliğin hazânının bahârı olmaz. Bahâr mevsimindeki tabiatla iç içe olma imkânının kaybolması sebebiyle “mevsim-i seyr-i kenâr”¹⁰ olarak vasıflandırılır.

Divân şiirinde hazân ve hazânla ilgili öğeler hazâniyelerde yer almakla birlikte diğer nazım şekilleriyle yazılmış şiirlerde de hazândan ve kimi özelliklerinden söz edilmektedir. Mevsimlerin insan hayatıyla benzer yönleri vardır. Çocukta gençlikte insan hep hayal kurar, “şöyle yapsam, böyle yapsam” şeklinde. Yaz mevsimi insanın olgunluk dönemine benzer. Bu dönemde birtakım düşüncelerini gerçekleştirmeye çalışır. Sonbahâr ise artık kışın yaklaştığı, yani yolun sonunun görüldüğü mevsimdir. Sıkıntılar, dertler bu dönemde başlar. Bu yüzden güz hüznün mevsimidir. Bir başka deyişle “ağır ağır çıkılan merdivende eteklerin güneş rengi bir yığın yaprak”la dolduğu bir mevsimdir hazân... Bahârdan ve yazdan sonra gelen hüznün...

Divân edebiyatı ne hor görmüş ne de çok istememiş hazânı. İlkbahâr; canlılık, gençlik ve yaşama sevincini ifade ederken, sonbahâr; ihtiyarlık, bitkinlik, yaşlılık ve ölüm timsali gibidir. Edebiyatta bahârın zıddı olarak ele alınmış olmasına rağmen kesinlikle bahârın geniş kullanımına erişememiştir. Divân edebiyatında yalnızca bahâr mevsimi vardır denilebilir. Çünkü sonbahâr; ihtiyarlık, bitkinlik, yaşlılık ve timsali gibidir. O, saçına kır düşmüş insan gibidir. Gül bahçesini haraba verir. Bu mevsimde goncanın içi karla dolar, rüzgâr o tatlı esişini kaybeder, ağaçlar da yapraklarını dökerler. Ancak bu mevsimde yine bir bolluk (meyvelerin ve ekinlerin toplanması) söz

¹⁰ Mustafa Nejat Sefercioğlu, (1990), *Nev’î Divanı’nın Tahlili*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.380.

konusudur. Yapraklar altın rengine bürünürler. Bu renk aynı zamanda aşığın hasta yüzünün rengidir. Sonbahârda bezm dağılmış, bir sessizlik ve uyku hali gelmiştir.¹¹

“Bütün kuşlar vefasız, mevsim artık sonbahâr.”

Dallarında eğreti duran, acımasız rüzgârların oyuncağı sarı yapraklarıyla sonbahârı seviyorum. Ayaklarımın altında kuru yapraklar, vicdan azabi gibi geliyor. Ceketimin yakalarından sızan rüzgâr, saçlarımda el veren kara bulutlar, öfkemin portresini çiziyor yüreğime. Ben sonbahârım. Çünkü sonbahâr, terk edilmiş, yüzüstü bırakılmış ve ihanete uğramış hüznün cennetidir. Kim ki nefretle bakar sonbahâra, o kişinin vefasından şüphe edilir. Sonbahâr belki ihtiyarlık değil belki ihtiyattır. Kış ne ölüm ne intikamdır. Aldanmayın bahârın (nevbahârın) cilvesine, nazına. Bakarsın senin koynunda bakarsın bir başkasının. İlkbahâr dilber, sonbahâr dildâne. Ne oynak ne cıvık ve basit. Olgun ve vakurdur sonbahâr.” Şeklinde algılayan şairler de vardır sonbahârı. Biz Klasik şiirimize dönelim.

1.7.2. Hazân, Sarı Renkli Oluşu ve Bu Yönüyle Altına Benzemesi

Hazân mevsiminde yapraklar sararır ve dökülür. Yeryüzü sapsarı olur. Bu yapraklar sarı renkli oluşundan dolayı altına benzetilir.

Gamından Zâtiyâ bir nev-bahârun

Hazûn bergi gibi oldu yüzün zerd

Z.D., (G) 118 /7

Hazân ile nev-bahâr tezat halinde zikredilmiştir. Nev-bahâr ile kastedilen sevgilidir. Sevgili gençlik ve güzelliği ile bahârdır. Hâzan yaprakları rüzgârda nasıl titirse, âşık da sevgilinin gamından öylece âh etmektedir. Zerd kelimesi ile hazân berg kelimesi arasında renk yönünden benzerlik vardır.

Her turfa nahl berg-i hazân ile bağlamış

Meyl-i imâret eyleyüben tâk-i zernigâr

F.D., (K) 37/11 s.115

¹¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân şiiri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yay., 1018 Kaynak Eserler Dizisi 24, Ankara.

Burada da şair sonbahâr yapraklarından bahsetmiştir. Fidanlar hazân yaprakları ile dolmuş sanki altından imar edilmiş tâklara¹² benzemiştir.

Reng-i zerdim ile surhun görüp eyler hayret

Ki hazân içre ‘aceb bu ne gül-i hamrâdır

F.D., (K) 38/4 s.117

Şair bu beyitte hayrete düşmüştür. Çünkü sonbahâr mevsiminde kıpkırmızı bir gül vardır. Etrafsa altına benzeyen sarı yapraklara bürünmüştür (Beytin içindeki kelime ve terkipler hazân mevsimini anlatmaktadır. Bu beyti alıp almamakta tereddüd yaşadım çünkü o kıpkırmızı gül belki sevgili için kullanılmış olabilir. Bu da artık şaire kalmış, yoruma açıktır. Ruhu şâd olsun).

Kâtib-i takdir hatt-i sebz tahrir etmeğe

Levh-i gülzâr-ı hazân bergi zer-efşân eylemiş

F.D., (G) 130/2 s.193

Sonbahârla ilgili olarak en çok hazân yapraklarından bahsedilir. Sonbahârda yapraklar sararır. Yapraklar renk bakımından altına benzetilir. Bu beyitte de şair hazânın gül bahçesini altına çevirdiğini, gül bahçesine altın saçtığını söylemiştir.

Sevdâlara uğratdı hatun köhne bahârı

Zerd oldı firâk-ı mey-i la‘lünle izârı

N.D., (G) 534/1 s.358

Şair beytinde her tarafın sarı yapraklarla donandığından bahsetmekte ve onları altına benzetmektedir. Köhne bahâr ifadesi ile hazânı kasetmektedir.

1.7.3. Hazân ve Sevgili Münâsebeti

Hazân mevsimi ile sevgili arasında da teşbihler oluşturulur. Sevgilinin boyu serv-i hıramâna benzetilir. Klasik şiirde sevgilinin saçı genellikle siyahtır. Bu yüzden sararan yapraklarla sevgilinin saçı arasında ilişki kurulmaz.

¹² Kırilangıç, vd., a.g.e., tâk, bina kemeri,eyvan, tavan, kümbet, kubbe mad.

Bâğ-ı ayşımı hazân etti semûm-ı kahr ile
 Ey yüzü gül kâmeti serv-i hırâmân ayrılık
 Z.D., (G) 156/6

Sevgiliye sitem vardır. Şair sevgilinin güzellik unsurlarını belirterek onun âşığa yaptıkları cevri ü cefâları anlatmaktadır. Sevgilinin yüzü güle boyu da serv-i hırâmâna teşbih edilmiştir. Sevgilinin en belirgin özelliği âşıklarına karşı takındığı ilgisiz ve acımasız tavrıdır. Sevgilinin âşığa yüz vermemesi bu beyitte âşığın gönlünü hazân etmesi olarak anlatılmaktadır.

Benzüni ey bü-sitan fasl-ı hazân mı itdi zerd
 Yohsa başı taşra bir serv-i hırâmânun mı var
 Z.D., (G) 406/2

Servi ince, uzun ve düzgün boyu, su kenarlarında yetişmesi, rüzgâr tesiriyle, uzun ve ince boyuyla hafif hafif sallanışı, onun beyitlerde sık sık yer almasına ve tasavvurlar da benzetilen olarak kullanılmasına sebep olur. Bu beyitte de serv-i hırâmân (sevgili) olarak ele alınmıştır. Gerçek anlamı ile ele alınmıştır. Servi kararlılığı ve dikbaşlılığı ile beyitlere konu olur. Hazân mevsimi gelince bûstan sararır, benzi bu yüzden altına benzetilir. Şair bu durumu hazânın gelmesine değil de dikbaşlı bir servinin olmasına bağlanmaktadır.

1.7.4. Hazân ve Âşık Münâsebeti

Klasik şiirde şair ve hazân arasında benzerlikler vardır. Âşığın yüzü sararmış solmuş yaprağa dönmüştür. Hazân hüznün mevsimidir.

Dilesem yâr-ı semen-çehreme yazmak kağıd
 Aks-i rûyumla hazân bergi olur ak kağıd
 H.D., (G) 105/1

Âşığın yüzü hazân yaprağı, sevgilinin çehresi de yasemin olarak nitelendirilebilmektedir. Sonbaharla ilgili olarak hazân yapraklarından çok bahsedilir. O, renk ve zayıflık sebebiyle âşığın yüzünün benzetilene olur. Bu benzerlik bazen doğrudan hazân mevsimiyle kurulur. Âşığın yüzü ak kağıdı hazân yaprağına benzetecek

kadar sararmıştır. Sevgilinin yüzü ise aksine yasemin çiçeği gibi bembeyazdır. Yasemmin ile ak kâğıt arasında da renk bakımından ilgi vardır.

1.7.5. Hazân ve Bülbül

Bülbül hazân mevsiminde ötmez. Hüzünlüdür bu yüzden. Bahârın gelmesini bekler. Bülbülün sesi kesilmiştir. Tatlı elhan etmez artık.

Açılmaz âşıkın gönlü bahâr u bûstân içre
Ki zîra bülbül âdettir hazân olur hazân içre

Z.D., (G) 222/1

Âşığın gönlü ve sinesi bostan gibi düşünülmüştür. Özellikle bülbül, gül ve servi bostanın vazgeçilmez kuşu, çiçeği ve ağacı olarak görülür. Bahâr ve bostan bülbülün mekânıdır. Hâzan mevsiminde bütün güzelliklerden ve gülden mahrum olacağı için bülbül bahârı ister. Buna karşılık şair de bahârı değil de hazânı istemektedir.

Bülbül bahâr dersini eyler edâ velî
Fasl-ı hazândan okumamış dahi bir varak

H.D., (G) 252/3 s.176

Şair bu beytinde bahârı tasvir etmiş, bülbülün ötmesinin bile bahârdan kaynaklandığını anlatmış hatta sonbahârdan bülbülün hiç zevk almadığından bile bahsetmiştir.

Öyle kim fasl-ı hazân bülbülü lâl etmiş iken
Şevk-i nezzare-i gül zevk ile gûyâ eyler

F.D., (K) 42/45 s.126

Şair bu beytinde bülbülün susmasından artık nağme söylememesinden bahseder ve gül de sanki âşığın yani bülbüle inat hala zevk içindedir. Gül ile bülbülü âşık ve sevgili olarak ele almıştır şair.

Hazândan kurtulup gülzâr bezminde azar bülbül
Çerâğ-ı gül yakıp halvet-serây-ı vasla tapmış reh

F.D., (T.C.B.) 3/2 s.285

Şair artık sonbahâr mevsiminin yavaş yavaş son bulmasından bahsetmektedir. Gül ise ışığını yakıp yani kafasını topraktan çıkarıp eğlenmeye yol tutmuştur.

Fasl-ı hazân ki mevsim-i seyr-i kenârdur

Bülbül nevâları gül-i köhne bahârdur

N.D., (G) 71/1 s.358

Şair beytinde hazân mevsimi yani sonbahârdan bahsetmekte ve yine köhne bahâr ifadesini kullanmaktadır. Gül açmaz bülbül de neşesizdir. Sonbahârda elhân etmemektedir.

1.7.6. Hazân ve Çiçekler

Hazânda çiçekler de bülbül gibi mutsuzdur. Çünkü onlar da açmak için bahârı beklemektedirler.

Açıldı zahm gülleri gülzâr-ı sînede

Döndürdü nice sûreti berg-i hazâna tîğ

H.D., (K) 35/24

Yara, rengi dolayısıyla güle benzetilir. Yaralarla süslü olan sine, güllerle dolu gülbahesine dönmüştür. Övülenin kılıcı, nice sûreti hazân yaprağına çevirecek güçtedir.

Kat idüp bâd-ı hazân âb-i revân şirâzesin

Nüşhâ-i gülzârın evrâkın perişân eylemiş

F.D., (G) 130/3 s.193

Hazân mevsimi akarsuyun akışını bile engellemiş, önüne set çekmiştir. Gül bahçesinin yapraklarını dağıtmış, perişan etmiştir. Şair sonbahâr tablosu çizmiştir. Gül bahçesi ve güllerden bahsetmiştir.

Bahâr-ı bağ-ı ‘ömrine fenâ fasl-ı güzer kılmış

Hazân yaprağı gibi yire düşmüş ol gül-i hamrâ

K.R.D., (K) 7/13 s.70

Bu beyitte şair hazân yapraklarından söz etmiştir. Kırmızı güller solmuş artık sonbahâr gelmiştir.

1.7.7. Hazân ve Hazîne

Hazân ve hazine münâsebeti hazinedeki altınlar bakımındandır. Bunun sebebi de hazân da dökülen sarı yaprakların altına benzetilmesidir.

Gına ikliminün sultânlarına
Görünür cümle evrâ-hazân içre

H.D., (G) 101/4

Hazân yaprakları Efrâsyab'ın veya Karun'un hazinesi şeklinde tasavvur edilir. Gına ikliminin sultanlarını hazînelerî ve sonbahâra benzetilerek teşbih yapılmıştır.

1.7.8. Hazân ve Rüzgâr

Hazân mevsiminde genellikle sabâ rüzgârı konu edilmiştir.

Yarın âhım zer-nişân peykânımı dilden kopar
Gülşenin gûyâ sabâ berg-i hazânın gezdirir

H.D., (G) 110/2

Hazân mevsimi diğer beyitlerde olduğu gibi bu beyitle de tasvir edilmiş, gülşenden de bahsedilmiştir. Sabah rüzgârı konu alınmıştır.

Esmez iken âb u hâkun üzre hergiz bâd-ı serd
Çekmez iken bülbülün goncadan âlem ile derd
Zînet eylerken seni geh lâle gibi sürh verd
Benzini ey bûstân hazân etdi zerd
Yoksa başı taşra bir serv-i hırâmânın mı var

H.D., (TH.) /2 s.82

Bu beytinde şair hazân mevsimini tasvir etmiştir. Bülbül, gonca, âlem dertlidir. Bostan altın gibi sararmış yapraklarla dolmuştur. Sonbahâr rüzgârından bahsedilmiştir.

Bâd-ı hazân yetip harekât-ı şenî' ile
Her yan dıraht-ı rahtını etmişti târ-mâr

F.D.,(K) 37/2 s.114

Bâd-ı hazân yani sonbahâr rüzgârı haberci olarak geldiğinde artık her taraf bahârdan çıkmış enkaza uğramıştı. Şair bu durumdan hayıflanmıştır.

Ey bülbül-i dil eyleme gül gibi gel neşât
Bâd-ı hazânı yâd idüben eyle ihtiyât

M.D., (G) 1319/1 s.410

Şair beytinde sonbahârdan ve sonbahâr rüzgârından bahseder. Bülbüle ötmemesi gerektiğini belirtir.

1.7.9. Hazân ve Bahâr Münâsebeti

Klasik şiirde genellikle hazân bahârı özlemektedir ve sürekli tezat içerisindedirler. Çünkü bahâr sevinç mevsimi hazân ise hüznün mevsimidir.

Müştâk bûy-ı hulkına attâr-ı nev-bahâr
Muhtâc dest-i himmetine h'âce-i hazân

B.D., (K) 1/19 s.4

Şair burda hazân yani sonbahârın bahârı özlemesinden bahsetmektedir. Nev-bahârın kokusuna attarların hayran kaldığını, ilkbahârın yardımına da sonbahârın muhtac olduğunu belirtmiştir. Bu düşüncesini tezat sanatıyla desteklemiştir.

Aldanma câh u bahtına kalmaz bu rüzgâr
Bâğ u bahârı n'eyledi bâd-ı hazânı gör

B.D., (G) 77/4 s.148

Bu beyitte şair hazân ile bahârı karşılaştırmıştır. Bahâr mevsiminin geçiciliğini hazânın gelmesiyle anlatmıştır. Yani her güzel şeyin bir gün solacağını anlatmaktadır.

Fasl-ı hazânı gör ki gelür ayagına zer
Ebr-i bahâr 'âlemi giryân olup gezer

B.D., (G) 138/6 s. 187

Bu beytinde şair yine bahârı ve hazânı karşılaştırmıştır. Hazân geldiğinde bahâr veda edip gider.

Bâd-ı hazân irişmedin ir sahn-ı bağa kim
Bezm-i bahâra nergis olubdur çemende şem

B.D., (G) 224/3 s.238

Şair bu beytinde sonbahâra seslenmektedir. Artık gelmesini ve bahâr meclisinde yeşillikte nergisin kapkara beklediğini söylemektedir. Sonbahâr rüzgârı gelmeli ve bir an önce sonbahâr olmalıdır. Çünkü bahâr sonbahârın geçmesini sabırsızlıkla bekler. Yine bahâr ve hazân münâsebeti işlenmiştir.

Gül yüzünsüz gam hazânında belâlı bülbülün

Gönlü açılmaz gel ey tâze gülistânım yetiş

U.D., (G) 52/4 s.148

Bahâr mevsiminin tersine sonbahâr yerini sararmış yapraklara, serin havaya ve hüzne bırakır. Gül ve bülbül gül bahçesinin en önemli unsurlarıdır. Sonbahârda bülbüller artık ötmez. Bu solan bahçelerde bülbüllere yer yoktur. Bunun için şair, gülistanım yetiş derken bahâr mevsiminin gelmesini dört gözle beklemektedir.

Gül yüzün gülşenine karşı güler cân-ı hazân

Bâğ-ı ayşımı hazân etme benim beycegizim

U.D., (G) 84/6 s.184

İlkbahârda bağa seyrâna varılır. İçki, eğlence ve sohbet meclisleri kurulur. Gül sevgilidir. Şair sevgiliye seslenerek benim bâğ-ı ayşımı hazâna diyerek sevgiliden merhamet istemektedir. Şair bahâr ve hazân münâsebetini konu edinmiştir.

1.7.10. Hazân ve Hazân Yaprakları

Hazân mevsiminde yapraklar sararır solarlar ve yerlere düşerler. Etrafı sapsarı yapraklar kaplar. Bu sarı yapraklar daha önce belirtildiği gibi sarı oluşları yönüyle altına teşbih edilirler.

Aks-i nücûmu eşk-i revânımda seyr iden

Sandı hazân varakların ırmağa saldılar

U.D., (G) 127/4

Şair bu beytinde “gözyaşında yıldızların aksini görenler, hazân yapraklarının ırmağa salındığını sanırlar” düşüncesini güzel bir teşbihle ifade etmiştir.

Şikest olmuş nihâli her birinün seng-i âfetten
Hazân yaprağına dönmiş rûh-ı gülberg-i fürkatden

K.R.D., (MUH). 20 a. s.85

Şair bu beytinde de hazândan ve hazân yaprağından bahsetmiştir. Fidanlar kırılmış, gül yaprağı bahârın hasretinden hazân yaprağına dönmüştür.

1.7.11. Hazân ve İhtiyarlık Münâsebeti

Hazân mevsiminde yaprakların kuruması, dökülmesi ihtiyarlık ve ölümü sembolize eder. Bu yüzden Klasik şiirde hazân hüznün mevsimidir diyebiliriz.

Mûy-ı siyâh başladı yer yer ağarmaya

Fasl-ı hazânda açılır oldı bahârumuz

İ.Ç.D., (G) 96/2 s.179

Şair beytinde yaşlandığından bahsetmiştir. Sonbahârda yaprakların sararması, solması ve dökülmesi yaşlanan insana hatta onun yaşlanan ellerine benzetilir. Beyitte bu ilişki konu alınmıştır.

1.8. KIŞ (ŞİTÂ)

1.8.1. Klasik Türk şiiri'nde Kış Mevsimi

Eski şiirimizde bahârla kışın savaşı çok işlenmiş, bu çerçevede çeşitli söz oyunları yapılmıştır. Ülke her zaman bahârındır. Kış bir süre bahârın zevke ve safâya fazla dalmasından faydalanarak ülkeyi işgal ederse de, sonunda kaçınılmaz olarak yenilgiye uğrayacaktır. Kış zalim olarak nitelendirilir. Bunun sebebi de gülbahçesine ettiklerinin binde biri anlatılırsa defterin dolacağından bahsedilir. Kış, gece zencisinin sırtmasına benzetilir. Soğukla kar birleşince gece zencisi sırtmış, bembeyaz dişleri görünmüştür.

Kış mevsimi soğuk ve acımasız olur. Bahârdaki eğlence, zevk ve sefa çok uzaklarda kalmıştır. Sıcak günler ve içki meclisleri aranmaktadır. Meyhânelerde kadehler lâle, şarap sürahileri şakayık şeklinde düşünülerek bahâr hatırlanmaktadır. Çiçekler, kışı bağdan sürmek için asker toplarlar. Bu askerler de gülbahçesinde yetişen

çeşitli çiçeklerdir. Kış zulmedicidir. O sultân-ı şerdir.¹³ Kışın soğuk olmasından dolayı kürk giyilir. Bunu da beyitlerde geçen semmûr, vaşak veya kakum gibi isimlerin geçmesinden anlıyoruz.

1.8.2. Şitâ ve İşret Arasındaki Tezatlar

Şitâ ve işret birbirine tezattırlar. Çünkü kışın işret yani eğlence olmaz. İşret mevsimi bahârdır.

Açdı hilâl-i îd ü benefşe anahtarı

Urmuşdı bâd-ı işrete saum-u şitâ kilfd

Z.D., (G) 121/4

İşret meclisleri kışın gelmesiyle sona erer. Hepsi bahârdan kalan birer hatıralar artık. Menekşe, koyu rengi, parçalı yaprakları ve kısa boyu ile bahârın müjdecisi olma özellikleriyle tasavvurlarda yer alır. Bu özellikleri menekşenin anahtar olarak düşünülmesine sebep olur. Kış mevsimi ise işret meclisinin kapısına kilit vurmuş olarak tasavvur edilmektedir.

1.8.3. Şitâ ve Bahâr Münâsebeti

Kış ve bahâr sürekli bir savaş halindedirler. Çünkü tabiat uyanmak için bahârı beklemektedir. Kışın uzun sürmesi de bahârın işini zorlaştırmaktadır.

Nice kim cünd-i şitâ gâret edip gülzârı

Eyledikçe anı mâğlub şeh-i mülk-i bahâr

H.D., (K) 30/22

Bu beyitte kış ile bahâr mevsimi arasındaki savaş konu edilmiştir. Diğer şairlerde olduğu gibi Hayâlî de bahâr ile kış arasındaki zıtlıklardan yararlanarak tezat sanatına geniş yer vermiştir. Bahâr mevsiminde açan çiçeklerin şah ile ilgili unsurlara benzetilmesi, bahâr-şah münasebetinin temelini teşkil eder. Kış mevsimi her ne kadar gül bahçesini dağıtıp bozguna uğratsa da bahâr kış mevsimini yenerek galip olan şehtir.

¹³ Cemal Kurnaz, (1996), *Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili*, Divanlar Dizisi, İstanbul.

Sürmek için bağdan şâh-ı şitâh-ı şitânın askerini
Eylemiş cem' 'iyyet ezhârın sipâhı bî-şümâr

H.D., (K) 84/4

Kıştan bahârın gelişi çeşitli şekillerde hayal edilir. Kış şahının askerini bağdan sürmek için çiçeklerin sayısız asker topladığı söylenir. Yine bu askerler de gül bahçesindeki çeşitli güllerden, lale, sümbül yasemin v.s çiçeklerden oluşmaktadır. Çiçekler bahârın ordusudur.

Bahâra ta'n eder fasl-ı şitâda künc-i meyhâne
Kadehler lâleler pür mey sürâhiler şakayıkdur

H.D., (G) 105/3 s.125

Şair bu beytinde kış mevsiminin bahârı konuştuğunu dedikodu ettiğini belirtmektedir. Kış mevsiminde ise meyhane köşelerinde laleler kadeh, sürhiler şakayık olarak görünür göze. Kış mevsiminde bahârın içki meclisleri uzaklarda bir hayal gibidir. Yalnızca duygularda ve düşüncelerde hatırlanmaktadır. Ona ulaşmak çok zor gibi görünmektedir. Bahâr mevsiminde meyhane içki ve eğlence ile doludur. Bu yüzden meyhaneler kış ile bahârı kıyaslayarak kışı kınarlar. Bu beyitte ta'n kelimesi hem kınama hem dedikodu anlamındadır. Tevriye sanatı vardır.

Minnet Cenâb-ı Hakka dem-â-dem hezârbâr
Fasl-ı şitâda bâğ-ı cihân buldı nev-bahâr

B.D., (K) 9/1 s.25

Bu beyitte şair Allah'a şükretmektedir. Kış aylarının yerini nev-bahâra bıraktığını belirterek sevincini iletiyor.

Götürüp tâ ki şehensâhı bahârın tuğın
Getüre cünd-i şitâ üstüne leşger sümbül

B.D., (K) 24/46 s.66

Bahâr ve kışın savaşı anlatılmıştır. Bahâr tuğunu dikmiş, kış askerlerinin üstüne sümbülleri salıp savaştırmıştır.

'İrkını kat' eyledi cünd-i şitânun nev-bahâr
Berg-i sâsen hizmet-i şemşîr-i bürrân eyledi

B.D., (K) 7/6 s.22

Bu beyitte Bâkî, çok güzel bir savaş tablosu çizmiştir. Adete nev-bahâr ile kış savaştırmıştır. Nev-bahâr ordusuyla kış yenmiş, galib olmuştur. Susamların keskin kılıçları ile kış ordusunu katlatmıştır. Müthiş bir teşhis sanatı vardır.

Nev-bahâr irişdi vü gitdi şitâ
Keyfe yuhyi'l-arza' ba'de mevtihâ

B.D., (G) 11/1 s.108

Şair bu beytinde kış ile ilkbahârı karşılaştırmıştır. İlkbahârın gelişiyle kışın gittiğini söylemiş keyiften, içkiden artık gülüp eğlenmeden bahsetmiştir.

Bu resmdür bürehne olup kışda her dıraht
Tecdîd-i kisuet eylemek eyyâm-ı nevbahâr

F.D., (K) 111/42

Kış ile bahâr mevsimi karşılaştırılarak, kış mevsiminde tabiat ve bitkilerde meydana gelen değişikliklere dikkat çekilmektedir.

1.8.4. Şitâ ve Fetihler

Klasik Türk şiirinde rezm olarak da adlandırabileceğimiz savaş ile ilgili şiirler sıklıkla bulunur. Osmanlı'da fetihlerin bir kısmı kış mevsiminde yapılırdı. Kış mevsiminde yapılan savaşlarda mağlubiyet kazanılırsa kış mevsimi, bahâr mevsiminden bir güne dönerdi.

Müjde-i fethi işidip zeyn-i bazâr itdüler
Âlem-i fasl-ı şitâda tâze gülzâr itdüler

H.D., (G) 137/1

Fetih müjdesi dolayısıyla Pazar yeri süslenince, kış vakti âlemin gülzâra döndüğü ifade edilir.

1.8.5. Sulân-ı Şer: Şitâ

Klasik şiirde mevsimlerin sultanı bahârdır. Kış ise şerler sultanı olarak adlandırılır. Bunun nedeni ise tabiatın cansızlığıdır.

Çün şitâ-yı zulmü ma'dum eyledi sultân-ı şer
Adl gülzârında açıldı gül-i handân-ı şer

H.D., (G) 236/1 s.170

Bu beyitte şair sultan-ı şer terkihiyle kıştan bahsetmektedir. Gülbahçesinde şerli güller açıldı diyerek de kinaye yapmıştır.

1.8.6. Şitâ ve Berf (Kar)

Klasik şiirde kar, berf, berfîn v.s isimlerle anılır. Kar bazı şiirlerde beyaz güle, bazı şiirlerde ise şekere benzetilmiş ve çeşitli teşbihlerle yer almıştır.

Berg-i gül-i sefîdi yolup bağbân-ı çarh
Manend-i berf yollarına eyledi nisâr

B.D., (K) 9/6 s.26

Berf kelimesi beyitte kış hatırlatmaktadır. Bahçevan beyaz gül yapraklarını yolup kar yollarına saçmıştır. Yani mevsim kıştır.

Ağardı berf ile yir yir çemende cism-i nihâl
Niteki penbe-i dâğ ile sîne-i abdâl

B.D., (K) 21/1 s.53

Bu beyitte şair kış tablosu çizmiştir. Fidan yer yer kar ile süslenmiş, ama şairlerin, ariflerin gönlü yanık yanık bahârı beklemektedir.

Şekker dökerdi бага мükerrer şitâda berf
Ebr-i bahâr geldi pür itdi nebât ile

B.D., (G) 418/2 s. 358

Şair bu beytinde kış mevsiminde karın yağışını mükemmel bir teşbihle anlatmıştır. Karları şekere benzetmiştir. Daha sonra bahâr bulutu gelip etrafı renklendirecektir.

1.8.7. Şitâ ve Mihr (Güneş)

Klasik şiirde kış ve güneş genellikle birlikte zikredilmez çünkü kış mevsiminde güneş yüzünü nerdeyse hiç göstermez. Bu yüzden tezat oluştururlar.

Şitâda mihr nola kılsa hânesine şitâb
Yolı kılâl-i cebel cismi cümleten üryân

N.D., (K) 38/7 s.358

Şair beytinde kış mevsimini anlatmıştır. Güneş doğmamaktadır ve her taraf çıplaktır. Kış mevsimi güneşe hasret kalmıştır.

Korkarın şol mihiri yok dilber gibi âhır bizüm
Ateş eyler yirümüz Nev'î şitâ-yı Edirne

N.D., (G) 399/6 s.359

Şair beyitte Edirne'nin kışından bahsetmektedir. Güneş doğmamaktadır.

Mergûb olur açılsa şitâ mevsiminde gül
Hoşdur zamân-ı berf olıcak şems-i tâdbâr

N.D., (K) 53/7 s.359

Şair beytinde kış mevsiminde gülün açılmasını istemektedir. Öyle olursa çok güzel olacaktır. Kar yağınca güneş de çok güzel görünür. Kış ve kar münâsebeti işlenmiştir.

1.8.8. Şitâ ve Rüzgâr

Kış mevsiminde rüzgâr şiddetli eser. Buna tezat olarak bahârda rüzgârlar ılık ve serinleticidir. Bu sebepten dolayı kış mevsiminde rüzgâr Klasik şiirde pek fazla konu edilmemiştir.

Gülşen-i ömrünü Hak bâd-ı fenâdan saklasın
Her bahâr ardınca erdikçe şitâ-yı rüzgâr

U.D., (K) 1/51 s.62

Tabiatın düzeni olan mevsimlerin birbiri ardınca devam etmesi olayından bahsedilir. Şair gül bahçesinin ömrünü Hakk bâd-ı fenâdan saklasın diyerek Allah'a dua etmektedir. Rüzgerin kışın daha şiddetli esmesinden dolayı gülbahçesi incilir ve bu yüzden rüzgârın ve kışın etkisiyle daha kısa ömürlü olur.

1.9. ŞİTÂİYYE

1.9.1. Kasîde Nazım Şekli ve Şitâiyye

Sözlükte şitâ, kış anlamındadır. Nesîb bölümünde kış mevsimini anlatan kasîdelere bu ad verilir.¹⁴

Divân şiiri çerçevesinde dış mekânla kast edilen, gül bahçesi, sokak, dağ, ova gibi kapalı alan haricindeki yerlerdir. Şitâiyyelerde bazen bu mekânların tasvirinin yapıldığını bazen de bu yerlerdeki insanların kış yaşantısının anlatıldığını görmek mümkündür.

Kışın insanların dışarıda vakit geçirmeleri oldukça zordur. Çünkü kış açık alanlarda çok şiddetli geçmektedir. Şitâiyyelerde ise genel bir kış tablosu çizilir.

¹⁴ Mermer ve Koç, a.g.e.

İKİNCİ BÖLÜM
MEVSİMLERLE İLGİLİ UNSURLAR

2.1. BÂĞ

Bağ, tabiatla ilgili değişikliklerin ve özelliklerin sergilendiği bir mekândır. Bu özelliği sebebiyle değişik tasavvurlara konu edilir. Bağın değişik mevsimlerdeki görüntüsü ile insanlarda uyandırdığı duygular, bu tasavvurların hareket noktasıdır. Bağ, sevgilinin yanağı, yüzü, güzelliği âşığın yaralı vücudu. Sinesi, savaş meydanı v.b. unsurların benzetileni olarak ele alınır. Benzetmede güzellik ve üzerindeki kırmızı güllerin çeşitli hayallere imkân vermesi söz konusudur. Dünya, bâğ-1 kerem, bâğ-1 zemâne, bâğ-1 ma'âni, belagat bağı, nazm bağı, bağı-1 hasret, bağı-1 firâk örneklerinde görüldüğü gibi bazı mücerred kavramları belirlemek için de kullanılır. Bağda, gül, gonca, lâle, sümbül, benefşe ve ismi belirtilmeyen diğer çiçekler (ezhâr, şükûfe) ile bülbül, tûti, şahbaz, sülün gibi kuşlar ve akarsu kenarında servi bulunur. Cinsi belirtilmeyen ağaç ve fidanlardan bahsedilir. Bağda bekçi ve bahçevan vardır.¹⁵

İlkbahârda bağa seyrâna varılır. İçki, eğlence, musikî ve sohbet meclisleri kurulur. Güzeller yelpaze ile serinlemektedir. Bahâr bulutu, çadırlar ve gölgelikler meydana getirilmiştir. Bağ sanki cennetten bir köşedir. Bahârın gelişi, bağdan kış askerini sürmek için çiçeklerin asker topladığı şeklinde anlatılır.¹⁶

İlkbahâr geldiğinde bağlarda meclisler kurulup eğlence ve safâ yapılır. Bağ meclisinde goncalar artık korkusuzca yakalarını yırtmakla hayal edilir. Goncanın açılışı yaka yırtmak şeklinde tasavvur edilir.

Bezm; eğlence ,sohbet ve işret meclisi demektir. Divan şairleri ve bu şairlerin yaşadığı dönemin koşulları ve zevk anlayışlarına göre bezmden yani eğlenceden sonra rezm yani savaş, rezmden sonrada kutlama ve moral dağıtmak adına bezm gelir.

2.1.1. Bâğ ve Seyrân

Bağ Klasik şiirde sık sık kullanılan bir kavramdır. İnsanlar bahâr mevsiminde bağa seyrâna çıkarlar. Bağa sevgili de gelir âşık bu yüzden sevinçlidir ve şiirler icra eder. Bağ yeşildir, bağda rengarenk çiçekler açar. Tabiat uyanmıştır.

¹⁵ Kurnaz, a.g.e., s.530.

¹⁶ a.g.e.

Çık bucakdan seyr-i bâğ it sâfi mey iç sôfiyâ
Komadılar bâğlar bâğ-ı cinâna ihtiyâc

Z.D., (G) 98/4 s.98

Şair bu beytinde sofilere seslenmektedir. Evlerinden çıkmalarını bağların o kadar güzel olduğunu söylemiştir ki cennet bahçelerine bahsetmiştir.

Ayş ü nûşa bâğa gel kim bî-sütun u bî-tınâb
İşret için haymeler kurmuş durur ebr-i bahâr

H.D., (K) 84/6

İlkbahârda bağa seyrâna varılır. İçki, eğlence, musikî ve sohbet meclisleri kurulur. Güzeller yelpaze ile serinlemektedir. Şair burada bir bâğ tablosu çizmiştir.

Bâğa seyr it bu ruh ü lâ'l ile kim gonca vü gül
Göstere hûn-i dil ü dîde-i hûn-bâr sana

F.D., (G) 114/15

Bağda gül, gonca gibi çiçekler bulunur. Gül renk bakımından yanağa, gonca dudağa benzetilmiştir. Bağda bulunan nebâtların, sevgilinin yüzündeki güzellik unsurlarına benzetilmesi bağın ne kadar güzel olduğunu tasavvur tememizi sağlamıştır.

Gonceler açıldı seyr-i bâğ edin ey ehl-i dîl
Kim görüp güller gönüller açılan çağdır bu çağ

F.D., (G) 145/2 s.200

Galib oldu subh-dem şevk-i gül-i rûyın bana
Seyr-i bâğ ettim ki bûy-ı gül vere teskîn bana
Gül görüp yâdında dürri eşk saçtım her yana
Düştü şeb-nem bâğa gir tâ gül nisâr etsin sana
Sebzenin her bergine bir dür ki tapşırılmış çemen

F.D., (TH.) /3 s.296

Bu tahmininde şair güzel bir bağ tablosu çizmiştir. Bağda teskin olduğunu belirtmiş ve herkesi bağa davet etmiştir. Gül, çemen, sebze hep bağda hazır ve nâzır bulunmaktadırlar.

Gamından gönlüm açılmaz ki nâgâh seyr-i bâğ etsem
Gözüme hâr u hançerdir cemâlinsiz gül ü sûsen

U.D., (G) 105/3 s.201

Şair bu beytinde seyr-i bâğ etmekten yani bâğı dolaşmaktan bahsediyor. Fakat bu işi sevgilisiyle yapmak istiyor. Sevgilisi olmazsa bağdaki gül ve susamlar ona diken ve hançer olacaktır.

Sehî kâmet güzeller taraf-ı bâğa seyre vardukça
Tonansa her taraf gülşende serv-i ser-firâz olsa

İ.Ç.D., (G) 259/2 s.287

Şair bu beytinde birbirinden güzel kızların gül bahçesine seyre gittikçe, gül bahçesinin her tarafı ağaç ve güllerle donanmış olur demektedir.

Çemenler pister-i sündüsle sahn-ı bâğı seyr itdi
Letâfet sîret özge sûret bağladı 'âlem

K.R.D., (K) 5/8 s.62

Şair bu beytinde bâğı anlatmaktadır. Bağ güzel bir surete bürünmüş latif olmuştur. Alem bambaşka bir görünüme bürünmüştür. Bağa gezinti yapmaktan bahsetmektedir.

Sâkiyâ bâde getir 'ıyşî müdâm eyleyelüm
Gülşen içine varup bâğı makâm eyleyeüm

K.R.D., (G) 1953/1 s.580

Şair beytinde içki sunandan içki ister ve eğlencenin sürmesini diler. Gül bahçesine gidip bâğı seyr eylemek ister.

2.1.2. Bâğ ve Akarsular

Akarsular ve bağlar Klasik şiirde birlikte zikredilir. Çünkü akarsuların sayesinde tabiat uyanır yeryüzü rengarenk olur.

Bâğlarda bir zebân-ı hâl ile âb ağlar
Bâğlarsız siz bana dîdârsuz a bâğlar

Z.D., (G) 165/1 s.165

Bu beytinde Zâtî bağdaki akarsulardan bahsetmiş. İlkbahârda güzel bir bağ tasavvur etmiştir.

2.1.3. Bâğ ve Dolâb

Dolâb: Klasik şiirde işlenen bir konudur. Dolâb bir değirmen gibi dönerek akar. İçerisinden akan su şairin, âşığın gözyaşığıdır. Dolâbın dönerken çıkardığı, inlemeyi andıran ses de şairin inleyişidir. Bu yönüyle şiirlerde yerini bulur.

Yiri bôstân ü bâğ iken temâşâ eyle dolâbı

Döküp göz yaşını devrân elinden zâr zâr inler

Z.D., (G) 301/4 s.301

Bu beytinde şair Halk edebiyatından yararlanmışır. Halk edebiyatında devraniyyeler vardır. Dolâb da Allah'tan yerinden yurdundan ayrı kalmış insana benzetilir. Dolâb değirmendir. Su akarken gıcır gıcır inlemeye benzeyen sesler çıkarır. Güzel bir teşbih vardır.

2.1.4. Bâğ ve Çiçekler

Çiçekler bağın ayrılmaz bir parçasıdır. Bağ çiçeklerin halısıdır. Bağın üzerinde birçok çiçek açar.

Goncalar bâğa gelüp 'arz-ı cemâl eylediler

Gül-i şermende idüp bülbülü lâ'l eylediler

Z.D., (G) 367/1 s.367

Şair bu beytinde goncaların açıp gül olduğundan ve bağın şenlendiğinden, bağın güzelliğinden dolayı bülbüllerin bile dillerinin tutulduğundan bahsetmiştir.

Âsitânında döker yaşum hevâ-yı hüsn-i yâr

Bâgda berg-i güli gûyâ turmaz eler

Z.D., (G) 421/5 s.421

Şair bu beytinde bağa yağmur yağmasından bahsetmektedir. Bağda yağmur yağınca da gül yaprağı zedelenmiştir.

Sünbül-i bâğa nazâr kıl zülf-i Şirin kendidir
Kanlı lâle dîde-i Ferhâd-ı miskin kendidir

H.D., (G) 168/1 s.147

Şair bu beytinde Ferhad ile Şirin mesnevîsine telmihte bulunmuştur. Şair bağa girip kıpkırmızı lalelerin ve sümbüllerin temâşa edilmesini istemektedir.

Yıldı bir açılıp ancak şen olur bâğda gül
Kânı ol gonca-i handân gibi şûh u şengül

B.D., (G) 296/1 s.283

Bâkî bu beytinde bağ mevsiminde gülün yılda bir kez açtığını; handan olmuş yani şen olmuş gülün manzarasının kaçırılmaması gerektiğinden bahsetmektedir.

Gül-bün-i bâğ-i tarab gonca-i gülzâr-i ferâh
Gül kim andan açılır câm-i mey-i sahbâdır

F.D., (K) 38/3 s.117

Şair bu beytinde bağda yapılan içki meclisinden, eğlenceden bahsetmiştir. Gülü şarap kadehine kırmızılığını da kırmızı şaraba teşbih etmiştir.

Bâğ-bân-ı çemen-i dehre hayâli dehenin
Sebeb-i terbiyet-i gonca-i handân olmuş

F.D., (G) 136/5 s.136

Şair bu beytinde bağda açan goncayı sevgilinin ağzına benzetmiştir. Hem bağı tasvir etmiş hem de güzel bir teşbih yapmıştır.

Güller ile zeyn olındı yine bâğ u gülistân
Gülde var her-câyılık bülbülde de âh u figân

M.D., (G) 2080/1 s.615

Şair beytinde bağın ve gül bahçesinin güller ile donandığından ve gülün hercai olup bülbülün ağladığından söz eder.

2.1.5. Bâğ ve Ağaçlar

Bağda çeşitli çiçeklerin yanı sıra uzun uzun boylu ağaçlar da vardır. Ağaçlar bağa seyre gelenler için gölgelik olur.

Na'l ü dağım berg ü bârımdır tenimde her elif
Bâğ-ı derd içre nihâl-i meyve-dârımdır benim

H.D., (G) 359/3 s.124

Şair bu beytinde derd bağından bahsetmektedir. Bağda çiçekler açılmamış henüz bağ mevsimi değildir. Bu da şairi çok üzmektedir. Bağdaki kuru yapraklar şairin vücudunda sanki elif elif yani çizgi çizgi belirmiştir.

Serv olduysa nigâra bâğbânın dikmesi
Tûbî-i bâğ-ı cinândır âsitânın dikmesi

H.D., (G) 580/1 s.291

Şair bu beytinde bahçevandan bahsetmiştir. Eğer bahçevan bağa bir ağaç diktiyse ve bu ağaç büyüdüyse, gökyüzünün (burada Allah kastedilmektedir.) ağacı cennetteki Tuğba ağacı gibidir.

Görsün nihâl-i serv-i sanavber hıramını
Ayruk çemende beslemesün bâğ-bân bân

B.D., (K) 1/30 s.5

Şair beyitte bahçevana seslenmiştir. Buradaki uzun boylu ağaçları medhederek başka bağlarda gezinmemesini tembihlemektedir.

2.1.6. Bâğ ve Cennet

Cennet ve bağ ikilisi Klasik şiirde sık sık zikredilir. Hatta cennet bağı tamlaması kullanılır. Bağlar cennet kadar güzeldir.

Bâğ-ı cennet âşika didarsız dûzah olur
Bülbül-i şûrideye gülsüz çü gülşen çü kafes

U.D., (G) 49/4 s.145

Şair bu beytinde sevgilisi olmadan cennet bağının bile cehennem olacağını ve gül ve gülşen olmadan de bülbül kendisini kafeste hisseder demek istemiştir.

2.1.7. Bâğ ve Âşık

Âşık için bâğ kavramı çok önemlidir. Bâğ kavramını şairler şiirlerinde sıkça kullanır. Sevgilisi için birçok teşbih unsuru bulur bâğda.

Hüsn bâğını temâşâyâ varan uşşâka
Saçı reyhâncısı bir top benefşe dikiler

İ.Ç.D., (G) 41/5 s.141

Şair bu beytinde güzellik bâğını gezmeye gelen âşıklara reyhanları ve menekşeleri görmelerini ister.

2.1.8. Bâğ ve Sevgili

Bâğ ve sevgili birbirine teşbih edilir. Bâğın birçok unsuru sevgilide bulunur. Çiçeklerin kokusu renkleri sık sık sevgilinin uzuvlarına benzetilir. Bâğdaki ağaçların uzunluğu ise sevgilinin boyuna benzetilir.

Yüzün görüp gül ü nergisle subh-dem bâğun
Yüzi gözi açılıp yine şâd u hürremdür

İ.Ç.D., (G) 56/4 s.152

Şair bâğı tasvir etmiştir. Şair sevgilisinin bâğda yüzünü gören gül ve nergis açılıp şen olacaktır.

Serv-i gül bâğ içre girdi rûyın ile kâmetün
Gül kızardı serv best oldı eyâ serv-i bülend

M.D., (G) 332/4 s.134

Padişah Kanuni Sultan Süleyman beytinde bâğı anlatır. Bâğda sevgilisini hayal eder ve bâğdaki gül ve servi ağacı sevgilisini kıskanır.

Bâğda açıldı gül cân u cihânum kandedür
Cûlar akdı dîdeden serv-i revânum kandedür

M.D., (G) 442/1 s.165

Şair beytinde sevgilisi olmadan bâğ seyrine çıkmayacağını ifade eder. Sevgilisi olmadan güzel bâğ onun için değer ifade etmez.

2.2. BOSTÂN (BÛSTÂN)

Bostan diğçerlerine nazaran şairlerin pek ilgi göstermedikleri bir unsurdur. Üzerindeki nebatların çeşitliliğı ve güzelliğı sebebiyle cihan (dünya, dehr); yanağıının çemenzâr ve Mushaf, gülün Fatihâ, reyhanın hatt olarak tasavvuru sebebiyle, bu yazıları yazan kalem veya hattat, hat kelimesinin çizgi, dolayısıyla yol ve ayva tüyü anlamı sebebiyle yanak; emelin tohuma benzetilmesi ve meyve olarak düşünölen insan arzu ve isteklerinin sona ermesi sebebiyle ömür olarak hayal edilir.¹⁷

Gül ve çiçek kokularının çok olduğı yer bahçe, sebze bahçesi, kavun, karpuz yetiştirilen bahçe özellikle bülböl, gül, servi bostanın vazgeçilmez kuşu çiçeğı ve ağacı olarak görölmektedir. Akarsu ve ırmak da mutlaka mevcuttur. Bostan aynı zamanda bir gezinti yeridir

2.2.1. Bostân ve Âşık

Bostan da Klasik şiirde zikredilir. Bağda bulunan unsurlar bostan için de kullanılır. Bostanda da çeşitli çiçek bahçeleri ve ağaçlar vardır.

Açılmaz ‘âşıkın gönlü bahâr u bûstân içre

Ki zirâ bülböl âdetdir hazîn olur hazân içre

U.D., (G) 122/1

Beyitte aşığın gönlü bostan gibi düşünölmüştür. Bostan üzerinde çeşitli nebatların bulunduğı bahçedir ve bahâr mevsiminde canlılık kazanır, bülböl de bu bahçenin vazgeçilmez kuşudur. Fakat hazân mevsiminde bülböller ötmçz. Artık bu solan bahçelerde bülböllere yer yoktur. İşte şair de b u durumu ele almıştır.

2.2.2. Bostân ve Sevgili

Klasik şiirde sevgili önemli bir unsurdur. Şairler şiirlerini hep bu noktada birleştirir. Sevgilinin uzuvları yine bostanda bulunan ağaç ve çiçeklere teşbih edilir.

¹⁷ Ferit Devellioğlu, (1993), *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara, s.112.

Ey gül-i ter bahr-i îşkundan alup dâyim sular
Ebr-i çeşmüm bû-sitân-ı kûyını her dem sular

Z.D., (G) 242/1

Beyitte bûsitân-ı kûy terkibi sevgilinin bulunduğu yer şeklinde benzetmelere konu olmuştur. Şair ey aşk denizinin taze gülü tamlamasıyla sevgiliye seslenmektedir. Âşık ise sevgiliye yakın olmak ister. Onun için aşığın gözyaşları her an bostanı sulayacak kadar çok olarak tasavvur edilmiştir.

2.2.3. Bostân ve Zemherî (Kara Kış)

Zemheri, kara kış demektir. Karakış bostan için olumlu bir unsur değildir. Çünkü karakış bostanı yakar.

Açup ta'arruz elin zemherî eşcâra
Ne berg kala bu gâret de bû-sitândan ne bâr

F.D., (K) 29/6

Fuzûlîde bostan diğerlerine nisbetle daha az işlenen bir unsurdur. Zemheride de havalar soğur, ayaz olur, kış mevsimi son demlerini yaşar yerini yavaş yavaş bahâra bırakır. Çıplak ağaçlardan ve yerlerde savrulan yapraklardan hiçbir eser kalmaz. İşte bu beyitte, zemheri bostana taarruz açmış bir unsur olarak tasavvur edilmiştir.

2.2.4. Bostân ve Dolâb

Dolâb kelimesini bağ konusunu işlerken belirtmiştik. Yine aynı unsurlar bostan için de kullanılmaktadır.

Yiri bôstân ü bâğ iken temâşâ eyle dolâbı
Döküp göz yaşını devrân elinden zâr zâr inler

Z.D., (G) 301/4 s.301

Bu beytinde şair Halk edebiyatından yararlanmıştır. Halk edebiyatında devraniyyeler vardır. Dolâb da Allah'tan yerinden yurdundan ayrı kalmış insana benzetilir. Dolâb değirmendir. Su akarken gıcır gıcır inlemeye benzeyen sesler çıkarır. Güzel bir teşbih vardır.

2.3. ÇEMEN, ÇEMENZÂR

Çemen ağaç ve çiçeklerin bulunduğu çayır, bahçenin oturulacak gölgelik, çayırılık kısmıdır. Bu sebeple yeşillik unsuru yanında, ağaç dolayısıyla çiçek, meyve ve koku unsurlarını da taşır. Oturulacak biryer olması, ona kullanılan bir mekân olma özelliğini kazandırır. Tabiatta zamana bağlı olarak meydana gelen değişiklikler sebebiyle sahip olduğu güzelliklerin kaybolması sebebiyle âlem ve dünya ile ilgili tasavvurların da yer almasına sebep olur.

Çemen, hemen toprağın sathındadır. Bu husus “çemenler gibi hâke yüz sürmek” şeklinde ifade edilir. Kara yerden aşk şehitlerinin kanına benzeyen lâleler bittiği için çemen, bir ibret-nümâ olarak anılır. Mülk, Mısır, dünya, vâdî-i Eymen, zehr-i mihnet, hatt-ı sebz v.s. Unsurlar ile benzerlik gösterir. Burada yeşil renk, düzlük ve yeşillik söz konusudur.¹⁸

İlkbahârda lâle, gül, nergis, semen ve diğer çiçekler açar, bülbüller öter. Rüzgâr olarak sabân eser. Bir taraftan da ırmak akar kenarında serviler vardır. Bahârda insanlar “çemen seyri” ne çıkarlar. Aksini yapan, ayık duran kişinin çemen seyrine layık olmadığı, evde oturmasının daha iyi olacağı söylenir.¹⁹

2.3.1. Çemen ve Seyrân

Çemen yani çimen, üzerinde çiçekler ve otlar biten, insanların oturup ferahladığı, seyre çıktıkları yerlerdir. Bağa, bostana, gülzara, lalezara v.s yapılan seyirler çemene de yapılır. Klasik şiirde çemen sıkça kullanılmaktadır.

Seyr ideyin cemâlünü kûyında ‘ışk ile
Olur çemende yâr ile seyr-i seher lezîz

Z.D., (G) 135/3

Bahârda insanlar çemen seyrine çıkarlar. Hele bu seyirde âşık sevgili ile birlikte olursa çemen seyri daha güzel olur. Âşığın istediği de budur zaten. Bu tasavvurda çemen, oturulacak bir yer olması sebebiyle mekân olarak söz konusu edilmiştir.

¹⁸ Kurnaz, a.g.e., s.531.

¹⁹ Sefercioğlu, a.g.e., s.418.

2.3.2. Çemen ve Çiçekler

Çemen kendi başına yeşil bir düzlüktür. Ancak üzerinde çiçekler bittiğinde cennet kadar güzel olurlar. Bu unsur da Klasik şiirde yerini bulur.

Gül câmi olup durur ey gonca leb çemen
Mukri'dür anda bülbül-i şeydâ menâr serv

H.D., (K) 11/9 s.43

Şair bu beytinde çemeni tasvir etmiştir. Güller çemene cem olmuştur yani toplanmıştır. Bülbüller de ötüp elhân etmektedirler.

Gül-i lâleyle zeyn olmuş çemenler
Oyuna girdi gönlekcek semenler

H.D., (MUH) 2 s.78

Şair bu beytinde çemendeki çiçeklerden bahsetmektedir. Bu çiçekler gül, lâle ve yasemindir. Bunların hepsi toplanmış sanki çemende oyun oynamaktadırlar.

Bir tebessüm eylese gonca çemende açılır
Kanlı yaşından hezârın sâd hezâran tâze gül

H.D., (G) 319/3 s.199

Şair bu beytinde kan ve gülü renkleri bakımından teşbih etmiştir ve çemende goncaların, sevgilinin bir gülümsemesiyle açılacağından bahsederek muhteşem bir hüsn-i ta'lil yapmıştır.

Çemende her nihâli gökten inmiş hûra benzettim
Çiçekler gördüm anların yüzünde nûra benzettim

H.D., (G) 330, s.203

Şair beyitte muhteşem bir teşbih yapmıştır. Çemende gördüğü fidanları hurilere; çiçekleri ise hurilerin yüzündeki nura benzetmiştir.

Çemen ibret-nümâdır kara yerden lâle şeklinde
Şehîd-i dâğ-ı 'âşk olmuşların cûş eyledi kanı

H.D., (G) 618/3 s.304

Şair bu beytinde çemende açmış çiçeklerin rengini aşk şehitlerinin kanlarına benzetmiştir. Çemende ırmak mutlaka mevcuttur. Bu çemenin ırmağı kan akmaktadır.

Hâr-1 gamda ‘andelîb eyler figân u zârlar
Goncalarla salınur sahn-1 çemende hârlar

B.D., (G) 85/1 s.153

Şair beytinde andelibden bahsetmiştir. Kuş çemende feryad edip durur.
Goncalar da dikenleri ile birlikte çemende salınır gezerler.

Nedir ya Rab çemende andelibin rişte-i dâmu
Meger açtı girih sünbül ser-i zülf-i perişândan

F.D., (K) 25/2 s.89

Şair beyitte andelibden söz eder. Andelibin ötmesini de sümbülün açmasına,
çemende maşuk gibi salınmasına bağlar.

Gel temâşâ eyle nergisle benefşeyle çemen
Bir bisât-1 sebzdir nakş-1 zer u fersâ ile

İ.Ç.D., (G) 274/5 s.297

Şair insanları çemene davet eder. Nergisle menekşeyi görmelerini ve altın gibi
süslemelerine bakmalarını ister.

İçelüm bezm-i çemende gül-i handânlar ile
Pâk dâmenler ile çâk-giribânlar ile

İ.Ç.D., (G) 238/1 s.273

Şair çemende kurulan içki meclislerinden bahsetmektedir. Açmış beyaz
çiçekler ve yakasını yırtmış goncalar ile içelim demektedir.

Çemende sagar olmuşdur eline nûş eder lâle
Cem-i vakt oldı gûyâ sohbet-i bâde müyesserdür

M.D., (G) 671/3 s.229

Şair beytinde çemeni tasvir eder. Çemende lâle eline kadehi almıştır, içki
sohbeti zamanı gelmiştir.

Gül sormadı meger ki anun hâl-i zârını
Bülbül çemende haste olubdur yuvalanur

M.D., (G) 686/1 s.233

Şair beytinde çemende bülbülün hasta olup yuvasında durduğundan ve gülün onun halini hatrını sormadığından bahseder.

Lâle gül sünbül benefşe yasemen nergis çemen

Cümlesi olmuş gulâmun halkadur gûşundadır

M.D., (G) 778/2 s.258

Şair beytinde çemende yani çemenin kucağında oturan türlü türlü çiçeklerden bahsetmektedir.

Gonce hayretten agz açmadı sûy-ı çemende

Gördü la‘l-i lebi ile deheni nazik-ter

M.D., (G) 1037/3 s.337

Şair beytinde çemendeki goncanın dilinin tutulduğundan bahseder. Bunun sebebi de padişahın sevgilisinin güzel ağzı ve dudağıdır.

Geldi çün sahn-ı çemende oldı ‘işret-saz

Her ne denlü eyler ise eylesün kon nâz gül

M.D., (G) 1699/1 s.510

Şair beytinde çemendeki işret yani eğlence meclisinden bahseder. Ne yaparsa yapsınlar gül sürekli naz yapmaktadır.

2.3.3. Çemen ve Ağaçlar

Çemen yani çimende çiçekler gibi ağaçlar da boy göstermektedir. Hatta şiirlerde serviler, sevgilinin boyu için teşbih unsuru olarak kullanılmaktadır.

Görsün nihâl-i serv-i sanavber hıramını

Ayruk çemende beslemesün bâğ-bân bân

B.D., (K) 1/30 s.5

Şair beyitte bahçevana seslenmiştir. Buradaki uzun boylu ağaçları medhederek başka bağlarda gezinmemesini tembihlemektedir.

Sahn-ı çemende turma salınsun sabâ ile

Âzadedür nihâl bu gün berg ü bârdan

B.D., (G) 371/4 s.329

Bâkî beytinde yine çemen tasviri yapmıştır. Fidanların o gün özgür olduğunu yapraksız bir şekilde salındığını anlatmıştır.

2.3.4. Çemen ve Cennet

Bağ, bostan, çemen v.s tabiat unsurlarının güzelliklerinin cennette de ziyadesiyle var olduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden çemen ve cennet benzetmesi sık sık kullanılır.

Kondı sahn-ı çemene ravza-i Firdevs içre
Sâye-bânlar kurulup çetr-i hümâyunlar ile

B.D., (MERSİYYE) 2/IV s.85

Şair mersiyesindeki beytinde çemen tasviri yapmış. Cennetteki ravza-i firdevse teşbih etmiştir. İçinde de bülbüller elhân etmektedir.

2.3.5. Çemenin Güzel Kokulu Oluşu

Çemende ağaçlar, otlar çeşitli çiçek ve çiçek bahçeleri bulunmaktadır. Bunlar da etrafa mis kokular verirler.

Hansı çemenin kokusu geldi dimağa
Cân oldu mu'atter

F.D., (MÜS) /6 s.280

Şair bu beytinde soru sormaktadır. Acaba aklına hangi çemenin kokusu gelmiştir? Bu koku ile şair zevk ü sefâya gelmiştir.

2.3.6. Çemen ve Bülbül

Çemende çiçek bahçeleri, özellikle de gül bahçesi bulunmaktadır. Gül bahçesinde de sürekli bir bülbül gezinir ve tatlı elhân eder.

Gül-berg-i nedâmet çemenidir 'âlem
Biz bu çemenin bülbül-i şeydâlarıyız

F.D., (RUB) 31/2 s.321

Şair rubaisinde çemeni dünyaya benzetmiştir. Şairler de bu dünyada durmadan şakıyan bülbüllere benzetilmiştir.

2.3.7. Çemen ve Rüzgâr

Çemende esen rüzgâr ağaçları, çiçekleri ve insanları serinletir. Onlara çiçeklerin hoş kokularından getirir.

Geldi çemende agzın arar goncanun sabâ

Râz açma diyü goncaya eyler i'tâb gül

F.D.Ç., (G) 53/4 s.83

Şair beytinde sabah rüzgârının çemene gelip goncaya sırlar sorduğundan bahseder. Gül de goncayı sırları ifşâ etmemesi için tembihler.

Güller çemende eydür sabâyâ

Seni mi seni sürre gezende

F.D.Ç., (G) 77/2 s. 117

Şair beytinde güllerin çemende sabah rüzgârına naz yaptığından bahsetmektedir.

2.3.8. Çemen ve Şebnem (Çiğ Tanesi)

Şebnem yani çiğ tanesi, hava olaylarından dolayı çiçeklerin üzerinde biriken su taneciklerine verilen addır. Çemende bulunan çiçek bahçelerinin çiçeklerine çiğ tanesi düşer. Ve bu çiğ taneleri Klasik şiirde gözyaşı, ter v.s teşbihlerle kullanılır.

Yazıldı sun' ile yeniden nüsha-i çemen

Şebnem düşüp zemîne bozuldu hat-ı gubâr

N.D., (K) 13/4 s.419

Şair çemenin nüshasının sanatla yazıldığını anlatmaktadır. Bu Allah-ü Teâlâ'nın sanatıdır. Sonra çiğ taneleri bu kitaba düşmüş ve yazı bozulmuştur.

Sefîd oldu çemen çün çeşm-i Ya'kup

Güm oldu Yûsuf-ı hurşid-i hâver

N.D., (K) 20/3 s.419

Şair beytinde çemenin Hz. Ya'kub'un gözyaşlarından dolayı beyaz olduğundan ve Hz Yûsuf kıssasından da bahsetmiştir. Kışın karla kaplanması, Hz. Yâkub'un güneşe benzetilen oğlu Hz. Yûsuf'un yokluğu sebebiyle, ağlamaktan görmez olmuş ve ağarmış gözü ile çemen arasında ilgi kurulmuştur.

2.4. SEBZ, SEBZE, SEBZEZÂR

Sebz, sözlük anlamıyla yeşillik, çimenlik demektir. Nebat olarak düşünüldüğünde çayır, çimen anlamlarına gelir. Tasavvurlarda yumuşak bir nebat olma özelliğiyle de söz konusu edilir. Sebzezârda yeşil otlar biter. Yağmur yağıp sulanınca onların daha çabuk bittiği belirtilir.

Güzelliğin cennet olaraak tasavvuru, onun koktukça tazelenme gibi üstün bir vasıf kazanmasına sebep olur. Dudağın âb-ı hayat oluşu da etrafındaki ayva tüyleri ile sebz arasında ilgi kurulmasına sebep olan başka husustur. Bu tasavvurda sebzın, tazelik, canlılık ve bir yerde hayata bağlılık ile ilgisi söz konusudur.²⁰

2.4.1. Sebze ve Çiçekler

Sebze, geniş kapsamlı bir kavramdır. Sebze denildiğinde çoğunluğu yeşil olan çemen, ağaç çiçek v.s unsurlar akla gelir. Bunlar da Klasik şiirde sıkça yerini bulur.

Sebze-zârun ger semen-zâr olsa gönlüm gam yimez
Hurde-i şeker sanur oldukça nâzır ol yana

Z.D., (G) 5/3 s.5

Şair bu beytinde sebzezârı anlatmıştır. Sebzezârda beyaz beyaz yasemin çiçekleri açmıştır. Şair beyazlığından dolayı yasemin çiçeklerini şeker kırıntlarına benztmektedir.

Didiler bülbüllerin açar cemâlün gey düşer
Câme-i sebz içre ey gonca sana gül-gûn kaba

Z.D., (G) 14/8 s.14

²⁰ Sefercioğlu, a.g.e., s.419.

Şair yine beytinde sebzeden bahsetmiştir. Bülbül, gonca ve gül üçlüsünü de kullanmıştır. Gonca gül olduğu vakit sebze rengarenk olacak bülbüller de ötecektir.

Saçıldı sahn-ı sebze nesrîn varakları
Sakf-ı sipihre benzedi ferş-i sarây-ı bâğ

B.D., (G) 226/4 s.239

Bu beytinde şair saraydaki sebzelerden bahsetmiştir. Sebze yaban gülleri açmış, gül yaprakları dökülmüş ve sarayın bağı muhteşem bir güzellikle beyti oluşturmuştur.

Açılrsa gonca manend-i leb-i la'l-i nigâr olsa
Saçılrsa hurde-i pîruze sahrâ sebze-zâr olsa

B.D., (G) 452/1 s.380

Şair beytinde dileklerinden bahsetmektedir. Goncanın açılmasını sebzenin renklenmesini istemektedir. Mavi mavi güller açıldığında sanki sahraya saçılmış mavi ve çok değerli taşlara benzeyecek, çöl sebze bahçesi olacaktır.

Almak için kıymetiyle sebzedem şeb-nem dürün
Yaseminden sim dökmüş yâ semenden zer sabâ

F.D., (K) 5/2 s.35

Şair bu beytinde muhteşem bir teşbihle sebze tasviri çizmiştir. Yasemin sebze beyaz beyaz simler dökmüştür. Çünkü yasemin çiçeği bayazdır. Fakat sabahın altın ışıkları yasemin çiçeğinin beyazlığının yanında sapsarı ve daha güzeldir.

Saldı göz girdâbına nezzâre-i gül mevc-i hûn
Kıldı dîl âyinesin pür jeng zevk-i sebze-zâr

F.D., (K) 28 /3 s.95

Bu beyitte kan ve gönül bir arada işlenmiştir. Sebze açan kırmızı güller kana benzetilmiş ve gönül aynasını parlatmıştır.

Çıkardı sebze vü gül hâkden çok la'l ü firûze
Velî yüz şükr kim Han hâk-i pâyine nisâr oldu

F.D., (T.C.B.) 5/4 s.286

Şair bu beytinde sebze ve gülün topraktan turkuaz renkli bir taşın rengine benzeyen çiçekler çıkarıldığından bahsetmektedir. Buna yüzlerce şükürler edilmelidir ki Allah biz insanların ayağına bu güzel rahmetleri saçmaktadır.

Ey sebzelerde gül döşenip sümbül örtünen
Bir gün ola ki hâkin içi mûr u mâr ola

U.D., (G) 2 /3 s.98.

Sebz, beyitte çimenlerle kaplı, üzerinde gül ve sümbül gibi çiçekler açan bir mekân olarak tasavvur edilmiştir.

Ser- sebz ü hurrem ola nihâl-i murâd-ı şâh
Hem zât-ı pâkûn ola cihân içre sâyedâr

K.R.D., (K) 4/35 s.61

Bu beyitte şair sebzenin gülleri güldürdüğü yani açtırdığından, fidanları mutlu kıldığından büyttüğünden ve onları toprağa gölgelik yaptığından bahsetmiştir.

2.4.2. Sebze ve Sevgili

Sebzenin unsurları, sevgilinin uzuvlarına benzetilir:

Gördigince ‘arızunla hattunı
Suyı savar bâğ-bân sebzi eker

Z.D., (G) 266/4 s.266

Şair bu beyitte hüsn-i ta’lil yapmıştır. Bahçevanın sebzâri ekmesini şairin sevgilisinin yanağındaki ayva tüylerine özendiğinden dolayı olduğuna bağlamıştır.

Şâd olur dîl tenime çünkü o peykân batar
Sebz olur hâk kaçan katre-i bârân batar

H.D., (G) 135/1 s.135

Şair bu beytinde sebzeyi yağmur tanelerinin yeşillendirdiğini anlatmaktadır. Sebzeyi anlatırken sevgilisini de unutmamış onun kirpiklerini de şairin tenine can veren oka benzetmiştir. Yağmur taneleri de sebzeyi deler, sevgilinin kirpikleri de şairin tenini.

Cân-i mehcûruna rahat yetirir dîdârın
Çemeni sebz bahârî ferâh-efzâ eyler

F.D., (K) 42/46 s.126

Şair bu beytinde terk edilmişliğinden bahseder. Ama bahâr gelip etraf canlandığında sevgilisinin güzel yüzünü görecektir. Bu beyitte şair bahâr-sevgili ikilisini işlemiştir.

Müzeyyen oldu hat-1 sebze rûy-1 zemîn
Letâfet-i hat-1 sebz ile eyle kim rûy-1 yâr

F.D., (K) 66/2

Sebzın hat ile münâsebetinde renk ve şekil benzerliği yanında sebzın sevgilinin yüzünde görülmesi arasında ilgi kurulmuştur. Bu tasavvurda sebzın, canlılık, tazelik ile ilgisi söz konusudur.

Galib oldu subh-dem şevk-i gül-i rûyın bana
Seyr-i bâğ ettim ki bûy-1 gül vere teskîn bana
Gül görüp yâdında dürri eşk saçtım her yana
Düştü şeb-nem bâğa gir tâ gül nisâr etsin sana
Sebzın her bergine bir dür ki tapşırılmış çemen

F.D., (TH.) /3 s.296

Bu tahmininde şair güzel bir bağ tablosu çizmiştir. Bağda teskin olduğunu belirtmiş ve herkesi bağa davet etmiştir. Gül, çemen, sebze hep bağda hazır ve nâzır bulunmaktadırlar.

Gedâlar nukra-i sîm ü zümürüd tahtın eylerdi
Mesîre cûybâr olsa nişîmen sebze-zâr olsa

N.D., (G) 406/3

Sevgilinin yanağının lâle, boyunun fidan, yürüyüşünün keklik olarak hayali, “letâfet sebze-zârı” ifadesine sebep olurken, yeşil rengi sebebiyle zümrüte benzetilmiş, gedâların²¹ yaslandığı ve zümrüt tahta değişmediği bir makambir mekân olarak düşünülür.

²¹ Kırlangıç, vd., a.g.e., dilenci, yoksul mad.

2.4.3. Sebzenin Sahife (Sayfa) ve Kalemle Birlikte Kullanılması

Çemende sıra sıra otların harfe benzetilmesi hasebiyle çemen sayfaya sebze de kaleme benzetilir:

Sahife-i çemene yazdı hâme-i sebze

Hat-i delâ'il isbât-i îzîd-i Cebbâr

F.D., (K) 15/5 s.72

Fuzûlî bu beytinde çemene sebze kaleminin yazılar yazdığından bahsetmektedir. Klasik şiirde hatt ve sebze bir arada kullanılabilir. Bunun sebebi de sevgilinin yanağındaki ayva tüylerinin yazıya bazen de sebzeye benzetilmesidir. Beyitte şair bu oluşumların hepsinin Cenâb-ı Hakk'dan geldiğini de ifade eder.

Zemîne keyfe yuhyi'l-arz yazmış hâme-i sebze

Nazar kıl kim bu hem âsâr-ı rahmetten bir âyettir

F.D., (T.C.B.) 2/2 s.284

Bu beyitte şair bir ayetten bahsetmiştir. "keyfe yuhyi'l-arz" bu ayeti sebze kaleminin yazdığından ve bunun Allah'ın bir rahmeti olduğundan bahsetmektedir.

2.4.4. Sebze ve Şebnem (Çiğ Tanesi)

Sebze üzerinde çiğ tanelerinin oluşu, gözyaşı, ter v.s teşbih edilir:

Yine düştü hevâdan sebze-zâre katre-i şeb-nem

Yine gül-zâre saldı zıll-i rahmet ebr-i âzârı

F.D., (K) 18/2 s.73

Şair sebzârdan bahsetmektedir. Sebze bahçesine çiğ taneleri düşmüştür. Yağmur ise gül bahçesine rahmetini yağdırmıştır.

Safâ-yi tab'ına mümkün olurdu eylemek nisbet

Bahâr âyinesinde olmasaydı sebze jengârı

F.D., (K) 18/32 s.75

Şair bu beytinde kışın sebzelerin ölümlüğünden, cansızlığından bahsetmektedir. Sebze yani yeşillik kış mevsiminde solmuş, paslanmış, küflenmiştir. Bahâr gelince sebze can gelecektir.

Sebzeden jeng ayân eyledi âyine-i bâğ
 Bes ki geçti dün ü gün şeb-nem ü bârandan nem
 F.D., (K) 24/12 s.87

Çiğ taneleri sebzeyi bir ayna gibi parlatmıştır. Fakat şükür ki çiğ ve kırağı sebzeden elini çabuk çekti ve güzel rengarek günler gelmeye başladı demektedir şair.

2.4.5. Sebzenin Mezara Benzetilmesi

Sebzenin değişen hava koşullarıyla sararıp solması ölümü çağrıştırır:
 Sebze-hîz oldu hevâdan ölüler toprağı
 Sebze her levh-i mezâra bu hatı kıldı rakem
 F.D., (K) 24/7 s.87

Şair bu beytinde sebzenin havalının değişmesi ile ölü toprağını üzerinden attığını belirtmektedir. Mezar olan sebze şimdi canlanmaya renklenmeye başlamıştır.

2.4.6. Sebze ve Akarsular

Sebze akarsuların ferahlatıcı sularıyla tazelenir ve canlanır:
 Su ayağını kesip bî-hude gezmeklerden
 Sebzeyi hem sabak-i ders-i gül-istân eyler
 F.D., (K) 32/4 s.103

Bu beyitte şair akarsudan bahsetmiştir. Artık akarsu boşa gezmemektedir. Sebzeye girmiş sebze tertibi öğretmiş ve kurumuş sebzeyi gül bahçesine çevirmiştir.

2.4.7. Sebze ve Bahâr Rüzgârı

Rüzgâr Klasik şiirimizde nesîm, bâd-ı sabâ, sabâ v.s isimlerle yer bulur. Rüzgârla birlikte sebzedeki ağaçların, çiçeklerin kokusu etrafa yayılır.

Nesîm-i hulkunun evsâfın etmeğe tahrîr
 Çemen eline verir sebzeden bahâr kalem
 F.D., (K) 33/21 s.107

Beyitte bahâr rüzgârının güzelliğini yazması için bahârın sebze kalem verdiği yani bir sanat yapıp güzelleştirdiğini anlatır. Derine inildiğinde muhteşem bir tablo çizilmiştir. Teşbih çok kalitelidir. Bahâr sanat yapması için yeşilliklere kalem yani el vermektedir.

2.5. GÜLİSTÂN, GÜLŞEN, GÜLZÂR

Bu adlarda, beyitlerde yer alan bu üç unsurdan kastedilen gül bahçesidir. Güzelliği, kokusu ve bilhassa gülden dolayı kırmızı rengiyle, sık sık tasavvurlarda yer alır. Burada lâle, nergis, benefşe, katmer karanfil, sûsen gibi çiçekler; nar, çınar, servi gibi ağaçlar; bülbül, tûtî, akbaba gibi kuşlar da bulunur. Bir tarafta ırmak akmaktadır. Gökte tek tük bulut görünür. Bir köşede dolap vardır. Çiçekler üzerinde çiğ veya yağmur damlaları parıldar. O bazen deniz kenarında düşünülür. “sahn-ı gülistân” sözüyle onun genişliği belirtilir. Sevgilinin yanağı veya bülbülün âhı ona ateş salmıştır. Kırmızı güller bu şekilde hayal edilir. Rüzgâr olarak sabâyâ yer verilir. O goncaların yüzünü her sabah gülsuyu ile yıkamakta, onların açılmasını sağlamaktadır.

Gülşen, bahâr mevsimi ile birlikte düşünülür. Sonbahârda yapraklar sararmaktadır. Bahârda güllerin açılmasıyla birlikte içki ve sohbet meclisleri kurulur. Onun gülistâna benzetildiği belli olur.

Gül bahçesi, belirtilen özellikleri sebebiyle, sevgili, yüz, yanak, güzellik, kûy, yardı vücûd, sîne, gönül, kanlı gözyaşı, savaş meydanı v.s. İle benzerlik içinde ele alınır.²²

Gül bahçesinin sevgili veya bir güzel olarak hayali ise değişik mevsimlerde kazandığı güzelliklerle ilgilidir. Gülşen de yine Divân edebiyatında gül bahçesi olarak ele alınır. Gülşene sabah rüzgârının esmesi, elbisesinin bağını çözmesi olarak nitelendirilir. Gülşene sabah rüzgârı parlaklık verirken gülistânı da çiçekler ile süsler.

²² Sefercioğlu, a.g.e., s.533.

2.5.1. Gülistân ve Gül

Gülistân, gül bahçesidir. Gül bahçesindeki rengârenk çiçekler, Klasik şiirimize süs olurlar.

Hâr-ı gamda Zâtî'yi bülbül gibi zâr eyledin
Menzilün gül gibi ey gonca-dehen gülzâr ola
Z.D., (G) 16/7 s.16

Şair beytinde goncanın açıp gül olmamasından şikâyet etmektedir. Bu durumdan dolayı şair bülbül gibi feryad eder. Güller bir açılrsa gül bahçesi olacak o da ağlamaktan kurtulacaktır.

Sıdılar gonca-i gannâc ile şâh-ı şûhu
Açılıp gülşene çün guc ü dilâl eylediler
Z.D., (G) 367 /2 s.367

Açmamış goncayı anlatmaktadır şair. Ama gonca açılıp gül olduktan sonra gül bahçesinin şahı sultanı olacaktır. Şair gülbahçesini işlerken çiçeklerin sultanı gülden de bahsetmiştir.

Olsun ey gül gülşen-i 'âlemde külli iftihâr
Bir peri şanlı fetâsın dâmenünde var hâr
Z.D., (G) 488/1 s.488

Şair beytinde güle seslenmektedir. Bu nidâsında kim gülün hakkında konuşursa konuşsun o alemin gül bahçesinin eteği dikenli sultanıdır ifadesini kullanmıştır.

Açıldı zahm gülleri gülzâr-ı sîned
Döndürdü nice sûreti berg-i hazâna tiğ
H.D., (K) 6/24 s.35

Hazân bitmiş artık güller gülbahçesini süslemiştir. Etraf canlanıp güzelleşmiştir, şair bu beytinde bunu ifade eder.

Hasûdun eylemege gülşen-i cihândan dûr
Gül aldı dâmenine jâleden hezâran seng
H.D., (K) 7/20 s.37

Şair bu beytinde muhteşem bir teşhis yapmıştır. Gül bahçesinden hasedi ve kini uzak tutmak için gil eteğine çiğ tanelerinden taşlar topladığını ifade etmiştir.

Tenimde kanlı kanlı dağlardan gülşenim olsun
Hadeng-i yâr serv olsun kılıcı sûsenim olsun
Bu gülzârın hezerânı fegân u şivenim olsun
Serîr-i aşk ya Mecnun'un olsun ya benim olsun
Hayâlî sanmasın 'âlem ki merd-i iştirâkem ben

H.D., (MUH.) 5 s.72

Bu muhammesinde şair gülşeni tasvir etmiş ve Leyla ile Mecnun mesnevisine telmihte bulunmuştur. Kanlı dağlar ifadesi de güllerle donanmış dağlar anlamındadır.

Nice gül gül olmasın haddi letâfet yağdırır
Ârızî gülzârına misgin gülâb üç günde bir

H.D., (G) 137/4 s.136

Şair gülbahçesine güllerin güzel kokularla saçıldığından bahsetmektedir. Gül bahçesi latif bir görünüm almıştır.

Dâye-veş bâd-ı goncaların gülşende
Her seher tâze gülâb ile yüzün pâk eyler

H.D., (G) 180/4 s.151

Goncaların annesi gül bahçesinde her sabah taze gül suyu dökerek güllerin yüzlerini tertemiz yapar demiştir şair.

Hüsnü gülzârında ol servin dehâmı guyyîâ
Gonca-i nevrüstedir bitmiş miyân-ı hârda

H.D., (G) 468/4 s.252

Şair beytinde goncaların ağzını açtığından yani gül bahçesinde güllerin açmaya başlamasından bahsetmiş, dikenleri de işlemiştir.

Gülşenin goncası peykân-ı dem-âlûde imiş
Sûseni bu çemenin tûğ-i sitemdir bilene

H.D., (G) 511/4 s.267

Şair bu beyitte gülbahçesindeki goncalardan ve susamlardan bahsetmiştir. Susam genellikle iğne yapraklı olduğu için tiğ yani okla birlikte tasavvur edilir.

Goncalar rengin lebinden dem urur gülzârda

Şâh-ı gül oldu nihâl-i ergavanın dikmesi

H.D., (G) 579/3 s.290

Renk renk goncalar gül bahçesinde açmaktadır, gülün fidanı ise erguvandan daha uzundur.

Mehd-i gülzâr üzre geldi dâye-i ebr-i bahâr

Tıfl-ı gonca agzın açdı meyl-i pistân eyledi

B.D., (K) 7/4 s.22

Gülbahçesi üzerine bahâr bulutları geldi, küçücük gonca ise yağmur damlaları için ağzını açmaya başladı demek istemiştir şair beytinde.

Ne şeref câh ile ger olsa zamânen sâbık

Gül-i ter sonra gelür evvel has u hâr

B.D., (K) 25/26 s.68

Beyitte şair gül bahçesine gülden önce dikenin şerin geldiğinden bahsetmiştir fakat gül bahçesi sabrederse ardından güller açacaktır.

Sünbül takınmış alınına sanman o gül-izâr

Çıkmış külah-gûşeye târ-ı külâledür

B.D., (G) 84/4 s.152

Şair bu beyitte gül bahçesindeki güllerin sümbül sanılmamasını belirtmiştir. Onlar güldür, lâleler ise külahlarını takınıp köşeye çekilmiştir. Çünkü güller çok güzeldir.

Gülzâr-ı hüsnü olmaz idi böyle sebze-zâr

Akıtmayaydı yaşunı çok çok o gül-izâr

B.D., (G) 111/3 s.170

Şair bu beytinde çok güzel bir teşhis yapmıştır. Gül bahçesi kendi akıttığı gözyaşları ile güzel bir bahçeye dönüşmüştür ifadesini kastetmektedir.

Çemende gonca-i dil neyle gülsün açılsun
Yanumda sencileyin şûh-ı gülizârum yok

B.D., (G) 245/4 s.252

Şair bu beytinde gül bahçesindeki goncaların açmayışını yanında sevgilisinin olmayışına bağlayarak hüsn-i ta'lil yapmıştır.

Gülşende kurdılar yine taht-ı zümürüdîn
Sultân-ı 'îd güller ile oldı hem-nişin

B.D., (G) 387/1 s.339

Şair güllerin gül bahçesinde taht kurduklarını belirterek güzel bir gül bahçesi tasviri yapmıştır.

Açdı gülnün nikâbın bâd irdi gül-sitâne
Gösterdi rûy-ı baht-ı âyine-i zamâne

B.D., (G) 470/1 s.391

Şair bu beytinde gül bahçesinde gülnün örtüsünü açtığını kendisini gösterdiğini belirtmiştir.

Gül-i bahâr-i adâlet nihâl-i gülşen-i cûd
Şikûf-i çemen-i lutf ü serv-i bağ-i kerem

F.D., (K) 16/10 s.70

Bahâr geldiğinde cömert gül bahçesinin fidanları açar, bahârı selamler, bol bol ağaçlar kerem ile boy gösterirler. Şair burda gül bahçesinin cömertliğinden bolluğundan bahsetmektedir.

Tâze gül-zâr-ı vezârette açılmış bir gül
Vermiş âfâka nesîm-i eseri lutf-ı İrem

F.D., (K) 24/17 s.87

Bu beyitte şair gülü gül bahçesindeki vezire benzetmiştir. İrem (cennet) bağlarının kokusu da gökyüzüne rüzgâr gibi yayılmıştır.

Çemende eylediler tıfl-ı goncayı mahtûn
Saçıldı gülşene gül gül cerâhatinden kan

F.D., (K) 29/11 s.98

Şair bu beytinde çemeni ve gül bahçesini anlatmaktadır. Küçük goncayı çemende hadım ettiklerinden ve güllerin yarasından gül bahçesinin kan olduğunu anlatmaktadır.

Gül-bün-i bâğ-ı tarab gonce-i gülzârı ferâh

Gül kim andan açılır câm-i meyl-i sahbâdır

F.D., (K) 38/3 s.117

Beyitte bağ neşeli gül bahçesinin goncası ferah içerisinde. Gül açılınca içki kadehine benzer.

Bulunur her derde istersen gül-istandda devâ

Hokkasında goncanın sankim şifâ cüllâbı var

F.D., (G) 74/4 s.167

Şair beytinde derdi olanları gül bahçesine çağırılmaktadır. Klasik şiirde gonca ağza benzetilir. Goncada şifalı gül suyu olduğunu belirtmektedir şair.

Cihanda dü mükedder-hatır idim fâl-i feth için

Bu gün gülzâre gül kitâbın açmağa nâgeh

F.D., (T.C.B) 3/4 S.285

Şair bu beytinde gül bahçesine şiir yazmaya yani divan yazmaya gittiğini belirtmektedir. Bu dünyanın sırlarını feth için gül bahçesinden feyz alacaktır. Güller ona kitap olup açılacaktır.

Kül eyledi yakup eczâmı ‘andelib-âsâ

Bu köhne gülşen-i ‘âlemde bir gül-i tâze

F.D.Ç., (K) 8/3 s.27

Şair beytinde gül bahçesindeki yeni açmış gülden bahsetmektedir. Bu taze gül şairi andelib gibi kül haline getirmiştir.

Bu hâristan-i ‘âlemde açılmazsa gül-i maksûd

Ne gam ey bülbül-i cân işte gülzâr-i ‘adem mevcûd

F.D.Ç., (G) 10/1 s.40

Şair beytinde diken aleminden yani dünyadan bahsetmiştir. Eğer gül bahçesinde gül açılmazsa yokluk alemi olacaktır.

Yâ kanı sînemi şol kanlu kanlu dağlarla ben
Kızıl güller açılmış bir gülistân itdüğüm demler

F.D.Ç., (G) 29/2 s.59

Şair beytinde gül bahçesinde kızıl güllerin açıldığından bahsetmiştir. Şair gül bahçesini seyrân etmiştir. Göğsü dağ dağ yani göz göz olmuştur şairin.

Gülşenün behçet-fezâsı gül midür bülbül midür
Bezm-i gül zevk-i safâsı gül midür bülbül midür

İ.Ç.D., (G) 68/1 s.158

Şair bu beytinde soru sorma sanatını kullanmıştır. Gül bahçesinin bu güzelliğinin bülbülden mi gülden mi olduğunu ve gülün zevk ve sefâsının kendinden mi yoksa bülbülden mi olduğunu sormaktadır.

Gele mi ol gül-i gülzâr-ı letâfet bu gice
İde mi hânemüzi gülşen-i cennet bu gice

İ.Ç.D., (G) 48/1 s.279

Şair bu beytinde istifham sanatına başvurmuştur ve acaba gül gül bahçesinde bu gece açar mı evimizi hanemizi bu gece şenlendirir mi diye sormaktadır.

Sözi uzatmayalum şehr-i Kütahiyye'ye varup
Gülistân u gül-i handâna benden ok selâm eyle

K.R.D., (K) 8/8 s.72

Şair sözü kısa kesip dostlarına Kütahya'daki gül bahçelerine ve taze açmış güllere selam söylemelerini istemektedir.

Ey nihâl-i ser-firâz-ı gülşen-i irfân-ı cûd
V'ey gülistân-ı letâfetde gül-i handân-ı cûd

K.R.D., (G) 34/1 s.144

Şair beytinde gül bahçesindeki fidanların yeni açılmış güllerin cömertliğinden bahsederek güzel bir teşhis yapmıştır.

Gonca-i gülzâr-ı 'ismet dâmeninde dest-i hâr
Gül gibi yakamı ben geyretten itdüm çâk hayf

K.R.D., (G) 134/3 s.212

Şair bu beytinde gülbahçesinde goncanın eteğinde dikenler olduğunu ve şairin de bu yüzden gül gibi yakasını yırttığını söylemektedir. “çâk-ı giribân” terkibi goncanın açılması ile ilgili olarak Klasik şiirde sıkça kullanılır.

Gonca-i gonca zülâlündür iden gülşende lâl
Sünbül-i bûy-ı kelâlündür iden aşüfte-hâl

K.R.D., (G) 172/1 s.236

Gül bahçesine kırmızılığını veren goncalardır, gül bahçesini süsleyen, şenlendiren sümbüldür.

Gülşenün zevk ü safâsı gül midür bülbül midür
Derdli gönlümün devâsı gül midür bülbül midür

M.D., (G) 927/1 s.302

Şair beytinde istifham sanatıyla gül bahçesindeki güzelliğin eğlencenin sebebini ve dertli gönlünün devasını sormaktadır.

Gizli râzum virmeince gülşene fâş oldı
Eyleyen bu sırrı fâşı gül midür bülbül midür

M.D., (G) 997/3 s.322

Şair istifham sanatına devam etmektedir, gül bahçesine gizli sırların kimin tarafından verildiğini sormaktadır.

2.5.2. Gülistân ve Bülbül

Bülbül, gül bahçesinin içerisinde uçar, gezinir. Güllerin üzerine konarak onlara tatlı elhân eder. Aşkını anlatır.

Her câmi‘-i gülşende bülbül-i hôşhân
Sultân-ı güle okudugı medh ü senâdur

Z.D., (G) 154/2 s.154

Şair bu beytinde gül bahçesi tasvir etmiştir. Güller açmış bir araya cem olmuştur yani toplanmıştır. Bülbülün elhânı ise güllerin sultanıdır.

Tûr-1 gülşende Kelîm olsa ‘aceb mi bülbül
Ana yüz sevk ile gül eyledi ‘arz-ı dîdâr

Z.D., (G) 487/4 s.487

Gülbahçesinde gül açıldığı zaman bülbül buna karşılık ötmeye başlar yani Kelîm olur. Şair bu beyitte Klasik şiirin vazgeçilmez ikilisi gül ve bülbülden bahsetmiştir.

Gülistân içre bülbül nâmesinden eyledin tercih
Sen ey şeh rezm meydanında hây-hûy-ı merdânı

H.D., (K) 21/13 s.59

Bülbülden söz edilmektedir. Bülbül gül bahçesinde elhân edebilmek için savaş meydanında mertçe savaşmaktadır.

Gülşende cûy eşk-i revânımdan oy verir
Her andelib âh u figânımdan oy verir

H.D., (G) 167/1 s.146

Şair bu beytinde gül bahçesinde akan ırmağın kendi aşkından olduğunu ifade etmektedir. Ve şair andelibden söz etmiştir, güzel elhân etmektedir.

Naz ile ol gonca çün seyr-i gülistân eyledi
Kıldı bülbül nâle gül çâk-i giribân eyledi

H.D., (G) 595/1 s.296

Gonca gül bahçesine nazlanarak gelse de bülbül güzel sesiyle goncanın yakasını yırtmasını yani açmasını sağladı.

Fesâhat gül-istânı içre dem-â-dem
Su gibi revân ede bülbüller ezber

B.D., (K) 3/28 s.14

Gül bahçesinden şair bu kez fesahat yani düzgünlüğünden bahsetmiştir. Bülbüller ise su gibi akıp giden nameler okumalıdır.

Mevsim-i gülde Bâkîyâ gülşene varduğun bu kim
Nâme-i âh-ı bülbülün nâleme sâz-kârdur

B.D., (G) 88/5 s.155

Bâkî kendisine seslenmektedir. Gül mevsiminde gül bahçesine gidersen orada öten bülbüller senin aşkından ah çekmene benzerler.

Bülbülde savt-ı rengîn güllerde sûret-i çîn
Fasl-ı bahâr Ma'ni Gülşen Nigâr-hâne

B.D., (G) 470/3 s.392

Artık bahâr gelmiş kıvrım kıvrım güllerle süslenmiş; bülbül sesleri etrafı elhanla süslemiştir. Yine güzel bir bahâr tasviri yapmıştır.

Gülzâr-i mithatünde uçarken gönül kuşu
Can bülbülü bu şi'r-i teri okıdı revân

F.D.Ç., (K) 3/21 s.13

Şair beytinde gül bahçesinden bahsetmiştir ve gönül kuşunun oaraya uçup şiirler yazdığından bahsetmektedir.

Subh-dem bu matla'ı ezberleyüp bülbül yine
Sahn-ı gülşende bülend-âvâz hânenedür

İ.Ç.D., (K) 15/8 s.63

Şair bu beytinde sabah saatlerinde yani seherde bülbülün elhan ettiğini ve gül bahçesini hânesi olarak tutup yüksek sesle name yaptığını belirtmektedir.

Gülistân ezberlemiştir nazma kâdirdür okur
Her ne vâdide dilerse bülbül-i gülzâr şi'r

İ.Ç.D., (G) 90/6 s.176

Şair bu beytinde gül bahçesindeki bülbüllerin bütün şiirleri okuduğunu nazma artık hakim olduğunu yani ustalaştığını belirtmiştir.

Âh u nâlemler kaçan dem-saz olurdu andelîb
Dem-be-dem gülşende gül hem sohbet-i hâr olmasa

İ.Ç.D., (G) 267/3 s.292

Şair, sevgilisi için âh çekmektedir. Andelib de onu görünce elhâna başlar. Bir de isteği vardır keşke gl bahçesinde gül olsa da diken olmasa. Yani hep sevgilisi anında olsa da ayrılık olmasa demek istemiş olabilir.

Gel ey bülbül bu gülşenden ‘ırak it zâr-ı feryâdın
Ki yokdur meyl-i sûy-ı ‘âşık ol serv-i âzâdun

K.R.D., (G) 156/1 s.226

Şair beyitte bülbüle seslenmektedir artık ağlamalı sızlamalı ötmemesi gerektiğini çünkü ağaçların gül bahçesine bir aşkı olmadığını artık kıskanması gerekmediğini belirtmektedir.

Gülşen içre nağmesin bülbül kaçan ter gösterür
Evvelin eyler nevâ sonın muhayyer gösterür

M. D., (G) 730/1 s.245

Şair beytinde gül bahçesinde elhân eden bülbülün ötüşünden ma’na çıkarmaya çalışmaktadır.

2.5.3. Gülistân ve Bahâr Münâsebeti

Gül bahçesi ancak bahâr mevsiminde rengârenktir. Bu sebeple Klasik şiirde ikisi birlikte ele alınır.

Bu dem-i sa‘di görün itdükçe câmı yâr nûş
Gül-sitân-ı hüsni ser-tâ-ser bahâristân olur

Z.D., (G) 2206/4 s.206

Şair bu beytinde gül bahçesinden bahsetmektedir. İçki içilmektedir, içildikçe de gül bahçesi bahâra döner.

Kanlı yaşımla çehremi kıldın şüküfezâr
Ey serv-i gülizâr nem eksik bahârdan

H.D., (G) 449/2 s.245

Şair bu beytinde gül bahçesinin bahârdan eksik kalır bir yanı olmadığından en az onun kadar güzel olduğundan bahsetmiştir.

Gül gibi halkı nesîm-i hulk handân eylesün
Nev-bahâr-ı ‘adli âfâkı gülistân eylesün

B.D., (T.B.B.) V/1 s.89

Şair bu beytinde dileklerinden bahsetmiştir. Gül açılıp bahâr gelince halk neşe dolu ve huzurlu olur, bahâr da gelsin gülistanı neşeye boğsun demiştir.

Nev-bahâr-i zevk-i vaslından cüdâ gülzâr-ı mülk
Her zâr-i derdtir zindân-i züll ü inkisâr

F.D., (K) 28/27 s.97

Şair bu beytinde gülbahçesinin derdinden bahsetmiştir. Gül bahçesi o kadar dertlidir ki bahâr gelmemiştir ve bu yüzden ağlamış sızlamış, kırılıp alçalarak zindanlara düşmüştür. Burada aslında zindan kara toprak olarak düşünülebilir. Çünkü henüz çiçekler açmamıştır ve toprağın altı tıpkı bir zindan gibi karanlıktır.

Cihân-ı reşk-i gülzâr-ı hâlil eden bahâr imiş
Bu feyz-i adl-i İbrahim Hân-i pak-sîrettir

F.D., (T.C.B.) 2/4 s.285

Şair bu beytinde bu kıskançlıklar dünyasını dostluğa, kardeşliğe çeviren unsurun bahâr olduğundan bahsetmektedir. Halil İbrahim yani İbrahim peygamber’in dostluğuna da telmihte bulunmuştur.

Bahâr-ı bâğ-ı cenenetsin hazânı dehre incünme
Hemîşe hurrem ol hem gülşen ol ey gülşen-i zibâ

K.R.D., (K) 7/10 s.69

Şair bu beytinde bahâra seslenmektedir. Sen cennetten bir bahçesin sonbahâr seni incitemez diyor. Burada şair hazân ve bahârı karşılaştırmıştır. Bahârın geldiğini gül bahçesinin güllerinin açılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Güzellik çağı gibi ey bahâr-ı hüsn gel gitme
Gözüme gülleri gil gülsitâmı külhân eylersin

K.R.D., (G) 230/2 s.274

Şair bahâr mevsimine seslenmektedir. Geçiciliğinden şikâyet edip onun gitmemesini istemektedir. Güllerin artık açılmasını, güllerin gül bahçesinin külhanbeyi olmasını istemiş, güzel bir teşhis sanatına başvurmuştur.

2.5.4. Gülistân ve Hazân Münâsebeti

Gül bahçesi ve hazân birbirine zıttırlar. Çünkü hazânda gül açmaz:

Ser-i kûyunda âh etsem ruh-ı zerd ile âşıklar
Nitekim bâddan gülşende evrâk-ı hazân titrer

H.D., (G) 158/4 s.143

Sevgilinin oturduğu yerde şair içten bir ah çekse, gül bahçesinde rüzgârdan hazân yapraklarının üşüyüp titreyeceğinden bahsederek şair güzel bir teşhis yapmıştır.

Kâtib-i takdir hatt-ı sebz tahrir etmeğe
Levh-i gülzârı hazân bergi zer-efşân eylemiş

F.D., (G) 130/2 s.193

Sonbahârla ilgili olarak en çok hazân yapraklarından bahsedilir. Sonbahârda yapraklar sararır. Yapraklar renk bakımından altına benzetilir. Bu beyitte de şair hazânın gül bahçesini altına çevirdiğini, gül bahçesine altın saçtuğunu söylemiştir.

Kat idüp fasl-ı hazân âb-i revân şirâzesin
Nüşhâ-i gülzârın evrâkın perişân eylemiş

F.D., (G) 130/3 s.193

Hazân mevsimi akarsuyun akışını bile engellemiş, önüne set çekmiştir. Gül bahçesinin yapraklarını dağıtmış, perişan etmiştir. Şair sonbahâr tablosu çizmiştir.

Hazândan kurtulup gül-zâr bezminden azan bülbül
Çerâğ-i gül yakıp halvet-serây-ı vasla tapmış reh

F.D., (T.C.B.) 3/2 s.285

Şair artık sonbahâr mevsiminin yavaş yavaş son bulmasından bahsetmektedir. Gül ise ışığını yakıp yani kafasını topraktan çıkarıp eğlenmeye yol tutmuştur.

2.5.5. Gülistân ve Cennet

Gül bahçesi ve cennet güzellikleri bakımından birbirine teşbih edilir:

Dôstlar uçmag için bâğ-ı baka gül-zârına
'Ândelîb-i câna tir-i dost bâl ü per yeter

Z.D., (G) 307/5 s.307

Gül bahçesini cennete benzetmiştir. Cennete gitmek için gül bahçesinde dostlarla birlikte olmanın ve onların kolu kanadının altında olmanın yeterli olduğunu söylemiştir.

Gülistân râhını gördüm beyâz evrâk zeyn etmiş
Behişt-i adn aynından akan kûfûra benzettim

H.D., (G) 330/2 s.203

Gülbahçesinin yolu beyaz yapraklarla bezenmiştir. Tıpkı cennete benzemekte olan bu bahçeden ırmak da geçmektedir.

Sahn-ı felekde cilvegâr tâvus-ı zerrin bâl ü per
Bâğ-ı cihân pür-nûr u fer âlem gülistân-ı irem

B.D., (G) 318/2 s.298

Gül bahçesin bağ gibi yeşillenmiş rengarenk olmuş tavus kuşuna benzemiştir. Gül bahçesi cennet iremine dönmüştür.

Diyerler cennet içre âteş olmaz bu acebdir kim
Gülistân ateşin gül birle reşk-i bâğ-ı cennettir

F.D., (T.C.B.) 2/3 s.284

Şair bu beytinde Hz. İbrahim'e kıssasına telmihte bulunmuştur. Hz. İbrahim ateşten bir havuza atılacağı sırada bu havuz cennet bahçesine, güllerle dolu bir bahçeye çevrilmiştir.

2.5.6. Gülistân ve Akarsular

Akarsular, gül bahçesi açısından çok önemli bir tabiat unsurudur. Onun sayesinde güller açılır:

İ'tibâr etsem gülistânın akan ırmağına
Lâle-i sahra nîşînin sînesinin dağına
Bâğda bûy u vefâ yâdına gül yaprağına
Bakdığımca nakş-ı hicrân gösterir her an bana

H.D., (MR.) 4, s.71

Bu beytinde şair güzel bir gül bahçesi tasvir etmiştir. Gül bahçesinin içinden geçen ırmağı da unutmamış ayrıca lâleden de bahsederek murabbasını zenginleştirmiştir.

Ol gülşen-i dehre yürü cûy eyle yaşın kim
Bir bergi hazânı değe yüz genc-i hızâne

H.D., (G) 522/4 s.271

Bu beyitte şair gül bahçesinden ırmağın geçmesini istemektedir ve böylece hazân yaprakları rüzgâra kapılıp gidecek gül bahçesi şenlenecektir.

Bir âbdur ki akduğı yer lâlezâr olur
Tigun ki gülistân-ı safâ cûy-bâridur

B.D., (G) 99/2 s.161

Şair bu beyitte gül bahçesinden ve lâle bahçesinden akan ırmaktan söz etmektedir. Öyle bir akar ki geçtiği her yeri bahçeye çevirir anlamını ifade etmiştir.

Etrâf-ı çemen-zârı yine âb tolandı
Gül-zâra girüp her yana salındı bulandı

B.D., (G) 524/1 s.425

Şair beytinde gül bahçesine akarsuyun girdiğinden bahsetmiştir. Gül bahçesinin her yanında salınıp dolanmıştır.

2.5.7. Gülistânın Osmanlı Bahçelerine Benzetilmesi

Osmanlı'da "has bahçe" olarak adlandırılan bahçeler vardı. Bu bahçelerde güller de bulunurdu. Bu açıdan ilişkilendirilebilir:

Ol iki gonca-i nev-rûste-i gülzâr-ı Osmâna
Ol iki mihr ü mâh-ı âlem-i irfâna aşk eyle

H.D., (DUA). 4 s.80

Beyitte Osmanlı'nın bahçelerinden bahsedilmektedir. Sanırım şair, tarihte geçen lâle devri gibi zamanlardan bahsetmektedir.

2.5.8. Gülistân ve Çiçekler

Gülistân, gül ve gonca gibi çiçeklerden oluştuğu için münâsebet içerisindeyler.

Sahrada yaktı lâle âteş-perest ocağın

Gülşen benefşelerle şehir-i freng'e benzer

H.D., (G) 93/4 s.121

Artık çöl gibi olmuş bahçede lâle sanki bir ocak yakmış, menekşeler de gül bahçesini Frengistan'a benzetmiştir.

Lâle-i gül-gûnu sahrâlarda dağım sandılar

Nergisi gülzârda yanar çerağım sandılar

H.D., (G) 155/1 s.142

Şair beytinde laleleri çölde yeşillik sandıklarını, nergis çiçeklerini de gül bahçesinde yanan çerağı sandıklarından bahsetmektedir.

Metâ'-ı ma'rifet geldi revâcın bulduğu demler

Zer-efşân eylesün nergisler evrâk-ı gül-istânı

B.D., (K) 5/5 s.17

Şair bu beytinde yine gül bahçesi tasvir etmektedir. Nergis çiçeklerinin gül yapraklarını fırlatıp güzel bir görünüm oluşturmalarını söylemektedir.

Jâle kıldı her kenârı sâhil-i bahr-i 'Aden

Lâle hak-i gülşeni kân-ı Bedahşân eyledi

B.D., (K) 7/10 s.22

Şair beytinde gül bahçesi tasvir etmektedir. Çiğ taneleri gülşeni sahile çevirmiş, kırmızı laleler ise renginden dolayı kana teşbih edilmiştir.

Lâle sahrayı bu gün kân-ı Bedahşân eyledi

Jale gülzâre nisâr eyledi dürr-i şeh-vâr

B.D., (K) 18/25 s.41

Bu beytinde yine şair Bedahşân'dan bahsetmiştir. Laleler Bedahşân'ı renginden dolayı kana bulamış, çiğ taneleri ise gül bahçesini şahlara yaraşır incilerle donatmıştır.

Sahrâyı kıldı lâle Bedahşan vilâyeti
Gülzârı itdi tâze çemen mülk-i sebze-zâr

B.D., (K) 17/4 s.38

Şair bu beytinde Bedahşan vilayetinden bahsetmiştir. Taze yeşillikler ise gül bahçesini sebze mülküne çevirmiştir.

Sahn-ı gülşende yatupdur gice var ise meger
Ki takınmış seheri başına güller sünbül

B.D., (K) 24/1555 s.63

Şair gül bahçesinde gece ve gündüzden bahsetmektedir. Sümbüller ve güller gece olduğunda gül bahçesinde yatarlar. Seher vakti ise sümbüller başına güllerden taç takınmış gibi durur.

Bâğ u bahâr u Gülşen-i ‘âlem hazânlıdur
Bezm-i safâ hemîşe gül ü ergavânludur

B.D., (G) 102/1 s.163

Şair gül bahçesinin sonbahâr mevsimini konuk ettiğini belirtmektedir. Fakat asıl zevk ve sefa gül ve erguvan çiçekleri açtığına olacaktır.

Gülşende basdı jaleleri kara bağına
İrdi safâya lâle-i hûnin piyâleler

B.D., (G) 103/4 s.164

Gül bahçesi kara bağına -yani burada kara bağırdan kasıt topraktır- çiğ tanelerini yağdırmıştır. Ondan sonra da kadehe benzeyen lâleler açacaktır.

Bir gülistân yazdı bir ay içre fasl-ı nev-bahâr
Lâle yir yir sürh olubdur sebze hat şeb-nem nukat

B.D., (G) 222/3 s.237

Şair bu beytinde ilkbahâr günlerinin geldiğini belirtmiş. Gülbahçesinin de deftere ara ara lalelerden yazılar yazdığını söyleyerek muhteşem bir teşbih yapmıştır. Ruhu şâd olsun.

Lâlezâr itmiş letâfet gülsitânın ser-te-ser
Ruhlarla ergavânı câmen ey nahl-i revân

B.D., (G) 390/3 s.341

Şair bu beytinde gül bahçesinde baştan başa lâlelerin bulunduğu bahsetmektedir. Sevgilinin yanaklarını da erguvana, yürüyüşünü uzun boylu fidana teşbih etmiştir.

Nergis-i mest bezm-i gülşende
Çeşmüne bende-i ser-efgende

B.D., (G) 443/1 s.374

Şair nergis çiçeğini göze benzemesi bakımından beytinde kullanmıştır. Gül bahçesini görünce güzelliğinden nergisin gözü açılmıştır.

Gösterür sahn-ı gülistân çarh-ı minâdan nişân
Şâh-ı nergis bağda şekl-i süreyyâdur yine

B.D., (G) 455/4 s.382

Gül bahçesi yine kadehe benzeyen güllerini açmıştır. Nergislerin şâhı ise bağda yıldız gibi parlamaktadır.

Geyer gül-şende la'lin tac lâle
Elinde nergisün altun piyâle

B.D., (G) 456/1 s.382

Şair gül bahçesini muhteşem bir teşhisle tasvir etmektedir. Lâleler kırmızı taç takınmış, nergisin elinde de bir içki kadehi vardır.

Ergavânlar tutuşup hirmen-i gül yanmag için
Gül-sitân milkine âteş kodı yir yir lâle

B.D., (G) 466/5 s.389

Şair beytinde gül bahçesindeki çiçeklerin birbirini çekememelerinden bahsetmektedir. Erguvan gülleri yakmak ister, lale de kırmızı renginden dolayı yer yer ateşler yakmıştır.

Fazîlet ol değil kim safhâ-i gül- zârı doldurdu
Bahâr-i âlem-ârâ sümbül ü nesrîn ü reyhandan

F.D., (K) 25/15 s.90

Gül bahçesini hünerle sümbül, yaban gülü ve reyhan gibi çiçekler doldurdu.
Bunlar alem-i kuşatan bahârın eseridir demiştir şair.

Rahat için ferş salmış sebze-i ter gülşene
Nergisin görmüş gözün mahmûr sanmış h'âbı var

F.D., (G) 74/3 s.166

Taze sebzeler gül bahçesinde rahata kavuşmuş, nergisin kapalı gözünü görenler
de uykusu var sanmışlar, güzel bir teşhis yapmıştır şair.

Galib olmuş halka zevk-i seyr-i gülşen gâlibâ
Çekmeğe halkı benefşe zülfünün küllâbı var

F.D., (G) 74/5 s.167

Şair beytinde gül bahçesinin halkı kendisine çektiğinden bahsetmektedir,
bunun için de menekşe cerrah çengelini kullanmaktadır.

Gün bu gündür aç gözün nergis gibi gül-zâra bak
Mâ'îl-i didâr isen su gibi hadd-i yâre bak

K.R.D., (G) 143/1 s.215

Şair insanları gül bahçesine gelmeleri için uyarmaktadır. Gül bahçesine gelip
uykulu gözlü nergise bakmalarını ve yarini görmelerini istemektedir.

2.5.9. Gülistân ve Rind-Zâhid İlişkisi

Klasik şiirin rind şairleri, gül bahçesini şiirlerinde kullanırlar:

Biz ne âlemde uçar murguz göreydin zâhidâ
Gülşen-i âlemde olmasa ta'allük dâmımız

H.D., (G) 200/3 s.158

Bu beytinde şair zahid-rind ikilisini konu etmiştir ve zahidlere seslenerek gül
bahçesinde zevk ve sefanın varlığından bahsetmiştir. Divan şairleri genellikle rindir.

2.5.10. Gülistân ve Yağmur

Gül bahçesindeki goncalar ancak yağmurun sayesinde ağız açarlar:

Gülşen-i cânda Hayâlî sebze-i îman biter
Yağdurursa ebr-i rahmet üstüne barân-ı şer

H.D., (G) 236 s.171

Şair bu beytinde rahmet yağmurları yağdığında gül bahçesinde yeşilliklerin biteceğini ifade etmiştir.

Sehâb-ı mekremet ü menba‘-ı mürüvvetsin
Nem-i sehân ile ser-sebz Gülşen-i âmâl

B.D., (K) 20/34 s.51

Şair bu beytinde bulutların gül bahçesini rahmetiyle yani yağmurla suladığından ve gül bahçesinin her tarafının yeşillendiğinden bahsetmiştir.

2.5.11. Gülistân ve Âşık

Âşık, gül bahçesindeki gülleri sevgiliye teşbih eder:

Bir gonca-leb nigârı Hayâlî gibi bulup
Gülşende sohbet et ki geçer sevret-i gülün

H.D., (G) 272/5 s.183

Şair âşıklara seslenmektedir. Onları gül bahçesine sohbe çağırmaktadır. Eğer sevgililer orada sohbet ederlerse gülün öfkesi geçecektir.

Murg-ı dil aşk âyetin okurdu bülbüller gibi
Hüsnü bağında gül-i gülzâr idi eğlencemiz

U.D., (G) 40/2 s.136

Şair bu beytinde gül bahçesinde eğlenceden bahsetmektedir. Şairlerin, âşıkların gönül kuşları bülbüller gibi gül bahçesinde şiir okumaktadırlar.

Hâr ile gülşende gül şendür dilâ sen gonca-veş
Kanlar ağlar dem-be-dem bülbül gibi feryâd kıl

K.R.D., (G) 163/5 s.231

Şair beytinde kendi gönlüne seslenir. Gül, gül bahçesinde dikenleri dahi olsa mutludur, sen de artık bülbül gibi ağla der. Belki buradaki gül şairin sevgilisi olabilir.

2.5.12. Gülistân ve Sevgili

Gül bahçesindeki gonca, sevgilinin ağzına, gülün rengi sevgilinin yanağının rengine, kokusu sevgilinin terinin kokusuna, dikeni sevgilinin nazına v.s benzetilir.

Benzer duruşun kâmet-i dildâra demekle
Gülşende bu gün serv-i dil-ârâyı büyüttük

H.D., (G) 275/3 s.184

Bu beyitte şair gülşende büyümüş çiçeklerden bahsetmektedir. Onları hoş salınışlı, uzun boylu sevgililere benzetmektedir.

Cemâlinden görüp gülde eser gülzârda ben hem
Enînimden birin yüz bülbül-i nalâna tapşırđım

H.D., (G) 363/2 s.215

Şair bu beytinde tapşırma ifadesini benzetmek olarak kullanmıştır. Gül bahçesinde sevgilisinin yüzünü görmüştür. Ve kendisini de inleyen bülbüle benzetmiştir

Bağ-bân-ı gülşen-i ‘aşkun olan ‘âşıklara
Dâğ-ı gül dūd-ı kebūdı sünbül ü reyhan gelür

B.D., (K) 6/3 s.20

Şair bu beytinde sevgilileri gül bahçesine seyre çağırılmaktadır. Sevgililer birlikte olunca dağ bile olsa onlara bağ görenür.

Oldı gül-şen yine bir dilber-i müşgin mergül
Şol kadar virdi ana zînet ü zîver sünbül

B.D., (K) 24/3 s.62

Şair bu beytinde gül bahçesini kıvrıcık saçlı bir sevgiliye benzetmiştir. Bu ilgi gülün kıvrım kıvrım olması ile de kurulabilir. Sünbül ise gül bahçesini süslemiştir.

Suya versin bâğbân gül-zârı zahmet çekmesin
Bir gül açılmaz yüzün tek verse min gül-zâre su

F.D., (K) 3/4 s.31

Şair bu beytinde gül bahçesinden, bahçevandan ve sevgilisinden bahsetmiştir. Bahçevan gül bahçesini ne kadar sularsa sulasın sevgilisinin yüzü kadar güzel bir gül yetiştiremeyeceğini belirterek muhyeşem bir mübalağa yapmıştır.

Kılmak için tâze gül-zârı nübüvvet nevrâkın
Mu'cizinden eylemiş izhâr seng-i hâre su
F.D., (K) 3/14 s.32

Şair bu beytinde Hz. Muhammed (S.A.V) efendimize telmihte bulunmuştur. Onun on parmağından su akıttığı mu'cizesini anlatmaktadır. Gül bahçesini sulamıştır ve onun nebilik özelliğiyle güller açılacaktır.

Anmayam sünbül adın ol zülf-i 'anber-bârsuz
Kılmayam serve nazâr ol kadd-i hoş-reftârsuz
Da 'vet itmen gülşene ben 'âşıkı didârsuz
Neyleyem gülzâr seyrin ol yüzi gülzârsuz
Çün bana cennet cehennem görünür dîdârsuz
F.D.Ç., (TH.) 1 s.141

Şair beytinde gül bahçesini tasvir etmiştir. Şair gül bahçesine sevgilisi olmadan gitmeyeceğini belirtmiştir.

Kendin çemende gark ü zer-i ziver eylemiş
Gülzâr sanasın saruşın bir nigârdır
N.D., (G) 71/4 s.421

Şair bu beytinde gül bahçesinin sarı güllerle donandığından bahseder ve gül bahçesini görenler ise onu sarışın bir güzele benzetirler.

Gülşen-i hüsn içre bitmiş bir nihâl-i tâzesin
Ey boyu ser servim salınmasın yanınca her pelîd
U.D., (G) 14/2 s.110

Sevgili güzellik unsuru bakımından gül bahçesinde yetişmiş taze bir fidana benzetilmektedir. Servi; çemen, bağ, gülistan gibi yerlerde bulunur. Servi ince ve uzun şekli ile sevgilinin boyu için benzetilen olmaktadır. Bu tasavvurda gül bahçesi, belirtilen özellikler sebebiyle sevgili ile benzerlik içinde ele alınmıştır.

Reng-i ruhsârun görüb gülşende gül şermendedür
Bağda serv ü sanavber kaddünne efgendedür

İ.Ç.D., (K) 15/9 s.64

Şair bu beytinde gül bahçesi vesilesiyle sevgilisini medhmetmektedir. Gül sevgilisinin yanağını görünce açar, ağaçlar ise onun boyuna hayrandır.

Sen ki gül-zârı cihânda gül-i handân olasın
Sümbülün gibi yaraşur mı perişân olasın

İ.Ç.D., (G) 209/1 s.252

Şair sevgilisine seslenir. Onun gül bahçesindeki gül gibi mutlu olmasını henüz açmamış sümbül gibi perişan olmamasını ister.

Gülşende gözüme kadd ü zülfünsüz olsa düş
Her serv ejdehâ görünür her giyâh mâr

K.R.D., (K) 4/25 s.60

Şair sevgilisine seslenmektedir. Eğer ki yanında sevgilisi olmasa ona gül bahçesindeki ağaçlar ejderha, bitkiler ise yılan gibi görünür.

Bu gülzâr içre ey gonca görünür kadd ü zülfünsüz
Gözüme ok yılanı serv-i sümbül şekl-i ejderdür

K.R.D., (G) 49/3 s.155

Şair sevgilisi yanında olmadan gül bahçesindeki goncanın gözüne yılan olarak, sümbülün de ejderha olarak görüldüğünü belirtmiştir.

2.5.13. Gülistân ve Rüzgâr

Gül bahçesinde tatlı tatlı esen rüzgâr güllerin kokusunu uzaklara taşır:

Nesîm-i revân-bahş-ı subh-ı safâdan
Suhan gülşeninde hıramân sanavber

B.D., (K) 1/20 s.13

Bu beytinde şair gül bahçesindeki çam ağacından bahsetmektedir. Çam ağacı uzun boyuyla salınmaktadır. Rüzgârlar da gül bahçesine safâlar getirmektedir.

Sabâ gibi güzâr itdüm seher gül-zârı medhünle
 Bu ebyâtı terennüm kıldı bir murg-ı hoş elhânı
 B.D., (K) 5/25 s.18

Şair gül bahçesini sabah rüzgârı misali dolaştığını söylemektedir. Kuşlar ise şairin yazdığı kelimeleri hoş elhan ile terennüm kılmaya başlamıştır.

Rüzgârın şiddetinden Gülşen-i baht-ı masûn
 Nitekim bâd-ı hazândan sahn-ı gülzâr-ı cinân
 B.D., (K) 22/19 s.57

Şair bu kez gül bahçesini sonbahârda tasvir etmiştir. Rüzgâr şiddetlidir ve gül bahçesine zarar vermektedir. Cennete benzeyen gül bahçesi sonbahâr rüzgerıyla perişan olmuştur.

Sana cây-ı hıram ey nahl-i bâlâ Gülşen-i candur
 Nesîm-i nev-bahâri gibi gel sahn-ı çemenden geç
 B.D., (G) 30/2 s.119

Şair gül bahçesi tablosu çizmiştir. Herkesi bahâr rüzgârının gül bahçesinden geçtiği gibi gül bahçesinden geçmeye davet etmektedir.

Gül-zâra gel nesîm-i sabâ gibi hoş dem ol
 Açıl derun-ı gonca gibi şâd u hurrem ol
 B.D., (G) 289/1 s.279

Şair insanların sabâ rüzgârının gül bahçesine gelişi gibi gelmelerini istemektedir. Oraya gelen insanlar gonca gibi açılıp şen olacaktır.

Sabâ letâfet ile gül-şen içre sâyir iken
 Bula zamâne sabâ tagayyür-i etvâr
 F.D., (K) 6/5 s.37

Şair bu beytinde sabâ rüzgârının letafetle gül bahçesinde seyir yaptığını anlatmıştır. O seyir yaptıkça mevsimler değişecek bahâr gelecektir.

Ne lutfdür yine kim buldu sebzeden gülzâr
 Ne feyzdür yine kim saldı bağa bâd-i bahâr
 F.D., (K) 17 /1 s.71

Şair gül bahçesini Allah'ın bir lufu olarak görmektedir. Gül bahçesi yeşilliklerle dolmuştur bahâr rüzgârı da gül bahçesine girmiştir.

Yine kıldı sabâ gül-zâre da'vet bülbül-i zârı

Yine kumrî makâm etti fezâ-yi sahn-ı gül-zârı

F.D., (K) 18/1 s.78

Şair bu beytinde bülbül ve kumrudan bahsetmektedir. Sabâ rüzgârı gül bahçesine bülbülü çağırmış, gül bahçesine kumru da makam kurmuş oturmaktadır.

Kaddine serv demiş goncelerin ta'nından

Duramaz bâd-ı sabâ hiç gül-istân içre

F.D., (G) 254/6 s.225

Şair bu beytinde sabânın gül bahçesindeki goncalardan utanmasından dolayı boyuna uzun demiş, bu yüzden sabah rüzgârı gül bahçesinde duramıyormuş, bunu anlatmak istemiştir.

Makdemünden ki gülistâna haber virdi nesîm

Yâsemen ayağına akçasını itdi nisâr

İ.Ç.D.Ç., (G) 83/8 s.171

Gül bahçesine rüzgâr haber vermiştir. Yasemin de ayağına yani köküne beyaz akçasını takınmıştır. Burda yaseminin beyaz oluşuyla ilgi kurmuştur şair.

Varıcak ey nesîm-i gülşen-i sıdk u safâ lutf it

Nesîm-i kâtib-i divâna benden çok selam eyle

K.R.D., (K) 7/23 s.74

Şair rüzgâra seslenmektedir. Gülşene girip estiği zaman gül bahçesine şairden de selam söylemesini istemektedir.

Bülbül-i gûyâyı lâl itmiş sadâ-yı bûm şûm

Gülistân-ı bâğ u râğında esen bâd-ı hünûm

Sebzezâr-ı berg ü bârına hazân itmiş hücûm

Yâ İlâhi hergiz âbâd olmasun mülk-i 'Acem

K.R.D., (M.R.) 13/2 s.104

Şair bu murabbasında Allah'a dua etmektedir gül bahçesinin her zaman rengarenk, şen olmasını hazânın gül bahçesini dağıtıp taalan etmemesini istemektedir. Gülistanda esen rüzgârkonu alınmıştır.

Gül yüzine olalı âşüfte vü hayrân sabâ
San yürür dîvânedür gülşende ser-gerdan sabâ
M.D., (G) 15/1 s.45

Şair beytinde gül bahçesinden ve ılık ılık esen sabah rüzgârından bahseder. Sabah rüzgârı şairin sevgilisine âşık olduğundan beri gül bahçesinde çılgınca dolaşır.

2.5.14. Gülistân ve Şebnem (Çiğ Tanesi)

Gül bahçesindeki güllerin üzerine çiğ taneleri düşer. Bunlar gözyaşına ve tere teşbih edilir.

Jale vü berg-i hazândan pür-zer ü gevher çemen
Gülşene varın nisâr itdi meger deryâ vü kan
B.D., (K) 22/12 s.56

Şair beytinde yeşilliklerin çiğ tanesi ve sonbahâr yapraklarından dolayı sapsarı sarardığını, fakat gül bahçesinin de güllerden dolayı kıpkırmızı kanlara boyandığını tasavvur etmiştir.

Sahn-ı gülşene düşersek demidür jâle-sıfat
Nev-bahâr oldu gül açıldı güzellendi çemen
B.D., (G) 358/4 s.321

Bâkî bu beytinde gül bahçesi tasvir eder. Çiğ tanesi olup gül bahçesine düşmeyi ve güzel çemenleri, bahârın bütün güzelliklerini görmek ister.

Jale başından göğhermezdi ten-i gül-bünlerin
Gülşeni zencire etmezdi mukayyed cûybâr
F.D., (K) 28/9 s.96

Şair bu beytinde çiğ tanelerinin güllerin başından eksik olmadığını ve akarsuyun gül bahçesini zincir gibi dolandıkça dolandığını anlatmaktadır.

2.5.15. Gülistân ve Seyrân

Bahârda âşıklar, sevgililer, şairler v.s seyrâna çıkar, gül bahçesinin güzelliğinden, kokusundan istifade ederler.

Geşt ü güzâr-ı bâğ ne hoşdur nigâr ile
 Bir nev-resîde gonca dehen gül-izâr ile
 Çün tazelendi Gülşen-i ‘âlem bahâr ile
 Hoşdur çemende seyr idelüm tâze yâr ile
 Tâ düşmenin yüreği yana tâze yârıla

B.D., (TH.) 6/1 s.94

Şair bu tahminde sevgilisi ile gül bahçesine seyre çıkmak istemektedir. Seyre çıktığında da düşmanları üzülp yaralanacaklardır.

Seyr-i bâğ-ı bezme gel câm-ı mey-i gülgûna bak
 Gülşen-i cennetde açılmış gül-i bî-hâri gör

B.D., (G) 71/4 s.144

Şair insanları gül bahçesine çağırmakta onların kadeh gibi sanki cennette açmış dikensiz gülleri görmelerini istemektedir.

Gonca tek çâk oldu ceyb-i sırr-i erbâb-i afaf
 Aldı meyl-i seyr-i gülzâr ehl-i temkînden vekâr

F.D., (K) 28/4 s.95

Şair burda temiz insanlar derken şairleri âşıkları kastetmiş olabilir. Onlar gül bahçesine seyre gitmişlerdir.

Seyr kıl gör kim gülistânın ne âb ü tâbı var
 Her taraf bin serv-i ser-sebz ü gül-i sîrâbı var

F.D., (G) 74/1 s.166

Şair bu beytinde gül bahçesinden ve gül bahçesinin suya olan ihtiyacından bahsetmektedir. Su ile her taraf ağaçlarla, suya kanmış güllerle bezenmiştir.

Seher gül-zâre gir bi’llah bu mevsimlerde vü her dem
 Temâşa kıl ki divanında gülün hoş temâşâdır

F.D., (T.C.B.) 1/5 s.284

Şair insanları seher vaktinde ve her zaman gül bahçesine çağırılmaktadır. Çünkü gülü gül bahçesinde seyretmek bir hoş temâşadır.

Gülzâre çıktı seyr ile ol reşk-i âftâb
Şeb-nem nisârın etti yüküş lü'lü-i hoş-âb

F.D., (MÜS.) 6/2 s.288

Şair bu beytinde de gül bahçesine seyre çıkmaktan bahsetmektedir. Çiğ taneleri inciler saçmaktadır gülbahçesinde.

Ger varam seyrâna dîdarınsız ey cân gülşene
Hakk bilir gülzâr-ı cennetden bana kaygı gelür

U.D., (G) 30/7 s.126

Şair bu beytinde sevgilisi yanında olmadan gül bahçesine seyre gittiğinde orası cennet bile olsa şaire sıkıcı gelir diye ifade etmektedir.

Seyre gelsen gülşenün her gûşesi seyrân olur
Açılır güller ferahdan goncalar handân olur

İ.Ç.D., (G) 29/1 s.132

Şair insanları gül bahçesine seyre çağırılmaktadır. Âşıklar, insanlar geldiğinde bahçenin her köşesi canlanacak goncalar ise açılıp gül olacaktır.

Sensiz ey serv-i sehî seyr-i gülistân itsem
Ben garib ile turup murg-ı hoş-elhân çekişür

İ.Ç.D., (G) 35/4 s.147

Şair bu beyitte sevgilisi olmadan gül bahçesine seyre gitmek istememktedir aksi taktirde gül bahçesindeki hoş sesli bülbülle birlikte avaz edip çekişeceğinden bahsetmektedir.

Sehî kamet güzeller taraf-ı bağa seyre vardukça
Tonansa her taraf gülşende serv-i ser-firâz olsa

İ.Ç.D., (G) 259/2 s.287

Şair bu beytinde birbirinden güzel kızların gül bahçesine seyre gittikçe, gül bahçesinin her tarafı ağaç ve güllerle donanmış olur demektir.

Gerçi kim fasl-ı hazân seyr-i gülistan devridür
 ‘Azm-i sahrâ demleri gül-geşt-i bûstan devridür
 Şâh-ı Cemşîd-i zamân Sultan Selim Han devridür
 Tâze ‘îş it bağda köhne bahâr eyyâmıdır

K.R.D., (MR.) 2/II s.88

Kütahyalı Rahîmî, bu murabbasında bahârın tablosunu çizmiştir. Yine hazân ve bahârı tezat sanatıyla işlemiş, güzellik katmıştır. Sultan Selim Han’a da telmihte bulunmuştur. Gülistana seyre gidilmesini önermektedir.

Togru gel gülzâra bir serv-i dil-ârâ seyrin it
 Bir dem ârâm eyleme hem çeşmede deryâ seyrin it

K.R.D., (MÜS.) 5/s.362

Şair insanları gül bahçesine çağırılmaktadır. Gönül açan ağaçları seyretmelerini, denizi (ırmak) seyretmelerini söylemektedir.

Gülpâr seyrin itsem sensüz gözüme gonca
 Nâvek görine güller nâr-ı azâba benzer

M. D., (G)573/3 s.202

Şair beyitte gül bahçesine seyre gitmekten bahseder. Sevgilisi olmadan seyre giderse gül bahçesinde goncalar kötü, güller de cehennem ateşi gelir ona.

2.5.16. Gülistân ve İşret

İşret, yeme, içme ve eğlenme anlamındadır. İşret için gül bahçesi uygun bir mekândır.

Getir sâkî kadeh kim nev-bahâr-i âlem-ârâdır
 Zemin sebz ü hevâ cab bahş ü gülşen rahat efzâdır

F.D., (T.C.B.) 1/1 s.284

Artık Fuzûlî de bahârın gelişini müjdelemiş sâkîden içki isteyip zevk ve eğlence havasına girmek istemektedir.

Bezm gülşen gonca leb bir yâr-ı cânumdur şarâb
Serv kadd sâkî surâhi name-i bülbül rebâb

K.R.D., (G) 17/1 s.132

Şair bu beytinde goncaları kadehe, gül bahçesini meclise, ağaçları içki dağıtan sâkîye benzetmiş mükemmel bir teşbih yapmıştır. Tam bir işret tablosu çizmiştir.

Gülşene gel câm-ı mey iç sûfi perhîz eyleme
Her ne denlü kişi perhîz itse ‘illet arturur

M.D., (G) 1003/4 s.324

Şair beytinde sufileri gül bahçesine çağırır ve içki içmelerini ister, kim içmez ise bu bela getirir.

2.6. LÂLEZÂR

Lâlezâr, kırmızı rengi sebebiyle savaş meydanı, kan, yaralı vücut, sîne, kanlı gözyaşı şeklinde hayal edilir. Bu unsurların benzetilene olarak ele alınır orada lâleden başka servi de bulunmaktadır. Hafif hafif bahâr yeli eser.²³

2.6.1. Lâlezâr ve Lâle

Lâlezâr, lâle bahçesidir. Rengârenk ve mis kokulu lâleler Klasik şiire konu olur.

Hânen fûrûg-ı âteş ile lâlezâr ola
Niçe ki ola her tarafı sebzâz berf

İ.Ç.D., (K) 9/27 s.46

Şair her tarafın lâle bahçesine dönüşmesini istemektedir. Böylece her taraf kırmızı lâlelerle dolacak sebzâz yeşillenecektir.

2.6.2. Lâlezâr ve Akarsular

Lâle bahçesindeki lâleler akarsuyunun sayesinde ferahlarlar ve can bulurlar:

²³ Kurnaz, a.g.e., s.533.

Bir âbdur ki akduğı yir lâlezâr olur
Tigun ki gül-sitân-ı safâ cûy-bârudur

B.D., (G) 99/2s.161

Şair bu beytinde lâle bahçesinden geçen ırmaktan bahsetmektedir. Otların ise safası gül bahçesinden gelir.

2.6.3. Lâle ve Çiçekler

Lâle diğer çiçeklerden şekil ve koku bakımından farklıdır:

Lâle-zâr itmiş letâfet gül-sitânın ser-te-ser
Rûhlarunla ergavâni câmen ey nahl-i revân

B.D., (G) 390/3 s.341

Latif gül bahçesi baştan başa lalelerle donanmıştır. Erguvan çiçekleri de açmaya başlamıştır.

2.6.4. Lâle ve İşret

Lâlenin işretle ilişkisi şeklinin kadehe benzemesi açısından kurulabilir:

Getir sâkî kadeh kim bağ u sahrâ lâlezâr oldu
Aceb fasl-i huçeste mevsim-i hoş-rüzgâr oldu

F.D., (T.C.B.) 5/1 s.286

Şair beyitte içki dağıtana seslenir. İçki içmelidir çünkü bahâr gelmiş, lâle bahçesi açmıştır. Mübarek mevsimde hoş bir esinti de vardır.

2.6.5. Lâle ve Sevgili

Klasik şiirde lâle ve sevgili arasındaki benzerlik yer alır:

Cihân bağına ‘arz eyle cemâlün
Ser-â-ser lâlezârı gülsitân it

F.D.Ç., (G) 6/2 s.36

Şair beytinde lâle bahçesine baştan başa seyre gitmelerini söylemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MEVSİMLERLE İLGİLİ MÜSTAKİL UNSURLAR

3.1. AĞAÇ (SERVİ)

Servi, Klasik şiirde en çok sözü edilen ağaç çeşididir. İnce uzun ve düzgün boyu, su kenarlarında yetişmesi, rüzgâr te'siriyle uzun ve ince boyu ile hafif hafif onun beyitlerde sık sık yer almasına ve tasavvurlarda benzetilen olarak kullanılmasına sebep olur. En çok sevgilinin boyu için benzetilen olarak kullanılan servi birçok beyitte değişik tekibler içinde sevgilinin adının yerini alır.

Servinin yer aldığı tasavvurlarda, servi yine ince ve uzun boyuyla yer alır. Servi bu özelliği sebebiyle elif harfine de benzetilir. Bu iki unsurun birleştiği müşterek nokta sevgilinin boyudur. Şirin güzelliği ve akıcılığı ile srvi arasında kurulan münâsebette güzellik ve düzgünlük söz konusudur.²⁴

Servi daima bir su kenarında gösterilir. Su gibi gönlünü akıtmak, eteğine düşüp yüz sürmek, yalvarmak sözleri bu sebeple zikredilir. Servi ve su münasebetinde akla gelen ilk unsur gözyaşdır.

Servi; çemen, bağ, gülistan gibi yerlerde bulunur. Serv-i çemen, serv-i bağ, gülistan gibi sözler bunu göstermektedir. O bağbanın dikmesidir. Dibinde yeşil otlar, lâle, gül gibi çiçekler vardır. Üzerinde kuşlar yuva yapar.

Bizim konumuz Klasik şiirde Mevsimler olduğu için mevsimsel açıdan bakıldığında servi bahârda gül veya lâle bahçelerinde uzayan ağaç olarak ele almamız gerekmektedir.

3.1.1. Servi ve Sevgili

Servi ve sevgili arasındaki benzerlik hem konuşma hem de şiir dilinde kullanılır. Sevgili için “servi boylu” tamlaması kullanılır. Klasik şiirde de servi sevgili için teşbih unsurudur.

²⁴ Sefercioğlu, a.g.e. s.400-401.

Tenimde kanlı kanlı dağlardan gülşenim olsun
 Hâdeng-i yâr serv olsun kılıcı sûsenim olsun
 Bu gülzârın hezerânı fegân u şîvenim olsun
 Serîr-i âşk ya Mecnunun ya benim olsun
 Hayâlî sanmasın âlem ki merd-i iştirâkem ben

H.D.,(MUH.) 5 s.72

Bu muhammesinde şair gülşeni tasvir etmiş ve Leyla ile Mecnun mesnevisine telmihte bulunmuştur. Kanlı dağlar ifadesi de güllerle donanmış dağlar anlamındadır. Gül bahçesinde bulunan ağaçlar konu alınmıştır. Genel olarak sevgiliye seslenilmiştir.

3.1.2. Servi ve Bahâr Münâsebeti

Servi ağacı, bahâr mevsiminde can bulur:
 Tâze cân buldı cihân irdi nebâtâta hayât
 Elllerinde harekât eyleseler servü çenâr

B.D., (K) 18/3 s.39

Bu beytinde şair servi ve çınardan bahseder. Bahârla birlikte nebâtat hayat bulmuş ve etraf yeşillenmiştir.

3.1.3. Çınar Ağacı

Çınar ağacı da çeşitli teşbihlerle Klasik şiirde yerini bulur.

Pençe-i berg-i çenâr etmiş müheyyâ şâneler
 Anlamış gûyâ ki sünbül kâkülünün tâbı var

F.D., (G) 74/3 s.166

Bu beytinde Fuzûlî çınar ağacını konu almıştır. Çınar yapraklarının el açtığını yani çıktığını belirtmiş sünbülü de beytine süs olarak kullanmıştır.

3.1.4. Servi ve Seyrân

Seyrân için servi gölgelik sağlar ve serinlik verir:

Ayş ehlini el üzre tutar şimdi gülistân

Seyr eyle çemende döşenen berg-i çenârı

N.D., (G) 534/3 s.400

Şair beytinde çemenden ve gül bahçesinden bahsetmektedir. Herkes gelmeli ve çınar ağacının güzelliğinden faydalanmalıdır.

3.2. ÇİÇEKLER (EZHÂR, ŞÜKÛFE)

Genel anlamda çiçek, renk, şekil ve özellikleri sebebiyle beyitlerde yer alır. Bahârın müjdecisidir. Söz konusu edilen ağaçların açtığı çiçellerin ise, kısa sürede dökülmeleri âşikârdır. Meyvenin sebebi olmaları bakımından önem taşırlar. Toplanıp pazarlarda satılırlar. Dilimli yapraklarıyla tasavvurlarda yer alırlar. Sabah rüzgârının önünde sürüklenirler. Şekli, rengi ve dökülme özelliği sebebiyle para ve saçdırlar. Saçılma ve renk özelliği, şekli gözyaşı hayalini sağlar. Yırtık yaprakları parçalanmış yaprak veya perişan fistan tasavvurunu sağlar. Yeni açılmış çiçek tâzeliğın sembolüdür.

Yapraklarının yırtıklığı sebebiyle yırtık gömleğe ve perişan destana benzetilen çiçek, pazaragötürölüp satılma özelliği ile de âşıktır. Sevgilinin aşkıyla sarhoş olduğu hayali bu tasavvura sebep olan başka bir unsurdur. Rüzgârın tesiriyle dallar üzerinde sallanan çiçek, ağaçtan ata binmiş bir çocuk ve süvaridir. Çokluğu sebebiyle, serdar olarak düşünölen gülün emrindeki asker, yine gülün serdar olarak vasıflandırılması ise, renk şekil benzerliği ile dökülme özelliğine dayanır.²⁵

Çiçekler; bağ, bostan, çemen ve ağaç, fidan gibi unsurlarla birlikte anılırlar. Çiçeklerin sulatnı güldür. Çiçekler, renk, şekil, koku v.b. Özelliklerinden dolayı çeşitli benzetmelere konu olmaktadır. Asker, yıldız, göz, ağız, mızrağın tepesindeki düşman kellesi v.b. İçin benzetilen olarak düşünölür. Çiçekler tasavvufi olarak da değişik anlamlarda yorumlanmışlardır. Fidanlar hûriye, çiçekler de onların yüzündeki nura

²⁵ Sefercioğlu, s.403.

benzetilir. Allah'ın Tûr'a tecellisine telmih yapılarak, çiçekler yine nur şeklinde hayal edilir. Samanyolu çiçekli bir yol gibi ifade edilir.²⁶

3.2.1. Çiçeklerin Renkli Kıyafetlere Benzetilmesi

Çiçekler rengârenk olmaları hasebiyle libas, entâri v.s sözcüklerle kullanılır:

Cümle-i ezhâr halvette giyip rengîn libas
Eyleyip her yılda bu dünyaya bir nevbet güzâr

F.D., (K) 25/14 S.96

Şair bu beytinde çiçeklerin güzel elbiseler giyip yılda bi kere insanlara nevbet tertib ettiğinden bahsetmiştir.

3.2.2. Çiçeklerin Etrafa Canlılık ve Tazelik Vermesi

Çiçekler, rengârenk oluşları ve hoş kokuları ile canlılık ve tazelik unsurdurlar:

Her taraf serv ü gül ü nergis benefşe yasemin
Şimdilik gâyet müşerrefdür zemîn ü asuman

M.D., (G) 2070/3 s.613

Şair beytinde türlü türlü çiçeklerden yani ezhârdan bahsetmiştir. Bu türlü çiçekler yeri ve göğü şerefli kılar.

3.3. GÜL

Gül Klasik şiirde rengi, şekli, kokusu, dikenleri ve kısa ömürlü oluşu dolayısıyla birçok teşbih, mecaz ve mazmuna konu olmuştur.

Gül zaman zaman lâle ve karanfil gibi zorlu rakiplerle mücâdele etmek zorunda kalmışsa da, saltanatını her zaman korumuş seçkin bir çiçektir. Aslında gül bütün çiçeklerin hatta tabiatın bir özeti gibidir. Vazgeçilmezliği belki de ondandır.

²⁶ Kurnaz, s.537.

Gül bütün çiçeklerin sultanıdır. Sultân-ı gül, hüsrev-i gül, dâver-i ezhâr, şükûfe haylına serdâr sözleri bu münâsebetle söylenir. Bu benzetmelerde sultanlık âlâmetlerinden olan taç, mülk ve nevbet de zikredilir.

Gül ve bülbül bahâr mevsiminin sembolüdür. Bu sebeple zamân-ı gül, gül vakti, fasl-ı gül, eyyâm-ı gül ü mül olarak adlandırılır. Bahârın gül devri olarak vasıflandırılması, hem gülün açıldığı zaman, hem kadehlerin devrettiği zaman olması bakımından bu tasavvurlarla da yer alır.

3.3.1. Gül ve Bülbül

Gül ve bülbül Klasik şiirde ayrılmaz ikilidir. Şiirler hatta mesneviler bu ikili için yazılmıştır. Gül mâşuk, bülbül âşıktır. Gül bülbüle naz eder, bülbül de güle tatlı elhân eder.

Hâr-ı gamda Zâtîyi bülbül gibi zâr eyledin
Menzilin gül gibi ey gonca dehen gülzâr ola
Z.D., (G) 16/7 s.16

Şair beytinde gülü över. Şaire gül, bülbül gibi şiirler okutmuştur. Goncaya da seslenir seninde yerin gül gibi gül bahçesi olsun der.

Baş açık lâ'bâli olacak demdür yine
Gül budağı âşiyân-ı bülbülü idindi tâc
Z.D., (G) 98/3 s.98

Bahâr mevsimidir ve eğlencenin serbest olacağından bahsetmektedir şair. Ayrıca bülbül gül alına yuva yapmıştır.

Her câmi'-i gülşende yine bülbül-i hoşhan
Sultân-ı güle okudugı medh ü senâdur
Z.D., (G) 154/2 s.154

Şair bülbüllerin güllerin başına toplanıp elhân ettiğini belirtmiştir ve güllerin sultanına medh ve duada bulunmaktadırlar.

Hezâr-ı ‘âşıkun ko her şeb figân itsün
 Eyâ gül gülşene revnâk viren feryâd-ı bülbüldür
 Z.D., (G) 186/3 s.186

Şair beytinde bin aşğın geceleri aşkından ağlanıp sızlanmasını bırak, gül bahçesine renk veren bülbüldür demek istemiştir. Gül-bülbül ilişkisini işlemiştir.

Goncalar bağa gelüb arz-ı cemâl eylediler
 Güli şermende idüp bülbülü lâl eylediler
 Z.D., (G) 367/1 s.367

Şair bu beytinde bahârın gelip de goncaların açılıp gül olduğunu ve güzelliklerinden dolayı bülbülün bile dilinin tutulduğunu anlatmaktadır.

Bî-vefâdır gül ol ey bülbül çemenden bir yana
 Edelim şûridelik sen bir yana ben bir yana
 H.D., (G) 21/1 s.96

Hayâlî beytinde güle seslenmektedir. Bülbülün ötmeyişini vefasızlığa bağlamaktadır. Herkes bu durumdan muzdariptir.

Jâlelerdir eşk-i çeşmi hûn feşâmî bülbülün
 Berg-i güldür penbe-i dâğ-ı nihâmî bülbülün
 H.D., (G) 281/1 s.186

Şair bu beytinde gül-bülbül ikilisini işlemiştir. Bülbülü kan içinde bırakan gülün üzerindeki gözyaşına benzeyen çiğ taneleridir. Bülbülün gizli hüznü yaraları da gül yaprağındandır.

Lâle çâk-i pirehen gösterdi gül çîni kabâ
 Bülbül-i şûride hây u hûy-ı mestân eyledi
 B.D., (K) 7/12 s.22

Şair beytinde lâlenin güle yakasını yırttığını gösterdiğini ve bülbülün bunu karşısında elhân eylediğini ifade etmiştir.

Güller safâda hurrem u handân u şâdmân
 Bülbül belâda bencileyin zâr u bî-karâr
 B.D., (G) 130/7 s.182

Şair karamsardır. Güller açılmış mutlu ve mesuttur. Bülbül ve şair bunun aksine ağlamaklı ve çaresizdir.

Bir zebândır şerh-i gam takrîrine her berg-i gül

Eylemez bî-hûde gül gördükde efgân andelib

F.D., (G) 34/2 s.147

Güllerin yaprakları sanki birşeyler anlatmaktadır ve andelib gülü görünce elhân etmemektedir.

Senden ey bülbül füzûndur bende mihnet fasl-i gül

Sensin ü bin tâze gül hâlâ ben ü bin tâze dağ

F.D., (G) 145/3 s.200

Gül vaktinin sırrı bülbülden gizli kalmıştır, dağ ve gül hala tazedir bülbülün haberi yok demektedir şair.

Gül açmış hân-i vaslın bülbüle teklif eder her dem

Ki ger mihmân isen Hân-i Halîlullah bismilleh

F.D., (T.C.B.) 3/3 s.285

Şair beytinde gül ve bülbül zamanının geldiğini ve herkesin bereketli Halilullah sofrasına davetli olduğunu belirtmiştir (Günümüzde de Halil İbrahim bereketi olarak kullanılmaya devam edilmektedir).

Anaydı gül-şene vardukca kaddüni bülbül

Tutardı anı el üstünde her nihâl ey gül

F.D.Ç., (G) 48/1 s.78

Şair beytinde bülbülün gül bahçesine gittikçe sevgilisini anmasını ve fidanın gülü el üstünde tutmasını dilemektedir.

Gül bâd-i subh ile güler oynar seher velî

Çâk oldu bülbülün yüregi zahm-i hâr ile

F.D.Ç., (G) 64/4 s.104

Şair beytinde gülün sabah vaktinde sabah rüzgârı ile gülüp oynadığından ve bülbülün yüreğinin dikenle yırtıldığından bahsetmektedir.

Şevk ile şerh etmeğe âyât-ı aşkı bâb bâb
Fasl-ı gülde bülbüle evrâk-ı gül besdir kitâb

U.D., (G) 7/1 s.103

Beytinde şair gül mevsiminde yani bahârda gülün gül yapraklarını kitap haline getirmek için bablarca şerhler yaptığını belirtmektedir.

Nev-bahârın ma'nisin fehmeylemez zağ-ı siyah
Hâlet-i mecmu'a-i gül bülbül-i şeydâdır

U.D., (G) 25/6 s.121

Bahârın gelişini herkes anlayamaz bunun halini anlayan ancak hoş elhân eden bülbüldür demek ister şair.

Hâr-ı gamdan nâle kılma key sakın ey andelib
Bâb-ı âhından gül-i ra'nâyâ âzâr olmasın

U.D., (G) 104/4 s.200

Şair beytinde andelibe seslenir. Dikenden kederlenmemesini eğer öyle yaparsa açılmış güle zarar vereceğini söylemektedir.

Benim bülbül gibi şeydâ yoluna cân u baş fedâ
Gülistandan gül istersen dikenden niçin ürkersin

U.D., (G) 115/3 s.211

Şair beytinde güzel sesli bülbüle canının feda olduğunu söyler fakat gülü seven dikenine katlanmalıdır demek istemiştir.

Yüzünü görmese feryâdlar eyler İshâk
Bülbülü gerçi ki gül fûrkat-i hamûş eyler

İ.Ç.D., (G) 45/5 s.144

Şair beytinde bülbülün gülün yüzünü görmediğinde ağlanıp sızlandığı gibi kendisinin de sevgilisinin yüzünü görmediğinde bülbül gibi olacağını ifade etmektedir.

Gül ile hârdandır güft u gûsu
Birin kor bülbül-i miskin birin der

İ.Ç.D., (G) 73/3 s.143

Şair bülbülün sızlamasının gülden olduğunu belirtmiş ve bülbül bir ağlar bir susar, bir ağlar bir susar...

Cemâl-i mushaf-ı gülden cüdâ düşen bülbül

Kafesde şöyle tarıkdı ki küfr ezber okur

İ.Ç.D., (G) 87/3 s.174

Şair beytinde gülden ayrı kalan bülbülün kafesinde küfrettiğini söyleyerek muhteşem bir mizah yapmıştır.

Ey gül-i ra'nâ sakın feryâd u âhından seher

Gâfil olma müstecâb olur du'ası bülbülün

İ.Ç.D., (G) 149/2 s.214

Şair güle seslenmektedir sabah vaktinde feryad etmemesini söylemiştir çünkü bülbülün duası kabul olacaktır.(inşallah)

İçmeden dil lebleründen oldı çün ey yâr mest

Nitekim bûy-ı gül ile bülbül-i gülzâr mest

M.D., (G) 203/1 s.98

Şair beyitte kendinin ve gül bahçesinin bülbülünün mest yani sarhoş olduğundan bahseder. Kendisi sevgilisinden dolayı, bülbül de gülden dolayı mesttir.

Herkesün bezm-i cihân içinde bir sevdâsı var

Şem' yanar gül güler bülbül olur her bâr mest

M.D., (G) 203/2 s.98

Şair beytinde dünyada herkesin bir sevgilisi olduğundan bahseder. Bülbül de gül için sarhoş olmuştur.

Bildi gülün visâli hemân firkate döner

Biçâre bülbül anun için zâr u zârdur

M.D., (G) 544/4 s.194

Şair beytinde bülbülün ağlama sebebinden bahseder. Bülbül ağlar çünkü güle kavuşması uzun sürecektir.

Bülbül yiridür nâle ey eflâke çıkarsa
Her kande ki gül bite onun yiri dikendir

M.D., (G) 634/2 s.219

Şair beytinde bülbülün ağlayışının haklı olduğunu söylemektedir. Çünkü onun nasibine her zaman diken düşer.

Bülbül-i şûrideler gül defterin almış ele
Tıfla benzer gûyiyâ turmuş gülistân öğrenür

M.D., (G) 1042/2 s.335

Şair beyitte bülbüllerin gül defterini eline alıp gül bahçesini anlamaya çalıştıklarından bahseder ve herhalde küçük olduklarını ifade eder.

Kendüyi râh-ı ‘ademde eyledi izhâr gül
Bülbül-i bî-dillere tâ göstere didâr gül

M.D., (G) 1713/1 s.514

Şair beytinde gülün yokluk aleminden peydâ olduğundan bahseder ve bülbüllere yüzünü göstermektedir.

Jâleler sanma seher-geh belki bülbül yaşıdur
Ağlasa ‘aşık olur ma’şuk-veş handân gül

M.D., (G) 1757/3 s.526

Şair sabah vakti gülün üzerinde görünen ıslaklıkların çiğ tanesi olduğunun sanılmamasını belki onların bülbülün gözyaşı olabileceğini söyler.

3.3.2. Gül ve Seyrân

Seyrân için gül bir güzellik unsurudur:

Fasl-ı güldür seyr-i bâğ it turma ey nazik mizac
Şerbet-i engür ile derd-i gama eyle ‘ilâc

Z.D., (G) 98/1 s.98

Şair gül mevsimi olduğundan bahsetmektedir ve gülün üzüm şerbeti gibi her derde deva oluşunu konu almıştır. Gül zamanı olduğundan ve bağa seyre gidilmesinden bahsetmektedir.

3.3.3. Çiçeklerin Sultânı Gül

Gül, çiçeklerin sultanı olarak atfedilir. Yani gülün şekli ve kokusu diğer çiçeklerden üstündür. Hatta Hz. Peygamber'in de sembolüdür gül.

Leşker-i ezhâr çıkmış tahta geçmiş şâh-ı gül

Bağlar bâğı İremden yine almışlar harâc

Z.D., (G) 98/2 s.98

Şair gülü çiçeklerin sultanı olarak belirtmiştir. Cennet çiçeklerinden bile güzel olarak vasıflandırmıştır.

Geydi her nergis-i zerrîn başa bir tâc-ı kubâd

Lâle gül hüsrevi yâdına içer sagâr-ı Cem

H.D., (K) 6 s.83

Şair beytinde çiçeklerin başına bir sultan tacı taktıklarını belirtmiş ve lâlenin çiçeklerin sultanı gülün şerefine içki içtiğini belirterek mükemmel bir teşhis yapmıştır.

Nâlişinden her seher çün gonca oldu teng-dil

Şâh-ı gülden andelibin âşiyânın yıktılar

H.D., (G) 125/3 s.132

Şair beytinde gülü yine çiçeklerin sultanı olarak belirtmiştir. Goncalar gülün güzelliğinden bülbülün yuvasını yıkmışlardır.

Lâle hâven yakdı sûsen âsmâniler yine

Şâh-ı gül taht-ı zümürüd üzre seyrân eyledi

B.D., (K) 7/14 s.22

Şair kasidesinin devamında mutteşem bir teşhis yapmıştır. Lâle ve sûsenden bahsetmiş ve gülü çiçeklerin şâhı olarak düşünerek zümrütten yapılmış tahtı üzerinde bahçeyi gezinmektedir.

Şâh-i gül verdi çemen bezmine bir nûr-i sürûr

Ki çerâğ ile bulunmaz eser-i zulmet-i gam

F.D., (K) 24/4 s.87

Şair beytinde güllerin şahının çemene nur verdiğini, gamın zulmetinin ise lamba ile bulunmayacağını anlatmıştır.

Bergini şâh-ı gül yele vermişti ser-te-ser
Ya'ni tecemmülüne cihânın ne i'tibâr

F.D., (K) 37/4 s.114

Şair beytinde güllerin şahının yapraklarını dökmesinden ve yani dünyaya kendini süslü göstermeye çalışmıştır.

3.3.4. Gülün Taze Oluşu

Gül, gonca hapsinden yeni kurtulduğunda taptazedir. Bu tazelik sevgili için teşbih unsuru olur.

Gönlünsüz ey gül-i ter devründe

Açılıp gonca gibi oldu ferâh

Z.D., (G) 100/3 s.100

Şair taze güllerin açtığını bahârın geldiğini ifade etmiştir. Gonca da açılıp ferahlayacaktır.

Gülün her tâze bergi rişte-i eşk-i hezâr ile

Lebin şehdini mizân etmeğe ey meh terâzidir

H.D., (G) 86/3 s.119

Şair beytinde gülün taze yapraklarını tartmak için ayın terazi olduğundan bahsetmektedir.

Sen terâvet bağınun bir gonca-i handânısın

Jâle düşmüş tâze gül bir ağlamış sûretlüdür

B.D., (G) 60/3 s.137

Şair güle seslenmektedir. Açılmış taze gülün üzerine çiğ taneleri düşmüştür, bu çiğ taneleri de gülü ağlamaklı yapmıştır.

Berg-i gülden ruh-ı ol lâle-‘izârun terdür

Nükte fehm eyle begüm haylice rengîn yirdür

B.D., (G) 107/1 s.167

Gül yaprağı lâleye benzer yanağıyla taze taze açmıştır. Bu gül kendine şiir yazdıracak kadar güzeldir demek istemiştir.

3.3.5. Gül ve Sevgili

Sevgilinin teşbihi olarak en çok gül kullanılır:

Gül üzülün gonca açulsun bana sen gül yiter
Ağlasun bülbüllerün ey gonca tek sen gül yeter

Z.D., (G) 180/1 s.180

Şair bu beytinde güzel bir cinasla hem sevgilisinin hem goncanın gülmesini yani goncanın gülünce açılıp gül olmasını ister.

Serv ü gül sanma görünen hadd ü kaddin yâdına
Sînesine dağ urub çekdi elifler bûstan

H.D., (G) 381/3 s.222

Şair beytinde sevgili-gül benzetmesini ele almıştır. Fakat beyitte bahâr mevsiminde açan gül daha ağır basmaktadır.

Bağa servim geldiğin bilmiş seherden şâh-i gül
Rûşen etmiş reh-güzârı üzre her yan bin çerâğ

F.D., (G) 145/4 s.200

Şair beytinde sevgilisinin sabah vakti bağa gittiğini güllerin şahının bildiğini belirtmiş ve kızılığıyla her yanı kandil gibi süslemiştir.

Hamdüli'llah ki yine 'arız-ı zîbâ-yı nigâr
Derleyüp berg-i gül evrâkını nemgîn itmiş

İ.Ç.D., (G) 115/4 s.192

Şair beytinde sevgilisinin gül yapraklarını toplayıp ağladığından söz etmiş ve Allah'a da böyle bir sevgilisi olduğu için hamd etmiştir.

3.3.6. Gül ve İşret

Gülün renginin kırmızı olması hasebiyle şaraba benzetilebilir:

Açılıp gül kalmasa hergîz ne gam bülbül ne gam
Câm gül Zâtî sürâhi gulgul-i bülbül yiter

Z.D., (G) 180/5 s.180

Şair bu beytinde gülün açılmasını ve sürahi dolusu içkilerin gelmesini ister yani bahârın geldiğini ifade eder. İşret zamanı olduğunu belirtir.

Vakt-i gül sâki mülâyim sôfiya meyden bana

Tevbe itdürme yürü her nesnenün eyyâmı var

Z.D., (G) 229/2 s.229

Şair beytinde içki içme, eğlenme zamanıdır her şeyin bir vakti var demektedir. Bahâr mevsiminde tevbeler bozulur herkes içki içmeye başlar şair işte bu zamanın geldiğini belirtmektedir

Devr-i gül eyyâmı ‘ayş u nûş-ı sahbâdır yine

Mevsim-i gül-geşt-i bağ u seyr-i sahrâdur yine

B.D., (G) 455/1 s.381

Şair beytinde gül devri olduğundan ve içilip eğlenilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Bağ seyre gitmek ve zevk içinde olmak gereklidir.

Tuttu câm-i lâle-gun erbâb-işret gül görüp

Kan içirdi halka nireng ile çerh-i hilekâr

F.D., (K) 28/5 s. 96

Şair beytinde işret gülünü ve elinde kadeh tutan lâleyi konu almıştır. Hilekâr lâle renginden dolayı halka kan içirmiştir.

Getir sâkî kadeh kim ayş hoştur gül zamânında

Zaman fevt etme dehrin gussa-i sûd ü ziyânında

F.D., (T.C.B.) 4/1 s.285

Şair bu beytince eğlence zamanı olduğunu ve içki dağıtandan içki kadehini getirmesini istediğini belirtmiştir. Ayrıca zamanın gamdan ve kederden kurtulma zamanı olduğunu belirtmiştir.

Safâ hengâm-ı gül eyyâmı evân-ı tarâb irdi

Getür câm-ı sürûr encâmı sâkî eyle def’-i gam

K.R.D., (K) 5/10 S.63

Şair beytinde sakiya seslenir, gül vakti yani bahâr gelmiştir ve içki içmek istemektedir. İçki içmek bahârın gelişiyle serbesttir.

3.3.7. Gül ve Rüzgâr

Rüzgâr gülün kokusunu etrafa taşır:

Âsitanunda döker yaşum hevâ-yı hüsn-i yâr

Bağda berg-i güli gûyâ sabâ turmaz eler

Z.D., (G) 421/5 s.421

Şair bu beytinde yağmur yağıp da güllerin açmasından bahsetmektedir ve bağda rüzgârların özellikle sabah rüzgârının gül yapraklarını uçurduğunu anlatmıştır.

Götürdü bâd Bürka‘ çihre-i gül-berg-i handândan

Getirdi âlemi murg-i çemen feryâda efgândan

F.D., (K) 35/1 s.89

Şair beytinde güllerin açıldığını bahârın geldiğini ve bülbüllerin elhân ettiğini belirtmiştir. Güllerin arasında rüzgâr esmektedir.

3.3.8. Gülün Kırmızı Rengi ve Bu Yönüyle Kana Benzetilmesi

Gül kırmızı renklidir. Ve kana teşbih edilir. Hatta rivayete göre gülün rengini bülbülün kanından aldığı bilinmektedir.

Âdeme bezl durur kâna güher ebre hayâ

Güle bu reng yeter lâle-i nûmana kerem

H.D., (K) 15/4 s.49

Şair bu beytinde gülün renginden bahsetmektedir. İnsanda utanma ve arlanmanın olacağını belirterek hikmetli söz söylerken kırmızılıkları bakımından gül ve lâleyi karşılaştırmıştır.

Gül yanar nâra urur âb serin senglere

Başına hâk saçar bâd elinden feleğın

H.D., (G) 280/2 s.285

Şair beytinde gülün renginden dolayı ateş gibi yandığından bahsetmektedir. Klasik şiirede gül-nâr ilişkisi sıkça kullanılır. Su ise serin serin taşlarşına vurmaktadır. Su gökyüzüne rüzgârla birlikte toprak saçmaktadır.

Biri gül biri benefşe biri hûnin lâledir
Biri kan oldu birisi şehd biri engülbîn

H.D., (K) 23/38 s.63

Şair beytinde gülün lâlenin ve menekşenin renklerinden dolayı şehit olduklarından bahsederek mübalağa yapmıştır.

3.3.9. Gül ve Bahâr Münâsebeti

Gül için bahâr çok önemlidir. Çünkü güller bahârda açılır:

Dağlar bî-hâr gül farkında sümbül dūd-ı âh
Derler ise yaraşır nahl-i cihân-ârâ bana

H.D., (G) 16/3 s.94

Şair bir tablo çizmiştir dağlar dikensizdir bahâr gelmiştir. Gül açmış çünkü bunun farkındadır. Sümbül henüz açmamıştır.

Gül meclisinde lâle yine kıldı âşikâr
Ayin-i bezm-i ‘işret-i Cemşid-i kâmkâr

B.D., (K) 17/1 s.38

Şair gül meclisinden yani bahâr mevsiminden bahsetmektedir. Meclisi Cemşid’in meclisine benzetmektedir.

İrişdi vakt ki gül basa bûsitâna kadem
Cihânı eyleye lütf-i bahâr reşk-i İrem

F.D., (K) 16/1 s.69

Şair bahârın artık geldiğini ve gülün bostana ayak basması gerektiğini belirtmektedir. İrem yani cennet bağları dünyayı eğlendirmelidir.

3.3.10. Gül ve Servi

Klasik şiirde gül ve servi yan yana kullanılabilir.

Serv ile gül çemende ki durup oturdular
Bu kadd ü bu îzarı yine sende gördüler

H.D., (G) 61/1 s.110

Şair beytinde gülün ve servi ağacının çemende açtığından bahsetmektedir ve bu durumun sevgilisinin güzelliğinden olduğunu belirterek hüsn-i ta'lil yapmıştır.

3.3.11. Gül ve Şebnem (Çiğ Tanesi)

Gülün üzerine düşen şebnem yani çiğ tanesi tere ve gözyaşına benzetilir.

Gördüler kim her gülü zeyn eylemiştir jâleler
Ma'rifet dürriyle pür olmuş kulağım sandılar

H.D., (G) 155/2 s.142

Şair beytinde çiğ tanelerinin gülleri süslediğinden bahsetmektedir.

3.3.12. Yaban Gülü

Yaban gülü genellikle dağlarda bulunan ve pek sık olmamakla birlikte Klasik şiire konu olan çiçektir.

Dağlar kim zeyn olubdur cism-i sâd çâk üstüne
Bergî güller ki düşmüş gûyiyâ hâk üstüne

H.D., (G) 474/1 s.254

Şair beytinde dağların güllerle (yaban gülü) süslendiğini belirtmektedir. Toprağın üstüne de gül yaprakları düşmüştür.

Dür-i sîrab ile gör gül-bün-i engüşünde
Jâle düşmüş gül-i nesrîne ne benzer hâtem

B.D., (K) 19/24 s.46

Şair bu beytinde yaban gülünden bahsetmiştir. Yaban gülü mühre benzetilmiştir. Ayrıca yaban gülüne çiğ taneleri düşmüştür.

Ya hod zibâ ter ü tâze benefşe
Der-âgûş eylemiş gül berg-i nesrîn

B.D., (K) 4/7 s.15

Şair bu beytinde menekşe ve gülden söz etmiştir. Taze menekşe süslenmiş, yaban gülünün yaprakları da kucak açmıştır yani açmaya başlamıştır.

3.3.13. Güllerin Rengârenk Oluşu

Güller çeşitli renklerde olup Klasik şiire rengine göre konu olurlar.

Gül ile lâleler rengîn varaklarla çemenlerde
Hayâlî üşdüler yazmaga bu nazm-ı güher pâşî

H.D., (G) 567/5 s.287

Şair bu beytinde bahârda gül ve lâlelerin rengarenk yapraklarla açtıklarını belirtmiştir. Mücevher saçan şiirler de Hayâlî tarafından yazılmaya başlanmıştır.

Yakdılar nergisleri etrafa saçıldı şîrâr
Bâd âteş- bâzlar gibi gül efşân eyledi

B.D., (K) 7/13 s.22

Şair beytinde nergislerin renginden ve ateş renkli güllerin etrafa saçıldığına bahsetmiştir.

Lâlelerle bezene niteki deşt ü sahrâ
Nitekim güller ile zeyn ola dest ü destâr

B.D., (K) 18/53 s. 43

Şair dilekte bulunmuştur. Lâlelerin açmasını dilemiştir. Nitekim güller çoktan süslemiştir bile etrafı.

Yine açıldı gül kıldı cihânı hurrem
Çemen-ârâ-yi vücûd oldu gül-i bağ-i adem

F.D., (K) 24/1 s.86

Şair gülün açıldığını ve dünyanın şenlendiğini anlatmıştır, yokluk bağının gülü çemene vücud olmuştur.

3.3.14. Gülün Geline Benzetilmesi

Gül geline tazeliği ve canlılığı ile benzetilir. Goncanın açılması da gelinin duvağının açılmasına teşbih edilebilir.

Nev-‘ârûs-ı gül gibi pirâhen-i âl üstüne
Lâle dürr-i jâleden gûy-ı giribân eyledi

B.D., (K) 7/8 S.22

Şair bu beytinde gülü taze geline benzetmiştir ve gül gömleğinin yakasını yırtmıştır. Lâle ise inciye benzeyen çiğ tanelerinden dolayı gömleğini yırtmıştır.

3.3.15. Gül ve Gonca

Gonca ancak yakasını yırtarsa gül olabilir:

Sahn-ı çemende subh-dem açıldığı bu kim
Hüsnün gülüne gonca-i ra‘nâ kulak çeker

B.D., (G) 153/3 s.197

Gül sabah vakti çemende açmıştır. Bu güzel güle açmamış olan gonca kıskanarak kulak çekmektedir.

Tıfl iken dâyesi kucağında
Gül idi kopmadık budağında

B.D., (G) 424/1 s.363

Şair bu beytinde mükemmel bir teşhis ve teşbih sanatı yapmıştır. Gül daha doğmamış annesinin kucağındadır. Daha kopmamıştır budağından da.

Çemende ‘ayşa gelmiş gonca-i ter
Biraz gül bağlamış bir dest-mâle

B.D., (G) 456/2 s.382

Taze gonca çemende coşmaya başlamıştır, gül de elini bağlamış oturmaktadır.

Sabâ vasf-i ruhun kıldukda gül vafını söylerken
Tutuldu gonca nutku bülbülün hasr oldu güftârı

F.D., (K) 18/34 s.75

Şair beytinde sabah olunca gül açmaya başladığında goncanın ve bülbülün nutku tutulmuştur.

Bağdan goncalara hâmile oldu gül-bün
Öyle kim İsi'ye Cibril deminden Meryem

F.D., (K) 24/5 s.87

Şair çok güzel bir teşhis yapmıştır. Gülün hamile olduğunu anlatmaktadır ve İsa ve Meryem kıssasına da telmih vardır.

Çemen bezmine revnak vermeğe gül gonceden çıktı
Müzeyyen kılmak için Mısır'ı Yûsuf çıktı zindândan

F.D., (K) 25/10 s.90

Şair beytinde gülün çemene rank katmak için açıldığını belirtmektedir. Sanki gül yüzlü Yûsuf zindanından çıkıp gelmişti.

Bu çemende gonceler güller gören ârif bilir
Kim sebât üstünde kalmaz hiç kabz ü inbisât

F.D., (G) 140/2 s.198

Şair arif olanın bu çemendeki gülü goncayı bileceğinden bahsetmiştir, çünkü sebat eden her zaman kazanır.

Açıldı gonca tûmarı vü ma'lum oldu mazmûnu
Budur kim fevt kılman mevsim-i gül câm-i gül-gûnu

F.D., (T.C.B.) 1/6 s.284

Şair beytinde goncanın açıldığını ve gizliliğini aşıkâr ettiğini, gül mevsiminin de geldiğini belirtmiştir (Bahâr).

Açıldı gül gibi gonca gibi itme hatırunun derhem
Gül-i gülzârı hürremsin yaraşmaz sana gam câna

K.R.D., (K) 7/11 s.69

Şair beytinde güle seslenir, gülün açıldığını söyler ona gamın kederin artık yakışmadığını belirtir. Gonca da gülün açılmadan önceki hali olduğu için sıkça kullanılmaktadır.

3.3.16. Gül ve Diğer Çiçekler

Klasik şiir örnekleri incelendiğinde gül diğer çiçeklerden daha güzel ve üstündür.

Fasl-ı gül tab'ında emniyetten olsaydı eşer
Gark-i hûn-i lâlezâr olmazdı tiğ-i kûhsâr

F.D., (K) 28/7 s.96

Gül zamanı olduğunu belirtmiştir şair. Lâle ise dağları delen oklara benzetilmiştir.

Yığıldı nesteren ü sûsen ü gül ü lâle
Dizildi nergis ü nesrin ü sünbül ü reyhan

F.D., (K) 29/9 s.98

Şair beytinde bütün çiçeklerin adını zikretmiştir. Bahâr gelmiş bütün çiçekler gül de dahil açılıp dizizlivermişlerdir.

Zîb-i medhinden alıp lehçe-i nâ-hemvârı
Hâr-ı mergûb-i cemâl-i gül-i ra'nâ eyler

F.D., (K) 42/47 s.126

Şair beytinde açılmış gülün güzelliğinden bahseder, öyle bir süslüdür ki gül tüm insanlığı kendi güzelliğine çekmektedir.

Güldü gül açıldı nergis lâle doldu jâleden
Ey hoş ol kim işret ü ayş etmeğe esbâbı

F.D., (G) 74/6 s.167

Şair beytinde gülün açıldığını, nergisin ve lâlenin çiğ taneleri ile dolduğunu ve eğlence vaktinin geldiğini belirtmiştir.

Dökmüş gül üzre sünbül-i gîsû-yi müşgbâr
Yakmış lâtif ayağına gülberg tek nigâr

F.D., (MÜS.) 4/2 s.287

Şair beytinde sümbülün gül üzerine güzel kokular döktüğünden ve sevgilisi gibi hoş ayağına gül yaprağı (kına olabilir) yaktığını ifade etmiştir.

3.4. GONCA

Goncanın tasavvurlara konu olan en önemli özelliği küçüklüğü ve kapalı oluşudur. Bu özellik goncanın isti'are yoluyla sevgilinin ağzının yerini alan bir unsur olmasına yer açmıştır. Ayrıca bu kapalılık aşığı ile konuşmaya tenezzül etmeyen sevgilinin özelliklerine uygun düşer. Ağzın kapalı oluşu, dil bilmemekle ve sevgilinin tıfl oluşu ile ilgilidir. Burada goncanın küçüklük özelliği söz konusudur ve tıfl-ı nevres olan sevgiliyi ifade eder. Goncanın naz ile açılması ile yüzünü aşığa göstermekte nazlanan sevgili arasında da ilgi kurulur. Küçüklüğü ve kırmızı rengi sevgilinin tebessüm eden dudaklarıyla ve mahcubiyetten kızaran yanaklarıyla münasebet kurulmasına sebep olur.²⁷

Açılmamış yapraklarının üzerindeki yeşil taç yaprakları ile açık, riyâzet ehli ve sofi olarak düşünülen gonca, kapalı oluşuyla da oruçludur. Bu özelliği ile fûrkat oruçlusu olan âşık ve aşığın gönlüne benzer. Aşığın gam dolu ve hiçbir zaman açılmayan devamlı kederli, aşk ateşiyle yanan gönlü ile gonca arasında benzerlik kurulur.

Bahâr mevsiminde açılan çiçeklerle bir bayram olmasına rağmen, oruçlu olan aşığın gönlü gibidir. Beyitlerde bu münasebetle yer alan “gönlü açılmak”, “ağzı açılmak” deyimleri ferahlamak konuşmaya başlamak anlamlarının yanında orucun açılmasını da ifade eder. “Ağzım kapalı” ifadesi ise oruçlu olmanın bir açıklamasıdır.

Ârifin gönlünde bulunan “nakş-ı hayâl-i habîb” ile bülbülün gönlünde bulunan “gül goncası” arasında ilgiye dayanan gonca-Habib; gençlik, güzellik ve masumiyet münâsebeti ve şairin bülbül olarak hayâli sebebiyle kurulan gonca, Hz. Hasan ve Hz. İsmail; naz ve utangaçlık ile açılma ve renk benzerliği sebebiyle kurulan gonca gelini gülün şah olarak tasavvuruyla kurulan gonca-süvari ve jalenin şarap olarak hayali sebebiyle ortaya çıkan gonca mest münasebetleri gonca insan tasavvurları arasında sayılabilir.

²⁷ Sefercioğlu, a.g.e., s.407.

3.4.1. Goncanın Yakasını Yırtması

Goncanın açılması, bir kimsenin birşeyden sıkılıp yakasını yırtmasına benzetilir.

Ol ferâhdan gonca-veş çâk-i giribân eyleyem
Dirse ben gam-gînine murg-ı hoş-elhânum ferâh
Z.D., (G) 101/4 s.110

Şair beytinde ferahlığından gonca gibi yakasını yırtmak ister, bülbülüm de ben de ferahım diyor.

Çâk itmeğe ol gonca yakasın hevesi var
Kâşâne-i bezmün İrem'e penceresi var
Z.D., (G) 396/1 s.396

Şair beytinde goncanın yakasını yırtmaya yani açılmaya hevesi olduğunu İrem bağlarından bir bağa benzeyeceğini belirtmiştir.

Ger hırâm-ı kad ile seyr-i gülistân kılsan
Gonceler şevke gelüb her biri çâk ide kabâ
M.D., (G) 94/2 s.68

Şair beytinde sevgilisinin gül bahçesine girdiğinde goncaların kıskançlıktan elbiselerini yırtacaklarından bahseder.

3.4.2. Gonca ve Şebnem (Çiğ Tanesi)

Goncanın üzerine düşen şebnem yani çiğ tanesi gözyaşı ve tere teşbih edilir.

Diş midir yâ gonca içre jâle yâ dürr-i Adem
Çeşme-i hurşîde yâ encüm-i rahşanmıdır
H.D., (TH.) 5 s.81

Şair beytinde goncanın içindekinin inci mi yoksa çiğ tanesi mi olduğunu sorgulamaktadır. İstifham sanatı yapmıştır.

3.4.3. Gonca ve Diğer Çiçekler

Gonca açıldığı zaman gül olur. Gül de çiçeklerin sultanıdır. Bu yüzden gonca diğer çiçeklerden önemlidir.

Yettin gönülle birliğe ey gonca-i semen
Hûnâbe-i cigerle olubdur gıdâ sana

H.D., (G) 14/3 s.93

Şair beytinde bu kez yasemin çiçeğinin goncasından bahsetmektedir. Kırmızı rengin ona gıda olacağından bahsetmektedir.

Bir gonca benefşe koparup tâcına sokmuş
Taglarda külüng attuğı dem başına Ferhâd

B.D., (G) 35/3 s.122

Şair beytinde goncanın başına menekşeden taç yaptığından bahsetmiştir. Ayrıca beyitte Ferhad ve Şirin mesnevisine telmih vardır.

3.4.4. Gonca ve İşret

İşret zamanı olan bahâr mevsiminde gonca can bulmaya başlar:

Gonca mey içmiş kokular ağzını bâd-ı seher
Dirhem-i jâleyle baş kurtarsın ol evgar mest

H.D., (G) 29/4 s.99

Şair beytinde teşhis yapmıştır. Gonca içki içmiştir. Seher rüzgârı da goncanın ağzını koklamaktadır.

Goncanun ağzın kokular lâleler
Kimse görmez câm elinde kan mest

İ.Ç.D., (G) 17/8 s.124

Şair beytinde lâlelerin goncaların ağızlarını kokladığını goncanın da çaktırmadan içtiğini belirtmiştir.

3.4.5. Gonca ve Bülbul

Bülbul için gonca çok önemlidir. Çünkü gonca, güle hamiledir:

Yüz naz ile gonca-i ra'nayı büyüttük
Bülbülleri bin var ola gavgayı büyüttük

H.D., (G) 274/1 s.184

Şair beytinde nazla goncayı büyüttüğünden ve bülbülleri zorla elhân ettirdiklerinden söz etmektedir.

Bülbul-i şüride dil kıldı niyâz-ı âşıkân
Gonca-i gamac nâz-ı nazeninan eyledi

B.D., (K) 7/2 s.21

Şair beytinde bülbulden ve bülbulün goncaya olan aşkıdan bahsetmiştir. Bülbul aşkıdan ağlayıp inlemektedir.

Ol gonca gül gibi takılır hâre muttasıl
Bülbul gerekse gönlünü gen tut gerek tarıl

F.D.Ç., (G) 51/1 s.81

Şair beytinde goncanın gül gibi sürekli dikene takıldığını ve bülbulün gönlünü ister geniş tutmasını isterse darılmasını belirtir.

3.4.6. Goncanın Taze Oluşu

Gonca, gülün açmamış halidir. Bu yüzden gonca yeni doğmuş bebek gibidir:

Leb-i canane gibi gonca-i ter
Kopmadı dahı dehr bâğında

B.D., (G) 424/2 s.363

Şair sevgilisini medhetmiştir. Dünyada onun gibi bir gonca daha yoktur.

3.4.7. Goncanın Kırmızı Rengi ve Bu Yönüyle Kana Benzetilmesi

Kan kırmızısı kullanımı gonca ve gül içindir:

Gonce bağı dehr bî-dâdiyle evvel kan olur

Sonra yüz lutf ile gönlü açılır handân olur

F.D., (K) 7/1 s.40

Şair beytinde goncanın renginden dolayı kanla ilişkilendirmiştir. Sonra lutf ile açılarak gül olacağını belirtmiştir.

3.4.8. Goncanın Geline Benzetilmesi

Gonca duvağı olan bir geline benzetilir:

Sîne-yi sahrâya tîğ-i seylden düşmezdi çâk

Nev-‘arus-i goncenin dâmanını tutmazdı hâr

F.D., (K) 28 /8 s.96

Şair beytinde muhteşem teşhis yapmıştır. Goncayı gelin olarak düşünmüş dikeninin de onun eteğinden tuttuğundan bahsetmiştir (Günümüzde de gelinin eteğinden tutulur).

Gülşende goncanun yüzi açılmasun diyü

Saldı ‘arûs-i gonca yüzine nikâb gül

F.D.Ç., (G) 55/2 s.83

Şair beyitte gül bahçesindeki goncadan bahseder. Goncanın düğünü verir ve gül ona duvak verir.

3.4.9. Gonca ve Rüzgâr

Rüzgârın tesiriyle gonca ferah bulur:

Âhumla açılır bu dîl-i mübtelâ seher

Şol gonca gibi kim açâ bâd-ı sabâ seher

İ.Ç.D., (K) 8/13 s.39

Şair beytinde sabah vakti âşık gönlüyle goncanın açıldığından bahsetmiştir. Asıl gonca sabah rüzgârıyla açılır.

Lutfun nesîmi âleme esdükçe açıla
Gül goncası gibi niçe dest-i du‘a seher

İ.Ç.D., (K) 8/43 s.43

Şair beyitte rüzgârın lutfuyla sabah vakti el açıp dua edenler gibi gonca da açılsın demektedir.

Açdı gülşende sabâ gonce-i ab-kâr eteğin
Lîk gonce komadı lerc idüp inkâr eteğin

M.D., (G) 2083/1 s.616

Şair beyitte sabah rüzgârının goncanın eteğini açmaya çalıştığını ve goncanın da açılmasını diye eteğini tuttuğunu ifade ederek muhteşem bir teşhis yapmıştır.

3.5. LÂLE

Çiçekler arasında önemli bir yeri olan lâle, bilhassa rengi ve şekli değişik tasavvurlarda yer almasına sebep olan önemli unsurlarıdır.

İran mitolojisine göre, bir yaprağın üzerindeki çiğ tanesine yıldırım düşmüş ve alev alan yaprak o haliyle donup kalarak lâleye dönüşmüş. Göbeğindeki siyahlık da yıldırımdan arta kalan yanık iziymiş. O günden sonra lâle, rengi ve şekli dolayısıyla şairlerin büyük ilgisini çekerek sevgilinin yanağına, şarap dolu kadehe, muma, yaraya v.s. benzetilip durulmuştur. Doğu şiirinin en eski imajlarından biri olan lâle, XVII. Yüzyılda Anadolu'ya Mevlana'nın şiirleri ile gelir: "Lâlenin yanakları yalım yalım, Nergisin gözünden kaçıp gizlenmede (...)"

Lâlenin ve lâle kültürünün Anadolu'ya Türk'lerle birlikte geldiği kesindir. Roma ve Bizans'ın nedense hiç ilgilenmediği bu çiçek, Türk yezînatında XIII. Yüzyıldan itibaren sivilize edilmiş olarak Selçuklu âbidelerinde, yazma kitap ve kaplarıyla görülmeye başlar. Şiirimizde ise XIV. Yüzyılda görülür.

Lâle Klasik şiirimize XV. yüzyılda iyice yerleşmiştir. Renginden dolayı kan, mum, yanak, yara gibi unsurların şeklinden dolayı da genellikle kadehin benzetilenidir.

Klasik şiirimizde XVI. Yüzyıla kadar sözü edilen lâlelerin yabani türler olduğu muhakkaktır. Yabaniliklerinden, yani dağlarda, kırlarda yetişiyor olmalarından dolayı “taşralı”dırlar. Bunun için utangaç, usul erkan bilmez bir çiçek olarak düşünülen lâle, bir bakıma utangaçlığın, çekingenliğin sembolüdür.

Lâle kelimesi XVI. Yüzyıla kadar, sadece bildiğimiz lâleyi ifade etmiyor, yabani lâle türleri ile birlikte, Manisa lâlesi ve lâle-i numan gibi, lâleye benzeyen yabani çiçeklerin genel adı olarak kullanılıyordu. Lâle-i numan, dağ eteklerini ve kırları kan kırmızısı rengiyle süsleyen gelincikten başkası değildir. Ortasındaki siyahlık yüzünden Divan şairlerinin bir yığın söz oyununa konu olan ve şakâyıkü'n-numan da denilen bu çiçek rivayete göre, İslam'dan önce Hire hükümdarlarından Nüman bin Münzir tarafından çok sevildiği için bu adı almıştır.

XVI. yüzyılda kültür yoluyla yeni türleri elde edilmeye başlanan lâle, gülle amansız bir rekâbete girişmiştir. Tarihimizde ve dünya tarihinde ilk lâle deliliği (tuli pomania), XVI. Yüzyılda İstanbul'da yaşanmıştır, diyebiliriz.

Lâle kelimesindeki harflerin sıraları değiştirildiğinde “Allah” ve “hilâl” kelimelerinin elde edildiği farkedilmiştir. Fakat lâlenin çok sevilmesinde bu ilgi çekici tesadüfün payı büyüktür.

Lâle XVII. Yüzyılda gülle rekabete girişmiş ve onun saltanatını epeyce tehlikeye sokmuştur. Lâlenin kokusu pek azdır, fakat güzellikleri, renklerinin çeşitliliği insanı hayran bırakır. Şairler, sevgilinin yanağının rengiyle lâlenin rengini karşılaştırır ve hangisinin üstün olduğuna karar veremezler ve bu çiçeğe duydukları sevgiyi bazı şiirlerinde de ebedileştirirler.

Lâle XVI. Yüzyıldan itibaren, sadece bahçelerde yetiştirilmekle kalmamış, kumaşlardan işlemeler, örtülere, halılardan tahta, deri, sedef, taş ve cam işlerine kadar her yerde süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. Özellikle çinilerdeki lâle motifleri lâle zevk ve sevgimizin ölümsüzlüğünü gösteren zarif belgelerdir.

Lâleler, çinilerin arasında boşlukları dolduran motifler olarak da kullanılmıştır. Panolarda, ulama çinilerde ve bordürlerdeki çiçeklerin sapları üzerinde bulunan yaprakların bazılarının içlerini süslemek için kullanıldığı gibi, tezyini hatlarla çerçevelenmiş bir motifin veya çiçeklerden yapılan bir göbeğin uçlarına bazen de bir

kompozisyonun bitim noktasına tepelik tarzında oturtulmuş motifleri de vardır. Ayrıca içinden çeşitli çiçekler çıkan saksıların bazılarında saksı süsü olarak değerlendirilir.

3.5.1. Lâlelerin Kıyafete Benzetilmesi

Çeşitli renklerdeki lâleler, göz alıcı libaslara benzetilir:

Lâlelerden kûh-ı sahrâ şöyle tezyîn oldu kim

Bir güzeldür geydi gûyâ her yaka gülgûn kabâ

Z.D., (G) 14/7 s.14

Şair beytinde lalelerin dağları kırmızıya boyadığını(lale-gelincik ilişkisi) ve her haraf sanki gül rengi kıyafetler giymiş gibi oldu.

Çemende lâle geydi efser-i Key

Elinde tâc u taht-ı Behmeni dey

B.D., (G) 514/1 s.420

Şair beytinde şahlardan ve şahların kıyafetlerinden söz etmiştir (Osmanlı'da bir dönem padişah isimleri key ile başladığı. Keykubat, Keyhüsrev gibi).

3.5.2. Lâlenin Geline Benzetilmesi

Özellikle beyaz lâleler bir gelinin duvağına benzetilir:

Nitekim lâle ola al duvağı ile 'arus

Her nihâl akçe saça üstüne barân-şekil

H.D., (K) 8/32 s.39

Şair beytinde muhteşem bir teşbih yapmıştır. Laleyi geline fidanları da ona akçe saçan insanlara benzetmiştir.

3.5.3. Lâle ve Diğer Çiçekler

Lâle yazılışıyla da Allah'ı sembolize ettiği için çok önemlidir:

Çekti dolusunu arak-ı jâleden seher
Boynunu eğdi lâle çanağı benefşenin

H.D., (G) 297/2 s.192

Şair beyitte taşhis yapmış sabahın çiğtanelerini lalenin üzerinden çektiğini ve laleyi gören menekşenin ona boyun eğdiğinden bahsetmiştir.

Çerâğ-ı berk kılub şem‘-i lâle-i rûşen
Sadâ-yi ra‘d kılup çeşm-i nergis-i bî-dâr

F.D., (K) 17/9 s.72

Şair beytinde laleyi az önce de konu edildiği gibi mumla birlikte kullanmıştır. Parlak lalenin mumu kandilini yakmıştır, bundan habersiz nergis de sonra gözlerini açmıştır.

Nesrîne reng-i lâle nedendir dedim dedi
Gamzem hadeng-i dökdüğü kanın durur senin

F.D., (MÜS.) 4/3 s.287

Şair beytinde yaban gülü ve lalenin renginden bahsetmiştir ve Klasik şiirde kullanılan “dedim dedi” istifhamı ile bunu sorgulamaktadır.

3.5.4. Lâlenin Yakasını Yırtması

Lâlenin açılması yakasının yırtmasına teşbih edilir:

Dem olur gonca-i dem beste-i gülzâr-ı mihnettir
Dem olur lâleler gibi giribân çâktır gönlüm

H.D., (G) 335/3 s.205

Şair beyitte gönlünden bahsetmiştir. Bazen gönlü gonca olup bir gül bahçesinde açmakta bazense bir lale gibi yakasını yırtmaktadır.

Ve ger bir dağ-i pinhan ile bağrın yakmadı devrân
Nedir maksûdı her dem lâlenin çâk-i giribandan

F.D., (K) 25/4 s.89

Şair beyitte yine yaka yırtmaktan bahseder. Dünya yine ona eziyet etmiş ve lâle de yakasını yırtmıştır.

3.5.5. Lâlenin Kırmızı Rengi ve Bu Yönüyle Kana Benzetilmesi

Lâle eğer kırmızı ise şirde kan olarak işlenir:

Dâğ-1 hasretle yakıp kanına girdi kendinin
Gülşeninde âlemin bir lâle ruhsâr isteyen

H.D., (G) 395/3 s.226

Şair beytinde gül bahçesinde lalenin ne zor açtığından emek istediğinden bahsetmiştir. Kendi kanına girdi derken lalenin kırmızı renginden bahsetmektedir.

Çemen ibret nümâdır kara yerden lâle şeklinde
Şehid-i dağ-1 aşk olmuşların cûş eyledi kanı

H.D., (G) 618/3 s.304

Şair beytinde lalelerin kan rengi oluşundan ve onların aşk şehitlerinin kanı oluşundan bahsetmiştir.

Lâle bir reng ile keşf eyledi esrâr-1 derûn
Ki dîl-i hâkde kalmadı rumûz-1 mübhem

F.D., (K) 24/3 s.87

Şair beytinde lalenin kırmızı renginden bahsederek bütün gizli sırları keşfettiğinden ve artık gizli saklı rumuzun kalmadığından bahsetmiştir.

3.5.6. Lâlenin Kâseye Benzetilmesi

Lâle şekli itibariyle kaseye benzetilir:

Lâleler kâselere döndi k'ola cevher-dâr
Jâlelerle görünür gül sadef-i dürr-i şemîn

B.D., (G) 392/3 s.342

Şair beytinde laleleri kaseye benzetmiştir. Eskiden kaselerden şarap içilirdi. Şair de bu ilgiyi konu almış güllerin de üzerlerine düşen çiğ taneleri ile bir sedef inciye benzediklerini belirtmiştir.

3.5.7. Lâlenin Kadehe Benzetilmesi

Lâle kırmızı rengi ve şekli itibariyle kadehe benzetilir:

Kaldurmadı simâtın gün âfitâb-ı çarh
Ahşam olunca câmını döndürdü lâlevâr

N.D., (K) 13/8 s.410

Şair beyitte lâleyi bir yardımcı mazmun olarak kullanmış ve güneşin gökyüzünün kadehini (kızılıktan dolayı) lâleye benzetmiştir.

3.5.8. Lâle ve Bahâr Münâsebeti

Lâle de diğer çiçekler gibi bahâr mevsiminde açar:

İrdi bahâr mevsimi açıldı lâleler
Bezm-i çemende devr ider oldu piyâleleler

İ.Ç.D., (G) 32/1 s.135

Şair bahârın geldiğini ve lalelerin açıldığını belirtmiştir artık zevk eğlence ve çemen meclisinde kadehler dönüp duracaktır.

3.5.9. Lâle ve İşret

İşret meclisi, lâle bahçelerinde yapılabilir:

Sahrâda lâle sanma gül-gûn meyiyle sunmuş
'Ayyaş-ı nev-bahâra câm-ı safa-yı nev-rûz

K.R.D., (G) 108/3 s.193

Şair yine bahâr mevsiminde içki içmekten bahsetmiştir. Fakat içki kadehi bu kez lale değildir.

Nev-bahâra lâle sundu yine bir meygûn çanağ
Sen de baş kaldurma destinden koma bir dem ayag

K.R.D., (G) 130/1 s.208

Bahâr meclisinde içki meclisine lale içki sunmaktadır. Ayağ kelimesi kadeh anlamındadır. Şair elinden bir kadehi dahi koyma demektedir.

3.6. NERGİS

Nergisin beyitlerde yer almasına sebep olan özellikleri, ince yapısı, sarı rengi ve insana uyku veren kokusudur. Nergis renk ve şekil bakımından birçok unsurun benzetilene olarak hayal edilir. En çok da sevgilinin gözü ile benzerlik gösterir. Nergisin bünyesinde narkoz özelliği bulunduğu söylenir.

Hemen her çağda şairlere ilham kaynağı olan Narkissas Efsanesi, Latin şairi Ovidius tarafından Ekho Efsanesi'yle birleştirilerek yeniden ele alınmıştır. "Ekho birgün kırdı dolaşırken Narkissos'u görür ve delicesine tutulur. Aşkını ilan etmek istemektedir. Fakat yaratılışı buna uygun değildir. Çok çirkindir ve sadece söylenen sözleri aynen tekrarlayarak konuşabilmektedir. Bu yüzden Narkissos'un kendisini görüp konuşmasını beklemek zorundadır. Narkissos sonunda peşinde gölge gibi dolaşan Ekho'yu hisseder ve "orada kim var?" diye seslenir. var diye cevap verir. Böylece Ekho ve Narkissos arasında dünyanın en garip diyaloglarından biri başlar." Ovidius burada asıl Narkissos Efsanesi'ne geçmektedir. Dönelim nergisin mevsimlere kattığı güzelliklere....

3.6.1. Nergisin Göze Benzetilmesi

Nergis şekil itibariyle göze benzetilir:

Şâhum ancak gözi toprak toyurur nergisi gör

Doymadı sürme-i hâk-i rehüne ol gözi ac

Z.D., (G) 96/4 s.96

Şair beytinde nergis ve göz münasebetini anlatmıştır. Şairin sevgilisinin sürmeli gözleri nergis kadar güzeldir.

Göz açdı ıkd-i şeb-nemden terâvet kesb eder nergis

Arak kurtardı terdric ol bîmarı hicrândan

F.D., (K) 25/7 s.90

Şair beytinde nergisin hasta olduğundan çiğ tanelerinden dolayı gözlerini açamadığından bahsetmiştir daha sonra nergisi bu hastalığından rakı kurtarmıştır.

Gubar-ı makdemünsüz gözlerine kara su inmiş
Göremez hayli demdür nergisin ol çeşm-i şehlâsı

K.R.D., (K) 18a/6 s.79

Şair beyitte nergisin gözlerinin kapalı olduğundan dolayı gözlerine kara su inmiş deyimini kullanmıştır. Şehla (hafif şaş) olan nergisin göremediğinden bahsetmektedir.

3.6.2. Nergis ve Sevgili

Sevgilinin nazı, bakışı, gamzesi nergise benzetilir:

Nergisleri gülzâr-ı dünyaya verip zînet
Terâvet kesb ede bağ-ı cihân serv-i revânından

H.D., (G) 418/2 s.284

Şair beytinde nergis çiçeğinin gül bahçesine süs verdiğiinden bahsetmektedir. Sevgilisinin güzelliğini de nergisin kıskandığından bahsetmiştir.

3.6.3. Nergis ve Bahâr Münâsebeti

Nergis de diğer çiçekler gibi bahâr mevsiminde açar:

Meta‘-ı ma‘rifet geldi revâcın bulduğu demler
Zer-efşân eylesün nergisler evrâk-ı gül-istânı

B.D., (K) 5/5 s.17

Bahâr geldiği zaman zevk ve eğlence doruktadır. Şair beytinde gül bahçesinde nergislerin yapraklarını etrafa saçmasından bahsetmektedir.

Güle güle açıla nerkis letâfet bû-sitânında
Kopa seyl-âb-i zevk ile elem haşâki gam-kârı

F.D., (K) 18/15 s.74

Şair dilekte bulunmaktadır. Nergisin bostanda açılmasını ve elemelerin kederlerin bitmesini yani bahârın gelmesini istemiştir.

3.6.4. Nergis ve Diğer Çiçekler

Nergis şekli ve kokusu itibariyle bazı çiçeklerden güzeldir:

Nergis çemende gonca-i la'lün safâsında
Taht-ı zümürüd üzre çıkar câm-ı zer çeker

B.D., (G) 79/2 s.149

Şair beytinde nergisin kırmızı goncanın safasında olduğunu belirtmiş ve zümrütten yapılmış tahta oturduğundan bajsetmiştir.

Gel temâşâ eyle nergisle benefşeyle çemen
Bir bisat-ı sebzdir nakş u zer u fersa ile

İ.Ç.D., (G) 274/5 s.297

Şair beytinde çemende nergisi diğer çiçeklerle zikretmiştir. Onlar çemeni süslemekte gözleri kamaştırmaktadırlar.

Tâc-ı zer başında nergis hidmete bil bağlamış
Süsen almış tiğ ele san gülşenin der-bânidur

M.D., (G) 441/4 s.164

Şair beytinde nergisi ve susam çiçeğini teşhis etmiştir. Nergis başına altından tac takmış susam ise eline ok almış gül bahçesini korur.

3.6.5. Nergisin Padişaha Benzetilmesi

Nergis, bazı özellikleriyle padişaha teşbih edilir.

Câm-ı zer ile buldı ziyâ bezm-i devleti
Nergis ki taht-gâh-ı çemen tâc-dâridur

B.D., (G) 100/3 s.162

Şair devlet meclisinden bahsetmiş, altın kadehten ve nergisin de bir padişah olduğundan tacı olduğundan bahsetmiştir.

3.6.6. Nergis ve İşret

Bağlarda, bahçelerde, işret meclislerinde, mis kokulu, rengarenk lâleler bulunur:

Nergis-i mest bezm-i gülşende
Çeşmüne bende-i ser-efgende

B.D., (G) 443/1 s.374

Şair beytinde nergisi sarhoş yarı açık gözlü bir meste benzetmiştir. Göz ve nergis arasında da bir bağ kurulmuştur.

3.6.7. Nergisin Hokkabaza Benzetilmesi

Nergis bir kapalı, bir açık oluşuyla hokkabaza benzetilmiştir:

Şükûfe mecma'nın hokka-bâzıdur benzer
Ki'lu'b ile deheninden saçar şerer nergis

N.D., (K) 28/3 s.411

Şair beytinde nergis çiçeğinden bahsetmektedir. Nergis bahâr mevsiminde gözünü açar ve etrafa güzellik saçar.

3.7. SÜNBÜL

Güliden sonra en çok sözü edilen çiçek sümbüldür. Bunun sebebi koyu kıvıllı rengi ve şekli ile sevgilinin saçına benzetilmesi ve değişik tasavvurlara sebep olmasıdır.

Sümbülün kokusundan sarhoşa dönen şair ona bu gönül kapan kokuyu nereden aldığını sorar. Sümbülün verdiği cevap da çiğdem cevapına benzemektedir. Önceleri ezel bağında henüz açılmadık bir gonca olan ve güzel kokusunu sevgilinin rüzgârından bulan sümbül, sürekli bahâr ülkesinden çiğdem gibi hicran sahiline atılmıştır. Burada bir gününün diğer gününe uymadığını gah ayaklar altına alınıp tahkir edildiğini gah çocuklar elinde can verdiğini söyleyen sümbül meclise gelişini de açıklar.

Bazı türleri Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde tanınan hatta mitolojiye mâl olmuş bir çiçek olan sümbülün ıslah edilmiş formlarının İstanbul'dan yayıldığı biliniyor. Bu çiçek Hollanda da lâle deliliğinin büyük bir krizle sona erdiği ve lâle zenginlerinin iflâs

ettiği dönemde ön plana geçmiştir. Bizde ise gülün ve lâlenin önüne geçememişse de, erken devirlerden itibaren şiirimizin, süsleme sanatlarımızın ve bahçelerimizin önde gelen çiçeklerinden olan sümbül, “dört çiçek” üslubunda da gül, lâle ve karanfilin yanında yer alır. Dönelim sümbülün mevsimlere göre oluşumuna.

3.7.1. Sümbül ve Sevgili

Sümbülün bazı unsurları sevgilinin uzuvlarına benzetilmektedir:

Açıldı sümbüle manend-i sümbülüne gönül
O ben olalı izarında habbetü's-sevdâ

H.D., (G) 10/2 s.92

Şair beytinde sümbülün açıldığından bahsetmiştir. Ve sümbülü sevgilisinin yanağındaki bene benzetmiştir.

Oldu gülşen yine bir dilber-i müşgin mergül
Şol kadar virdi ana zînet ü ziver sümbül

B.D., (K) 24/3 s.62

Şair beytinde gül bahçesinde ve sümbülün gül bahçesine verdiği süs ve güzellikten bahsetmiştir. Sevgiliye teşbih yapılmıştır.

3.7.2. Sümbül ve Diğer Çiçekler

Sümbül bazı yönleriyle diğer çiçeklerden güzeldir:

Sahn-ı gül-şende yatubdur gice var ise meger
Ki takınmış seher-i başına güller sümbül

B.D., (K) 24/15 s.63

Şair beytinde gül bahçesinden ve seher vakti gül bahçesine sümbüller takınan güllerden bahsetmektedir.

Sümbül sıfat-ı besmele-i nüsha-i gülşen
Gül hâtime-i mushaf-ı ruhsâr-ı çemenzâr

N.D., (K) 19/9 s.413

Şair beytinde gül bahçesindeki sümbülden bahsetmektedir. Sümbül besmeleyle gül bahçesine girmiştir.

Sümbülün bûyın olup bağda hayl-i ezhâr

Oldı şûride kamusı dönüben Mecnuna

M.D., (G) 2455/4 s.716

Şair beytinde bağdaki çiçek sürüsünün sümbülün kokusunu alınca çığına döndüklerinden bahseder.

3.7.3. Sümbülün Güzel Kokulu Oluşu

Sümbül, rüzgârın da yardımıyla etrafa güzel kokular saçar:

‘Aş u safâya hâtırumuz turmayup çeker

Sümbüller oldı silsile-i müşg-sâ-yı bağ

B.D., (G) 226/2 s.239

Şair beytinde sümbüllerin silsile gibi bağa dizilip mis kokular yaydığını belirtmektedir.

3.7.4. Sümbül ve Bülbül

Sümbül de gül kadar olmasa da, Klasik şiirde bülbül ile birlikte anılır:

Nedir yâ Rab çemende andelibin rişte-i dâmi

Meger açtı girih sümbül ser-i zülf-i perişandan

F.D., (K) 25/2 s.89

Şair beytinde andelibin feryadını anlayamamaktadır, sonradan anlamıştır ki sümbül dağınık saçlarını kaldırıp gözünü açmıştır. (saç-sümbül ilişkisi)

3.7.5. Sümbül ve Saç

Sümbül saça, genellikle de kaküle benzetilmektedir:

Pençe-i berg-i çenâr etmiş müheyyâ sâneler
Anlamış gûya ki sümbül kâkülün tâbı var

F.D., (G) 74/2 s.166

Şair çemen tablosu çizmiştir. Çınar ağacı büyümüş nergis de açılmıştır. Kakül kelimesi de saç-sümbül ilişkisinden dolayı kullanılmıştır.

3.7.6. Sümbül ve Düğün

Düğünlerde, sümbül süsleme malzemesi olarak kullanılmıştır:

Bu dūd-i âhumı zeyn eyledim şerâre ile
‘Arūs-i çarha takınmaga zer-feşân sümbül

F.D.Ç., (G) 48/2 s.78

Şair beytinde sümbül çiçeğinden bahsetmektedir. Düğün vardır ve sümbül her tarafı süslemiştir.

3.7.7. Sümbülün Ceylana Benzetilmesi

Sümbül bazı şiirlerde ceylana teşbih edilir.

Sümbül otlar gülşen içre çeşm-i ahûlar mıdur
Pister-i gülde yatur yâ iki sayrûlar mıdur

M.D., (G) 881/1 s.288

Şair beytinde sümbülleri gül bahçesinde güzel gözlü ceylanlara benzetmiştir.

3.8. BENEŞE

Gülşen-âbâd-ı çiçekler toplantısına sümbülden sonra beneşe gelir. Boynunu eğip utangaç bir tavırla oturur. Bütün cismi laciverde boyanmıştır. Hiç konuşmaz, fakat güzel kokusuyla ârif olanlara nice sırrı ifşâ eder. Şair beneşeye kendisini hayran eden bu kokuyu nereden aldığını sorar. Beneşenin cevabı ilgi çekicidir: “Ben vahdet hücrelerine tek başıma çekilip yüzümü Mevlâ’ya çevirmiş, lâ ve illâ sırrını zikrediyorum. İstedğim onun gizli lutfuydu. O zaman bende bu kokudan eser yoktu, yokluk içinde bir efsane

gibiydim. Ansızın Rahmâni nefes erişti ve bana bu koku bağışlandı. Allah'ın boyasıyla boyandım. Benim güzel kokumun madeni odur. Bunun için beni bırak ve var o madeni ara.” Dönelim bahârda açan menekşeye.

3.8.1. Benefşe ve Şebnem (Çiğ tanesi)

Menekşenin üzerine düşen çiğ taneleri, gözyaşına ve tere teşbih edilir:

Geydi benefşe başına rengin kalender dür sadef
Gûşuna asdı jâleden bülbül gülün dürr-i Necef

H.D., (G) 241/1 s.172

Şair beytinde menekşenin rengarenk oluşundan sanki sedeften oluşundan ve bülbülün de gülün kucağına çiğ tanelerinden astığını belirtmiştir.

3.8.2. Benefşe ve Diğer Çiçekler

Menekşe, özellikle rengiyle bazı çiçeklerden güzeldir:

Bezm-i bahâra bastı ayagı benefşenin
Gül gibi geldi işret-i çağı benefşenin

H.D., (G) 297/1 s.192

Şair beyitte bahârın geldiğini menekşenin ve gülün açtığını artık eğlence zamanı olduğunu belirtmiştir.

Nergis ilette bezmine bir şem hân-ı zerd
Tâ subh olunca yandı çerâğı benefşenin

H.D., (G) 297/3 s.192

Şair beytinde menekşeyle birlikte nergisi de zikretmiştir. Nergis altından bir mum sunmuş menekşe de sabaha karşı açılmış bir kandil gibi yanmıştır.

Vere benefşe ile berg-i erguvan çemene
Safâ-yi zînet-i peyvend-i abnûs ü bekem

F.D., (K) 16/2 s.69

Şair beytinde menekşe ve erguvan çiçeğini işlemiştir. İkisi de çemene süs vermektedir. İkisi de çemeni rengarenk kılmaktadır.

Benefşe zülfüne karşı boyun eğer güstâh

Ne hûb hem-dem idi olmasa eger güstâh

İ.Ç.D., (G)22/1 s.127

Şair bu beyitte menekşenin mahcubiyetinden bahsederken boyun eğmiş menekşeyle dalga geçen çiçeklere küstah demiştir.

3.8.3. Benefşenin Secde Etmesi

Benefşenin toprağın üzerinde boynu bükük durması hasebiyle namazda secde eden müslümana teşbih edilir:

Gülşende dönüp âşık-ı bî-bâke benefşe

Dildâra bakıp secde eder hâke benefşe

H.D., (G) 501/1 s.263

Şair beytinde mükemmel bir teşhis yapmıştır. Gül bahçesinde menekşe namaz kılmakta toprağa secde etmektedir.

Benefşe başını egmiş nazar eyler gülistâne

Bu mevsim tiz gider elden diyü gûyâ nigûn-serdir

M.D., (G) 675/4 s.229

Padişah Kanuni Sultan Süleyman beytinde teşhis sanatıyla menekşenin başını eğdiğinden bahseder ve onun bu halini bahâr mevsiminin geçiciliğine bağlar.

3.8.4. Benefşe ve Saç

Menekşe bazı özellikleriyle saça teşbih edilir:

Benefşe kendüyi zülfüne teşbih etse incinme

Ki ol bir şâhid-i kâşânedür bazâre düşmüşdür

B.D., (G) 173/3 s.209

Bâkî beytinde menekşe ve saç arasında ilgi kurmuştur. (kokusu bakımından) menekşe pazara düşmüş bir güzel malikânedir.

3.8.5. Benefşenin Cerrah Çengeline Benzetilmesi

Menekşe şekil itibariyle cerrah çengeline teşbih edilir:

Gâlib olmuş halka zevk-i seyr-i gülşen gâlibâ

Çekmeğe halkı benefşe zülfünün kullâbı var

F.D., (G) 74/5 s.167

Şair beytinde gül bahçesi seyrinden bahsetmektedir. Halkı bu seyre çekenin de cerrah çengeline sahip olan menekşedir.

3.8.6. Benefşe ve Âşık

Âşık için mâşuk bazı özellikleriyle menekşe gibi görünür.

Hüsn bağıını temâşâyâ varan uşşâka

Saçı reyhancısı bir top benefşe dikiler

İ.Ç.D., (G) 41/5 s.141

Şair âşıkların bağa seyrâna gittiğinde reyhan saçanın bağa bir top menekşe diktiklerini gördüğünü ifade etmiştir.

3.9. NİLÜFER (NİLİFER)

Nilüfer su üzerinde açan beyaz ve sarı bir çiçektir. Beyitlerde bu özelliği ile söz konusu edilir. Gösterişli çiçekleriyle erken çağlardan itibaren insanların ilgisini çeken, mimaride özellikle sütun başlıklarında bezeme motifi olarak kullanılmış; çeşitli devirlerde cinsiyet, bereket, yeniden doğuş, temizlik ve saflık sembolü olmuş bir çiçektir.

Böyle güzel bir hatırı olan nilüfer çiçeğine Divan şairlerinin pek fazla ilgi göstermemeleri dikkat çekicidir. Bununla beraber birçok şairin orijinal hayallerine konu olmuştur. Divân şiirinde nilüfer ile ilgili tasavvurları tesbit ederek makalesinde ele alan

Doç. Dr. Cemal KURNAZ, bu çiçeğin genellikle ay, güneş ve gökyüzü gibi kozmik unsurlarla birlikte zikredildiğini, ayrıca gözü yaşlı, benzi sararmış aşğın benzetileni olarak kullanıldığını belirtiyor. Mavi ve kırmızılardan da söz edilmiş olmakla beraber, Divân şiirinin nilüferi daha çok beyaz ve sarıdır.²⁸

3.9.1. Nilüfer ve Diğer Çiçekler

Nilüfer kendine has özellikleriyle bazı çiçeklerden güzeldir:

Bûstanda gör nilüferi tutmuş tarik-i ber-teri

Ezhârın olmuş reh-beri gör anda esrâr-i Hüdâ

F.D., (K) 8/9 s.43

Şair bu beytinde açmış olan nilüferden bahsetmektedir. Nilüfer yol tutmuş diğer çiçeklere Allah'ın rehberliğini yapmaktadır.

3.9.2. Nilüfer ve Şebnem (Çiğ tanesi)

Nilüferin üzerine düşen şebnem, tere ve gözyaşına teşbih edilir:

Görinen her gece sanma kevâkib

Felek nilüferin zeyn itdi şebnem

F.D.Ç., (G) 58/3 s.88

Şair beyitte her gece görünen parlaklığın yıldız sanılmamasını, feleğin çiğ taneleriyle nilüfer çiçeğini süsleyince oluşan görüntü olduğunu belirtmiştir.

3.10. SEMEN, YASEMEN

Beyaz renkli ve güzel kokulu bir çiçek olan semen, yer aldığı beyitlerde daha çok kokusu sebebiyle söz konusu edilir. Semenbû, semen-sâ ve sadece semen yasemen sevgilinin yüzü, yanağı için benzetilen olur. Zülûf sümbül ile birlikte “semen-sâ” şeklinde ifade edilir. Semen goncasının aşğın gönlü gibi kan ile dolu olduğu söylenir.

²⁸ Ayvazoğlu, a.g.e., s.168.

Onun gömlek tasavvuru için de ele alındığı olur. Ayrıca semen renk bakımından yelken ile de ilgi kurar.

Yasemen, şekil yönünden “tâc-ı gedâ”ya renk yönünden de gündüze teşbih edilir. Şimdi de mevsimsel açıdan yasemin çiçeğine bir göz atalım.

3.10.1. Yasemen ve Sebzezâr

Sebze, üzerinde çiçekleri barındıran bir zemindir. Sebzedeki yasemin çiçeği açar:

Sebzezârun ger semen-zâr olsa gönlüm gam yimez

Hurde-i şeker sanur oldukça nazır ol yana

Z.D., (G) 5/3 s.5

Şair beytinde sebze bahçesinin öylesine yasemin çiçekleriyle dolduğunu ifade etmiştir ki oraya yasemin bahçesi de denilebilir. Şekerin beyazlığı ile yasemin arasında da ilgi kurulmuştur.

3.10.2. Yasemen ve Çemen

Yine çemende de yasemin çiçeği açar:

Zîb ü fer virmek için rûy-ı ‘arûs-ı çemene

Yasemen şâne sabâ mâsitâ âb âyinedâr

B.D., (K) 18/15 s.40

Şair beytinde çemeni gelin olarak tasavvur etmiş ve yasemin çiçeği de bu gelini sabah vaktinde süslemektedir.

3.10.3. Yasemen ve Şebnem (Çiğ tanesi)

Yasemin çiçeğinin üzerine düşen çiğ tanesi, gözyaşı ve tere teşbih edilir:

Almak için kıymetiyle sebzedeki şeb-nem dürün

Yaseminden sîm dökmüş yâ semenden zer sabâ

F.D., (K) 5/2 s.35

Fuzûlî beytinde yasemin çiçeğinin sabah vakti çiğ tanelerinden kendisine inci almak istediğinden sim dökmek istediğinden bahsetmiştir.

3.10.4. Yasemen ve Nev-bahâr

Nev-bahâr yani bahârın ilk günlerinde yasemin çiçeği açmaya başlar:

Seyr ile saldı bağa güzer ol semen'izâr

Envâ'i zîb ü zînet ile fasl-ı nev-bahâr

F.D., (MÜS.) 4/1 s.287

Şair beytinde yasemin bahçesinden söz etmektedir. Seyr edenlere bahâr günlerinde rengarenk görüntüler sergilemiştir yasemin.

3.10.5. Yasemen Çiçeğinin Ayağına Akçe Takması

Yasemin çiçeği, düğünde ayağına akçe takarak süslenir. Bu da şiihlere mazmun olur:

Makdemünden ki gülistâna haber virdi nesîm

Yasemen ayağına akçasını itdi nisâr

İ.Ç.D., (G) 83/8 s.171

Şair beytinde gül bahçesine gelecek insanlar olur diye yasemin çiçeğinin ayağına akça taktığını yani süslendiğini belirtmiştir.

3.11. ERGAVÂN ÇİÇEĞİ

Ergavan kırmızı renkli çiçekler açan bir ağaçtır. Beyitlerde söz konusu edilen genellikle çiçekleridir. Ergavân, renk bakımından şarap, kan ve ateş ile benzerlik gösterir. Aşğın kanlı gözü “şarâb-ı ergavânî” şeklinde ifade edilir. Çiçeklerinin göz alıcı kırmızı rengiyle ateş, mey, dudak, kan ve ten ile ilgili tasavvurlarda yer alır. Bir de ergavana beyitlerde bakalım.

3.11.1. Ergavân Çiçeğinin Meyve Vermeyişi

Ergavan çiçeği meyve vermemektedir. Bu yönüyle kısırlığı ve yalnızlığı açısından değerlendirilir:

Sanavber gibi bağrım başlı olsa yeridir çün kim
Murâdım meyvesi bitmez nihâl-i ergavânımdan

H.D., (G) 485/3 s.223

Şair kendini çam ağacına benzetmektedir. Ve ergavân fidanında çiçeklerin meyve vermeyişinden şikâyetçidir.

3.11.2. Ergavân ve Diğer Çiçekler

Ergavan çiçeği bazı yönleriyle diğer çiçeklerden farklıdır:

Goncalar rengîn lebinden dem urur gülzârda
Şâh-ı gül oldu nihâl-i regavânın dikmesi

H.D., (G) 579/3 s.290

Şair beytinde gül bahçesindeki çiçeklerin şahı oln gülün, ergavanın güzelliğinden dolayı ikinci planda olduğundan bahsetmiştir.

Lâle-zâr itmiş letâfet gülsitânın ser-te-ser
Ruhlarla ergavân-i câmen ey nahl-i revân

B.D., (G) 390/3 s.341

Şair beytinde gül ve lâle bahçesinden söz ederken ergavân fidanının boyunu da medhetmeyi unutmamıştır.

Vere benefşe ile berg-i erguvan çemene
Safâ-yi zînet-i peyvend-i âbnus ü bekem

F.D., (K) 16/2 s.69

Fuzûlî beytinde ergavan ile menekşeden söz eder. İkisi de çemene yapraklarını dökmüştür, çemeni süslemişlerdir.

3.11.3. Ergavân Çiçeğinin Kızılığ

Ergavan çiçeğinin kızılığ çok hoş olup Klasik şiire malzeme olur:

Yolında gark-ı hûn olmuş yatur bin küşte pâ-mâli

Anunçin basmagı Nev'î mestün ergavânidir

N.D., (G) 138/5 s.409

Şair beytinde erguvan çiçeğinden ve onun kızılığından bahsetmektedir. Nev'î kendi mahlasını da kullanarak kan ve erguvan çiçeği arasında ilgi kurmuştur.

3.12. AYIN HAREKETLERİNE, MÜBAREK GECE VE AYLARA GÖRE MEVSİMLER

Divan şairleri şiirlerinde ayı, güneşi, mübarek geceleri, ayları, bayramları da konu etmişlerdir. Bunlar beyitlerde kamer, meh, mah, mah-ı tâb, meh-tâb, mah-ı nev, hilâl, id, ıyd, kadir gecesı, Muharrem ayı v.b kelimelerle bize mevsimler hakkında bilgi verebilirler.

Nice yirde şekl-i mâh-ı nev 'ayân olmuş 'aceb

Kim ısırmış bedr-i ruhsârun benim mâhum bu şeb

Z.D., (G) 54/1 s.54

Şair beytinde yeni ay derken hilali kasetmiş ve bahâr mevsiminin yakın olduğunu belirtmiştir. Ayın mevsimlere göre halleri vardır. Bunlar dolunay, hilal, ilk dördün ve son dördündür.

Mah-ı nev ü benefşe götürmüş teberleri

Şâh-ı bahâr ü 'idün önünce iki berîd

Z.D., (G) 121/5 s.121

Şair beytinde menekşe ve hilali birlikte kullanarak bahâr mevsimi olduğunu belirtmiştir. Beytinde bayram demiştir ama hangi bayram olduğu tahmin edilemiyor.

Melâhat âsmânınun bu gün mâh-ı Muharremdür

Gözi gönli olur rûşen anunla kim ki mahremdür

Z.D., (G) 185/1 s.185

Şair beytinde Muharrem ayından yani mübarak aylardan bahsetmektedir. Herkesin gözü gönü açılacak bahâr gelecektir.

Bu gice kadr gicesidür seyre çıkdı yâr
Zîrâ ki gizlü genc o gice olur âşikâr

Z.D., (G) 452/1 s.452

Şair beytinde direkt tarih vermektedir. Kadir gecesini yani mübarek üç aylardan bahsedilmiştir.

Serv-i surâhî itmez idi secde galibâ
Bu gice Kadr gicesi olmasa ey nigâr

Z.D., (G) 452/2 s.452

Şair beytinde yine Kadir gecesinden bahsetmektedir. Şairin sevgilisi de alınıcı secdeye koymuş namaz kılmaktadır.

Savm-ı fûrkat hilâl-i 'îd itdi
Bana ey nûr-ı dîde eyle nazar

Z.D., (G) 457/4 s.457

Şair beytinde hilalden yeni aydan ve bayramın gelişinden söz etmiştir.

Devr-i kamerde niteki 'îd-i şerîf irüb
Halk-ı zemâne gül gibi handân ola seher

H.D., (K) 4/7 s.32

Şair beytinde ramazân-ı şerifin geldiğini bahârın da yaklaştığını, herkesin neşelenmesi gerektiğini belirtmiştir.

O gece düşmiş idi çâh-ı hâke delv-i sipihr
K'anı çıkarmağa olmuştu mâh-ı nev çengâl

H.D., (K) 9/3 s.39

Şair beytinde yeni aydan bahsetmektedir. Yeni ayı çengele benzetmiştir, bahâr mevsimi yakındır.

Îd-i kurbân erdi halkı yine şâdan eyledi
Gonca-leb dilberleri gül gibi handân eyledi

H.D., (K) 1771s.53

Şair beytinde kurban bayramının geldiğinden bahsetmiştir ve bu bayram güzel kızları sevindirmiştir.

Nitekim mâh-ı nev sancak çeke encüm ola leşker

Nitekim hüküm ede çarha nücûmun yedi erkânı

H.D., (K) 22/27 s.61

Şair beytinde yeni aydan yani hilalden bahseder. Gökyüzünde de yedi tane gezegen belirmiştir.

Çeşm-i pür hûnumda ebrûnun hayalı bî-gümân

Mâh-ı nevdîr kim şafak içinde olmuştur âyân

H.D., (G) 381/1 s.221

Şair beytinde yeni aydan hilalden bahsetmiştir. Şafak vakti hilal görünmüştür. Klasik şiirde hilal göründü deyimi ramazan ayını geleceğine işarettir.

Her muharrem mâh-ı nev doğsa şafaktan yâ Hüseyin

Çeşmime hûn-ı ciger dökmek olubdur farz-ı ayn

H.D., (G) 445/1 s.224

Şair beytinde Muharrem ayından bahsetmektedir. Hz. Hüseyin'e seslenir. Şair bu ayda gözyaşı dökmektedir.

Meh-i nev câminî devre getire sâki-i dehr

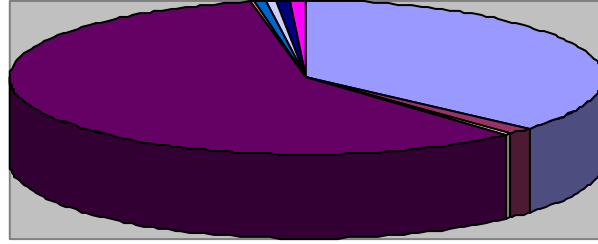
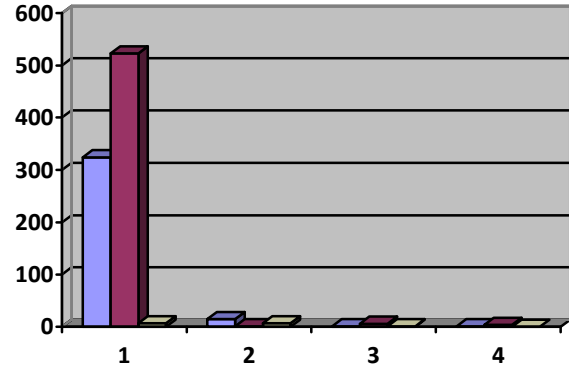
Encüm-i çerhe sala neş'e-i te'sir-i hevâ

F.D., (G) 23/4 s.141

Şair beytinde yeni aydan bahsetmiş bahâr gelmiş ve işret meclislerinin kurulması gerektiğini belirtmek istemiştir.

Ulaştığım divânlar dahilinde, yaptığım çalışmada yaklaşık olarak 334 gazel, 523 kasîde, 7 murabbâ, 15 tercî-i bend, 1 terkîb-i bend, 7 müstezat, 1 mersiyye, 6 tahmis, 1 rubai, 1 dua, 4 adet de muhammes bulunmaktadır.

1	Gazel
	Kasîde
	Murabbâ
2	Tercî-i bend
	Terkîb-i bend
	Müstezat
3	Mersiyye
	Tahmis
	Rubai
4	Dua
	Muhammes

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

XVI. yüzyıl Klasik Türk şiiri'ndeki mevsimlerle ilgili yapmış olduğumuz çalışmada; ulaşılan mevsimlerle ilgili unsurlar taranmıştır. Her bir konu kendi başlığı altında toplanmış ve örnekler yorumları ile birlikte sunulmaya çalışılmıştır.

XVI. yüzyıl şairleri bakımından değerli bir yüzyıldır. İnsan varoluşundan bu yana tabiatla iç içedir. Bu münâsebeti Hz. Âdem Peygamber'e kadar taşıyabiliriz. Şöyle ki, Hz. Havva ile birlikte cennetten kovuluşu bile tabiatla ilişkilendirilebilir. Türk dünyasına gelince, elimizde mevcut bulunan eserlerden başlayarak tabiatı, mevsimleri ve mevsimsel unsurları görmekteyiz. İslamiyet öncesindeki sözlü edebiyat ürünleri destan, sagu, koşuk ve savlardan ibarettir.

Divân şiirinde mevsimler, mevsimlerin unsurları, tabiat ve tabiatın unsurları, güneş ve ayın döngüleri, mübarek gün ve geceler, bağ, bahçe, ağaçlar, çiçekler ve müstakil unsurlar araç edinilmiştir. Bahâr mevsimi tazeliği, güzelliği, çiçeklere kucak açması, güneşi, ayı tüm güzellikleriyle sofrasına buyur etmesi bakımından ehemmiyetlidir. Bahâr güzeldir, ılık rüzgârı, görüntüsü ve kokusuyla Divân şiirini fetheder. Bahâr sevinçtir bazen bayram günü, bazen savaş galibiyetinin sevinci ve bazen de seyr-i âlemdir. Bahâr zevk ve sefâ mevsimidir. Rind şairlerin meclisidir. Şiirler en çok bu mevsimde söylenir. Bahâr sevgilidir. Bahârın güzelliği sevgilinin güzelliği, kokusu sevgilinin kokusu, coşkusu sevgiliye kavuşmanın coşkusudur. Divân şairleri bahârı sevmiştir. Şiirleri bahâra gark olmuştur. Zâtî ayakkabıcılık ve falcılık uğraştığı dükkanında bahârı yazmıştır. Öğrencilerine bahârı öğretmiştir. Hayâlî, ince zevkiyle bahârı süslemiştir. Fuzûlî'de bahâr Azeri lehçesiyle hayat bulmuştur. Bâkî ne hoş sadâ etmiştir bahârı. Nev'î sadeliğine sunmuştur bahârı. Muhibbî bahârın güzelliğiyle, dünyanın güzelliğinden geçmiştir. Sevgilinin dudağı gonca, gözleri nergis, kokusu yasemin, boyu servi oluvermiştir. Ne hoştur bahâr. Hazân yani sonbahâr da nasibini almıştır Divân şiirinden. Şitâ yani kış ve yaz da sığmıştır, Divân şiirinin sofrasına. Çemen, sebze, ağaç, çiçekler, bağ, bahçe, bağban süslemiştir bahârı. Gül, gonca, lâle, yasemin, nergis, erguvan dizilmiştir sıraya boy boy. Bahâr nasıl mevsimlerin sultanıysa gül de onların sultanıdır. Sultan olsalar da hizmette kusur etmemişlerdir Divân şiirine.

Divân şiirini psikolojik açıdan değerlendirmemiz de elzemdir. Mevsimlerin insan psikolojileri üzerinde de etkileri vardır. Günümüzde de değişmemiştir bu husus.

İnsanlar bahârî daha çok severler. Yaşam koşulları bahârda daha kolaydır. Çeşit çeşit meyve ve sebze konduğudur bahârın. Çiçeklerden, ağaçlardan, güzel kokulardan ziyadesiyle istifade eder insanlar bahârdan. Bahâr gençliğin, tazeliğin, güzelliğin sembolüdür. Bahârda neşe vardır. Daha fazla seyre çıkar insanlar. Evlerden çok bağ ve bahçelerde geçer bahâr. Ama geçer. Yani geçicidir. Bunu hazân kanıtlar. Hazân gelip çatar. Hazân insan psikolojisinde ihtiyarlığı sembolize eder. Yapraklar sararır, güneşin benzi solar. Ölüme hazırlanır tabiat. Bu yüzden Divân şiirinde ölüm temi hazânla buluşur. Ayrılığın da sembolüdür sonbahâr. Hem sevgiliden hem hayattan ayrılığın, yani asıl memlekete yolculuğun sembolüdür. Yaz ve kış ise, bizde nasıl bahâr ve sonbahâr ara mevsimler olarak adlandırılıyorsa Divân şiirinin ara mevsimleri de yaz ve kıştır. Yani pek fazla üzerinde durulmamıştır. İnsan meramını anlatmaya bahârın tazeliği ve hazânın ihtiyarlığı yetmiştir. Bununla ilgili örnekler tezimin tahlil ve tanım kısmında mevcuttur

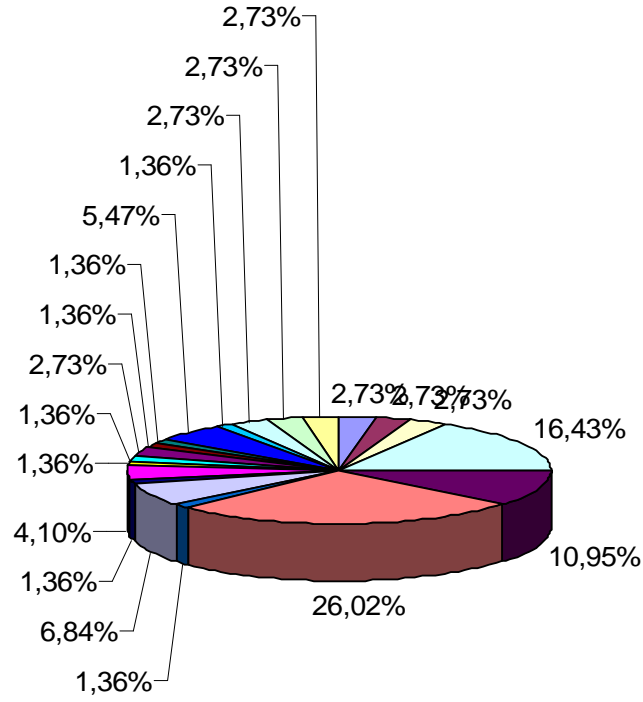
Mevsimler, Divan şiirinin ana temasıdır. Hemen hemen okuduğumuz her şiirde mevsimlere ya da mevsimlerin unsurlarına rastlamak mümkündür. Bazı şairlerimiz bu unsurları gördükleri gibi kullanırken bazıları da duyguları ile harmanlayarak şiirlerinde sunmuşlardır.

“Bahâr Mevsiminin Genel Özellikleri” başlığında bahâr mevsiminin takvimsel tanımı yapılmış, bahâr mevsimi konusu dahilinde kullanılan sözcükler ve anlamlarına değinilmiştir. Bahâr mevsimi doğustur, canlılık, tazelik, güzeldir. Hz. İsa'nın nefesidir. İnsanlar, bahâr mevsiminde seyre çıkarlar. Bâğlarda, bahçelerde bahârdan istifade ederler. Bahârın güzelliğiyle gönülleri ferahlar, rüzgârıyla serinlenirler. Bahâr ordu için sefer mevsimidir. Bahârın yaşam koşulları kolay olduğundan dolayı bu mevsim tercih edilir. “Bahârın Kıyafete Benzetilmesi” konusunda 2 adet beyte ulaşılmıştır. Şairler bahârî renklerinden dolayı kıyafete benzetmişlerdir. “Bahâr ve Bayram” konusuyla ilgili 3 adet beyit ele alınmıştır. Bahâr ve bayram Divan şiirinde genellikle bir arada zikredilir. Bahâr bayram mevsimidir. Coşkunkluk açısından ikisi de eşdeğerdedir. Bayramın karşılığı “îd” kelimesidir. Divan şiirinde bayramların bahâr mevsimine denk geldiği de konu edilmiştir. “Bahâr Mevsiminde Ölüm Temi” konusuyla ilgili 2 adet beyit ele alınmıştır. Bahâr mevsimi ve ölüm temi Divan şiirinde bir arada pek fazla konu edilmez. Bunun sebebi bahâr mevsimine ölümün yakıştırılamamasıdır. Çünkü bahâr hayattır, nefestir. Genellikle şairler ölmeden önce bahârî görmek isterler.

“Bahârın İçki İçme, Zevk ve Safâ Mevsimi Oluşu” konusunda 12 adet beyit ele alınmıştır. Bahâr iştret mevsimidir. Bu mevsimde herkes içki içer. İçki içip eğlenmeyenler hoş karşılanmaz. Bahâr mevsiminde meclisler kurulur, sohbetler edilirdi. “Bahâr ve Bülbül” başlığı altında 8 adet beyit ele alınmıştır. Bülbül bahâr mevsiminin vazgeçilmez kuşudur. Divan şiirinde bülbül güle aşıklığıyla tanınır, güle aşıklığı yüzünden öter yani inler durur. Gül ile bülbülün hikayesi Divan edebiyatında müstakil bir konu olarak da işlenmiştir. “Bahâr ve Çiçekler” konusunda 19 adet beyit gösterilmiştir. Bahâr mevsimini birbirinden renkli çiçekler süsler. Bu çiçekler tezin diğer bölümlerinde ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu çiçekler, gül, gonca, yasemin, lale, nergis, erguvan v.s.dir. “Bahâr ve Kış Münâsebeti” başlığı altında 1 adet beyit ele alınmıştır. Bahâr ve kış mevsimini Divan şiirinde tezattır, sürekli savaş halindedirler. Çünkü kış mevsiminde tabiat ölür. Baharda ise aksine hayat ve canlılık söz konusudur. “Bahâr ve Hazân Münâsebeti” konusunda 5 adet beyit incelenmiştir. Hazan ve bahâr da kış ve bahâr gibi tezat oluştururlar. Çünkü bahâr sevinci, hazan ise hüznü karşılar. Hazan mevsimi ihtiyarlık ve ölüm temi ile örtüşür. “Bahâr ve Seher Münâsebeti” konusuyla ilgili 1 adet beyit ele alınmıştır. Yine seher vakti de ölümle özdeşleştirilir. Seher vakti sona erince güneş doğacak ve bahâr tüm güzelliğini sunacaktır. “Mevsimlerin Sultânı Bahâr” başlığı altında 3 beyit ele alınmıştır. Bahâr mevsimi mevsimlerin sultanıdır. En güzel mevsimdir. Divan şairleri tarafından da en çok rağbet görmüş mevsimdir. Bir de diğer mevsimlerle savaşında her zaman galip gelmiştir. Bu yüzden de sultan teşbihi yapılabilir. “Bahâr ve Akarsular” konusunda da 1 beyit ele alınmış, akarsuların hızlı ve dolu dolu akışı coşkunculuk açısından değerlendirilmiş bahârın coşkusu taşıdığı şeklinde teşbih edilmiştir. “Bahâr ve Rind- Zâhid İlişkisi” konusunda 1 adet beyit incelenmiştir. Rind ve zâhid kavramları Divân şiirinde tezat oluştururlar. Divân şairleri rindirler. Bu yüzden bu ilişkiyi şiirlerinde kullanırlar ve bahâr mevsimini de rindlerin eğlence ve meclis mevsimi olarak görürler. “Bahâr ve Sevgili Münâsebeti” nde 2 beyit gösterilmiştir. Bahâr mevsimi de sevgili gibi güzeldir. Divân şairleri sevgililerini bahâr mevsimine benzetirler. Sevgili de bahâr mevsimi gibi canlılık verir. “Bahâr ve Âşık İlişkisi” konusu da 1 beyitle bu paralelde işlenmiştir. Âşık bahâr mevsiminde şiir yazar, sohbetlere katılır. “Bahâr ve Yılın Ayları” konusunda da 1 adet beyit ele alınmış, özellikle nisan ayı şiirlere konu olmuştur. “Bahâr ve Rüzgâr” konusunda 4 beyit ele alınmıştır. Bahâr rüzgârı ılık ılık eserek insanları serinletir.

Çiçeklerin kokusunu da etrafa saçar. “Bahâr ve Yağmur” 1 beyitle açıklanmıştır. Bahâr yağmuru insanları tıpkı bahar rüzgarı gibi serinletir ve kısa sürelidir. “Bahâr ve Meclis” konusunda 2 adet beyit işlenmiştir. Bahâr mevsimi meclis mevsimidir. Meclisler, şair sohbetlerinden ve şiirlerinden oluşur. “Bahâr ve Cennet” başlığı altında 2 adet beyit bulunur. Bahâr mevsimi ve cennet güzellikleri bakımından birbirine teşbih edilir. “Bahâr ve Peygamber Kıssaları, Evliyâ Menkîbeleri” konusunda da 2 beyit ele alınmıştır. Bu ilişki de bu hikâyelerde kullanılan mevsimsel unsurlardan kurulur.

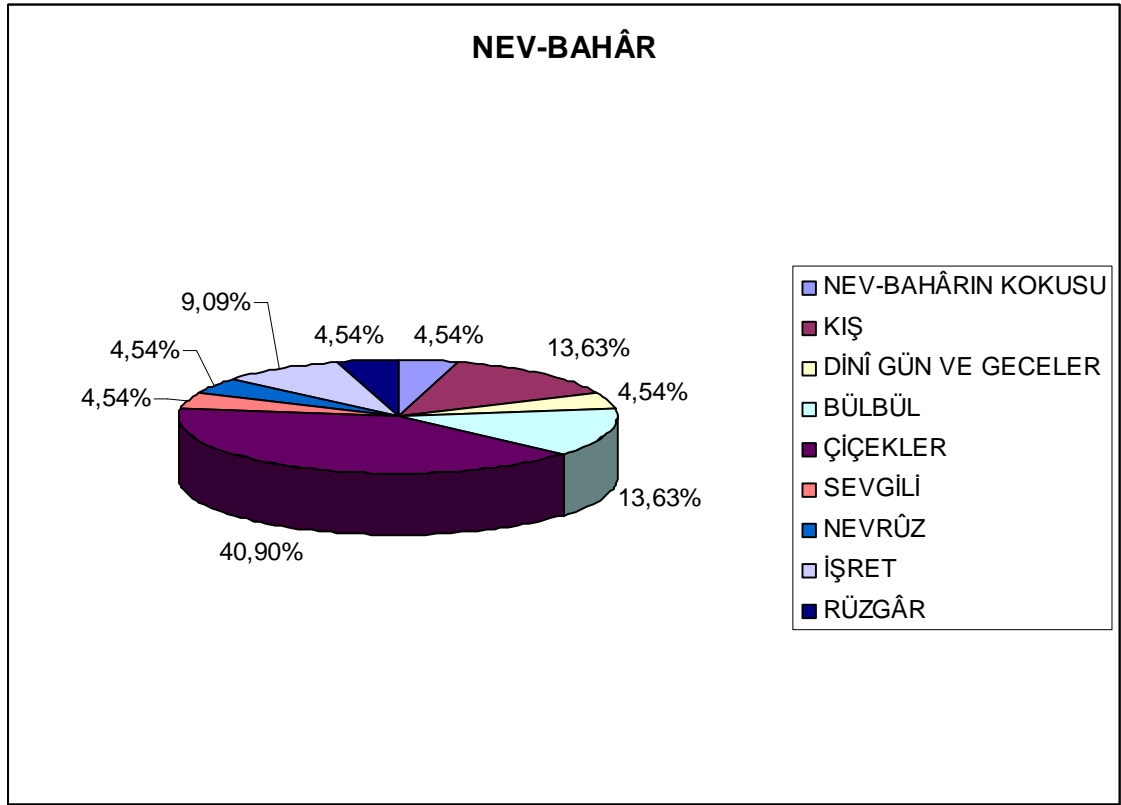
Bahâr mevsimi ile ilgili toplam 73 adet beyit tesbit edilmiştir. Bu toplamın (yaklaşık olarak) % 2.73 ünü kıyafete benzetilmesi, % 4.10 unu bayram, %2.73 ünü ölüm temi, %16.43ünü içki içme, zevk ve safâ mevsimi oluşu, %10.95ini bülbül, % 26.02 sini çiçekler, %1.36 sını kış, % 6.84 ünü hazân, %1.36 sını seher, % 4.10 unu mevsimlerin sultânı bahâr, %1.36 sını akarsular, % 1.36 sını rind-zâhid ilişkisi, %2.73 ünü sevgili, % 1.36 sını âşık, % 1.36 sını yılın ayları, % 5.47 sini rüzgâr, %1.36 sını yağmur, %2.73 ünü meclis, %2.73ünü cennet, %2.73 ünü peygamber kıssaları ve evliya menkîbeleri oluşturur,.

BAHÂR

- KIYAFET
- BAYRAM
- ÖLÜM
- ZEVK VE EĞLENCE
- BÜLBÜL
- ÇİÇEKLER
- KIŞ
- HAZÂN
- SEHER
- MEVSİMLERİN SULTÂNI BAHÂR
- AKARSULAR
- RİND-ZÂHİD
- SEVGİLİ
- ÂŞIK
- YILIN AYLARI
- RÜZGÂR
- YAĞMUR
- MECLÎS
- CENNET
- PEYGAMBER KISSALARI VE EVLİYÂ MENKİBELERİ

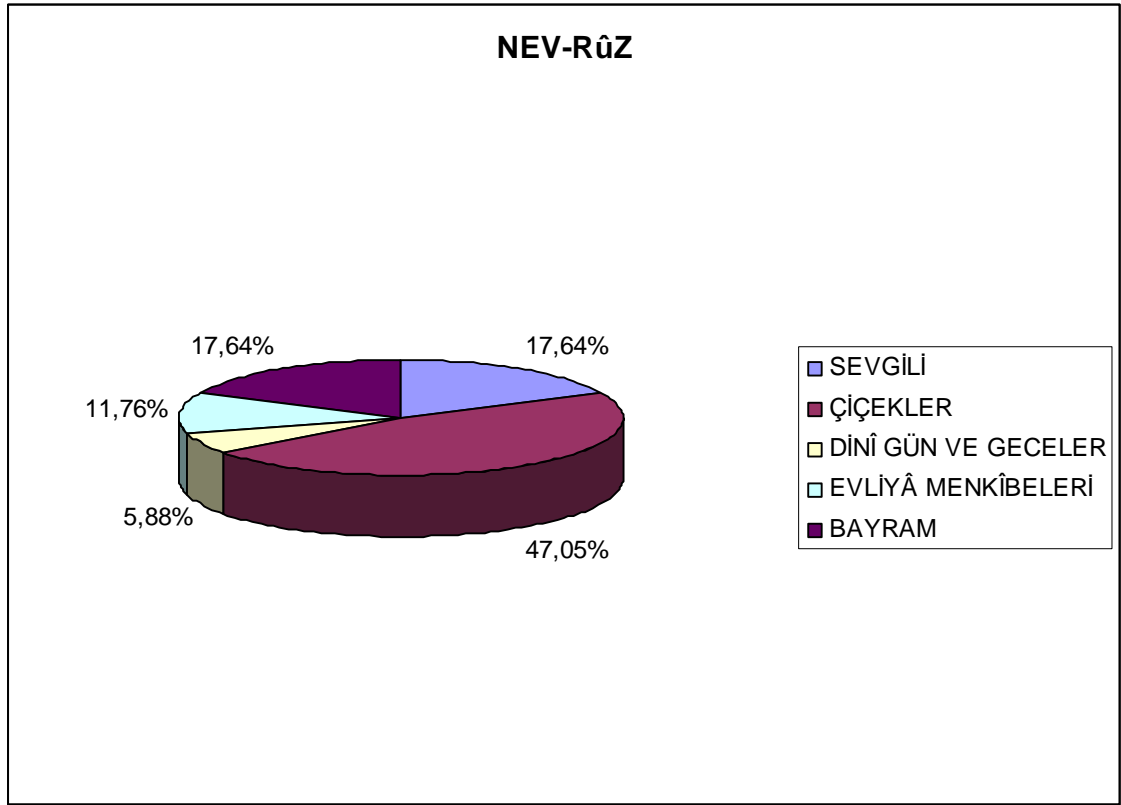
“Nev-bahâr” başlığı altında kelimenin anlamı ve kullanımı açıklanmıştır. Nev-bahâr ile ilgili kelime ve terkipler zikredilmiştir. “Nev-bahâr ve Kokusu” konusunda 1 adet beyit ele alınmıştır. Beyitte “attâr” kelimesi de kullanılmıştır. “Nev-bahâr ve Kış Münâsebeti” başlığı altında 3 beyit gösterilmiştir. Nev-bahâr ve kış tıpkı bahâr ve kış gibi tezat oluşturmaktadır. “Nev-bahâr ve Dinî Gün ve Geceler” adı altında 1 adet beyte rastlanmıştır. Nev-bahâr ile kandiller başlar. Şairlerimiz mübarek gün ve geceleri şiirlerinde konu edinmişlerdir. “Nev-bahâr ve Bülbül” konusunda 3 beyit ele alınmıştır. Yine bülbül bahârdaki gibi hoş elhân eder. “Nev-bahâr ve Çiçekler” konusunda 9 adet beyit vardır. Bahârın gelişiyile renkli çiçekler etrafı süsler. “Nev-bahâr ve Sevgili Münâsebeti” başlığında 1 beyit vardır. Sevgili bahârın güzelliğine teşbih edilir. “Nev-bahâr ve Nev-rûz” da da 1 adet beyit bulunur. Bahârın ilk günleri nevrûzun gelişine de işaret eder. “Nev-bahâr ve İşret” konusunda 2 beyit vardır. İşret, zevk, safâ ve eğlence anlamındadır. Bahârın ilk günlerinde de işret edilir. “Nev-bahâr ve Rüzgâr” başlığı altında 1 adet beyit bulunur. Nev-bahârda rüzgar ılık ılık eser ve etrafa neşe saçar.

Nev-bahârla ilgili toplam 22 beyit ele alınmıştır. Bu rakamın (yaklaşık olarak) %4.54 ünü nevbahârın kokusu, %13.63 ünü kış, %4.54 ünü dinî gün ve geceler, %13.63 ünü bülbül, %40.90 ünü çiçekler, %4.54 ünü sevgili, %4.54 ünü nevrûz, %9.09 ünü işret, %4.54 ünü, rüzgâr oluşturmaktadır.

Tez konumdaki bir diğer başlık “Nev-rûz” dur. Bu başlık altında nev-rûzun tanımı yapılmıştır. Takvimsel tanımına göre nev-rûz, güneşin koç burcuna girdiği 22 Mart günüdür. Bu başlık altında “Türk Toplumunda Nev-rûz Bayramı” konusu da incelenmiştir. “Nev-rûz ve Sevgili” adı altında 3 beyit vardır. Sevgili, bahârın gelişiyile dışarı çıkar. Âşık da bundan etkilenir. “Nev-rûz ve Çiçekler” başlığı altında 8 beyte ulaşılmıştır. Çiçekler ve nev-rûz arasındaki ilişki bahâr ve çiçekler arasındaki ilişkiye benzer. “Nev-rûz ve Dinî Gün ve Geceler” başlığında 1 adet beyit ele alınmıştır. Dinî gün ve geceler nev-rûza rastlayabilir. “Nev-rûz ve Evliyâ Menkîbeleri” konusunda 2 beyte yer verilmiştir. “Nev-rûz ve Bayram” konusunda 3 beyit bulunmaktadır. Bayramın ve nevrûzun coşkusu birbirine teşbih edilmiştir.

Nev-rûzla ilgili toplam 17 beyte ulaşılmıştır. Bu toplamın (yaklaşık olarak) % 17.64 ünü sevgili, % 47.05 ini çiçekler, % 5.88 ini dinî gün ve geceler, % 11.76 sını evliya menkîbeleri, % 17.64 ünü bayram oluşturmaktadır.

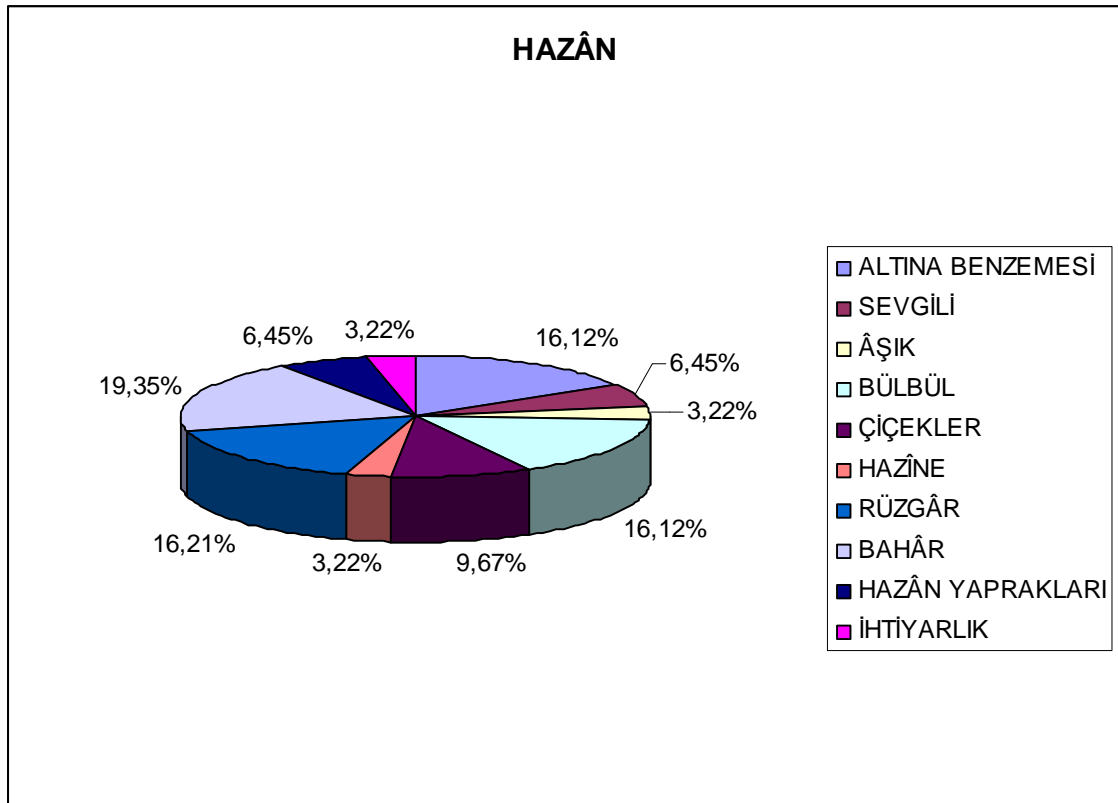

“Yaz” başlığı altında Divan şairlerinin yaz mevsimine ve yaz mevsiminin unsurlarına rağbet etmediği belirtilmiştir. Divân şairleri, şiirlerinde hemen hemen tüm meramlarını bahârla anlatmışlardır. Bu yüzden yaz mevsiminin Divân şiirindeki hacmi çok küçüktür. Yazla ilgili “Yaz ve Yılın Ayları” başlığında 1 adet beyit bulunmaktadır. Bu beyitte yaz “dem-i bahûr” terkihiyle anlatılmıştır

“Sonbahâr (Hazân)” başlığı altında sonbahâr ve bahârın zıtlığı ve bunun sebepleri anlatılmıştır. Sonbahâr hüznün mevsimidir. İhtiyarlığı ve ölümü sembolize eder. Çünkü sonbahârda tabiat cansızlaşır. Yapraklar sararır ve dökülür. “ Hazân, Sarı Renkli Oluşu ve Bu Yönüyle Altına Benzemesi” başlığıyla ilgili 5 adet beyit konu edilmiştir. Sonbahârda yapraklar – zikredildiği üzere- sararır ve yerlere dökülür, bu sarılık Divân şairleri tarafından altına teşbih edilmiştir. “ Hazân ve Sevgili Münâsebeti” ile ilgili 2 beyit ele alınmıştır. Sonbahârın bazı unsurları sevgilinin özelliklerine teşbih edilir. “Hazân ve Âşık Münâsebeti” konusunda 1 adet beyit gösterilmiştir. Âşığın yüzü sararan yapraklara benzetilir. “ Hazân ve Bülbül” ile ilgili 5 adet beyit işlenmiştir. Sonbahâr mevsiminde bülbül de hüznüldür, ötmez. Baharın gelmesini beklemektedir. “Hazân ve Çiçekler” başlığı altında 3 beyit ele alınmıştır. Sonbahârda çiçekler de

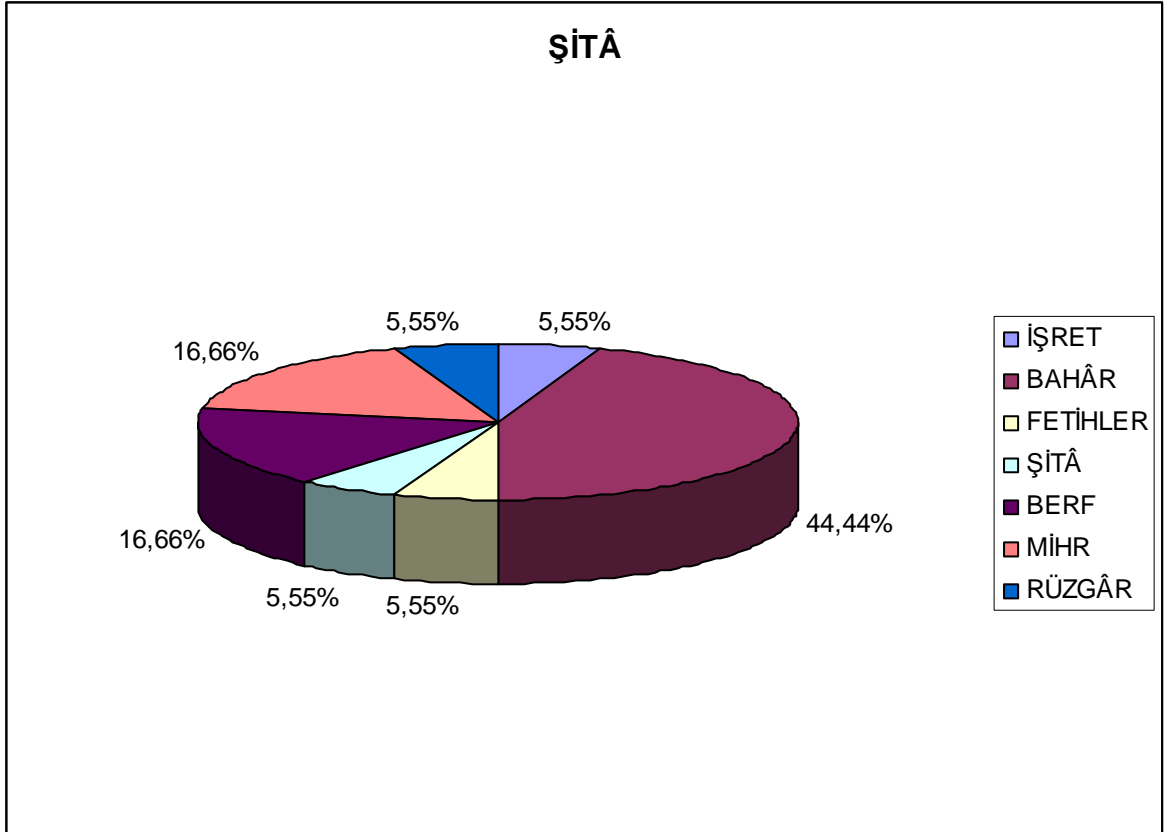
hüzünlüdür. Çünkü onlar da canlanmak için baharı beklemektedir. “Hazân ve Hazîne” konusunda 1 beyit tesbit edilmiştir. Bu ilgi hazînedeki altınlardan oluşturulmuştur. “Hazân ve Rüzgâr” konusunda 5 beyit bulunur. Genellikle sabâ rüzgârına yer verilmiştir. “Hazân ve Bahâr Münâsebeti” ile ilgili 6 beyit ele alınmıştır. Sonbahâr ile bahâr tezat oluşturmaktadır. Bahâr sevinç sonbahar ise hüznün mevsimidir. “Hazân ve Hazân Yaprakları” başlığı altında 2 beyit bulunmaktadır. Sararan ve düşen bu yapraklar şiirlerde hüznün psikolojisini yansıtır. “Hazân ve İhtiyarlık Münâsebeti” ile ilgili 1 adet beyit vardır. Sonbahâr ihtiyarlığı sembolize etmektedir.

“Hazân” ile ilgili toplam 31 beyit incelenmiştir. Bu rakamın (yaklaşık olarak) %16.12 sini sarı renkli oluşu ve bu yönüyle altına benzemesi, %6.45 ini sevgili, % 3.22 sini aşık, %16.12 sini bülbül, %9.67 sini çiçekler, %3.22 sini hazîne, %16.21 sini rüzgar, % 19.35 ini bahâr, %6.45 ini hazân yaprakları, % 3.22 sini ihtiyarlık oluşturmaktadır.

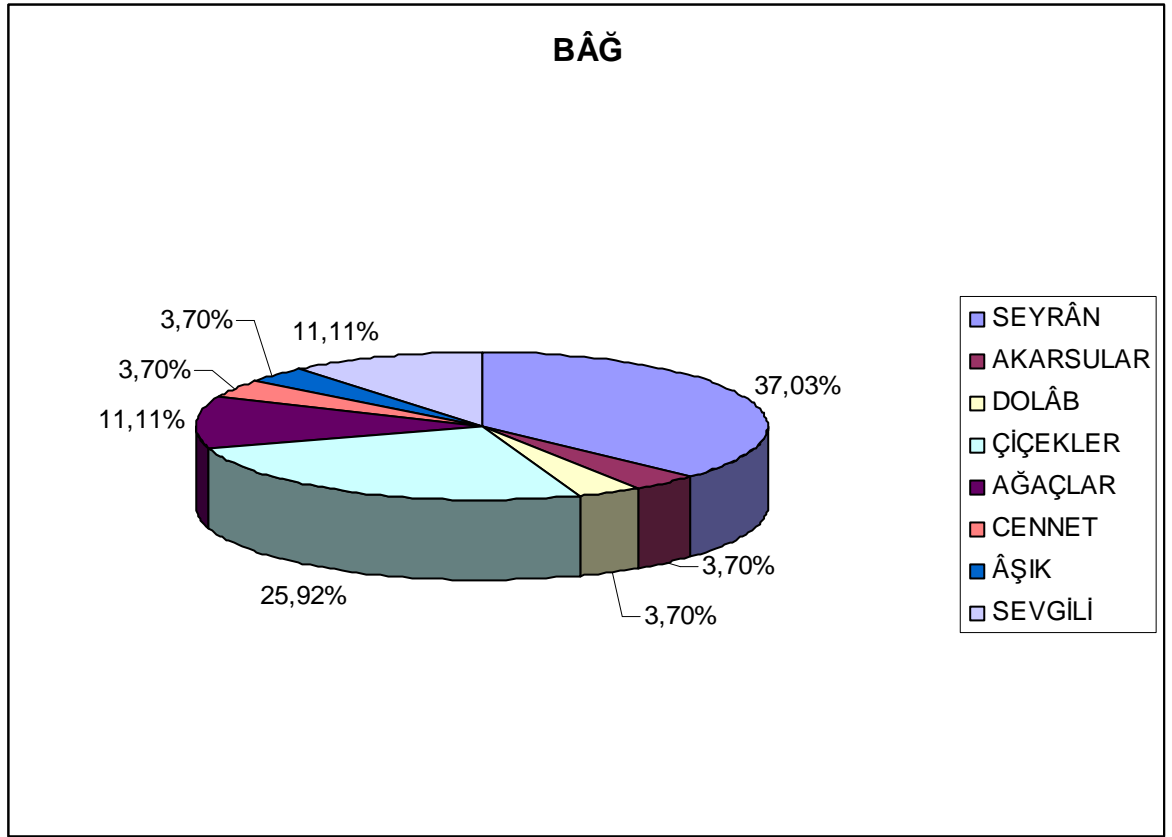
“Kış (Şitâ)” başlığı altında kış ve baharın tezatı konu edilmiştir. Kış mevsimi soğuktur. Tabiat, ağaçlar, bağlar, bahçeler ve çiçekler kışın bahârı beklerler. “Şitâ ve İşret Arasındaki Tezatlar” konusunda 1 adet beyit ele alınmıştır. İşret meclisleri kışın olmaz. Bu açıdan tezat oluştururlar. “Şitâ ve Bahâr Münâsebeti” ile ilgili 8 beyit bulunmaktadır. Kış ve bahâr sürekli rezm halindedir. İkisi tezat oluştururlar. “Şitâ ve Fetihler” ile ilgili 1 beyit ele alınmıştır. Fetihlerin bir kısmı kış mevsiminde yapılmıştır. “Sultân-ı Şer: Şitâ” konusunda 1 beyit ele alınmıştır. Divân şiirinde mevsimlerin sultânı bahârdır. Kış ise şerler sultanı olarak adlandırılmıştır. “Şitâ ve Berf (Kar)” ile ilgili 3 beyit tesbit edilmiştir. Kar şekil ve rengi bakımından çeşitli unsurlara teşbih edilir. “Şitâ ve Mihr (Güneş)” başlığında 3 adet beyit bulunmaktadır. Bu kavramlar genellikle bir arada zikredilmez. “Şitâ ve Rüzgâr” ile ilgili 1 beyit ele alınmıştır. Kış mevsiminde rüzgâr şiddetli ve soğuktur.

“Şitâ” ile ilgili toplam 18 beyit vardır ve bu toplamın (yaklaşık olarak) %5.55 ini işret, %44.44 ünü bahar, % 5.55 ini fetihler, % 5.55 ini şitâ, %16.66 sını berf, % 16.66 sını mihr, % 5.55 ini rüzgâr oluşturur.

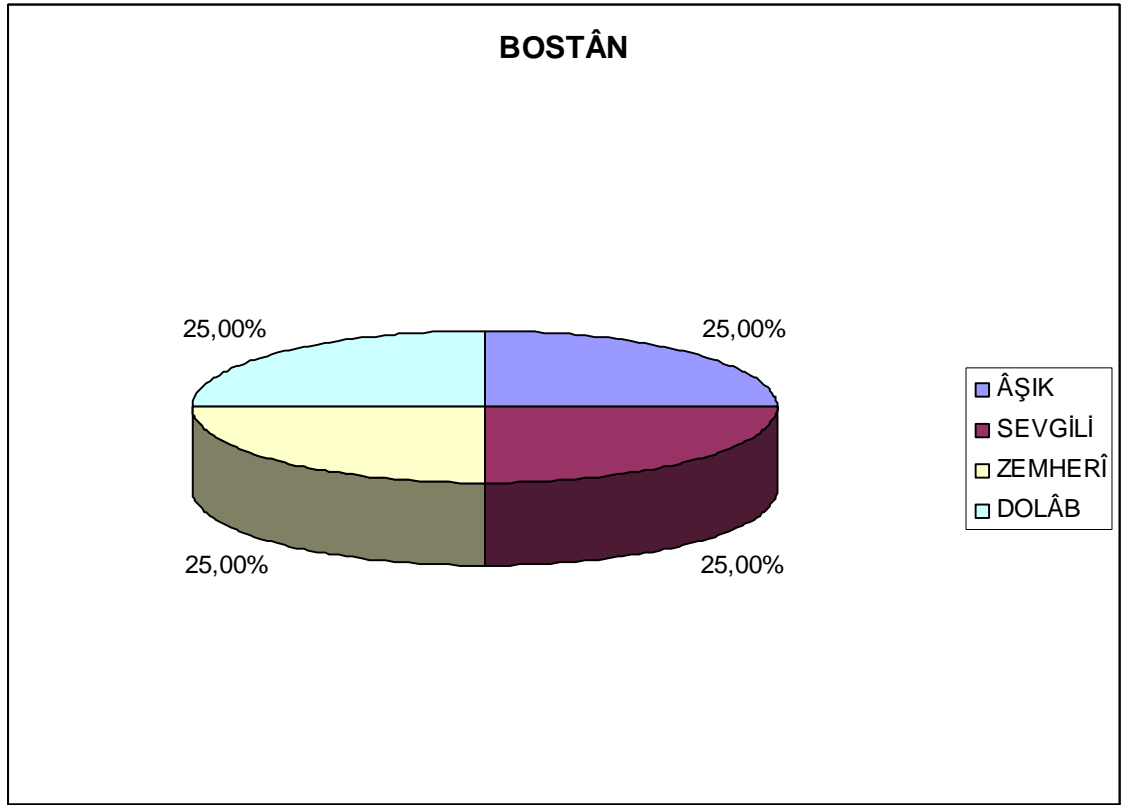
“Bâğ” başlığı altında bağın tanımı yapılmıştır. Bâğın çeşitli unsurları insan doğasına teşbih edilmiştir. Bâğ sevgili, aşık, savaş meydanı v.b unsurlar bağlamında kullanılmıştır. “Bâğ ve Seyrân” konusunda 10 adet beyit bulunmaktadır. Bâğ, bahâr mevsiminde seyre çıkılan bir mekan olarak Divan şiirine girer. “Bâğ ve Dolâb” başlığı altında 1 beyit ele alınmıştır. Dolâb, sesinden dolayı şairin üzüntüsünü belirtir. “ Bâğ ve Çiçekler” konusunda 7 beyit vardır. Bâğ çiçeklere kucak açtığından ve güzelliklerini sergilediğinden dolayı Divân şiirine konu olmuştur. “ Bâğ ve Ağaçlar” başlığında 3 beyit ele alınmıştır. Bâğda çiçekler gibi ağaçlar da yetişmekte ve özellikle sevgili ile ilgili unsurlara konu olmaktadır. “Bâğ ve Cennet” konusunda 1 adet beyit bulunmaktadır. Bâğ, güzellikleri yönüyle cennete teşbih edilir. “Bâğ ve Âşık” konusunda 1 beyte rastlanmıştır. Şair bâğın birçok özelliğini şiirlerinde kullanır. “Bâğ ve Sevgili” başlığı altında 3 beyit bulunmaktadır. Bâğ ve sevgili birbirine teşbih edilmiştir.

“Bâğ” konusuyla ilgili toplam 27 beyit bulunmaktadır. Bu rakamın (yaklaşık olarak) % 37.03 ünü seyrân, % 3.70 ini akarsular, % 3.70 ini dolâb, % 25.92 sini çiçekler, %11.11 ini ağaçlar, % 3.70 ini cennet, % 3. 70 ini âşık, %11.11 ini sevgili oluşturmaktadır.

“ Bostân (Bûstân), da tezimdeki bir diğer konudur. Şairler bostân kavramını pek kullanmazlar. Bostân çeşitli güzellikleri barındıran bir mekandır. “ Bostân ve Âşık” başlığı altında 1 adet beyte ulaşılmıştır. Bu beyitte bostân aşığın gönlüne teşbih edilmiştir. “Bostân ve Sevgili” konusunda da 1 adet beyit işlenmiştir. Sevgilinin bazı özellikleri bostânın unsurlarına teşbih edilmiştir. “ Bostân ve Zemherî (Kara Kış)” başlığında 1 beyit bulunur. Karakış ve bostan tezat oluşturur. “ Bostân ve Dolâb” konusunda da 1 adet beyit sunulmuştur.

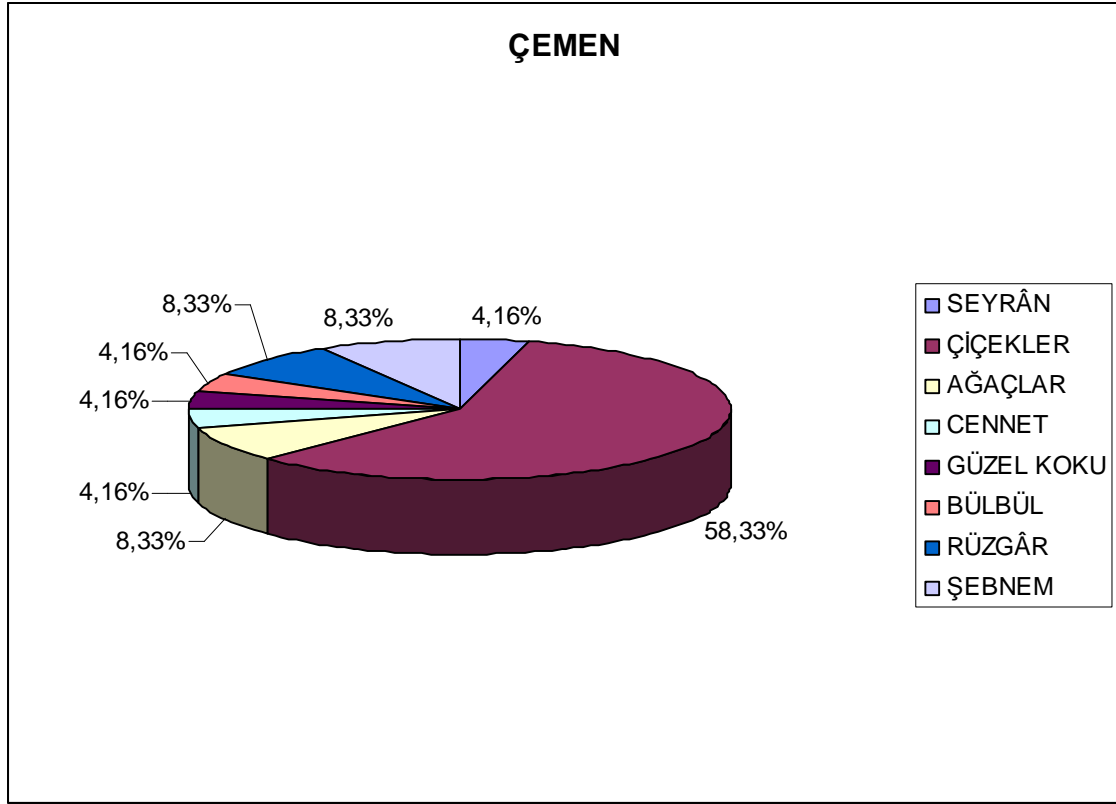
“Bostân” konusunda toplam 4 beyit bulunmaktadır. Bu rakamın (yaklaşık olarak) % 25 ini aşık, % 25 ini sevgili, % 25 ini zemherî, % 25 ini de dolâb kavramları oluşturmaktadır.

“Çemen, Çemenzâr” başlığı altında çemen kavramı açıklanmış, çemenin güzelliği üzerinde durulmuştur. “Çemen ve Seyrân” başlığında 1 adet beyit gösterilmiştir. İnsanlar özellikle bahâr aylarında çemenlere seyre giderler. Çemenin güzelliklerinden istifade ederler. “ Çemen ve Çiçekler” konusunda 14 beyit ele alınmıştır. Çiçek kavramı tüm konularda olduğu gibi çemen konusunda da vazgeçilmezdir. Çiçekler çemeni süsler ve şairler için güzel malzemeler oluşturur. “ Çemen ve Ağaçlar” da da 2 beyit bulunur. Çemende çiçekler olduğu kadar birbirinden güzel ağaçlar da bulunmaktadır. “Çemen ve Cennet” konusunda 1 adet beyit gösterilmiştir. Çemenin unsurları cennetteki güzelliklere teşbih edilir. “ Çemenin Güzel Kokulu Oluşu” konusunda 1 beyit bulunmaktadır. Çemen üzerinde bulundurduğu unsurlardan dolayı hoş kokuludur. İnsanlara ferahlık verir. “ Çemen ve Bülbül” ile ilgili 1 beyit verilmiştir. Bülbül, Klasik şiirin vazgeçilmez kuşu, çemende de hoş elhân eder. “Çemen ve Rüzgâr” konusunda 2 adet beyit vardır. Rüzgâr, çemende ılık ılık eser ve çemeni güzelleştirir. “Çemen ve Şebnem (Çiğ Tanesi)” başlığında 2 adet beyit vardır. Bu beyte istinâden şebnem kavramı üzerinde durulmuştur.

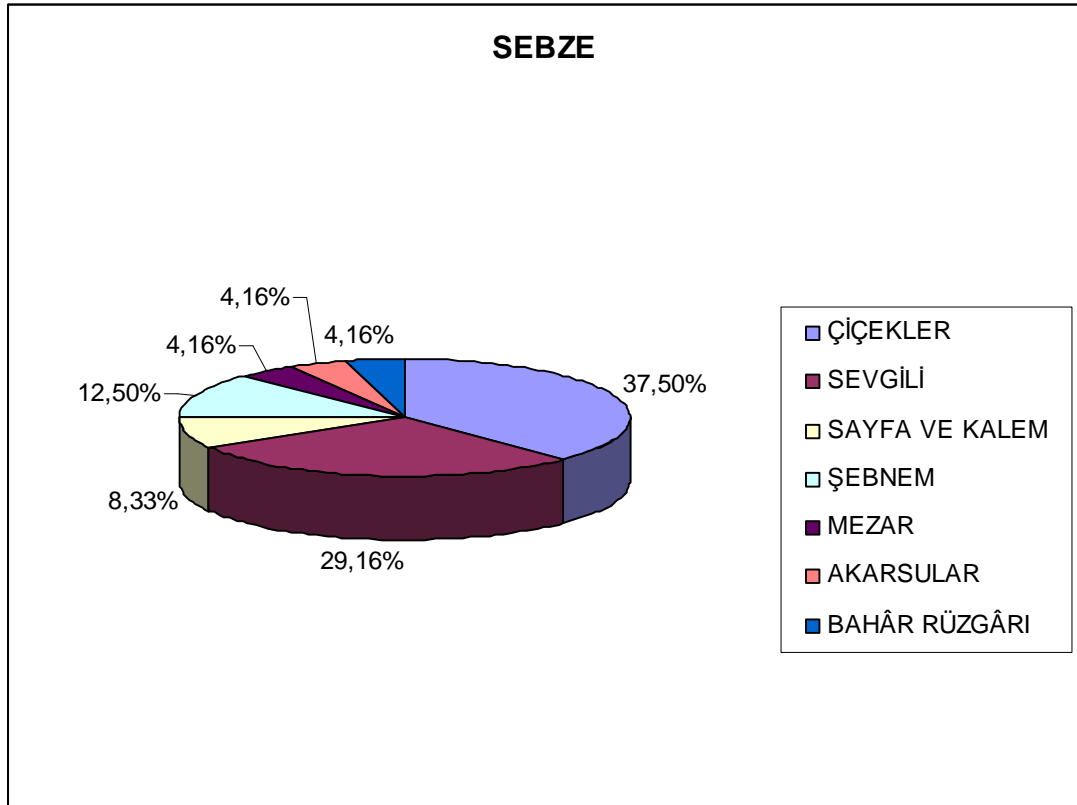
“Çemen” bahsinde toplam 24 adet beyit vardır. Bu rakamın (yaklaşık olarak) % 4.16 sını seyrân, %58.33 ünü çiçekler, % 8.33 ünü ağaçlar, % 4.16 sını, cennet, % 4.16

sını güzel koku, % 4.16 sını bülbül, % 8.33 ünü rüzgâr, % 8.33 ünü şebnem kavramları oluşturmaktadır.

“Sebz, Sebze, Sebzezâr” konusunda ilk olarak “sebz” kelimesinin sözlük anlamı üzerinde durulmuştur. “Sebze ve Çiçekler” konusunda 9 adet beyit bulunur. Çiçekler sebzeyi renklendirir. “” Sebze ve Sevgili” başlığında 7 adet beyit vardır. Sebzenin bazı güzellik unsurları sevgiliye teşbih edilir. “ Sebzenin Sahife (Sayfa) ve Kalemle Birlikte Kullanılması” başlığında 2 adet beyit gösterilmiştir. “Sebze ve Şebnem (Çiğ Tanesi)” konusunda 3 beyit vardır. Şebnem, çemende olduğu gibi sebze de bulunur. “ Sebzenin Mezara Benzetilmesi” başlığı altında 1 beyit ele alınmıştır. Sebzenin sararıp solması ölümü hatırlatır. “ Sebze ve Akarsular” konusunda 1 beyit vardır. Sebzeler akarsularla yeşillenir, canlanır. “ Sebze ve Bahâr Rüzgârı” konusunda 1 beyit sunulmuştur.

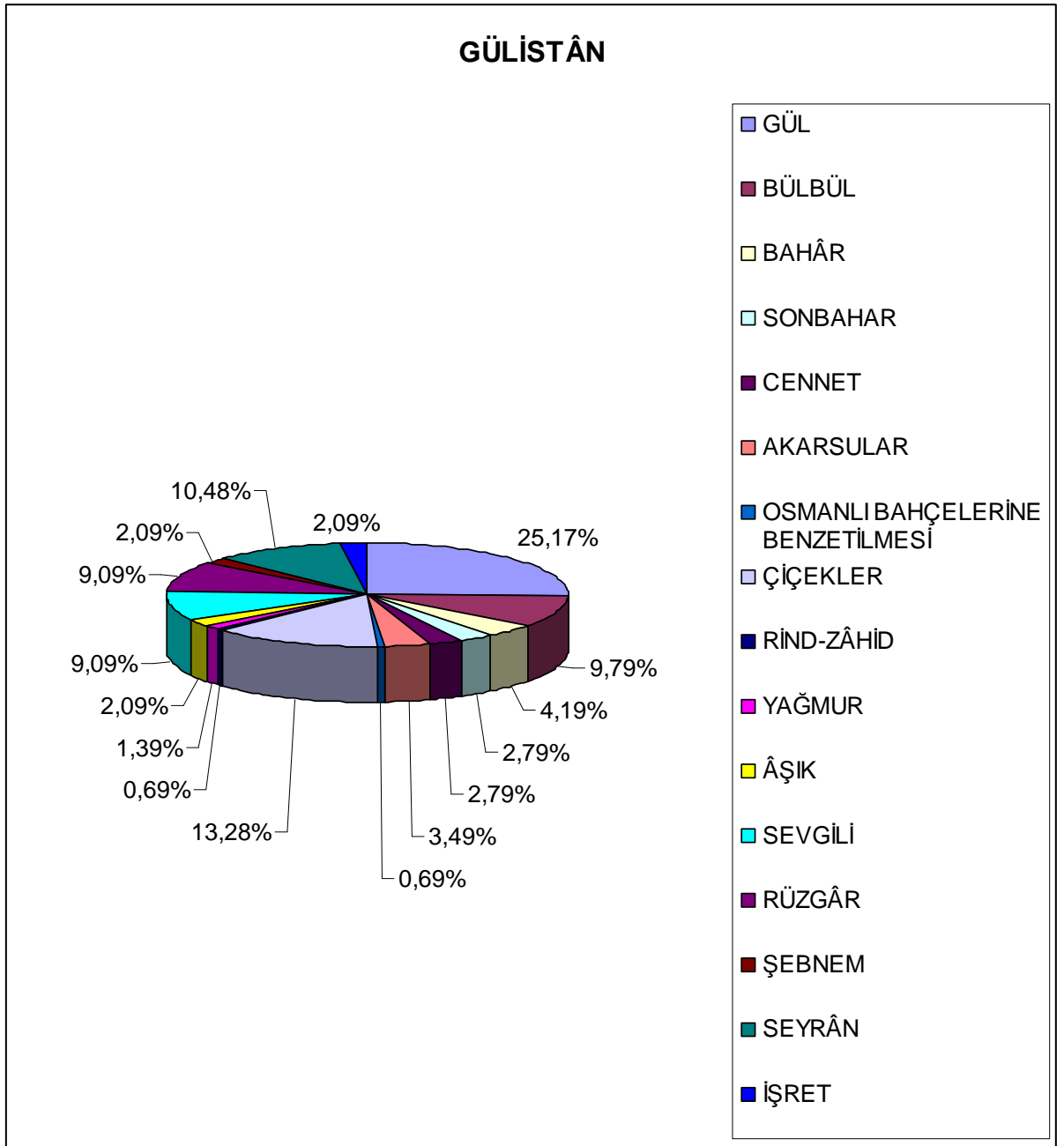
“Sebz” konusunda toplam 24 adet beyit ele alınmıştır. Bu rakamın (yaklaşık olarak) %37.5 ini çiçekler, % 29.16 sını sevgili, % 8.33 ünü sayfa ve kalem, % 12.5 ini şebnem, % 4.16 sını mezar, % 4.16 sını akarsular, % 4.16 sını bahâr rüzgârı oluşturmaktadır.

“ Gülistân, Gülşen, Gülzâr” başlığı altında gül bahçesinin özellikleri sunulmuştur. Gülşenin unsurları tek tek açıklanmıştır. “ Gülistân ve Gül” başlığında 36 adet beyit bulunmaktadır. Çünkü gülistan ve gül adından da anlaşılacağı gibi ayrılmaz iki kavramdır. “Gülistân ve Bülbül” başlığı altında 14 adet beyit bulunmaktadır. Bülbül bâğ, bostân, çemen ve sebze olduğu gibi gülistânda da yerini almıştır. “ Gülistân ve Bahâr Münâsebeti” konusunda 6 adet beyit gösterilmiştir. Gülistân, bahârı sever. Çünkü bahârda gülistana canlılık ve tazelik gelir. “ Gülistân ve Hazân Münâsebeti” adı altında 4 adet beyit ele alınmıştır. Hazân ve gülistân tezat içerisindedirler. “ Gülistân ve Cennet” adı altında 4 beyit vardır. Cennet ve gülistân birbirine teşbih edilmiştir. “ Gülistân ve Akarsular” başlığında 5 adet beyit vardır. Akarsular, gülistâna da canlılık, tazelik ve renk verir. “ Gülistânın Osmanlı Bahçelerine Benzetilmesi” konusunda 1 adet beyit ele alınmıştır. “ Gülistân ve Çiçekler” başlığında 19 beyit vardır. Gülistânda gülün yanı sıra diğer çiçekler de bulunur. “ Gülistân ve Rind- Zâhid İlişkisi” konusunda 1 adet beyit vardır. “ Gülistân ve Yağmur” başlığında 2 beyit vardır. Yağmur, gül bahçesindeki çiçeklerin açmasına yardımcı olur. “Gülistân ve Âşık” başlığı altında 3 beyit vardır. Gülistanda Âşık için sevgiliye teşbih edilebilecek unsurlar vardır. “ Gülistân ve Sevgili” konusunda 14 beyit vardır. Bu beyitlerde sevgilinin güzellik

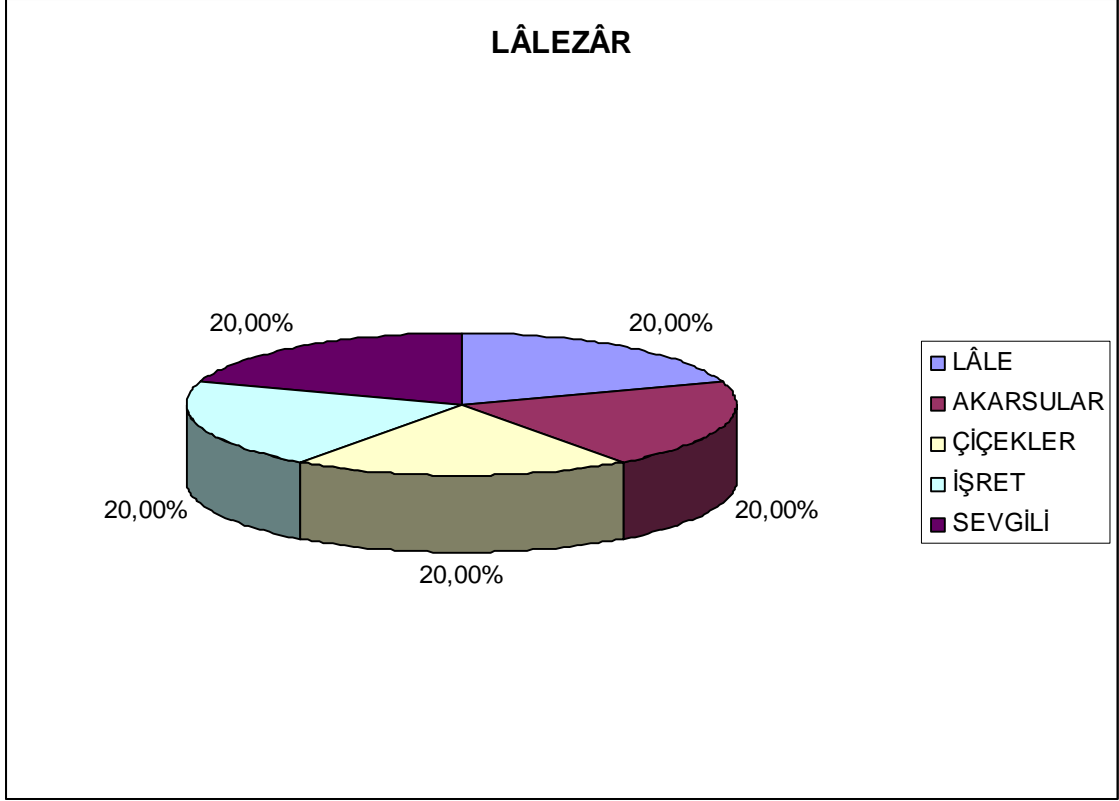
unsurları gül bahçesinde aranır. “Gülistân ve Rüzgâr” konusunda 13 adet beyit vardır. “Gülistân ve Şebnem (Çiğ Tanesi)” konusunda 3 adet beyit vardır. Çiğ tanesi gülistândaki çiçekleri de etkilemiştir. “Gülistân ve Seyrân” adı altında 15 adet beyit vardır. Seyre çıkanlar için gül bahçesi önemlidir. “Gülistân ve İşret” konusunda da 3 beyit ele alınmıştır. İşret için gül bahçesi mekan seçilebilir.

“Gülistan” bahsinde toplam 143 adet beyit tesbit edilmiştir. Bu toplamın (yaklaşık olarak) % 25.17 sini gül, % 9.79 unu bülbül, % 4.19 unu bahâr, % 2.79 unu sonbahâr, % 2.79 unu cennet, % 3.49 unu akarsular, % 0.69 unu Osmanlı bahçelerine benzetilmesi, %13.28 ini çiçekler, % 0.69 unu rind-zâhid ilişkisi, % 1.39 unu yağmur, % 2.09 unu âşık, % 9.79 unu sevgili, % 9.09 unu rüzgâr, % 2.09 unu şebnem, %10.48 ini seyrân, % 2.09 unu işret oluşturmaktadır.

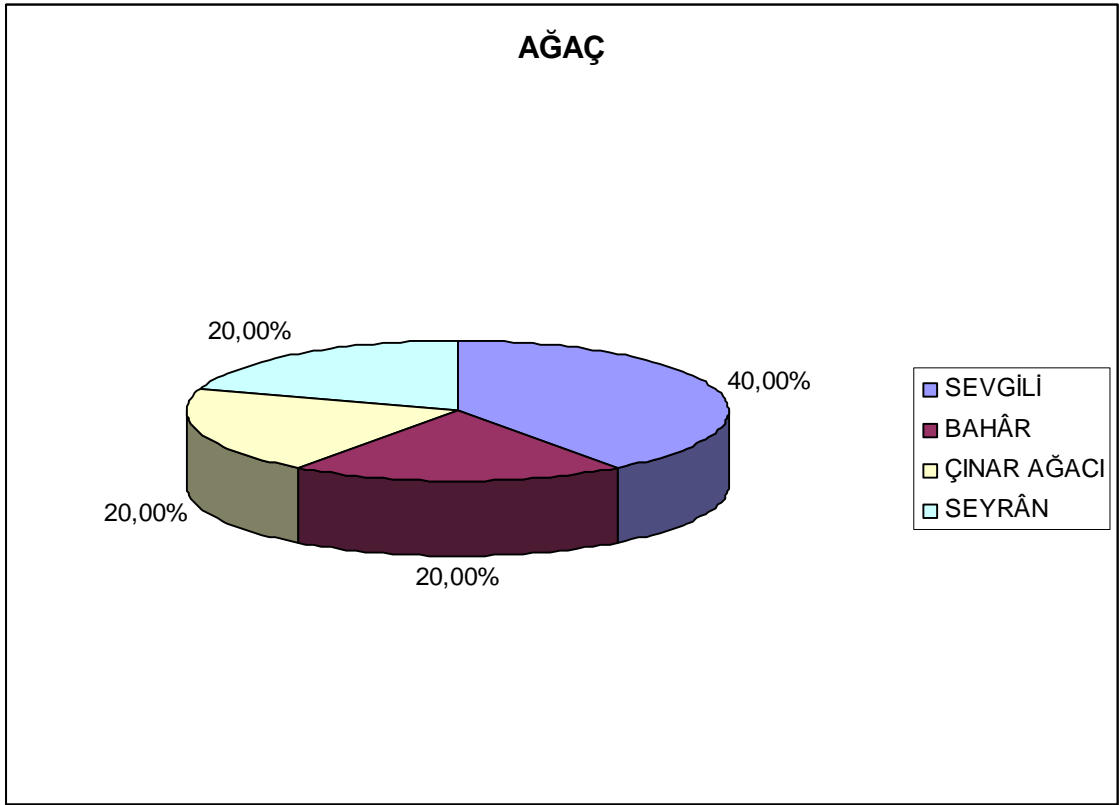
“Lâlezâr” başlığı altında lâle bahçesiyle ilgili açıklamalarda bulunulmuştur. “Lâlezâr ve Lâle” başlığı altında 1 adet beyit ele alınmıştır. Lâle, lâle bahçesinin güzel renkli çiçeğidir. “Lâle ve Akarsular” adı altında 1 adet beyit vardır. Akarsular lâle bahçesini de renklendirir. “Lâle ve Çiçekler” konusunda da 1 beyit işlenmiştir. Lâle diğer çiçeklerden farklı şekli ve kokusuyla Klasik şiirde yerini almıştır. “Lâle ve İşret” konusunda 1 beyit vardır. Lâle şekli bakımından kadehe benzemektedir. “Lâle ve Sevgili” konusunda 1 adet beyit bulunmaktadır. Klasik şiirde lâle ve sevgili arasında benzerlik kurulur.

“Lâle” konusunda toplam 5 beyit bulunmaktadır. Bu toplamın (yaklaşık olarak) %20 sini lâle, % 20 sini akarsular, % 20 sini çiçekler, % 20 sini işret, % 20 sini sevgili oluşturmaktadır.

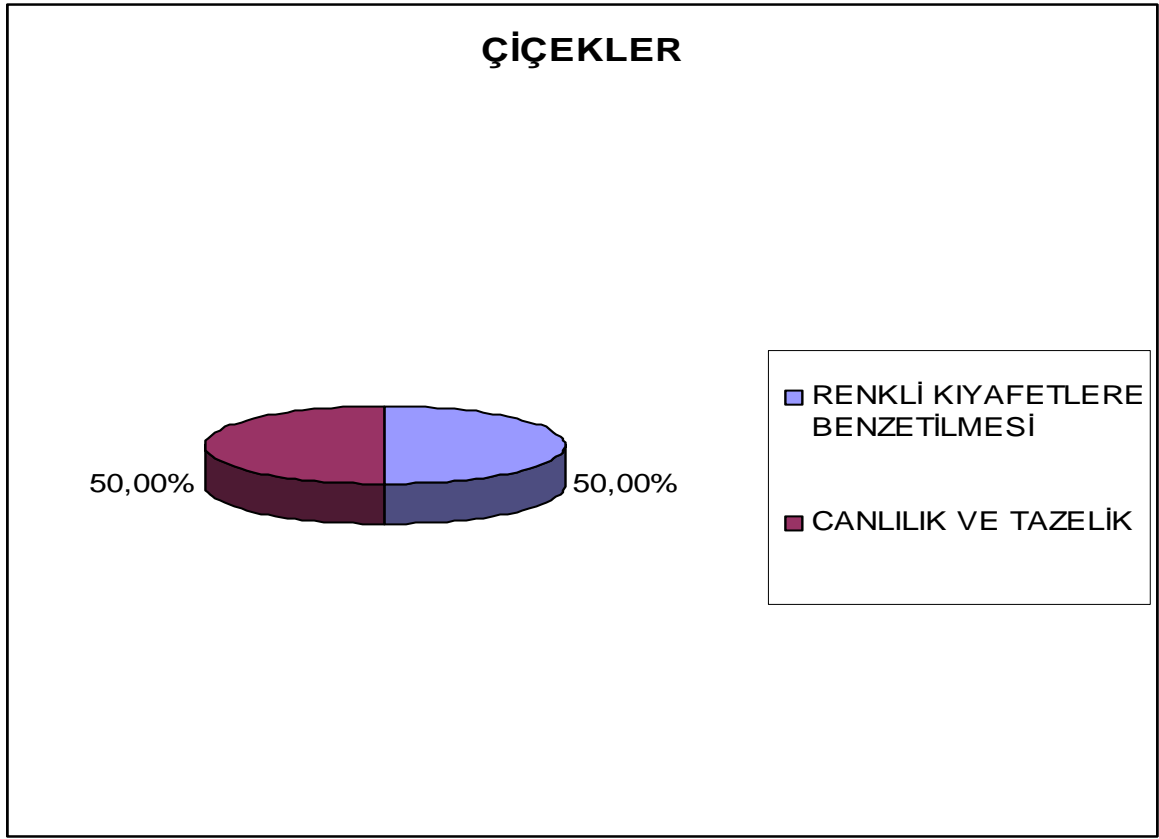
“Ağaç (Servi)” adı altında, Klasik şiirde ağacın nasıl kullanıldığı üzerinde durulmuştur. “Servi ve Sevgili” başlığı altında 2 adet beyit (1 muhammes) bulunmaktadır. Genellikle sevgilinin boyu serviye benzetilir. “ Servi ve Bahâr Münâsebeti” konusunda 1 adet beyit vardır. Servi de diğer çiçekler ve ağaçlar gibi bahâr mevsiminde yeşillenir ve tazelenir. “Çınar Ağacı” başlığında da 1 adet beyit bulunur. Çınar ağacı da Klasik şiire bazı özellikleriyle konu edilmiştir. “Servi ve Seyrân” başlığı altında 1 beyit işlenmiştir. Servi seyre çıkan insanlar için gölgelik olur.

“Ağaç” bahsinde toplam 5 beyit bulunur. Bu rakamın (yaklaşık olarak) % 40 ını sevgili, % 20 sini bahâr, % 20 sini çınar ağacı, % 20 sini seyrân oluşturmuştur.

“Çiçekler (Ezhâr, Şükûfe)” başlığında açıklamalar yapılmış, gülün diğer çiçeklere üstünlüğü de konu edilmiştir. “ Çiçeklerin Renkli Kıyafetlere Benzetilmesi” başlığı altında 1 beyit bulunmaktadır. Çiçekler rengârenk oluşlarıyla güzel kıyafetlere benzetilmiştir. “Çiçeklerin Etrafa Canlılık ve Tazelik Vermesi” konusunda da 1 adet beyit vardır.

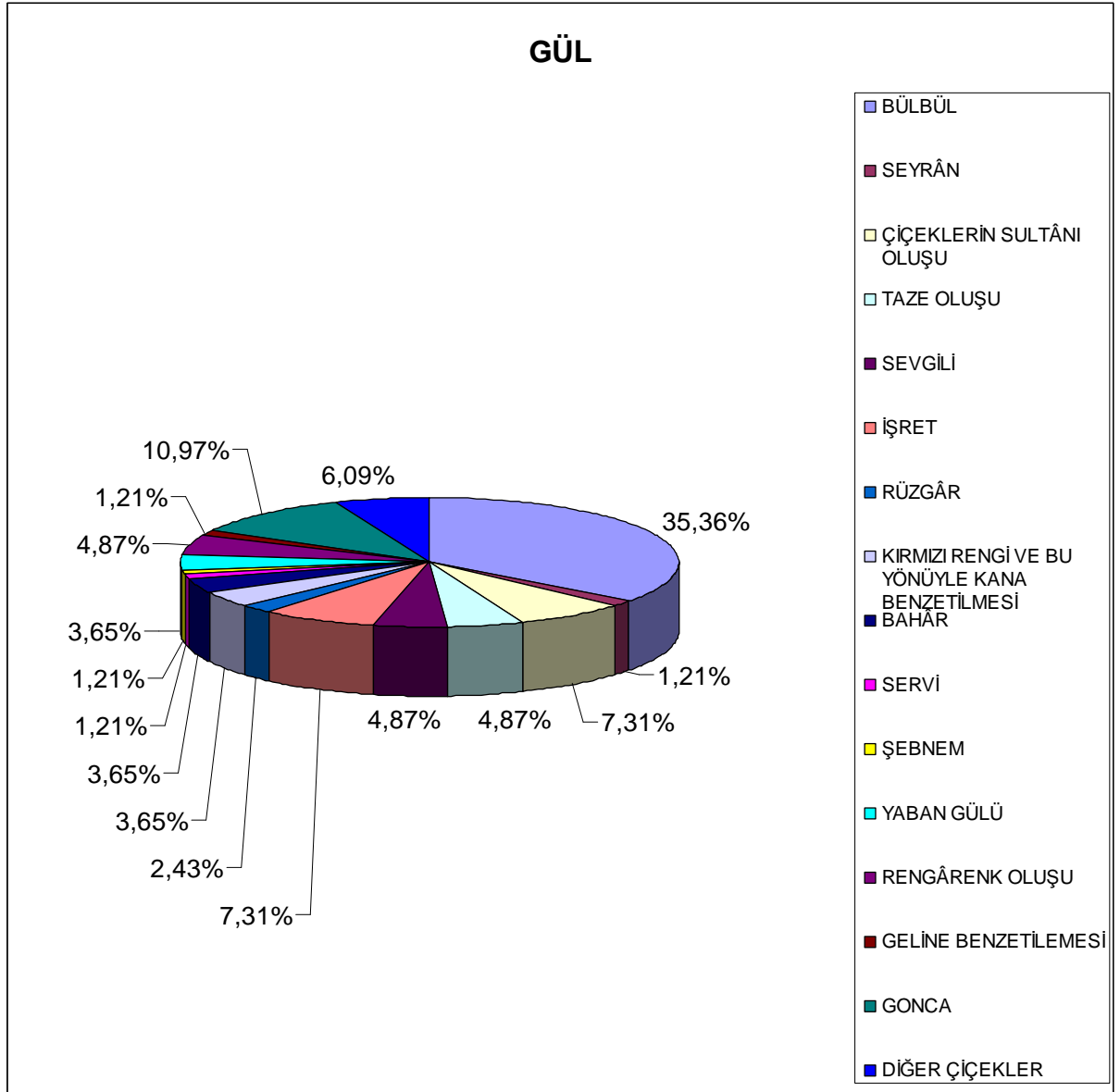
“Çiçekler” konusunda 2 adet beyit bulunmaktadır. Bunun % 50 si renkli kıyafetlere benzetilmesi, % 50 si de etrafa canlılık ve tazelik vermesi bahsini oluşturmaktadır.

“Gül” başlığı altında gülün özellikleri anlatılmıştır. Gül bütün çiçeklerin sultânıdır. “Gül ve Bülbül” başlığı altında 29 adet beyit ele alınmıştır. Gül ve bülbül Klasik şiirde sık sık işlenen bir konudur. Bülbül, güle Âşıktır. Onun aşkıdan dolayı öter durur. “Gül ve Seyrân” konusunda 1 adet beyit bulunur. Gül, güzelliği bakımından seyrân için vazgeçilmez bir unsurdur. “Çiçeklerin Sultânı Gül” başlığı altında 6 adet beyit işlenmiştir. Bu beyitlerde gülün diğer çiçeklerden farkı ve üstünlüğü anlatılmıştır. “Gülün Taze Oluşu” konusunda 4 adet beyit vardır. Gül, goncadan çıktığında tazedir. Bu tazelik kırmızılığıyla da ifade edilebilir. “Gül ve Sevgili” başlığı altında 4 adet beyit ele alınmıştır. Klasik şiirde gül, sevgili için teşbih unsurudur. “Gül ve İşret” başlığında 6 adet beyit gösterilmiştir. Gül, renginden dolayı şaraba benzetilir. “Gül ve Rüzgâr” konusunda 2 adet beyit vardır. Rüzgâr, esintisiyle gülün kokusunu etrafa yayar. “Gülün Kırmızı Rengi ve Bu Yönüyle Kana Benzetilmesi” başlığında 3 adet beyit tesbit edilmiştir. Gül ve kan renk bakımından birbirine benzetilir. “Gül ve Bahâr Münâsebeti” ile ilgili 3 beyit sunulmuştur. Gül, bahâr mevsiminde açıldığı için bu mevsim önem taşımaktadır. “Gül ve Servi” konusunda 1 adet beyit vardır. Bu beyitte gül ve servi kavramları bir arada kullanılmıştır. “Gül ve Şebnem (Çiğ Tanesi)” hakkında 1 beyit

bulunmaktadır. Şebnem gözyaşına ve tere benzetilir. “ Yaban Gülü” başlığında 3 adet beyit ele alınmıştır. “ Güllerin Rengârenk Oluşu” ile ilgili başlıkta 4 adet beyit vardır. Bu beyitlerde güllerin çeşitli renklerde oluşu anlatılmıştır. “ Gülün Geline Benzetilmesi” konusunda 1 adet beyit vardır. Gül tazeliği bakımından geline benzetilmiştir. “Gül ve Gonca” başlığında 9 beyit vardır. Bilindiği gibi, gülün açmamış şekline gonca denmektedir. “Gül ve Diğer Çiçekler” ile ilgili 5 adet beyit bulunmaktadır. Gül diğer çiçeklerden hem güzelliği hem de Klasik şiirde kullanım çerçevesi bakımından üstündür.

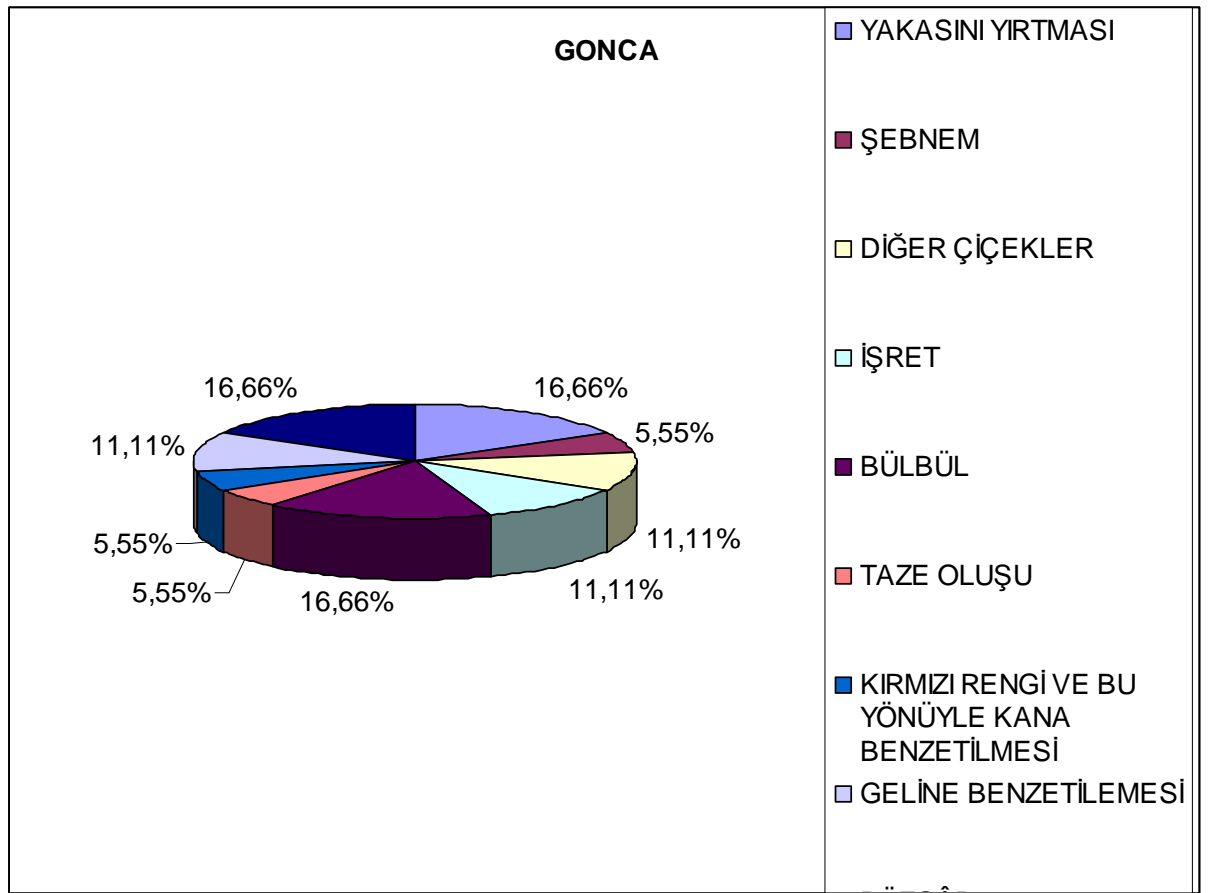
“Gül” bahsinde toplam 82 beyit incelenmiştir. Bu sayının (yaklaşık olarak) %35.36 sını bülbul, % 1.21 ini seyrân, % 7.31 ini çiçeklerin sultanı oluşu, % 4.87 sini taze oluşu, %4.87 sini sevgili, % 7.31 ini işret, %2.43 ünü rüzgâr, % 3.65 ini kırmızı rengi ve bu yönüyle kana benzetilmesi, % 3.65 ini bahâr, % 1.21 ini servi, % 1.21 ini şebnem, % 3.65 ini yaban gülü, % 4.87 sini rengârenk oluşu, % 1.21 ini geline benzetilmesi, %10.97 sini gonca, % 6.09 unu diğer çiçekler oluşturmuştur.

“Gonca” başlığı altında bu kavramla ilgili açıklamalar yapılmıştır. Gonca, gülün açmamış halidir. Küçüktür ve tazedir. “ Goncanın Yakasını Yırtması” ile ilgili 3 adet beyit vardır. Gonca açılırken, teşhis sanatıyla bir insanın yaka yırtmasına benzetilir. “Gonca ve Şebnem (Çiğ Tanesi)” konusunda 1 adet beyit vardır. “Gonca ve Diğer Çiçekler” ile ilgili 2 beyit vardır. Gonca açıldığında gül olmasından dolayı önemlidir. “Gonca ve İşret” konusunda 2 adet beyit vardır. Gonca, bahar mevsiminde yani işret zamanlarında açmaktadır. “Gonca ve Bülbül” ile ilgili 3 beyit vardır. Bülbül, goncanın açılmasını sabırsızlıkla beklemektedir. “Goncanın Taze Oluşu” ile ilgili de 1 beyit sunulmuştur. “ Goncanın Kırmızı Rengi ve Bu Yönüyle Kana Benzetilmesi” ile ilgili 1 adet beyit vardır. Gonca da gül gibi kırmızı renkli oluşuyla kana benzetilir. “ Goncanın

Geline Benzetilmesi” konusunda 2 adet beyit vardır. Gonca tazeliği bakımından geline benzetilir. “Gonca ve Rüzgâr” başlığında da 3 adet beyit vardır. Rüzgâr, goncayı ferahlatır.

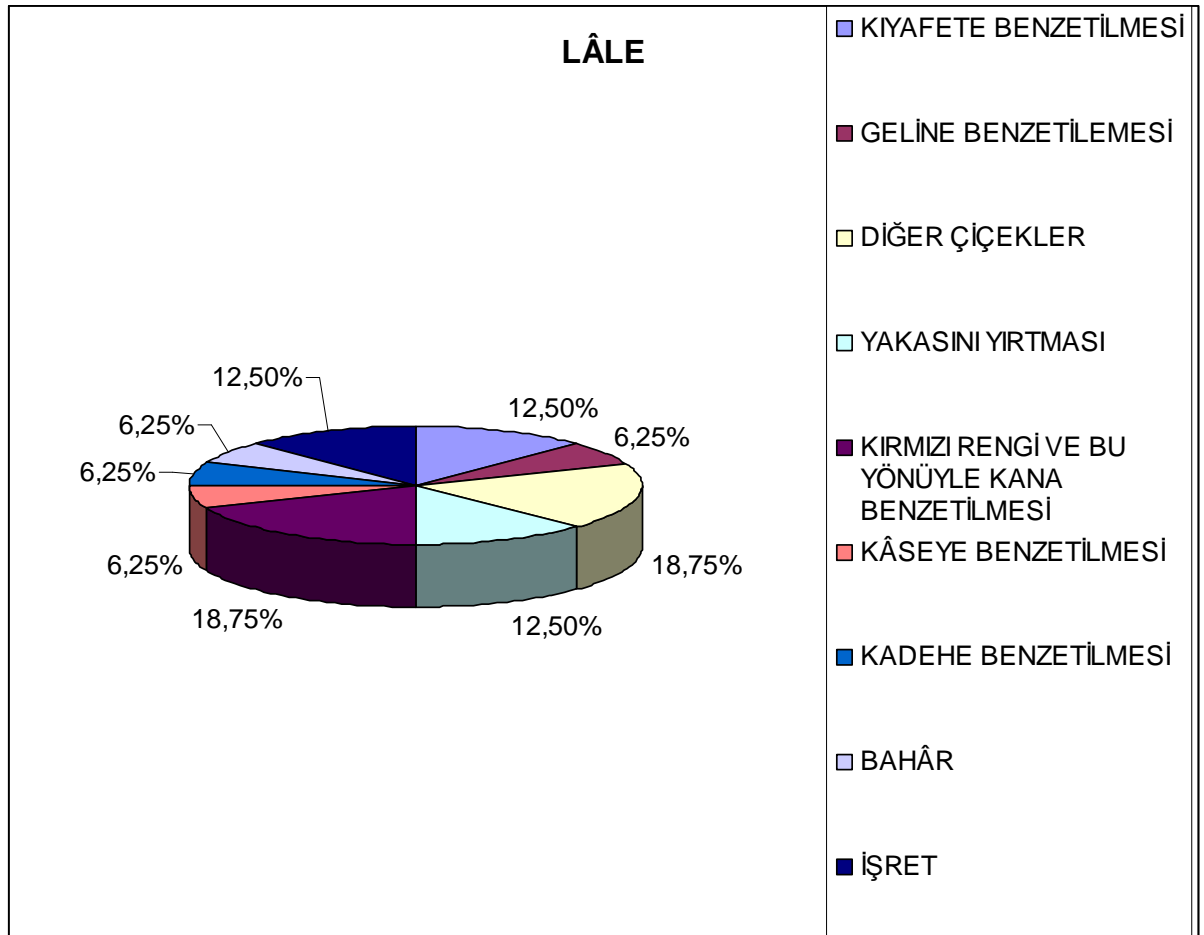
“Gonca” ile ilgili toplam beyit sayısı 18 dir. Bu rakamın (yaklaşık olarak) % 16.66 sını yakasını yırtması, % 5.55 ini şebnem, % 11.11 ini diğer çiçekler, % 11.11 ini işret, % 16.66 sını bülbül, % 5.55 ini taze oluşu, % 5.55 ini kırmızı rengi ve bu yönüyle kana benzetilmesi, % 11.11 ini geline benzetilmesi, % 16.66 sını rüzgâr oluşturmuştur.

“Lâle” başlığı altında lâlenin öneminden ve özelliklerinden bahsedilmiştir. Rengi ve şekli yönüyle lâle diğer çiçeklerden üstündür. “Lâlelerin Kıyafete Benzetilmesi” ile ilgili 2 beyit gösterilmiştir. Rengârenk lâleler güzel kıyafetlere benzetilmiştir. “Lâlenin Geline Benzetilmesi” ile ilgili 1 beyit vardır. “Lâle ve Diğer Çiçekler” ile ilgili 3 beyit vardır. Lâle diğer çiçeklerden üstündür. “Lâlenin Yakasını Yırtması” başlığı altında 2 adet beyit verilmiştir. Lâlenin açılması bu şekilde tasvir edilmiştir. “Lâlenin Kırmızı Rengi ve Bu Yönüyle Kana Benzetilmesi” başlığında 3

beyit tesbt edilmiştir. Kırmızı lâle bu yönde teşbih edilir. “Lâlenin Kâseye Benzetilmesi” ile ilgili 1 adet beyit vardır. Lâle şeklinden dolayı kâseye teşbih edilmiştir. “Lâlenin Kadehe Benzetilmesi”yle ilgili de 1 adet beyit ele alınmıştır. Lâle kırmızı rengi ve şekliyle Klasik şiire sık sık konu olmuştur. “ Lâle ve Bahâr Münâsebeti” konusunda 1 beyit gösterilmiştir. Lâle de bahâr mevsiminde açar. “ Lâle ve İşret” hakkında 2 beyit vardır. Hem işret zamanında açılması hem de kadehe benzemesi yönüyle konu olmuştur.

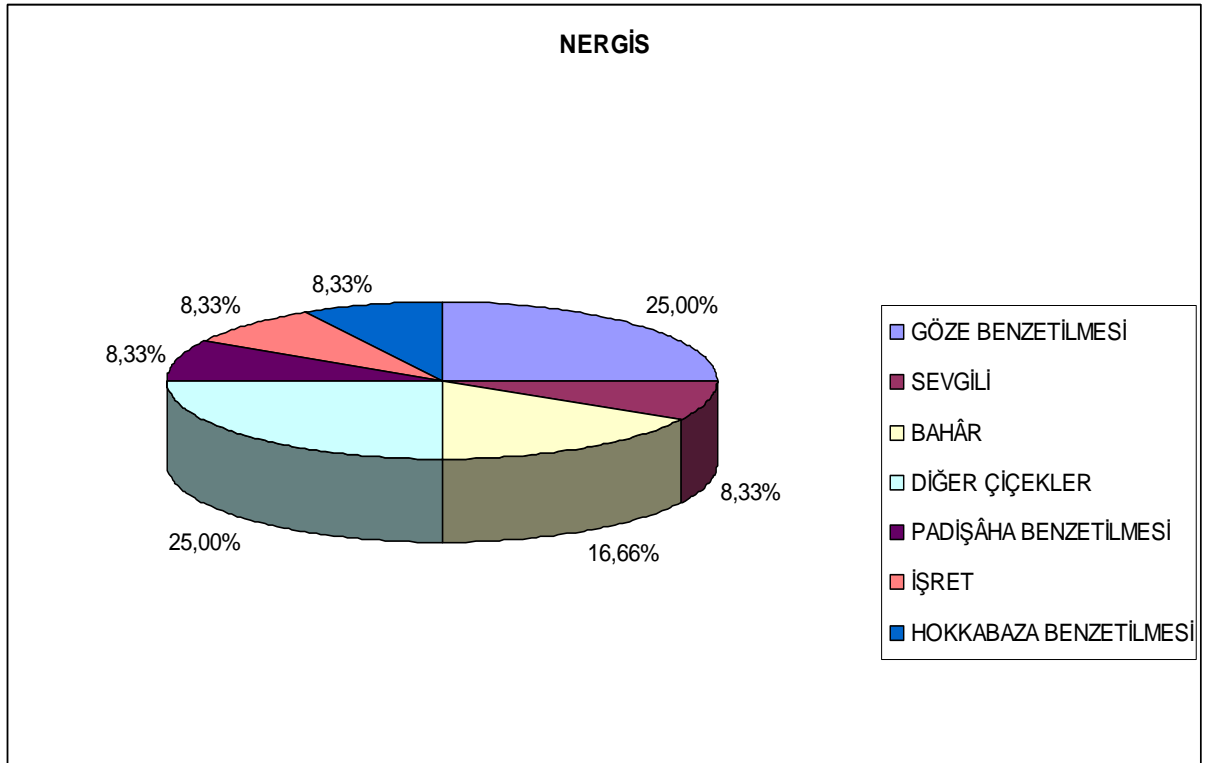
“Lâle” bahsinde toplam 16 beyit vardır. Bunun (yaklaşık olarak) % 12.5 ini kıyafete benzetilmesi, % 6.25 ini geline benzetilmesi, % 18.75 ini diğer çiçekler, % 12.5 ini yakasını yırtması, %18.75 ini kırmızı rengi ve bu yönüyle kana benzetilmesi, % 6.25 ini kâseye benzetilmesi, % 6.25 ini kadehe benzetilmesi, % 6.25 ini bahar, %12.5 ini işret oluşturmaktadır.

“ Nergis” başlığı altında yine bu çiçekle ilgili bilgiler sunulmuş ve özellikleri açıklanmaya çalışılmıştır. “Nergisin Göze Benzetilmesi” ile ilgili 3 beyit vardır. Nergis

şekli bakımından göz uzvuna benzemektedir. “ Nergis ve Sevgili” ile ilgili 1 beyit gösterilmiştir. Sevgilinin bazı özellikleri nergise teşbih edilir. “ Nergis ve Bahâr Münâsebeti” konusunda 2 adet beyit sunulmuştur. Nergis de bahar mevsiminde açmaktadır. “ Nergis ve Diğer Çiçekler” ile ilgili de 3 adet beyit verilmiştir. Nergis bazı özellikleriyle diğer çiçeklerden güzeldir. “ Nergisin Padişaha Benzetilmesi” konusunda 1 adet beyit vardır. “ Nergis ve İşret” ile ilgili 1 beyit vardır. Nergis de diğer çiçekler gibi işretle ilişkilendirilebilir. “ Nergisin Hokkabaza Benzetilmesi” başlığı altında 1 adet beyit ele alınmıştır. Nergis bazen kapalı bazen açık bir çiçektir. Bu yönüyle hokkabazlara benzetilmiştir.

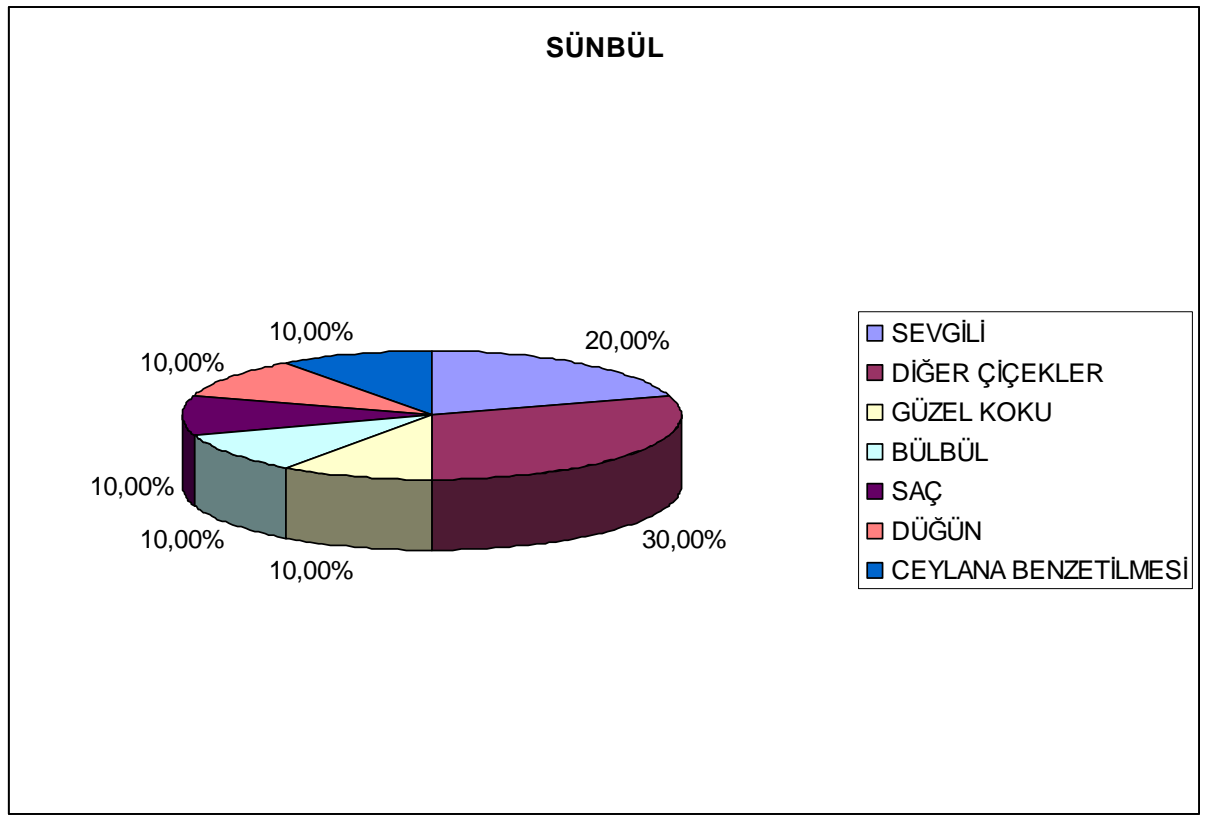
“ Nergis” başlığı altında toplam 12 beyit ele alınmıştır. Bu sonucun (yaklaşık olarak) % 25 ini göze benzetilmesi, % 8.33 ünü sevgili, % 16.66 sını bahâr, % % 25 ini diğer çiçekler, % 8.33 ünü padişaha benzetilmesi, % 8.33 ünü işret, % 8.33 ünü hokkabaza benzetilmesi oluşturmaktadır.

“Sünbül” konusunda sünbülün önemi anlatılmış ve özelliklerinden bahsedilmiştir. “Sünbül ve Sevgili” başlığı altında 2 adet beyit vardır. Sünbülün özellikleri sevgiliye teşbih edilmiştir. “ Sünbül ve Diğer Çiçekler” ile ilgili 3 beyit ele alınmıştır. “Sünbülün Güzel Kokulu Oluşu” ile ilgili 1 beyit gösterilmiştir. Sünbül,

güzel kokulu bir çiçektir. “ Sünbül ve Bülbül” başlığı altında 1 adet beyit vardır. Bu beyitte bu iki kavram birlikte anılmıştır. “Sünbül ve Saç” adı altında 1 adet beyit bulunur. Sünbül şekli yönüyle saça teşbih edilir. “Sünbül ve Düğün” konusunda da 1 adet beyit vardır. Sünbül, düğünleri süsler. “ Sünbülün Ceylana Benzetilmesi” ile ilgili 1 adet beyit vardır.

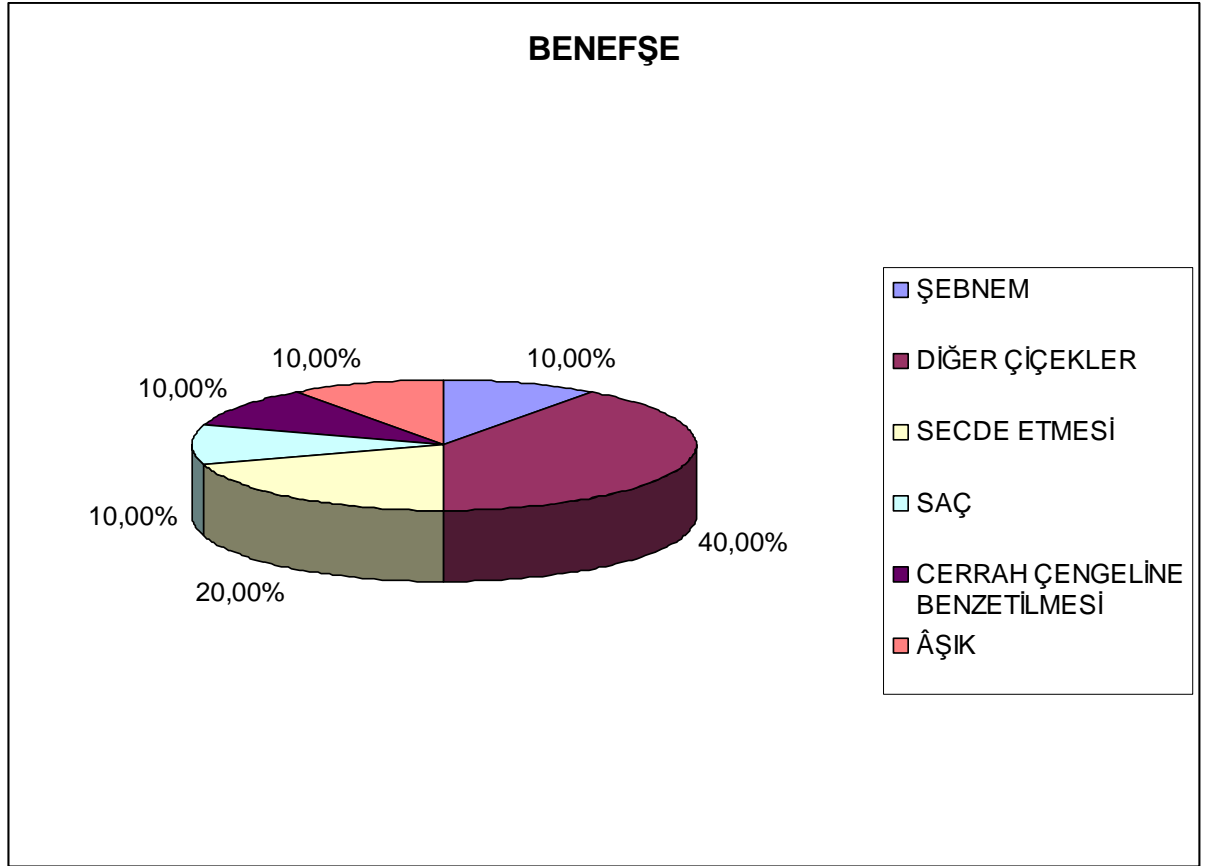
“ Sünbül” bahsinde 10 beyit bulunmaktadır. Bunların (yaklaşık olarak) % 20 sini sevgili, % 30 unu diğer çiçekler, % 10 unu güzel kokulu oluşu, % 10 unu, bülbül, % 10 unu saç, %10 unu düğün,% 10 unu da ceylana benzetilmesi oluşturmuştur.

“Benefşe” başlığı altında benefşe ile ilgili bazı özellikler zikredilmiştir. “ Benefşe ve Şebnem (Çiğ Tanesi)” ile ilgili 1 adet beyit vardır. Menekşenin üzerindeki çiğ taneleri gözyaşına bazen de tere teşbih edilir. “ Benefşe ve Diğer Çiçekler” ile ilgili 4 adet beyit işlenmiştir. Menekşe, güzel renkli oluşuyla diğer çiçeklerle karşılaştırılır. “ Benefşenin Secde Etmesi” konusunda 2 beyit vardır. Boynu bükük oluşuyla secde eden insana benzer. “ Benefşe ve Saç” ile ilgili 1 adet beyit sunulmuştur. “ Benefşenin Cerrah Çengeline Benzetilmesi” ile ilgili de 1 beyit tesbit edilmiştir. Bu beyitte şekil yönüyle

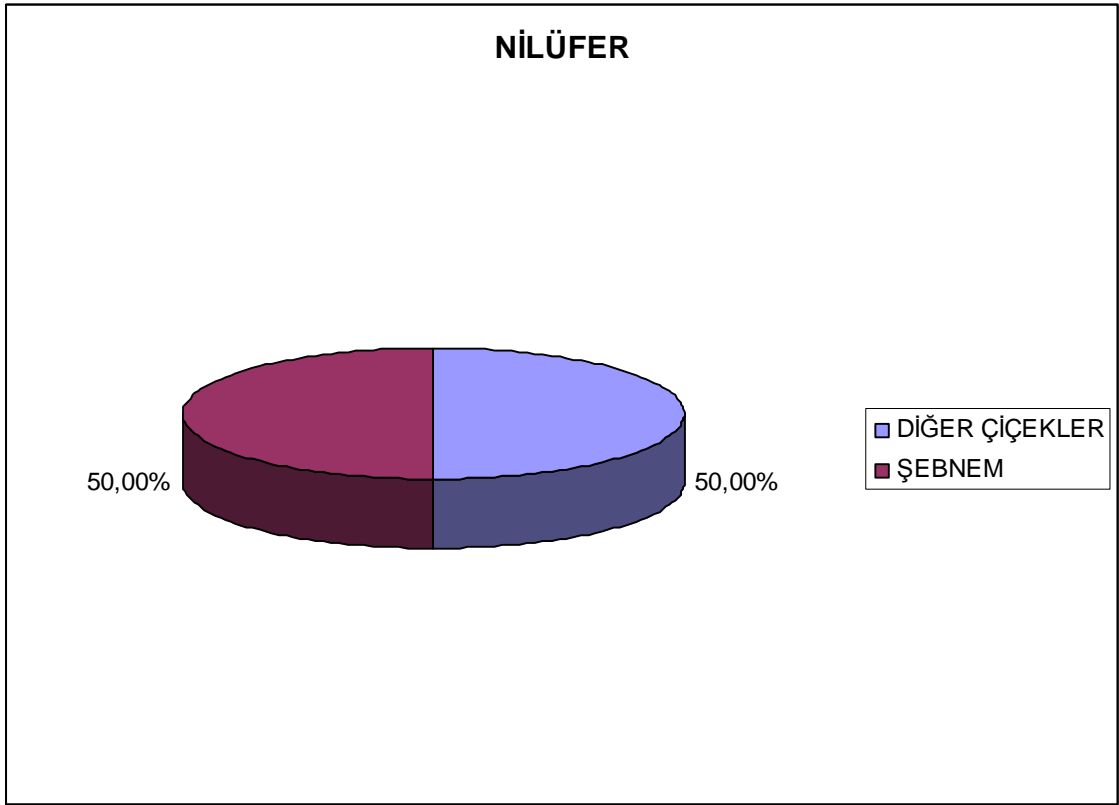
menekşe, cerrah çengeline benzer. “Benefşe ve Âşık” konusunda da 1 adet beyit vardır. Aşık, benefşeyi bazı özellikleriyle sevgiliye teşbih eder.

“Benefşe” konusunda 10 beyit tesbit edilmiştir. Bu rakamın (yaklaşık olarak) % 10 unu şebnem, % 40 ını diğer çiçekler, % 20 sini secde etmesi, % 10 unu saç, % 10 unu cerrah çengeline benzetilmesi, % 10 luk kısmını da âşık bahsi oluşturur.

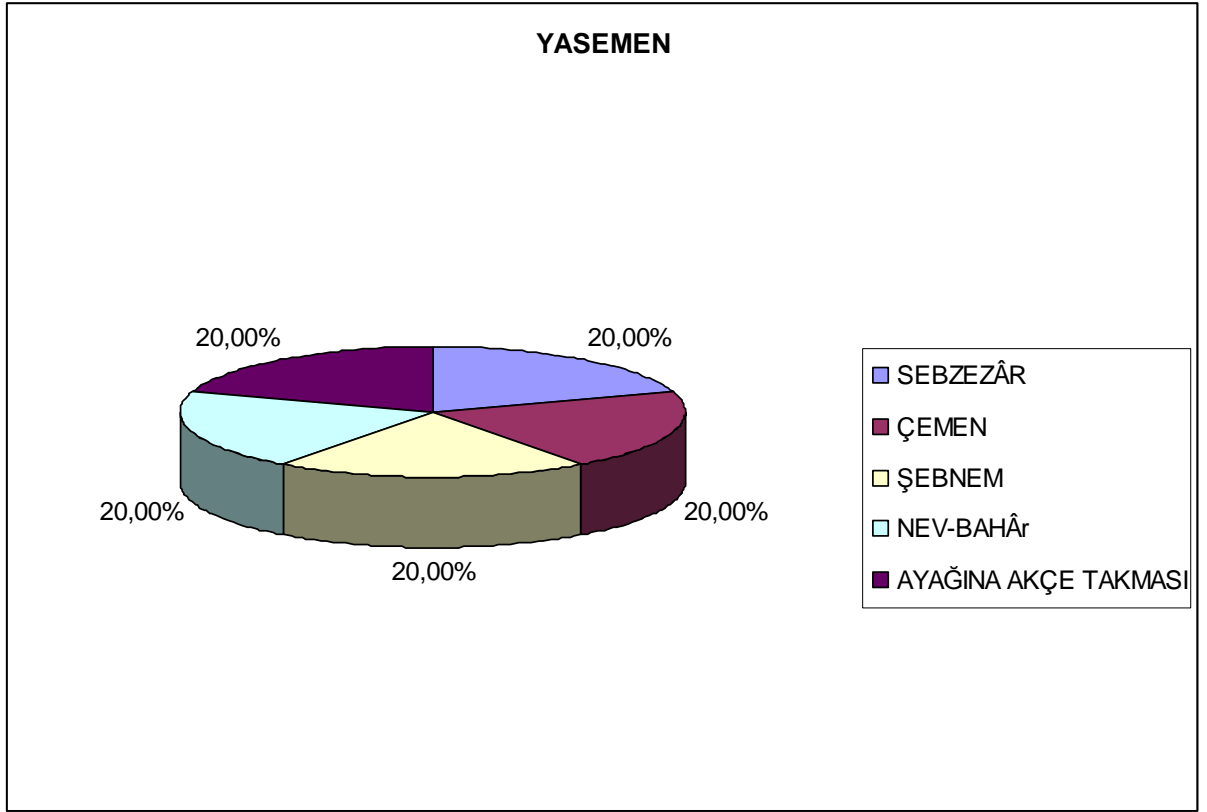
“ Nilüfer (Nilifer)” başlığında bu çiçeğin özelliklerinden ve Klasik şiirindeki kullanımından bahsedilmiştir. “ Nilüfer ve Diğer Çiçekler” ile ilgili 1 adet, “ Nilüfer ve Şebnem (Çiğ Tanesi)” ile ilgili de 1 adet beyit sunulmuştur.

“Nilüfer” konusunda 2 adet beyit vardır. Bunun % 50 sini diğer çiçekler, % 50 sini de şebnem kapsar.

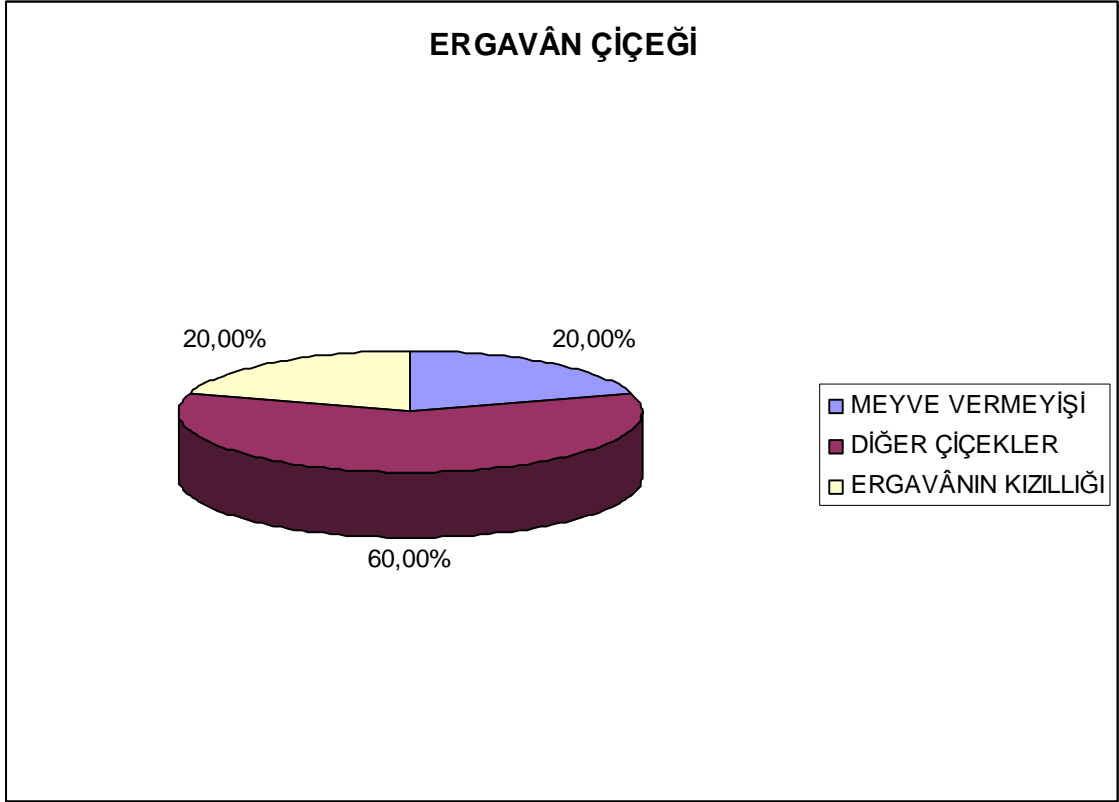
“Semen, Yasemen” başlığı altında yasemin çiçeğinin özellikleri belirtilmiştir. Şekil ve renk yönünden teşbihleri açıklanmıştır. “Yasemen ve Sebzezâr” ile ilgili 1 adet beyit bulunmaktadır. Bu beyitte sebze bahçesinin yasemin çiçekleri ile doluşu konu edilmiştir. “Yasemen ve Çemen” konusunda da 2 adet beyit vardır. Yasemin çiçeği çemende de açmaktadır. “Yasemen ve Şebnem (Çiğ Tanesi)” başlığı altında 1 beyit vardır. Yine çiğ tanesi gözyaşına ve tere teşbih edilmiştir. “Yasemen ve Nev-bahâr” ile ilgili de 1 adet beyit vardır. Yasemin çiçeği de diğer çiçekler gibi bahar mevsiminin ilk günlerinde açılmaya başlar. “Yasemen Çiçeğinin Ayağına Akçe Takması” başlığında 1 adet beyit gösterilmiştir. Bu benzetme düğünlerde süsleme malzemesine teşbih edilmiştir.

“Semen” bahsinde toplam 5 adet beyit vardır. Bu toplamın % 20 sini sebzezâr, % 20 sini çemen, % 20 sini şebnem, % 20 sini nev-bahâr, % 20 sini de ayağına akçe takması oluşturmaktadır.

“Ergavân Çiçeği” başlığı altında ergavan çiçeğinin özellikleri belirtilmiştir. “Ergavân Çiçeğinin Meyve Vermeyişi” başlığında 1 adet beyit vardır. Ergavân, meyve vermeyen bir çiçektir. “Ergavân ve Diğer Çiçekler” başlığında da 3 adet beyit vardır. “Ergavân Çiçeğinin Kızılığ” konusunda da 1 adet beyit sunulmuştur. Ergavân çiçeği kırmızı oluşu özelliğiyle diğer çiçeklerden ayrılır.

“Ergavân Çiçeği” ile ilgili rakam 5 adettir. Bu rakamın % 20 sini meyve vermeyişi, % 60 ını diğer çiçekler, % 20 sini ergavanın kızılığ oluşturmaktadır.

“Ayn Hareketlerine, Mübarek Gece ve Aylara Göre Mevsimler” başlığında Klasik şiire konu edilen ayın şekilleri, mübarek gün, gece ve aylar açıklanmış ve bu konularla ilgili kelime ve terkipler belirtilmiştir. Bu konuyla ilgili toplam 13 adet beyit vardır. Bu beyitlerde ayın şekillerine, dinî gün ve gecelerin ismine göre mevsim değerlendirmeleri yapılarak ilişkilendirilmiştir. Bu beyitlerin tamamı da aynı başlık altında toplanmış, sınıflandırma yapılmamıştır.

EKLER

16. Yüzyıl Dîvanlarından Bahâriyye Örnekleri

Hayâlî

2

KASİDE-İ BAHÂR BERÂ-Y-İ SULTAN SÜLEYMAN HAN

H'âb-1 gafletde iken oldu göz açîdâr

Kudret-i Hakka nazâr kıldı uyûn-1 ezhâr

Her şükûfe dehen ü berg zebândur gûyâ

Zikr ider Hâlikini hâl diliyle eşcâr

Gönlü katılara erse yeridir neşv ü nemâ

Bu fusûl içre ki sebze bitirübdür ahcâr

Çekdi âvâze-i Dâvudunu her bülbül-i mest

Yed-i Beyzâsını arz eyledi gül Mûsâ-vâr

Bâd tahrîk edicek nây-1 sadâ eyle deyu

Nefesin dutdu o dem çaldı biraz mûsikâr

Gece bâlini ferâgatte yatarken nâgah

Hâtif-i gayb dedi sem'ime cân gözün uyar

Bir nazârla gör iki âlemi nergis-mânend

Başına ister isen giymeğe tâc-1 zerkâr

Bu kadar ömr için goncayı dil-teng görüp

Sahn-1 gülşende ider ağız açup hande enâr

Şâha arz etmeğe mülk-i çemenin mahsülün

Elde evrâk tutar güller olup defterdâr

Nice şeh Hüsrev-i Cemşid fer-ü dârâder
 Çarh-pervâz—hümâ sâye vü tûti güftâr

Gülbün-i baĝ-ı kerem Şah Süleyman ki anun
 Var durur bencileyin bülbül-i gûyası hezâr

Sancak u tuĝun eder rûz-ı sa‘î‘dın nev-rûz
 Her ne vakdin ki beraber ola bu leyl ü nehâr

Meh-i encüm sipeh ü mühr-i felek mertebesin
 Sana dersem yeridir bahri sehâ kûh-i vekâr

Dünyada bulduĝu nâm ü nişan ile şeref
 Sîneden mühr-i Süleyman götürür her dinâr

Kimse kan yutmadı devrinde meĝer gonca-i baĝ
 Kimse âh itmedi ahdinde meĝer bülbül-i zâr

Âb-ı tiĝin edeli ehl-i hava olana hak
 Havftan kendisine taşı hisar eyledi nâr

Hâsıl-ı ömrümü bî-mârlıĝım etti tebâh
 Padişahımın bana vahdidir edersen timâr

Tâc ü tahtın vereliden yele manend-i habâb
 Cür‘aveş hâke düşüp kan yutaram saĝar-vâr

Benem ol murg-ı havâi ki gidip dâne-i sabr
 Dâm-ı sayyâd-ı belâda iderem şimdi karâr

Bu kasîdemde benim şâhid-i ma‘nâ çoktur
 Husrev-i mülk-i ma‘ani benim itmeme inkâr

Dem-i İsâ gibi oldu sûhanın ruh-efzâ
Kadr ile başum eger göğe eserse yeri var

Nice kim cünd-i şitâ gâred edüb gülzârı
Eyledikçe anı mağlûb şeh-i mülk-i bahâr

Düşmanının ola pijmürde bahâr-ı ömrü
Vird idindi Hayâli bunu leylen ve nehâr

B.D., (K) 2 s.29-30

Hayâli bu kasidesinde adından da anlaşılacağı üzere Sultan Süleyman Han'ı medhederken bahârın unsurlarını kullanmış ve bahârın gelişini müjdelemiştir.

KASİDE-İ GÜL BERÂ-Y-I SULTAN SÜLEYMAN HAN

12

Bağda olup şükûfe haylına serdâr gül
Od bıraktı hânüman-ı bülbüle tekrâr gül

Pûtesinde goncanın zer hâlis eyler andelîb
Gûşvâre etmege kulağına zergâr gül

Cür'adanın goncanın açmaz meger râz ehline
Olalı tecrîd içinde sâhib-i esrâr gül

Mantıku't-Tayr okutur bülbül çemen eftâline
Şerh eder her faslın anın nitekim Attâr gül

Yüreginde baş çıkarır andelîbin intizâr
Goncanın yâ Rab neden eyler yakasın dâr gül

Her varak bir nüktedir gülşende fehm et olalı
Mahzen-i esrâr gonca Matla-ı envâr gül

Penbe ile ateşin gerçi ki yokdur oyunu
Od içinde bülbülü saklar semendervâr gül

Sinesinde dâğdır mergûb eden her lâleyi
Eylemez hârun cefasından çemende âr gül

Ateş-i gayret nola yakıp kül etse bülbülü
Salınıp boynuna her şâhın güler oynar gül

Aşiyân-ı bülbülü kıldı mahaffe âline
Benzer etdi kârbân-ı hicretin ihzâr gül

Andelîb eftâlinin açıp dehânın vaktidir
Aşiyân-ı bülbülü eylesse mûsîkâr gül

Hâk-ı pâ-y-ı kühlünü Şâhın sabâdan isteyip
Tâk-ı eyvânında hurşîd oldu bir zerkâr gül

Bûy-ı hulkundan eserdir nefha-i bâzâr-ı Çin
Fasl-ı cûdundan varakdır dâver-i ezhâr gül

B.D., (K) 12 s. 44

Kasidenin ilk 14 beyti bahârı tasvir etmektedir. Kasidenin başlığından anlaşılacağı gibi bahâriye bölümünden alınmıştır. Şair kasidesinde Sultan Süleyman'a medhe başlamadan önce bahâr tasviriyle muhteşem bir tablo çizmiş bahârın nerdeyse bütün unsurlarını kullanmıştır.

Fuzûlî

1

KASİDE DER TEVHİD-İ HAZRET-İ BÂRİ

Hevâ arâyiş-i gül-zâre oldu çihre kûşa
Bahâr gülşene giydirdi hulle-i hadrâ

Çemen eyâletine oldu nasb hüsrev gül
Hevâya ebr sıfat hükmün etmeğe icrâ

Yazıldı sebze-i nev-hîzden hat-i ahkâm
Çekildi sâye-i mutbû-i servden tuğrâ

Sarîr-i âb-i revân ü safir-i murg-i çemen
Nikât-i tehniye-i makdem etdiler inşâ

Zebân-i süsen-i âzâd ü sebze-i nev-hîz
Senâ-yi rif'at ü iclâle oldular gûya

Şekâyik alnı zemin-bûsdan olup mecrüh
Benefşe kâmeti oldu tevâzu ile dü-tâ

Müretteb eyledi bir bir bezm gül-şen içre bahâr
Ki verdi zevk-i temâşâsı neş'e-i sahbâ

Anâdil etti beyân-i merâtib-i nağamât
Kumâri oldu terâne-keş ü sürûd-serâ

Sadâ-yi murg bıraktı büzürg ü küçege şevk
Sürûd-i nây ile uşşâka hâsıl oldu nevâ

Bilindi goncede gül bergi zâhir olmak ile
Ki gonce başına yağdırdı jâle seng-i cefâ

Cerâhat olmasa a‘zâda zâhir olmaz kan
Tereşşuh eylemez elbette sınımadan mînâ

Hümây veş varak-i yâsemîn ü berg-i semen
Uçup hevâyâ gül-istâna düştü zılli hümâ

Bahâr tâciri Mısr-i çemen ganîlerine
Bırakdı Yûsuf-i gül arz eyleyip gavgâ

Bu zevk saldı Züleyhâ-yi lâleye bir şevk
Ki lâ‘l ü müşg döküp verdi ağırınca bahâ

Hadîka tahta-i ta‘lim olup reyâhinden
Yazıldı mühmel ü mu‘dem ana hurîf-i hecâ

Müzeyyen eyledi evrâk-i lâleyi şeb-nem
Hurûfî lâlede olmaz eğerçi nokta revâ

Götürdü şeb-nemi ezhârdan harâret-i mihr
Şikûfe noktaların gerçi kim eder imlâ

Debîr-i bâd verip tıfl-i andelibe sabak
Götürdü çihre-i ezhârdan nîkâb-ı hafa

Kamu dıraht bulup ref‘i istikâmete yol
Şikûfe noktaların gerçi kim eder imlâ

Nihâl-i bi-bedel-i serv kim kalıb mansûb
Sebât-i hâl ile anlardan oldu müstesnâ

Sadâ-yi seyl çeker medd-i muttasıl ya‘ni
Ki medd-i muttasıl ile olur kırâ‘et-i mâ‘

Göründü hey'et-i âb-i revanda şekl-i habâb
Sübûta yetti sebât-i nücûm ü seyr-i semâ

Hutût-i muhtelif ü müstakimi enhârın
Çemende saldı zevâyâ-yi güne güne binâ

Ri'âyet-i turuk-i müstakîmdan nice kim
Olur husûl-i makâmât-i cennetü'l-mevâ

Hevâ-yi bağdan ettim bu hikmet-i ma'lum
Ki i'tidâldedir hüccet-i havâss ü kuvâ

Bahâr gül-şeni ezhâr ile kılıb memlû
Yakînim oldu ki mümkün değil vücûd-i halâ

Nazarda olmak ile subh ü şâm gonce vü gül
Bedîhi oldu kemâl ehline husûl-i safâ

Netice sâlibe olmak hilâf-i âdettir
Olunca mücib-i suğrâya müttetik kübrâ

Zamîr-i gül-büne gül rengi saldı âteş-i bim
Kim humre kana olur nefis evinde râh-nümâ

Gül âteş üzre kılar akd-i zühre-i şeb-nem
Tedârük-i kamer ü şems eder sabâh ü mesâ

Bu kimyâ sebebinden aceb midir olsa
Elinde dâne-i erzen mesâbesinde tılâ

Şikûfe simine farz eyledi hurûc-i zekât
Medâr-i havl ü bulûğ-i nisâb-i istinmâ

Hukûk def'î için ağniyâ-yi eşcâra
Sahâyif-i çemen oldu eyâdi-i fukarâ

Bahârdan ten-i gül-bünde eyleyip heyecân
Harâret-i demevî kıldı ukdeler peydâ

Boyandı kanı ile safhâ-i çemen gül gül
Meger ki fasdına hükm eylemiş tabîb-i hevâ

Hibâl-i sihre dönüp cünbiş-i cedâvil-i âb
Kelîm-i serv ana aksden bıraktı asâ

Olup terennüm-i bülbül azâyim-i teshir
Çemen perîlerine lâzım oldu arz-i likâ

Bisât-i gül-şene dün eyledim güzer ki demî
Kılam nazâre-i âsâr-i san'ât-i Mevlâ

Aceb nizâda gördüm çemen zariflerin
Ta'accüb ile kamu sâlik-i tarîk-i hatâ

Kamu kemâl ile müsted-i tarîk-i necât
Veli kamusuna bâtil delîl-i istid'â

Sanup şikûfe mebâdi sunûf-i eşcârı
Kıladı bahs ki câ'iz ta'addüd-i kudemâ

Virüb teselsüle kuvvet tab'îat-i kec-i âb
Olurdu nâfi-i isbât-i illet-i ûlâ

Hayâl-i mahz sanıp ka'inâtı nerkis-i mest
Kıladı cehl ile nefy-i hakâyik-i eşyâ

Ederdi bülbül-i kâfir-nihâd secde-i gül
Ta‘abbüd-i sanem ile dutup necâta recâ

Nesim vâkîf olup bu fesâdı men‘ iddü
Ki ey gürûh-i perişan tutun tarik-i hüdü

Bu kâr-hâne bir üstâddan değil hâli
Gerek bu kudrete elbette kâdîr ü dâne

Kılar delâlet-i illet vücûd-i her mevcûd
Mükevvenâta hudûs ol kedimdendir kim

Kadîr ü Muktedir ü Kâdîr ü Mukaddîr ü Hayy
Alim ü Âlim ü Allâm ü A‘lem ü A‘la

Zih-i mükevvin-i kâmil ki kudretindedir
Peri-likâlara lûtf-i tenâsüb-i a‘zâ

Melâhat-i leb-i mey-gûn ü lehce-i şirin
Nezâket-i kad-i mevzûn ü çihre-i zibâ

Safâ-yi cism-i lâtif ü kabûl-i cevher-i pâk
Letâfet-i hat-i müşgin ü zülf-i anber-sâ

Kemâl-i kudret ü ilminedir şevâhid-i adl
Ukûd-i silsile-i kâr-hâne-i dünyâ

Besâit-i şeref-i mahremiyet-i vahdet
Mürekkebâta kabûl-i terekkeb-i cezâ

Hevâ-yi mekrümetinden kabûl-i feyz kılup
Mürebbe-i çemen olmuş bahâr-i rûh-efzâ

Nesim-i merhametinden alıp ifâz-i cûd
Cihân-ı reşk-i cinân eylemiş nesim-i sabâ

Safâ-yi lûtf-i amîmi nüfûz idüp kılmış
Mizâc-i nâmiyeyi müsta'idd-i neşv ü nemâ

Fezâ-yi gül-şen-i lûtfu merâit-i ahbâb
Mezâyik-i reh-i kahr-ı mehâlik-i a'dâ

Sühâ'ya lûtfu eger kılsa zerre-perverlik
Yeter makâm-i müsâvât-i Âf-tâb'a Sühâ

Ger olsa kahrına mazhâr anâsır u eflâk
Nikâh akdin üzer ümmehâttañ âbâ

Hisâb-ı rızkını kılmış temâmi-i beşerin
Henüz Âdem'e peyvend kılmadın Havvâ

Beyân-i hâline yetmiş cemi'-i mahlûkun
Henüz perdeye a'yânı çekmeden esmâ

Kemâl-i terbiyeti nevg-i hâre vermiş reng
Lâtif idüp lâkabın eylemiş gül-i ra'nâ

Gül âteşin bir avuç hâk-i reh-güzâre salıp
Kül eyleyüp komuş adını bülbül-i şeydâ

Türâb-i der-gehine ittisâl şevki ile
Kef'i tazarru-i deryâda dâmen-i sahrâ

Ziyâret-i haremin kılmamak cezâsiyçin
Havâle hancer-i seyl-âba sine-i deryâ

Cemi‘i vakt şifâ-hâne-i atâsından
Cem‘i halka müyesser cemi‘i derde devâ

Rümûz-i hikmetin eyler beyân merâtib ile
Cemi‘i hâl-i beşer hâh fakr ü hâh gınâ

Mariz-i ârıza-i naksdır nüfûs-i temâm
Kimine fâide perhîz ider kimine gıdâ

Şerîf zâtlara evc-i imtihânından
Vesile-i şerîf-i kurb olur nüzûl-i belâ

Hasîs nefslere genc-i iltifâtından
Mezid-i illet-i idbâr olur vüfûr-i atâ

Delîl-i zillet isyandır ta‘arruz-i hâl
Tarik-i hüsn-i rızâsı cemi‘-i hâle rızâ

Zihî kerem ki nazar kılmayup adâvetine
Müyesser eylemiş İblis’e i‘tibâr-i bekâ

Fakir-i der-gehine lezzet-i rızâsı ile
Ta‘allukât-i tarîk-i fenâdan istiğnâ

Esîr-i mihnet-i aşkına zevk u şevkiyle
Hilâf-i kâ‘ide meyl-i tabib zikr-i şifâ

Zihî hakikat-i zâtında lâf akl ü cünûn
Kapın makâm-i müsâvât-i pâd-şâh ü gedâ

Nâim-i lem-yezeli anda kim sana vâsıl
Mu‘azzeb-i ebedî ol ki senden ola cüdâ F.D., (K) 1 s.23-27

9

KASÎDE DER SÎTÂYÎŞ-İ SULTAN SÜLEYMAN ALEYH'R-RAHME VEL-
GUFİRAN

Çıktı yaşıl perdeden arz eyledi ruhsâr gül
Sildi mir'ât-i zamîr-i pâkden jengâr gül

Gam tut sâkî ki gül-bünler gül izhâr ettiler
Sen dahi bir gülbün-i ra'nâsın et izhâr gül

Geldi ol dem kim ola izhârı hikmet kılmağa
İnşirâh-i sadr ile sadr-i saf-i ezhâr gül

Yetti ol mevsim ki açmağa gönüller mülkünü
Ola gül-şende reyâhin hayline serdar gül

Âdem isen bağ seyri eyle bu mevsimde kim
Bağı reng ü bûy ile kıldı behişt-âsâr- gül

Çâr-sü-yi bağ seyri bu gün mergubdur
Kim şikûfe anda sarraf oldu vü 'attâr gül

Çıkmiş iken bezm-i gül-şenden yine avdet edip
Câm-i mey sundurdu ehl-i tevbeye tekrâr gül

Habsden Yûsuf çıkıp Sultân-i Mısır olmuş kimi
Oldu açib goncesin arayış-i gül-zâr gül

San Züleyhâ halvetidir gonce-i der-beste kim
Çıktı andan dâmen-i çakiyle Yûsuf vâr gül

Çâk olup bulmuş safâ bâd-i seherden sanasın
Bâddır Cibril ü kalb-i Ahmed-i Muhtâr gül

Şeb-nem-i gülzâr-i ruhsâr-i Resülü'lah'dır
Neşr-i ıtriyle kılar her dem anı iş'âr gül

Dürr-i şeb-nem saçtı rengîn berglerden
.....

Çak olup bulmuş safa bad-i seherden sanasın
Baddır Cibril kalb-i Ahmed-i Muhtar gül

Şeb-nem-i gül-zar-i ruhsar-i Resülü'llah'dır
Neşr-i ıtriyle kılar her dem anı iş'ar gül

Dürr-i şeb-nem saçtı rengin berglerden her taraf
La'l-i handân etti hublar kimi gevher-bâr gül

Sûret-i hâline hayrân eyledi ârifleri
Açtı irfân ehline gencine-i esrâr gül

Sebze üzre gezdirir bâd-ı sabâ gül bergini
Sanki sebze âsmandır kev-kebi seyyâr gül

Kıldı pinhan goncenin lûb ile gözden hokkasın
Bulmak olmaz hiç reng ile zihî ayyâr gül

Yüz çevirmiş hârdan ayrılmak ister bî-sebeb
Mün'am-i nâkes kimi aslından eyler âr gül

Hâr-i gayret n'ola ger sancılsa gül-bün bağrına
Ayrılıp andan olur hem sohbet-i ağyâr gül

Yeridir odlara yansa hasret ile hâr kim
Andan alır zîb ü zînet gayre olur yâr gül

Bî-vefâlık âdetin tutmuş anun' çündür bu kim
Ömrden olmaz cihan bağında berhordâr gül

Hansı bülbül kanı tutmuş bilmezem kim muttasıl
Geh esîr-hâr olur geh mübtelâ-yı nâr gül

Seyr-i bağ ettim seher gördüm açıp mecmü'asın
Hıfz idüp bu matla'ı eylerdi istihzâr gül

Âşık olmuş hüsnüne ey serv-i hoş reftâr gül
Çâk çâk etmiş senin çün sî ne-i efgâr gül

Gül ne nisbettir sana senden ana yüz fark var
Sen büt-i perde-nişinsin şâhed-i bâzâr gül

Öyle pinhân eylemiş göğsünde sırr-i aşkını
Kim ayağından asarlar eylemez izhâr gül

Tûtîyâ-yi çeşm için her subh-dem yollar tutup
Hâk-i der-gâhın sabâdan eyler istifsâr gül

Seyr-i gül-zâr ettiğin peyk-i sabâdan fehm edip
Genc-i zer kılmış müheyyâ kılmağa îsâr gül

Berg-i güller sanma rengîn hiştler cem' eylemiş
Çekmeğe ol genc-i zer hıfzına bir dîvâr gül

Tâ serîr-i sebzeyi debretmeye tahrîk-i bâd
Sâyesinden urdu her dürcüne bir mismâr gül

Her seher gül-zâr levhine çeker yüz da'ire
Gâlibâ minkâr-i bülbülden alır pergâr gül

Ayş için gül-şen şeb-istânının münevver kılmağa
Her ağaçta astı bir kandil-i pür envâr gül

Bunca kandil-i fûrûzan eyledi ammâ ne sûd
Dûd-i dilden kıldı bülbül rûzgârın târ gül

Dâr-i dünyayı fezâ-yi cennete dönderdi lîk
Gonce kimi bülbüle dünyâyı kıldı dâr gül

Bir zebân-i hâldir her yaprağı fehm etseler
Perde-dâr-i hâk olanlardan verir ahbâr gül

Bülbülün zâr ettiği feryadlar te'siridir
Bî-sebeb hâb-i ademden olmamış bîdâr gül

Bağ-ban Sultân-i âdil devridir tenbîh kıl
Urmasın gül-zâre âteş zulm idüp zinhâr gül

Cevr eliyle gonce-veş pirâhenin çâk etmesin
Cünbiş-i nâ mu'tedilden kılsın istiğfâr gül

Yoksa nâ-geh sûret-i hâli olur Sultân'a arz
Kahra uğrar muktezâ-yi vaz-i nâ-hemvâr gül

Ol gül-i bağ-i hilâfet kim bahâr-i devleti
Âlem-efrûz olalı göremez cefâ-yi hâr gül

Oldu devrinde hevâ mahbûs-i zindân-i habâb
Gâlibâ görmüş hevâdan şemme-i âzâr gül

Berg-i gül gezdirmez oldu mahmil-i båd-ı sabâ
Haddi yok kim çektire båd-i sabâyâ bâr gül

Sarsar-i kahr-i cihân sûzundan âgah olalı
Açmaz oldu bû-sitân-i fitne-i eşrâr gül

Halvet-i lûfunadır nûr-ı dil-i mü‘min çerâğ
Gül-şen-i kahrınadır dağ-ı dil-i küffâr gül

Şâh-i din Sultan Süleymân-i sa‘âdet-mend kim
Kesb eder hulk-i huşundan nüzhet-i etvâr gül

Başa salmış mihrini ruz-i ezelden çerh-i pîr
Öyle kim gül-ruhlar eyler zînet-i destâr gül

Zevk bâzârında bulmazdı bu reng ile revâc
Etmeseydi nakş-i mührün sikke-i dînâr gül

Olmak için mutrîb-i bezmi tutup bir da‘ire
Öğrenir her subh bülbülden fen-i edvâr gül

Matbah-i cûduna kim dûduna sünbüldür gulâm
Hâr-keşlik san‘atın tutmuş değil bî-kâr gül

Kurtulur feth ettiği kişver belâ-yı fitneden
Kim açıldıkta dikenden ayrılır nâ-çâr gül

Şerh edip sûsenlere evsâf-i hulkun gezdirir
Gonceden her subh açıp gülşende bir tûmar gül

Katre-i şebnem midir yâ el açıp sa‘il kimi
Hâzin-i lûtfundan almış lü‘lü‘-i şeh-vâr gül

Koymayıp devrinde vîrân kâr-gâh-i gül-bünü
Bir ayağ üzre durup olmuş ona mi‘mâr gül

Adli eyyâmında şeb-nem sanmanız kim bülbülün
Akçasın koynunda hıfz etmiş olup gam-hâr gül

Dâmen-i pâkiyle ol behçet fezâyi mülkdür
Ger cihan bağında cennet güllerinden var gül

Vaz'-i âlemden felek maksûdu oldur kim olur
Beslemekten hâr-ı manzûr-i ulû'l-epsâr gül

Ferrine vermez hâlel hâr ile kılmak iltifât
Zîb ü zînet verdiğçin hâre olmaz hâr gül

Meyve ol Sultân-i âdildir nihâl-i devlete
Sâbıka gelmiş selâtin-i felek-mikdâr gül

N'ola ger sâbıklar olduysa fenâ oldur garaz
Meyve gösterdükde dökmek resmdir eşcâr gül

Kıl Fuzûlî medhin ol Şâh'ın ki bağ-i medhinin
Bülbülü olurdu kuvvet-i güftâr gül

Gerçi yoktur i'tibârın medhin et izhâr kim
Âdet-i devr-i zamândır hâre olmak yâr gül

Var ümîdim nice kim resm-i medâr-i dehrdir
Yıldı bir kez âleme arz eylemek didâr gül

Feth bağından ana her dem hilâf-i bağ-i dehr
Tâze tâze açâ lûtf-i İzid-i Cebbâr gül

Fuzûli divan kurallarına uygun bir şekilde eserini icra etmiştir. Nesib veya teşbib dediğimiz bahârla tabiatla ilgili unsurların ve güzelliklerin işlendiği bu kaside de bahâr mevsimini bütün ihtişamıyla görkemli bir şekilde gözler önüne sermiştir. Azeri şair bahârı, sebze, çiçekleri öyle güzel anlatmıştır ki sanki güllerle dolu bir bahâr tablosu çizmiştir. Divân şairleri kasidelerinde dönemin padişahını medhetmeden önce bahârı ve tabiatı anlatırlar. Bu tasvirler bir nevi kasideye giriş havası katarlar. Bu bölüme genellikle bahâriyye adı verilir. Bahâriyye ve bahâriyye ile ilgili açıklamalar bir önceki kısımda işlenmiştir.

Usûlî

3

KASİDE-İ BAHÂRİYYE

Hamdülillâh kim erişdi geldi eyyâm-ı bahâr
Tâze can verdi yine dünyaya lutf-ı girdkâr

Sûr-ı İsrâfil urur sankim dem-i bâd-ı sabâ
Kim nebât emvâtı yer yer çıkdı yeşil âşikâr

Döndü eyyâmı bahâr ile cihâne yeryüzü
Encüm ezhârıyla yine gömgök oldu sebzêâr

Lutf ile ‘İsa demi geldi gedâlar şâd olun
K’eyledi bâd-ı sâba arzın künûzın âşikâr

Meryem-i şâh idi nüh-mâha akîm ü neykine
Urdu Cibrîl-i sabâ bir demde verdi ana bâr

Şâh-ı nev-rûzu yeşil yapraklı hil’at giydirip
Her şecer uryân iken buldu şî’âr ile disâr

Bir ayag üzre durub el kaldırıp kıldı du’â
Ber-kadem nev-rûz sultâni kudûmuna çenâr

Uyanıp hâb-ı ademden her çiçek kaldırdı baş
 Çün seherden yüzüne su serbdi çün ebr-i bahâr

Aldı bu gül Yûsufun piriâheninden şöyle kim
 Nergis a'mâ iken açıldı gözü Ya'kûb-vâr

Her yakadan baş çıkarmışdır benefşe şöyle kim
 Lâlelerde hod pür etmiş dâmenini kûhsâr

Nergisin görür mü gözü kimseyi k'olmuş yine
 Destine zerrîn kadeh başına tâc-ı zer-nigâr

Bağladı hatt-ı benefşe zülf-i sünbül yeryüzün
 Şöyle kim görünmez olmuşdur çemende mûr u mâr

Rûm içinde Çîn adın anmak hatâdır şimdi kim
 Her kenâra râyegân olmuş durur müşk-i tatar

Kurdu sahrâ sahnına çetr-i hümâyun her şecer
 Ayş eder her bir gedâ san padişâh-ı rüzgâr

Seyre gel bağa safâ geldin diyü her bir dirahht
 Durup ayag üstüne başına sîm etsin nisâr

Ârif isen komagıl elden safâ câmin müdâm
 Sinsa çarhın kâsesi kalbe getirme inkisâr

Bî-karâr oldu görüp bu vech ile zibâlîğın
 Gözlerim yaşı gibi gülzâra akdı cûybâr

Su gibi divâne gönlüm akdı gülşenden yana
 Bağlasın zencîr ile şimden gerü kılmaz karâr

Yemek ü içmek helâl oldu desek bu da‘viye
İki şâhid birisi ıyd u biri evvel-bahâr

Iyd ile nevrûzdan şâd olduğu halkın bu kim
El virübdür dest-bûsı hazret-i mîr-i kibâr

Âsuman-ı izz ü devlet âfitâb-ı ma‘delet
Bahr-ı cûd-ı mekremet kân-ı sehâ kûh-ı vakâr

Abdi Beg kim Evrenos oğlanlarından ol durur
K’eyledi âbâ vü ecdâdın tarîkîn ihtiyâr

Dîn ü devlet hil’atın egninde görüp dil dedi
Iyd ile nev-rûzu bir günde getirmiş rüzgâr

Sûretâ begsın velî dervişlikdir sîretin
Zî-sa‘adet devlet-i dünyâ vü ukba sende var

Câme-i medh ile zînet zâtına hâcet degil
K’ehl-i devlet âr eder giymek libâs-ı müsteâr

Hüsn-i hulkun halka zâhirdir nelâzım söylemek
Kande ise misk hod kendüyi eyler âşîkar

Yazmak olmaz vasfının bir harfini ger akl-ı küll
Çekse bin yıl safha-i âmâle kilik-i iftikâr

Etdi âlem halkına hulkun senin şol lutfu kim
Vakt-i gülde eyledi hâk-i siyâha nev-bahâr

Ebr yağdırmaz yere vaktinde ol denlü matar
Şöyle kim dest ile ehl-i fakre sim eyler nisâr

Genc-i maksûda eli erişdi vü buldu hayât
Her ki lutfun umuben uzatdı dest-i iftikâr

Gördü kim zâtında var adl-i Ömer cûd-ı Ali
Kıldı Osmanoğlu sen şâh-ı emîr-i nâmdâr

Bir nefes lutfun nesîmi erse serve bir dahi
Rüzgârın şiddetinden görmeye felc ü devâr

Her bed-ahter kim anı red ede kahrın hâkimi
Yok ana mülk-i ademden gayri bir yerde karâr

Şöyle verdi imtizâc ezdâde lutfun hükmü kim
Şimdiden sonra cidâli terk idüp ey kâmkâr

Mâr u tîhû bir neşîmende oluben hem-nişîn
Şîr u âhu bir makâm içinde kılınsınlar karâr

Devletinde umaram gam eksilip arta ferâh
Kim füzûndur geceden vakt-i bahâr içre nehâr

Nâmın ihyâ eyledin eslâfın ölmezmiş belî
Kişiden hayru'l-halef kalsa sonunda yâdigâr

Evranos evlâdının nâmı seninle anılır
Bâ'd ezîn sen mîr ile fahr eylesin hîş ü tebâr

Dizdi ta'bım rişte-i âmâle söz gevherlerin
Tâ ayağın taoprağına ede rağbetle nisâr

Ger kulak utsan dökem nice nasihat dürlerin
Sermezem bu guşvâre degme yerde gûş-vâr

Dâr-ı dünyânın der ü bâmını yap adl ile kim
Gitmeye halka kala âsâr-ı hayrın yâdigâr

Ba‘zı kâmiller kelâm edip buyurmuşlar hemân
Âdil olan beglere benzer dıraht-ı meyvedâr

Halk-ı âlem sâyesinde hoş geçüp yer ni‘metin
Kendiye taş atana kutf u kerem eyler nisâr

Şol ki ibret gözünü açdı vü bakdı âleme
Anladı kim zînet-i dünyâ değildir pâyidâr

Nev-bahâr eyyâmını seyr etdi gördü kim yerin
Yüzüne güldü bir iki gün yalancı rüzgâr

Bu tavîlü‘z-zeyl nutkı kes Usûlî hatm kıl
Tâ mübârek hâtırına konmaya nâgeh gubâr

Iyd-i ferrûhla ferâh buldukça halk-ı kâyinât
Rûz-ı nev-rûz ile zeyn oldukçe eyyâm-ı bahâr

Her günün nevrûz u ıyd olsun gecen kadr-i berât
Devlet ile behcet ü şâdîde ol leyl ü nehâr

Her murâdın kim ola gelsin ayaga sâyeveş
Gülbin-i ‘ömrün nihâl-i serv gibi pâyidâr

U.D., (K) 1 s.66-69

Gülşen-i Ömrünü Hâk bâd-ı fenâdan saklasın
Her bahâr ardında erdikçe şitâ-yı rüzgâr

U.D., (K) 1/51 s.62

Klasik şiirimizde kışın savaş halinde düşünmek “geleneksel” bir tasavvurdur. Bu nedenle bahârla kışın savaşı çok işlenmiştir. Bildiğimiz gibi bahâr, zevk ve sefa mevsimidir. Kış da bahârın zevk ve eğlenceyle fazla dolmasından yararlanarak ülkeyi işgal ederse de sonunda yine yenilecektir. Ülke her zaman bahârındır.

Usûlî de bu beytinde bahârla kış mevsimini bir arada işleyerek tezat oluşturmuştur. Şair, Hakk, gül bahçesinin ömrünü fenâ rüzgârından saklasın diyerek dua etmektedir ve aynı zamanda bahârı övmektedir.

Kütahyalı Rahîmî

1

KASİDELER

Şâhdan ‘arz itdi ruhsârın çemen-ârâ-yı gül
Mu’cize izhâr ider gûyâ beyzâ-yı gül

Zulmet-i deyden müberrâ olmağa rûy-ı sipih
Tâli’ oldı yine ey meh gurre-i garrâ-yı gül

Pâk-dâmendür yaka kurtardı dest-i hârdan
N’ola Yûsuf gibi tutsa mülk-i istignâ-yı gül

Geçdi gülşenden harîm-i dergehün kıldı penâh
Şimdi buldı dahi bir emn üzre hurrem-câyı gül

İşidüp bâd-ı sabâdan buy-ı lutfun aldı reng
Berg-i al içre hemân dem sakladı bûyâ-yı gül

Göricek gül-‘ârızun benzi kızardı şermden
Kan tere gark oldı ey gül-berg-i ter hamrâ-yı gül

İmtizâc itse leb ü hddünle cânâ vechi var
Ben peyem-ber âliyem diyü ider da ‘vâyı gül

Hande-rû sürdi kapuna ay Sikenderdür yüzün
Göklere olsa n'ola hem-ser-der-i Dârâ-yı gül

Yire komaz birbirinden kapışur halk-ı cihân
Kasruna ferş olalı şâhâ ruh-ı kâlâ-yı gül

Râ kaşun çînin görüp terk itmedi bûy-ı ruhun
Âferîn bu râsına hûb eyledi burayı gül

Lutf-ı tab'un hüsn-i pâkündür beni şeydâ kılan
Bülbüli bu hüsn-i vechiyle ider şeydâ-yı gül

Hakk Te'âlâ devha-i devlet yaratmışdur seni
Gonca bu körpe budağundur özün ra'nâ-yı gül

Hazret-i Sultân Selim Han tâcdâra tâcdâra tâc-bahş
Saltanat bağında sensin ey ruh-ı gül-sâ-yı gül

Bir eserdür bûy-ı lutfundan nesîm-i nev-bahâr
Bir varakdur gülsitânundan cidâ eczâ-yı gül

İşigünde hande-rû hurrem kılundur gülsitân
Tâcver oldı anuñün fâ'ik-ı fermâ-yı gül

Seyr-i hatun haddünün al olduğın ifşâ eder
Nitekim ey gonca-leb bu berg-i sebz-ârâ-yı gül

Hilm ü 'adl ü 'ilm ile sen ey şeh-i kân-ı kerem
Âl-i 'âlişânısın mânend-i bî-hemtâ-yı gül

Tarf-ı destârunda gûşun al gül yağragıdur
Bir bakımda sînene benzer hemân sîmâ-yı gül

Âb-ı ‘ayn-ı cânâ benzer didi la‘lünde ‘arak
Ter düşürmüşdür gül-âbıyla bu dem ortayı gül

H‘âb-ı nâz itmiş ruhı ferhunden üzre gözlerün
Sanki bir mestâne yaşdanmış yatur gülhâ-yı gül

Gonca la‘lün cebhe-i cânâ mahabbet bâğıdur
Atlarun izi nişân-ı mühr-i mihr-efzâ-yı gül

Gülşen-i kûyundan ayru soldı nâzük-çehresi
Oldı benzi çalınub mânend-i berg-nây-ı gül

Devlet için gam yime çek saht-diller cevri
Hârda gül harcde cevher virür bennâ-yı gül

Hurrem olmaz ‘âlemün câm-ı gamın nûş itmeyen
Yutmayınca kanı bulmaz gonca-i vâlâ-yı gül

Cem‘-i ceyşün nef‘ine bir başda devlet olmasa
Adı elde hem-dem-i her hârdur hod-râ-yı gül

Dil getürmekdür ele şâhum dil-âver anılan
Zûr u zâr ile mi buldı devlet-i dünyâ-yı gül

Cân virenlerden yolunda hayr-ı himmet kıl taleb
Çok eser zâhir ider her subh-dem gûyâ-yı gül

Vâlideynün gözle sultânım rızâ-yı hâtırın
Aydan her dem tarâvet-bahş olur hüsnâ-yı gül

Gûş kıl gûş-ı kabûliyle figânın bülbülün
Bu gülistâna hezârân sâl geldi eyi gül

Jâle sanma bî-vefâ oldığını bu gülşenün
Hâliyâ hâlet virüp eş'âr ider a'lâ-yı gül

Bir'ki günlük hüsnine mâğrur olup handân olur
Yüze gülüceydüğün bilmez meger dünyâ-yı gül

Gün bu gündür dem bu demdür hem-dem ol uşşâk ile
Devr-i devrâsâ serî'dür câm-ı bezm-ârâ-yı gül

Gel gülüm iş idelüm bâkî değöldür nev-bahâr
Her zemân ta'cîl ider 'ömrüm gibi ârâ-yı gül

Tâcdâr olmak sana lâyıkdur ey sultân-ı dîn
Lutf-ı tab'-ı müstenîrün içre rûşen-râ-yı gül

Tab'-ı sâfun su gibi akıtdı halk-ı âlemi
Rûy-ı pür-hande güle tut ser-be-ser sahrâ-yı gül

Sen Selîmü'ş-şâna virdi Hakk sa'âdet tâcını
Gül gibi nâmun meşâm-ı dehrde bûyâ-yı gül

Ben dimek lâzım degül ey bahr-i lutf 'ilmün muhît
Habbeye almaz murâdunsuz dür-i vâlâ-yı gül

Gonca-i nev-bâve bağ-ı saltanat Sultân Murâd
Husrev ü Cem-bezm ü Rüstem-rezmdür ârâ-yı gül

Sen kerem gül-zârısın ol gonca-i bağ-ı murâd
Hamdülillâh lutf-ı Mevlâdan olur peydâ-yı gül

Tâze terdür tâze ter olsun murâdun gülşeni
Gülşen ol gülşende oldukca bahâr-ârâ-yı gül

Zâhir oldu lutf-1 Hakdan yine bir âsâr-1 lutf
Mûcib-i sûr-1 sa'âdet oldu bu ilkâ-yı gül

Tâcdâra sûruna mesdûd-1 hâtır gelmegin
Eglenür şimdi gül-i sûr-i sürûr efzâ-yı gül

Cem' idüp a'yân-1 bâğ-1 subh-dem gül-zârda
Muştılar ezhâra bu sûr-1 sürûr-efzâ-yı gül

Tengri birdür kible birdür 'ârife bir gül yeter
Birliğine kıl nazar tekrâr kılma râ-yı gül

Çog olan har mühredür şevvâra lü'lü' az olur
Lâlenün bin destesinden hûb bir yektâ-yı gül

Doğışından bellidür ey meh eyi gün nitekim
Gonca-i eftâl-i sırr-1 kudret-i ebnâ-yı gül

Görmedi goncan gibi bir gonca-i gülzâr-1 hüsn
Geldi handân sûruna mesrûr anı arayı gül

Bunca demdür cem' idüp koynında saklar jâleyi
Uşbu demde dürlerin tâ ide der-gül-pây-1 gül

Sen şehün sûrına ta'zîmen letâfet virmege
Yine gülgûn câmeler geymiş ser-â-tâ-pây-1 gül

Anda mesken sâyebân idi bu sûra rüzgâr
Kurdı bir nûrânı rengîn-çetr-i mihrâsâ-yı gül

Perver itmiş ey gül-i ter dâmenin ebr-i bahâr
Sûruna îsâr ide bî-hadd didi beyzâ-yı gül

Cebhe-i câna Rahîmî urdı mührün dagını
Dikdi gülzâr-ı vefâda yine bir zibâ-yı gül

Câm-ı ‘aşkundur anı ey gonca-leb kandîl iden
Pest ider bir teşne ile bülbül-i şeydâ-yı gül

Tuhfe-i cânı fakîrâne getürdüm kapuna
Suna gelmişdür gedâ sultâna bî-per-vâ-yı gül

Hâr gibi kec degül geç geldügin ma’zûr tut
Dîn-i mü’min-veş dürüstdür ‘ahd ü peymân-râ-yı gül

Sohbete sonr gelen dirler ki gayet mest olur
Kan agudundur anunçün böyle mi peymâ-yı gül

Âhirin gör evveline her işün kılma nazâr
Pîşivânun serveridür pîr-i müvellâ-yı gül

Görme bir ben hâksârı hâr-ı yâbis tab‘ ile
Gül ile gül bir degül birdür velî imlâ-yı gül

Gam banadur gam bana bir kes de gül sen gül gibi
Bir dem isterse bulur bin mug-i hoş-âvâ-yı gül

Cevrüne mu‘tâd olan bûy-ı vefâ kılmaz recâ
Hârdan havf iden olmaz tâlib-i sevdâ-yı gül

H’urd ü h’âba hâverün bağlanmaz ey kût-ı revân
Nâz ü ni’metdür ana endişe-i gam-hâ-yı gül

Âh idüp kan ağlasam ol gonca-leb handân olur
Bülbüle eksük degüldür her dem istignâ-yı gül

Hârdandur bana sen gülden degülddür bülbülün
İtmedi ıslâh gitti âh bu ârâ-yı gül

Hüsn ile gül gerçi kim mümtâz-ı ‘âlemdür velî
Bülbülâsâ bulmadı ‘ aşkında bir şeydâ-yı gül

Hakk mübârek eyleye sûr-ı sürûr encâmını
Nite oldukca gül-i sûriyle nâm ifşâ-yı gül

Saklasun bâd-ı hazândan Hakk murâdun gülşenin
Oldugunca nev-bahârıyla cihân-ârâ-yı gül

Âfet-i deyden Huda bağ-ı murâdun hıfz ide
Şuna nev nev destüne fasl-ı bahâr u bûy-ı gül

K.R.D., (K) /1 s. 42-48

Kütahyalı Rahîmî kasidelerinin nesib bölümlerinde sıkça bahârı ve bahârın unsurlarınle almıştır. Gül ve goncayı sıkça kullanmış, kasidenin giriş kısmında gül ve lâle redifli kasideler yazmıştır.

16. Yüzyıl Dîvanlarından Şitâiyye Örneği

İshâk Çelebi

9

Mihr-i münîre olmağ için perdedâr berf
Oldı havâ yüzinde yine âşikâr berf

Fasl-ı şitâ peyâmın irürdi yine nesîm
Pâyına nakd-i sîmini itdi nisâr berf

Âyine gibi oldı musaffâ kamu zemîn
Dünyâ yüzinde komadı asla gubâr berf

Gitdi görünmez oldu yine ankebût-ı mihr
Çün zâhir oldu peşşe gibi bî-şümâr berf

Halka görünmege güneşin kalmadı yüzi
Dünyâyı eyledi gözine teng ü târ berf

Göstermege münâfika hevl-i kıyâmeti
Benzer ki kûhdur atılan penbe-vâr berf

Bu denlü nakdi sîme çün iktidârı var
Olmaz 'aceb yaparsa gümüştên hisâr berf

Kesb ide bile miydi cihânda yüz aklığın
Yolunda olmasaydı eğer hâksâr berf

İrişdi sa'y ile şeref-i pây bûsuna
Yüzün yere sürerse n'ola vechi vâr berf

Bir lahza turmag olmadı asla elünde sîm
Deryâ yüzinde ide mi her-giz karâr berf

Hulkun nesîmi ger ire nâgeh meşâmına
Yağdurmaya kıyâmete dek rûzgâr berf

Gördükçe âfitâbı cihân-tâbı germ olur
Eşk-i revânla geh akıdur cûybâr berf

Sad-sâle pîr görse cemâlin erir geçer
Olmaz bahâra karşı inen pâydâr berf

Ey taze gül bu denlü bürûdet revâmıdur
Hergiz münâsib ola mı evvel bahâr berf

Gülşen sâhifesinde sefîdaç ile yine
Etrâf-1 bağa yazdı hat-1 âbdâr berf

Hey niçe bî-sebât ü hevâ-yi mizaç imiş
Bir yire gelse iki gün itmez karâr berf

Sûrette sanki sünnî-i sahib-i ‘imâmedür
Başına geyse yaz olıcak kuhsâr berf

Her sîmtten ki bârid ola bî-revâc olur
Fasl-1 şitâda bulmaz inen i‘tibâr berf

Fi‘l cümle şehir içinde eger olsa ragbeti
Taglar başını itmez idi ihtiyâr berf

İshâk-1 derdmende ölicecek kefen yeter
Dâğ-1 teninde şol görinen penbe-vâr berf

Âgâh olaydı sûz-1 dilinden bu hastanun
Yaşlar dökerdi ağlar idi zâr zâr berf

Hayfa n’idem ki gamdan ağardum cuvân iken
Kim gördi bunu kim yaga evvel-bahâr berf

Kadr-i şebâb-1 bildirür insana pırlık
Olur çü âteşe sebep-i i‘tibâr berf

Hengâmı ide geldiğünün bildi cürmünü
Şu oldu geçdi yire olup şermsâr berf

‘İzz ü şerefle niteki semmûr u kâkumu
Sen kâmgâra geydüre leyl ü nehâr berf

Â‘dâ-yı dil-şikest ü ser-â-pâ bürehnenün
Vire hemîşe hâtırına inkisâr berf

Hânen fûrûg-ı âteş ile lâlezâr ola
Niçe ki ola her tarafı sebze-zâr berf

İ.Ç.D., (K) s.47-49

Çemen Redifli Şiir Örneği

İshâk Çelebi

Mevsim-i gülde yine ‘arz eyledi leşker çemen
Kişver-i rûy-ı zemîni tutdı ser-tâ-ser çemen

Açdı dest-i cûd ile dürc-i zeberced kufline
Mesned-i izzet serîrinde olup server çemen

Saldı sahn-ı bûstâna bir zümürüd gûn bisat
Sebzedede nûş itmeğe câm-ı mey-i ahmer çemen

Şâhid-i gül şevkıma câmı subûhı çekmeğe
Subh dem aldı eline lâleden sagâr çemen

Çarh-ı mînâ-fam ile benzer ki hem-reng itmege
Dûşına saldı zemînün atlas-ı ahdâr çemen

Serv-kâmet lâle-hadd gül-ruh güzeller yâdına
Kendüye rengîn şükûfeyle virür zîver çemen

‘Âleme ister ki bahş ide şikûfe gencini
Dâmen-i kûhsârı itdi pür dür ü gevher çemen

Gevher-efsân oldı benzer hâzin-i genc-i bahâr
Rîze-i pîrûzedür yer yer dökülmiş her çemen

Makdem-i gülden haber virdi meger gülşende kim
Gördügince bâd-ı subhun üstine dıtrer çemen

Gül-bün-i nev-resteyi bülbül der-âgûş itmege
Goncalar bâlîn olubdur bagda pister çemen

Sohbet-i cem'iyet-i gülden olurdı bî-nasîb
Olmasa ger bülbül-i aşüfteye rehber çemen

Var ise sahib-kerâmetdür nesîm-i hazreti
Kim kûdumından anun ser-sebz olur yekser çemen

Bir nazâr gören cemâlin hurrem ü handân olur
Benzer olmışdur hudânun lutfına mazhar çemen

Gülsitânda havzun etrâfında hatt-ı sebz ile
Eyle benzer kim yazubdur Sûre-i Kevser çemen

Âbdan nevs ü nümâ bulduğıçün şükr eyleyüp
Kanda su görse ayağına yüzün sürer çemen

Gül cemâlin bülbül-i şeydâ temâşâ itmege
Her taraftan açdı sahn-ı gülşene manzar çemen

Sînesi çâk ü gözi memnâk ü yire künc-i hâk
Sûretâ bir 'âşık-ı üftâdeye benzer çemen

Sebze vü âb-ı revânı gördüğümce sanuram
Sâde-rü bir sîm-ten hûb-ı kinâr eyler çemen

Subh-dem gördi eline sûsenün tîgı aldugın
Başına geysel 'aceb mi jâleden migfer çemen

Gel kâdem-rencîde kıl kim muntâzırdur itmege
Hâk-i pâyun cevherini başına efser çemen

Gülşen-i cûd u kerem Sultân Selim ol kim anun
Ebr-i ihsânından olur tâze gonca-ter çemen

Eylese seng ü ruhâmı ebr-i cûdun terbiyet
Açıla seng üzre güller bitüre mermer çemen

Mithâtünle her seher ratbü'l-lisân olmag için
Nazmumu itdi dilinde su gibi ezber çemen

Görinen sanman ki şeb-nemdür yaşarmışdur gözi
Râhm idüp ben derdmendün hâline ağlar çemen

Hâksâr-ı sîneme dökdüm firâvân gözyaşın
Gülşen-i tâb'unda bitse yirüdür yer yer çemen

Cümle mâl-â-mâl olurdu safha-i rûy-ı zemîn
Binde birin hâlümün ger eylese defter çemen

Bağa vardukca rûhun fikriyle yirüm od olur
Ahker olur gözüme her lâle hâkister çemen

Bir nazâr olurdu gülzârı temâşâ eylemek
Dîde-i gam-dîdeme ger çekmese hançer çemen

Var ise sevdâ-yı hattundan delürmişdür meger
Mümkün olmadı yenilmez taglara düşer çemen

Hatt-ı ruhsârın gamından benzer oldı ter-mizâc
Turdığı yerde bulutdan nem kapar ekser çemen

Sebzezâr oldı hâtunla hâl-i ruhsârun yeri
Sanki İbrahim'e oldı fi'l-mesel âzer çemen

Aglamakdan gözlerüm nem-nâk idübdür yer yüzün
Jeng tudmuşdur degüldür görinen yer yer çemen

Çok zamândur bitmedi kaldı ümîdüm sebzesi
Agla İshâk agla kim bârân ile artar çemen

Sahn-ı divan-ı gülitânda şikûfe şâhına
Yılda bir 'arz eyledükçe sûret-i defter çemen

Dâyimâ ser-sebz ola yâ Rab nihâl-i devletün
Virdügince taraf-ı bâg u râga zîb ü fer çemen

İ.Ç.D., (K) s.56-59

KAYNAKÇA

- AK, Coşkun, (1987), **Muhibbî Divânı: Kanûnî Sultan Süleyman**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Akademik Bakış, Kültür ve Sanat Dergisi**, (1997), Bahâr.
- AKTAŞ, Şerif, (2003), **Türk Şiiri ve Antolojisi**, Akçağ Yayınları, Ankara
- AKYÜZ, Kenan, Süheyl, BEKEN, Sedit, YÜKSEL ve Müjgan, CUNBUR, (1990), **Fuzûlî Divânı**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- AYVAZOĞLU, Beşir, (1995), **Güller Kitabı: Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- BANARLI, Nihat Sami, (1987), **Resimli Türk Edebiyatı**, C.I, İstanbul.
- BEKİROĞLU, Nazan, (2004), **Yûsuf u Züleyha, Kalbin Üzerinde Titreyen Hüzün**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- CUNBUR, Müjgan, (1956), **Fuzûlî Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi**, İstanbul.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed ve M. Ali TANYERİ, (1989), **Üsküblü İshâk Çelebi Divânı**, Mimar Sinan Üniversitesi Fen- Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, (1993), **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Sözlük**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- DİLÇİN, Cem, (1983), **Yeni Tarama Sözlüğü**, T.D.K. Yayınları, Ankara
- ELÇİN, Şükrü, (1993), **Türk Edebiyatında Tabiat**, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı:66, Ankara
- ERGÜN, Nüzhet, (1935), **Bâkî, Hayatı ve Şiirleri**, C.1 Divân, Sühulet Kitab Yurdu, İstanbul.
- GÖKYAY, O. Şaik, (1990), “Divân Edebiyatında Çiçekler”, **Tarih ve Toplum**, Sayı:76.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, (1994), **Şeyh Galib Divânı’ndan Seçmeler**, M.E.B Yayınları, İstanbul.
- GÖNEL, Hüseyin, (2010), “15-16. Yüzyıl Divanları’na Göre Divân Şiiri’nde Sevgili”, Doktora Tezi, **Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.

- GÜLER, Kadir ve Kerim, YAŞAR, (2010), **Divan şiirinde Caize**, Bizim Büro Basımevi, Ankara
- GÜZEL, Abdurrahman ve Ali, TORUN, (2003), **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- İPEK, Abdül Muttalip, (2008), “Klasik Türk Şiiri’nde Gül Redifli Kasideler”, Yüksek Lisans Tezi, **Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Elazığ.
- İPEKTEN, Haluk, (1991), **Fuzûlî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- İPEKTEN, Haluk, (1993), **Bâkî, Hayatı, Sanatı, Eserleri**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- İSEN, Mustafa, (1990), **Usûlî Divânı**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- İSEN, Mustafa ve A. Fuat, BİLKAN, (1997), **Sultan Şairler**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KARA, Murat, (2008), “Modern Türk Edebiyatı’nda Mevsim Şiirleri (1860-1901)”, Yüksek Lisans Tezi, **Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Sakarya.
- KARAHAN, Abdülkadir, (1996), **Kanuni Sultan Süleyman Çağı Şairlerinden Figânî ve Divânçesi**, Edebiyat Fak. Basımevi, İstanbul.
- KARAHAN, Abdülkadir, (1989), **Fuzûlî, Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti**, K.B Yayınları, İstanbul.
- KARTAL, Ahmet, (1998), **Klasik Türk şiiri’nde Lâle**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KIRLANGIÇ, Hicabi, Derya ÖRS ve Ahmet, ERYÜKSEL, (2003), **Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, Gün Yayınları, Ankara.
- KUDRET, Cevdet, (1985), **Divan şiiri’nde Üç Büyükler (1) Fuzûlî**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- KURNAZ, Cemal, (1996), **Hayâlî Bey Divânı’nın Tahlîli**, Divanlar Dizisi, İstanbul.
- KÜÇÜK, Sabahattin, (1988), **Bâkî ve Divânı’ndan Seçmeler**, K.T.B. Yayınları, Ankara.
- KÜÇÜK, Sabahattin, (1994), **Bâkî Divânı Tenkitli Basım**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, T.D.K. Yayınları, Ankara.

- KÜÇÜK, Sabahattin, (1994), **Bâkî Divanı**, T.D.K. Yayınları, Ankara.
- LEVEND, Agah Sırrı, (2000), **Divân edebiyatı**, Enderun Yayınları, Ankara.
- MAZIOĞLU, Hasibe, (1986), **Fuzûlî ve Türkçe Divânı'ndan Seçmeler**, K.T.B Yayınları, Ankara.
- MENGİ, Mine, (1997), **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- MERMER, Ahmet ve Neslihan KOÇ KESKİN, (2005), **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- MERMER, Ahmet, (2004), **Kütahyalı Rahîmî ve Divânı**, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul.
- MERMER, Ahmet ve Neslihan, KOÇ KESKİN, (2005), **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- OKUYUCU, Cihan, (2004), **Divân edebiyatı Estetiği**, L&M Yayınları, İstanbul.
- PALA, İskender, (1992), **Divân edebiyatı**, Ağaç Yayıncılık, İstanbul.
- PALA, İskender, **Ansiklopedik Divan şiiri Sözlüğü**, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1018 Kaynak Eserler Dizisi 24, Ankara.
- SEFERCİOĞLU, Mustafa Nejat, (1990), **Nev'î Divânı'nın Tahlili**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- SEFERCİOĞLU, Nejat, (1990), "Mevsim-i Seyr-i Kenâr", **Nev'î Divânı'nın Tahlili**, Ankara.
- ŞEMSEDDİN, Sami, (1989), **Kâmûs-i Türkî**, Enderun Yayınları, İstanbul.
- ŞEMSEDDİN, Sami, (2004), **Kâmus-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- TARLAN, Ali Nihad, (1968), **Zâtî Divânı**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- TARLAN, Ali Nihad, (1985), **Fuzûlî Divânı Şerhi**, Cilt 3, K.T.B. Yayınları, Ankara.
- TARLAN, Ali Nihad, (1992), **Hayâlî Divânı**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- TARLAN, Ali Nihad, (1992), **Hayâlî Divânı**, Akçağ Yayınları, Ankara.

TEKBIYIK, Zehra, (2008), “Klasik Türk şiiri’nde Gül-i Ra’na”, Yüksek Lisans Tezi, **Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Niğde.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.I, ss.290-291.

Yahya Kemal Beyatlı, (1994), Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı:72, Türk Fikir ve Sanat Adamları Dizisi, Sayı:9, Ankara.

DİZİN

A

Ağaç, 52, 192, 243
 Akarsu, 78
 Altın, 51
 Âşık, vii, viii, ix, x, xiii, 19, 33, 56, 76,
 78, 112, 167, 177, 181, 182, 185, 186,
 190, 201, 219

B

Bağ, 30, 71, 73, 74, 76, 77, 83, 113, 220
 Bahâr, v, vii, ix, x, xi, xii, 19, 20, 21,
 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31,
 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 42, 43, 46,
 48, 52, 53, 57, 59, 61, 63, 65, 66, 71,
 91, 92, 97, 103, 104, 110, 127, 130,
 139, 141, 146, 147, 148, 158, 160,
 175, 176, 178, 183, 184, 188, 189,
 192, 194, 198, 199, 210, 211, 212,
 241
 Bahçevan, 68, 113
 Benefşe, xiii, 165, 166, 167, 200, 201,
 210
 Berf, ix, 67, 68, 184
 Bülbül, vii, viii, x, xi, xii, xiii, 24, 25,
 38, 57, 59, 60, 76, 82, 84, 86, 100,
 101, 118, 129, 131, 134, 135, 150,
 163, 177, 180, 182, 187, 189, 194,
 196, 200

C

Cennet, vii, ix, x, 36, 76, 83, 105, 136,
 178, 185, 187, 189

Ç

Çınar, xi, 127, 164, 192
 Çiçek, 41, 44, 187, 241
 Çiğ, x, xi, xii, xiii, 85, 90, 91, 108, 118,
 119, 120, 142, 149, 165, 168, 169,
 187, 188, 190, 195, 196, 200, 201,
 202

G

Gonca, xii, 23, 26, 27, 86, 94, 100, 101,
 120, 137, 144, 146, 149, 150, 151,

152, 173, 195, 196, 197, 229, 230,
 231, 232

Gül, v, x, xi, xii, 22, 24, 25, 28, 29, 31,
 35, 40, 54, 57, 58, 59, 63, 72, 73, 74,
 75, 77, 78, 80, 81, 82, 84, 89, 92, 93,
 94, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103,
 104, 105, 106, 107, 109, 110, 111,
 112, 113, 114, 115, 117, 118, 127,
 129, 130, 131, 133, 134, 135, 136,
 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143,
 144, 146, 149, 152, 163, 165, 166,
 175, 177, 189, 194, 195, 212, 215,
 219, 221, 231, 234, 238, 242, 244
 Gülistân, x, xi, 93, 99, 100, 101, 102,
 103, 105, 106, 107, 111, 112, 115,
 118, 119, 122, 189
 Gülşen, 24, 51, 69, 73, 92, 93, 102, 103,
 108, 109, 111, 112, 114, 116, 117,
 119, 120, 164, 189, 227, 230, 231,
 236, 239

H

Hazân, vii, viii, ix, x, 30, 54, 56, 57, 59,
 60, 61, 63, 64, 94, 105, 175, 176, 177,
 182, 183, 189

I

Îd, 20, 173

İ

İşret, viii, ix, xi, xii, 42, 64, 65, 72, 122,
 124, 139, 150, 158, 161, 180, 184,
 190, 191, 194, 196, 198, 199

L

Lâle, xi, xii, 39, 48, 82, 106, 108, 109,
 123, 124, 131, 136, 137, 143, 144,
 146, 153, 154, 156, 157, 158, 170,
 191, 192, 197, 198, 242

N

Nergis, xii, 108, 110, 158, 159, 160,
 161, 165, 199, 224
 Nesim, 34, 214, 215
 Nihâl, 211

R

Rüzgâr, vii, viii, ix, x, xi, xii, 19, 34, 42, 60, 69, 80, 84, 92, 115, 116, 140, 152, 178, 180, 183, 184, 187, 190, 194, 197

S

Sabâ, 35, 42, 115, 117, 144
 Sâkî, 22
 Sebze, x, 27, 86, 88, 90, 91, 92, 168, 188, 218, 238
 Servi, xi, 56, 114, 126, 127, 141, 192, 195
 Sevgili, vii, viii, ix, x, xi, xii, xiii, 32, 41, 46, 54, 56, 77, 78, 88, 112, 114, 124, 126, 138, 159, 162, 177, 180, 181, 182, 185, 186, 188, 190, 191, 192, 194, 199, 241
 Seyrân, ix, x, xi, 71, 80, 119, 127, 135,

185, 187, 190, 192, 194

Sultan, 17, 30, 77, 121, 166, 175, 208, 209, 221, 241, 242

Sûsen, 19

Sümbül, 113, 141, 163

Ş

Şitâ, ix, 64, 65, 67, 68, 69, 175, 184
 Şükûfe, 161, 193

T

Taze, xi, xii, 39, 109, 111, 137, 142, 144, 151, 194, 196

Y

Yağmur, vii, x, 35, 85, 88, 91, 111, 178, 190

Yasemen, xiii, 168, 169, 170, 202